

Tartu Ülikool
Õigusteaduskond
Avaliku õiguse instituut
Protsessiõiguse õppetool

KOKKULEPPEMENETLUS KRIMINAALMENETLUSES

(doktoriväitekiri)

Meris Sillaots

Juhendaja: TÜ külalisprofessor Eerik Kergandberg
Kaasjuhendaja: TÜ dotsent Jaan Ginter

Tartu 2004

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	8
1. KOKKULEPPEMENETLUSED.....	12
1.1. Kokkuleppemenetluste põhijooned.....	12
1.1.1. <i>Plea bargaining</i> USA kriminaalmenetluses	12
1.1.2. <i>Absprache</i> - praktika Saksa kriminaalmenetluses.....	14
1.1.3. <i>Applicazione della pena su richiesta delle parti</i> Itaalia kriminaalmenetluses	17
1.1.4. Kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimused ja kokkuleppemenetluse käik Eesti uue KrMS-i järgi	19
1.1.5. Võrdlev kokkuvõte.....	21
1.2. Kokkuleppemenetluse põhjused	22
1.2.1. <i>Plea bargaining</i> - menetluse põhjused USA-s.....	22
1.2.2. <i>Absprache</i> praktika põhjused Saksamaal.....	23
1.2.3. <i>Applicazione della pena su richiesta delle parti</i> menetluse seadustamise põhjused Itaalias	24
1.2.4. Lihtmenetluse ja kokkuleppemenetluse seadustamise põhjused Eestis 25	
1.3. Kannatanu huvid kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses	25
2. KRIMINAALMENETLUSE OLULISEMAD PRINTSIIBID JA KOKKULEPPEMENETLUS	28
2.1. Legaliteediprintsiip ja oportuuniteediprintsiip kriminaalmenetluses.....	28
2.1.1. Legaliteediprintsiibi ja oportuuniteediprintsiibi tähendus kriminaalmenetluses	28
2.1.2. Legaliteediprintsiip ja oportuuniteediprintsiip Saksa kriminaalmenetluses	29
2.1.3. Legaliteediprintsiip Itaalia kriminaalmenetluses	32
2.1.4. Oportuuniteediprintsiip USA kriminaalmenetluses.....	33
2.1.5. Legaliteediprintsiip ja oportuuniteediprintsiip Eesti kriminaalmenetluses 35	
2.1.5.1. Üldmärkusi KrMS-s sätestatud legaliteediprintsiibi ja oportuuniteediprintsiibi kohta.....	35
2.1.5.2. Kriminaalmenetluse lõpetamine oportuuniteedipõhimõtte alusel ja kokkulepluse Eesti kriminaalmenetluses	35
2.1.6. Võrdlev kokkuvõte.....	37
2.1.7. Oportuuniteedipõhimõtte ulatus kokkuleppemenetluses	38
2.2. Uurimisprintsiip ja arutamispriintsiip kriminaalkohtumenetluses.....	39
2.2.1. Uurimisprintsiibi ja arutamispriintsiibi tähendus kriminaalmenetluses	39
2.2.2. Uurimisprintsiip ja arutamispriintsiip üldkorras kriminaalkohtumenetluses	40
2.2.2.1. Uurimisprintsiibil põhinev Saksa kriminaalkohtumenetlus.....	40
2.2.2.2. Arutamispriintsiibil põhinev USA kriminaalkohtumenetlus	41
2.2.2.3. Arutamispriintsiibil põhinev Itaalia kriminaalkohtumenetlus	42
2.2.2.4. Arutamispriintsiip Eesti Kriminaalmenetluse seadustikus ette nähtud kohtumenetluse aluspõhimõttena.....	42
2.2.2.5. Võrdlev kokkuvõte.....	44

2.2.3.	Kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus uurimisprintsiiibi ja arutamispriintsiiibi kontekstis	45
2.2.3.1.	Kokkulepe (<i>Absprache</i>) Saksa kriminaalmenetluses uurimisprintsiiibi kontekstis.....	45
2.2.3.2.	USA kokkuleppemenetlus arutamispriintsiiibi kontekstis	45
2.2.3.3.	Itaalia kokkuleppemenetlus arutamispriintsiiibi kontekstis	46
2.2.3.4.	Kokkuleppemenetlus piiratud arutamispriintsiiibi kontekstis Eesti KrMS-i järgi.....	46
2.2.3.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	48
2.3.	Kriminaalmenetluse riiklikkuse põhimõtte ja dispositiivsuse põhimõtte	48
2.3.1.	Riiklikkuse põhimõtte ja dispositiivsuse põhimõtte tähendus kriminaalmenetluses	48
2.3.2.	Riiklikkuse põhimõtte ja dispositiivsuse põhimõtte Saksa kriminaalmenetluses	49
2.3.3.	USA kriminaalmenetlus kui dispositiivsuse printsiiibile orienteeritud menetlus	50
2.3.4.	Riiklikkuse põhimõtte ja dispositiivsuse põhimõtte Itaalia kriminaalmenetlus.....	51
2.3.5.	Riiklikkuse põhimõtte ja piiratud dispositiivsuspõhimõtte Eesti kriminaalmenetluses	51
2.3.6.	Võrdlev kokkuvõte.....	52
2.4.	Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte.....	53
2.4.1.	Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte tähendus kriminaalmenetluses	53
2.4.2.	Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte Saksa kriminaalmenetlusliku <i>Absprache</i> korral	53
2.4.3.	Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte USA <i>plea</i> – menetluses	54
2.4.4.	Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte Itaalia kriminaalmenetluses.	55
2.4.5.	Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses	55
2.4.6.	Võrdlev kokkuvõte.....	56
2.5.	Õigusliku ärakuulamise printsiiip	56
2.5.1.	Õigusliku ärakuulamise printsiiibi tähendus kriminaalmenetluses.....	56
2.5.2.	Õigusliku ärakuulamise printsiiip Saksa kriminaalmenetluses <i>Absprache</i> korral.....	57
2.5.3.	Süüdistatava ärakuulamine USA kriminaalmenetluses <i>plea bargaining</i> korral	57
2.5.4.	Õigusliku ärakuulamise printsiiip Itaalia kriminaalmenetluses <i>applicazione della pena su richiesta delle parti</i> korral.....	57
2.5.5.	Õigusliku ärakuulamise printsiiip Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse korral	58
2.5.6.	Võrdlev kokkuvõte.....	58
2.6.	Süütuse presumptsiooni printsiiip	58
2.6.1.	Kokkulepluse (<i>Absprache</i>) ja süütuse presumptsiooni printsiiip Saksa kriminaalmenetluses.	58
2.6.2.	<i>Plea bargaining</i> ja süütuse presumptsiooni printsiiip USA kriminaalmenetluses	60
2.6.3.	<i>Applicazione della pena su richiesta delle parti</i> ja süütuse presumptsiooni printsiiip Itaalia kriminaalmenetluses	61

2.6.4.	Kokkuleppemenetlus ja süütuse presumptsiooni printsiip Eesti kriminaalmenetluses	62
2.6.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	65
2.7.	Avalikkuse printsiip	65
2.7.1.	Avalikkuse printsiibi tähendus kriminaalmenetluses.....	65
2.7.2.	Avalikkuse printsiip Saksa kriminaalmenetluses <i>Absprache</i> korral....	65
2.7.3.	Avalikkuse printsiibi probleem Itaalia kriminaalmenetluses <i>applicazione della pena su richiesta</i> juures	67
2.7.4.	Avalikkuse printsiip USA kriminaalmenetluses.....	67
2.7.5.	Avalikkuse printsiip Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses	68
2.7.6.	Võrdlev kokkuvõte.....	69
2.8.	Võrdse kohtlemise printsiip	70
2.8.1.	Võrdse kohtlemise printsiip Saksa kriminaalmenetluses.....	70
2.8.2.	Võrdse kohtlemise printsiip USA kriminaalmenetluses.....	71
2.8.3.	Võrdse kohtlemise printsiip Itaalia kriminaalmenetluses	72
2.8.4.	Võrdse kohtlemise printsiip Eesti kriminaalmenetluses	72
2.8.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	73
2.9.	Prokuratuuri otsustusvabadus kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuses 74	
2.9.1.	Prokuratuuri otsustusvabadus <i>plea bargaining</i> kohaldamise küsimuses USA kriminaalmenetluses	74
2.9.2.	Prokuratuuri otsustusvabadus <i>Absprache</i> kohaldamise küsimuses Saksa kriminaalmenetluses	74
2.9.3.	Prokuratuuri otsustusvabadus <i>applicazione della pena su richiesta delle parti</i> kohaldamise küsimuses Itaalia kriminaalmenetluses	75
2.9.4.	Prokuratuuri otsustusvabadus kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuses Eesti kriminaalmenetluses.....	76
2.9.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	77
2.10.	Vaba tahe ja tõeline tahe kokkuleppemenetluses.....	77
2.10.1.	Vaba tahe USA kriminaalmenetluses	77
2.10.2.	Vaba tahe Saksa <i>Absprache</i> - praktikas	79
2.10.3.	Vaba tahe Itaalia <i>applicazione della pena su richiesta delle parti</i> - menetluses.....	83
2.10.4.	Tõeline tahe Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses.....	83
2.10.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	88
2.11.	Kahtlustatava või süüdistatava miinimumteadmiste tagamise põhimõte	89
2.11.1.	Süüdistatava miinimumteadmised (<i>intelligent plea</i>) USA kriminaalmenetluses <i>guilty plea</i> korral.....	89
2.11.2.	Kahtlustatava või süüdistatava miinimumteadmiste tagamine Eesti kriminaalmenetluses	90
3.	KOKKULEPPE OBJEKTID KOKKULEPPEMENETLUSES	93
3.1.	Üldülevaade kokkuleppe objektide kohta.....	93
3.1.1.	Kokkuleppe objektid USA kriminaalmenetluses <i>plea bargaining</i> raames	93
3.1.2.	Kokkuleppe objektid Saksa kriminaalmenetluses	94
3.1.3.	Kokkuleppe objektid Itaalia kriminaalmenetluses.....	94
3.1.4.	Kokkuleppe objektid Eesti kriminaalmenetluses.....	94
3.1.5.	Võrdlev vahekokkuvõte kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektide osas	95

3.2.	Kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppe objektina.....	96
3.2.1.	Kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppe objektina USA kriminaalmenetluses	96
3.2.2.	Kuriteo kvalifikatsioon ja kokkuleppemenetlus Saksa kriminaalmenetluses	98
3.2.3.	Kuriteo kvalifikatsioon ja kokkuleppemenetlus Itaalia kriminaalmenetluses	98
3.2.4.	Kuriteo kvalifikatsioon ja kokkuleppemenetlus Eesti kriminaalmenetluses	99
3.2.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	100
3.3.	Karistus kokkuleppe objektina.....	101
3.3.1.	Karistus kokkuleppe objektina USA kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses	101
3.3.2.	Karistus kokkuleppe objektina Saksa kriminaalmenetlusliku <i>Absprache</i> korral	102
3.3.3.	Karistus kokkuleppe objektina Itaalia kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses	103
3.3.4.	Karistus kokkuleppe objektina Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses	104
3.3.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	106
3.4.	Süüdistuse ulatus kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektina.....	106
3.4.1.	Süüdistuse ulatus kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektina USA kriminaalmenetluses	106
3.4.2.	Süüdistuse ulatus kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektina Saksa kriminaalmenetluses	107
3.4.3.	Süüdistuse ulatus kokkuleppe võimaliku objektina Eesti kriminaalmenetluses	109
3.4.4.	Võrdlev kokkuvõte.....	110
3.5.	Tõenditaotluse esitamisest loobumine ja tõenditaotluse tagasivõtmine kokkuleppe objektina	111
3.6.	Süü ülestunnistus või süü omaksvõtt kriminaalmenetlusliku kokkuleppe võimaliku objektina	111
3.6.1.	Seisukohavõtt süüdistuse suhtes ja süü omaksvõtt USA kriminaalmenetluses	111
3.6.2.	Süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses kokkuleppe (<i>Absprache</i>) korral	114
3.6.3.	Süüdistusetteheite vaidlustamisest loobumine Itaalia kokkuleppemenetluses (<i>applicazione della pena su richiesta</i>).....	115
3.6.4.	Süü ülestunnistuse (<i>Geständnis</i>) ja süü omaksvõtu (<i>plea of guilty</i>) võrdlus Saksa kriminaalmenetluse ja USA kriminaalmenetluse näitel	115
3.6.5.	Süü omaksvõtt kriminaalmenetluses.....	116
3.6.6.	Süüdistatava seisukohavõtt süüdistuse suhtes Eesti kriminaalmenetluses	118
3.6.6.1.	Süüdistatava seisukohavõtt süüdistuse suhtes üldkorras kohtumenetluses KrMS järgi	118
3.6.6.2.	Süü ülestunnistus Eesti lihtmenetluses KrMK järgi	120
3.6.6.3.	Süü omaksvõtt ja süü ülestunnistus Eesti kokkuleppemenetluses KrMS järgi	120
3.6.7.	Võrdlev kokkuvõte.....	124

3.6.8. Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses	125
3.6.9. Kokkuleppemenetluses antud süü ülestunnistuse kasutatavus ainult kokkuleppemenetluses	127
4. KOKKULEPPEMENETLUSE ALUSTAMISE MENETLUSETAPP KRIMINAALMENETLUSES.....	130
4.1. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetaapp USA kriminaalmenetluses 130	
4.2. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetaapp Saksa kriminaalmenetluses 131	
4.3. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetaapp Itaalia kriminaalmenetluses	132
4.4. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetaapp Eesti kriminaalmenetluses 133	
4.5. Võrdlev kokkuvõte.....	133
5. KOKKULEPPE SIDUVUS	135
5.1. <i>Plea of guilty</i> ja <i>plea agreement</i> ’i siduvus USA kriminaalmenetluses.....	135
5.2. Kokkuleppe siduvus <i>Absprache</i> korral Saksa kriminaalmenetluses.....	137
5.3. Kokkuleppe siduvus Itaalia kriminaalmenetluses <i>applicazione della pena su richiesta delle parti</i> korral	138
5.4. Kokkuleppe siduvus kokkuleppemenetluse korral Eesti kriminaalmenetluses 139	
5.5. Võrdlev kokkuvõte.....	142
6. KOHTUNIKU OSAVÕTT KOKKULEPPEMENETLUSE LÄBIRÄÄKIMISTEST	143
6.1. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu probleem USA kriminaalmenetluses	143
6.2. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu probleem Saksa kriminaalmenetluses	144
6.3. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu küsimus Itaalia kriminaalmenetluses	145
6.4. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu küsimus Eesti kriminaalmenetluses	146
6.5. Võrdlev kokkuvõte.....	147
7. SÜÜDISTUSE FAKTILISE ALUSE KONTROLLIMINE KOKKULEPPEMENETLUSES JA KOHTUOTSUSE PÕHJENDAMINE KOKKULEPPEMENETLUSE KORRAL	148
7.1. Süüdistuse faktilise aluse kontrollimine kokkuleppemenetluses.....	148
7.1.1. Süüdistuse faktilise aluse kontrollimine USA kriminaalmenetluses <i>plea of guilty</i> korral.....	148
7.1.2. Kokkuleppe alusel antud süü ülestunnistuse materiaalse õigsuse kohtulik kontrollimine Saksa kriminaalmenetluses	149
7.1.3. Süüdistatava süü kindlakstegemine Itaalia kriminaalmenetluses <i>applicazione della pena su richiesta delle parti</i> korral.....	151
7.1.4. Kokkuleppes sisalduva süüdistuse faktilise aluse kohtulik kontrollimine Eesti kriminaalmenetluses.....	153
7.1.5. Võrdlev kokkuvõte.....	158
7.2. Kohtuotsuse põhjendamine kokkuleppemenetluse korral	159
7.2.1. Kohtuotsuse põhjendamine <i>plea of guilty</i> korral USA kriminaalmenetluses	159

7.2.2.	Kohtuotsuse põhjendamine <i>Absprache</i> korral Saksa kriminaalmenetluses	159
7.2.3.	Kohtuotsuse põhjendamine <i>applicazione della pena su richiesta delle parti</i> rakendamise korral Itaalia kriminaalmenetluses	159
7.2.4.	Kohtuotsuse põhjendamine kokkuleppemenetluse korral Eesti kriminaalmenetluses	160
7.2.5.	Võrdlev kokkuvõte.....	161
8.	KRIMINAALMENETLUSLIKUD KONSENSUSLIKUD MENETLUSMUDELID SAKSA ÕIGUSALASES ERIALAKIRJANDUSES.....	162
8.1.	Ettepanekud kokkuleppe (<i>Absprache</i>) diskussiooni algusperioodil	162
8.2.	L. Meyer-Goßneri “mittevaidleva” (“ <i>nicht-streitige</i> ”) menetluse mudel	163
8.3.	G. Küpper/K.-C. Bode “süü eel-ülestunnistuse” mudel (<i>das Modell des “Vor-Geständnisses”</i>).....	164
8.4.	W. Sioleki kokkuleppemenetlus (<i>Verständigung</i>).....	165
8.5.	S. H. Kremeri ettepanek kokkuleppemenetluse reguleerimiseks.....	166
8.6.	S. Braun`i kooperatsioonimenetluse mudel	167
8.7.	Kokkuvõte kokkuleppel põhinevate menetlusmudelite kohta	168
	KOKKUVÕTE VÕRDLEVATEST TÄHELEPANEKUTEST.....	170
	KOKKUVÕTE.....	177
	KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU.....	192
	KASUTATUD NORMATIIVMATERJALI LOETELU.....	198
	KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA LOETELU.....	199
	KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU.....	200
	ZUSAMMENFASSUNG.....	201

SISSEJUHATUS

Väidetakse, et õiguspoliitiliselt oli uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu väljatöötamisel eesmärgiks võimalikult efektiivse, kiire ja ökonoomse kriminaalmenetluse kujundamine¹.

Menetlusökoonoomia põhimõte on Eesti uue kriminaalmenetluskorra üheks väga oluliseks aluspõhimõtteks. Seejuures on oluline märkida, et menetlusökoonoomia kriminaalmenetluses tähendab peaaegu alati tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamisest vähemal või rohkemal määral loobumist. Samuti võib menetlusökoonoomiaga kaasneda, kas osaline või täielik loobumine nii mõnestki kriminaalmenetluse traditsioonilisest eesmärgist ja seni kehtinud menetlusprintsipiist.

Traditsioonilises kontinentaalses kriminaalmenetluses on olnud primaarne teema, kompromissitu õigluse poole püüdlemine, milles on tõe leidmine olnud kriminaalmenetluse esmane ülesanne². Kui kõrvutada kahe suure õiguskultuuri kriminaalmenetlusi, siis ilmneb, et kui kontinentaal-euroopalikus kriminaalmenetluses on traditsiooniliselt olnud esiplaanil tõe leidmine, on anglo-ameerikalikus kriminaalmenetluses olnud esmajärgulise tähtsusega õigusrahu saavutamine³ ning üksikjuhtumile sobiliku lahenduse leidmine, jättes mõneti tagaplaanile karistusõiguse ühetaolise ja süstemaatilise läbisurumise⁴. Tänapäevane kriminaalmenetluse tegelikkus on ka kontinentaal-Euroopas materiaalse tõe leidmise eesmärgist mõneti taganemas. Üha enam võib kriminaalmenetluse problemaatikat käsitlevas õigusalasises kirjanduses kohata mõistet “konsensus”⁵.

Konsensuspõhimõtte olulisele tähtsusele Eesti uues kriminaalmenetluses viitavad Kriminaalmenetluse seadustikus (edaspidi: KrMS) ette nähtud lihtmenetluse vormid (kokkuleppemenetlus, lühimenetlus ja käskmenetlus) ja ka kriminaalmenetluse otstarbekuse kaalutlusel lõpetamise võimalusi sätestavad seadusesätted. Nii lubab lihtmenetluse vormide olemasolu ja ka kriminaalmenetluse otstarbekuse kaalutlusel lõpetamise võimaluste olemasolu järeldada seda, et ka Eesti kriminaalmenetluses ei ole materiaalse tõe väljaselgitamine kriminaalmenetluse ainsaks eesmärgiks. Tõe väljaselgitamisest oleks vähe kasu juhul, kui selle saavutamine toimuks iga hinna eest ning kui seejuures tõsiselt ohustatakse õigusrahu põhimõtet⁶. Kriminaalmenetluse

¹ Vt. E. Kergandberg, P. Pikamäe. Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – *Juridica*, 2000, nr. 9, lk. 556.

² K.-D. Bussmann / C. Lüdemann. Rechtsbeugung oder rationale Verfahrenspraxis? – Über informelle Absprachen in Wirtschaftsstrafverfahren - *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1988, H. 2, S. 89.

³ Vt. P. Cramer. Absprachen im Strafprozeß. - in *Festschrift für Kurt Rebmann zum 65. Geburtstag/* hrsg. Von Heinz Eyrich ... - München: Beck, 1989, S. 155-156.

⁴ Vt. J. Herrmann. Der amerikanische Strafprozeß. – in *Der Strafprozess im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen: Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA /* hrsg. Von Heike Jung. Mit Beitr. Von Martin Fincke ... - Berlin; New York: de Gruyter, 1990, S. 151.

⁵ Vt. E. Weßlau. Das Konsensprinzip im Strafverfahren: Leitidee für eine Gesamtreform? Baden-Baden, 2002; G. Duttge. Möglichkeiten eines Konsensualprozesses nach deutschem Strafprozeßrecht. - *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Band 115 (2003), H. 3, S. 539-569; F. Salditt. Möglichkeiten eines Konsensualprozesses nach deutschem Strafprozeßrecht. – *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 115 (2003) H. 3, S. 570-582.

⁶ Õigusrahu rolli kohta kriminaalmenetluses vaata näiteks B. Schünemann. Die Verständigung im Strafprozeß – Wunderwaffe oder bankrotterklärung der Verteidigung? – *Neue Juristische*

aeglane kulgemine kohtueelse menetluse eest vastutavate asutuste ja ka kohtute tööga ülekoormatuse tõttu ei loo eeldusi õigusrahu põhimõtte tõhusaks realiseerimiseks. Õigusrahu kiirema ja tõhusama saavutamise üheks võimaluseks on kriminaalmenetluse lihtsustamine ja kiirendamine tõhusate konsensuslike lihtmenetluste kaudu. Oluline on märkida, et suhteliselt efektiivne konsensuslik lihtmenetluse vorm on Eesti kriminaalmenetluses lihtmenetluse nime all toiminud alates 1996. aastast ning selle menetlusvormi rakendamise ulatus on kasvanud sel määral, et 2002. aastal rajanesid juba rohkem kui pooled kohtuotsused kokkuleppel prokuröri ja süüdistatava vahel⁷. 2003. aastal oli lihtmenetluste osakaal⁸ juba 59,8%. Seejuures ei tohiks jätta tähelepanuta seda, et nii Prokuratuuri 2002. aasta tegevuse koondaruandes kui ka Prokuratuuri 2003. aasta tegevuse koondaruandes tõdetakse, et lihtmenetluse üha suurem kasutamine ei ole kaasa toonud kogu süsteemi läbilaskevõime suurenemist. Selle põhjust nähakse selles, et lihtmenetluse kohaldamine tähendab töökoormuse vähenemist eelkõige kohtu jaoks, kusjuures prokuratuuri ja uurimisasutuste jaoks erilist kokkuhoidu sellest ei tulene. Eeltoodu ajendab küsima, kas Kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud kokkuleppemenetluse regulatsioon tagab eeldused menetluse piisavaks efektiivsuseks.

Teema aktuaalsus

Üldiselt on käesoleva töö teema aktuaalne seetõttu, et 2004. aasta 1. juulist jõustus uus Kriminaalmenetluse seadustik, mistõttu on vajalik uute sätete analüüs. Küsimust konsensusliku menetluse efektiivsusest võib jätkuvalt pidada päevakohaseks. Mõistetavalt on küsimus menetluse efektiivsusest ja menetlusökonoomiast väga tihedalt seotud küsimusega menetluse kooskõllalisusest kriminaalmenetluse oluliste printsiipidega. Nii on päevakohased ka küsimused sellest, kas kokkuleppemenetluse korral on järgitavad kriminaalmenetluse olulised printsiibid ning milline on nende printsiipide toimeala ulatus kokkuleppemenetluses. Käesolevas töö uurimisobjektiks on valitud kokkuleppemenetlus eelkõige seetõttu, et kuigi see menetlus peaks olema üheks olulisemaks kriminaalmenetluse kiirust tagavaks ja riigi ressursse säästvaks menetlusvormiks, on kokkuleppemenetlusega seonduv Eestis teaduslikult väheuuritud valdkond. Kõne all oleval teemal ilmunud publikatsioonidest väärivad märkimist eelkõige E. Kergandbergi artikkel: Kokkulepluss Saksa ja Eesti kriminaalhoolekandes. - *Juridica*, 8, 1997, lk. 386-399 ning E. Kergandbergi ja P. Pikamäe artikkel: Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – *Juridica*, 2000, nr. 9, lk. 555-563. Ilmunud on ka käesoleva töö autori artikkel: Kiirmenetlused Eesti tulevases kriminaalmenetluses. – Kogumikus: Kohtute sõltumatus ja kohtu-süsteemi toimimise efektiivsus Eestis. Tartu, 2002, lk. 155-178.

Eesmärk

Käesolevas töös on uurimisobjektiks kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus, mille raames toimub kohtumenetluse poolte, süüdistuse ja kaitse (ning mõnes võrreldavas õiguskorras ka kohtu) vahel kokkuleppe sõlmimine kriminaalmenetluse kulgemise

---

Wochenschrift, 1989, H. 31, S. 1898; S. Braun. Die Absprache im deutschen Strafverfahren. Aachen: Shaker, 1998, S. 36.

⁷ Vt. Prokuratuuri 2002. a tegevuse koondaruanne. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.just.ee/files/statistika/prokuratuur/proxstats2002.pdf>

⁸ Vt. Prokuratuuri 2003 aasta tegevuse koondaruanne. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.just.ee/prokuratuur/2003koondaruanne.pdf>

lihtsustamiseks ja kriminaalmenetluse kokkuleppelise tulemuse saavutamiseks. Väitekirja eesmärk on uurida, kas Eesti kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetluse mudel on optimaalselt efektiivne ning milline on kriminaalmenetluse oluliste printsiipide toimeala ulatus kokkuleppemenetluses.

Käesoleva töö hüpoteesi kohaselt on Eesti kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetluse mudel suhteliselt efektiivne ning see menetlusmudel ei ole lubamatus vastuolus kriminaalmenetluse oluliste printsiipidega. Siiski on mitmete kriminaalmenetluse traditsiooniliste printsiipide toimeala kokkuleppemenetluses oluliselt piiratum kui üldkorras kriminaalmenetluses. Eesti kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetluse mudel ei vaja asendamist täiesti uue kokkuleppemenetluse mudeliga. Töö hüpoteesi kohaselt on võimalik Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse õiguslikus regulatsioonis mõnede muudatuste ja täienduste tegemisega muuta kokkuleppemenetlus mõnevõrra veelgi kiiremaks ja efektiivsemaks. Samas on seejuures ühtlasi võimalik paremini tagada kahtlustatava või süüdistatava õiguste kaitse.

Uurimismeetodid

Käesolevas töös on olulisel määral kasutatud võrdlevat meetodit. Võrreldud on Eesti kriminaalmenetluslikku kokkuleppemenetlust mitmete teiste riikide kriminaalmenetluslike kokkuleppemenetlustega. Võrdleva käsitlemise eesmärgiks ei ole võrreldavate kriminaalmenetluslike kokkuleppemenetluste kõigi detailide käsitlemine. Võrdleva käsitlemisega püütakse käesolevas töös välja selekteerida töös võrreldavate kriminaalmenetluste, sealhulgas eelkõige kokkuleppemenetluste, põhimõttelise tähtsusega sarnased ja erinevad jooned. Võrdleva käsitlemise tulemusena püütakse töös leida teiste riikide kokkuleppemenetluse mudelitest lahendusi, mida võiks kohandada Eesti kokkuleppemenetluse mudelile. Võrdlevalt on vaatluse all USA *plea bargaining*, Saksa kriminaalmenetluslik *Absprache*, Itaalia *applicazione della pena su richiesta delle parti* (ehk lühidalt: *patteggiamento*) ja Eesti kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus.

USA *plea bargaining* on üheks käsitusobjektiks seetõttu, et väidetavalt on Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse näol tegemist *plea bargaining*'i kontinentaalse modifikatsiooniga⁹. *Plea bargaining* on näide kokkuleppemenetluse kohta võistlevas kriminaalmenetluses.

Saksa kriminaalmenetluslik *Absprache* on käesolevas töös võrdleva vaatluse all sellepärast, et *Absprache* on näide kokkuleppemenetluse kohta uurimisprintsiibil põhinevas kriminaalmenetluses. Saksa kriminaalmenetluslik *Absprache* on praktika vajadustest tingituna praktikas kujunenud menetlusvorm.

Itaalia *applicazione della pena su richiesta delle parti* on käesolevas töös käsitusobjektiks seetõttu, et see on üks näide kokkuleppemenetluse kohta võistleva ja uurimisprintsiibil põhineva menetluse segavormilises kriminaalmenetluses.

Võrdleva meetodi kõrval on käesolevas töös kasutatud ka dogmaatilist ja mõnevõrra ka ajaloolist meetodit.

---

⁹ Vt. E. Kergandberg, P. Pikamäe, *Juridica*, 2000, nr. 9, lk. 561.

Töö struktuur

Käesolev töö koosneb kaheksast peatükist.

Esimeses peatükis on antud lühiülevaade käesolevas töös vaatluse all olevate kokkuleppel põhinevate menetluste põhijoontest ning nende menetluste ajaloost. Ühtlasi on antud kokkuleppemenetluste olulisemate põhjuste ülevaade. Kuna kokkuleppemenetluste põhjuste ülevaates on olulisel kohal erinevad huvid, siis on selles peatükis tähelepanu all ka kannatanu huvid kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses.

Töö teises peatükis on tähelepanu all kriminaalmenetluse olulisemate printsiipide toimeala ulatus kokkuleppemenetluses. Ühtlasi on selles peatükis käsitusobjektiks prokuratuuri otsustusvabadus kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuses, vaba tahe ja tõeline tahe kokkuleppemenetluses, kahtlustatava või süüdistatava miinimumteadmiste tagamise põhimõte.

Töö kolmandas peatükis on käsitletud kokkuleppe objekte. Selles peatükis on kõigepealt antud üldine lühiülevaade sellest, millised on põhilised kokkuleppe objektid käesolevas töös vaatluse all olevate kokkuleppel põhinevate menetluste korral. Seejärel on põhjalikumalt käsitletud mitmeid enamlevinud kokkuleppe objekte.

Töö neljandas peatükis on käsitletud küsimust kokkuleppemenetluse alustamise menetlustapist kriminaalmenetluses. Küsimus kokkuleppemenetluse alustamise menetlustapist on käsitusobjektiks seetõttu, et kokkuleppemenetluse alustamise menetlustapist sõltub olulisel määral menetlusökonoomia ulatus.

Viiendas peatükis on analüüsitud kokkuleppe siduvusega seonduvat.

Kuuendas peatükis on käsitletud kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu küsimust.

Seitsmendas peatükis on käsitusobjektiks süüdistuse faktilise aluse kohtuliku kontrollimisega ja kohtuotsuse põhjendamisega seonduv.

Kaheksandas peatükis on vaatluse all mõned saksakeelses erialakirjanduses esitatud kriminaalmenetluslikud konsensuslikud menetlusmudelid. Selles peatükis püüab käesoleva töö autor leida vastust küsimusele, kas mõni vaatluse all olev menetlusmudel oleks terviklahendusena ülevõetav Eesti kriminaalmenetlusse.

Allikad

Käesoleva töö kirjutamisel on kasutatud teemakohast õigusalast erialakirjandust. Peamiselt on kasutatud saksakeelset erialakirjandust. Kasutatud on ka õigusakte ja kohtupraktikat.

1. KOKKULEPPEMENETLUSED

1.1. Kokkuleppemenetluste põhijooned

1.1.1. *Plea bargaining* USA kriminaalmenetluses

USA-s viiakse ülekaalukas arv kriminaalmenetlusi lõpule *plea of guilty* kaudu. Näiteks 1999. aastal esitati kõikidest süüdimõistmiseni viinud kriminaalmenetlustest 94,4 % juhtudel *guilty plea*¹⁰. Seejuures tuleb rõhutada, et süü omaksvõtu suur arv põhineb eelkõige niinimetatud *plea bargaining*'il¹¹. Väidetavalt mängib USA kriminaalmenetluse praktikas niinimetatud puhas *guilty plea* - mudel vähetähtsat rolli. Suureks erandiks on need juhtumid, mil süüdistatav aktsepteerib süüdistust täies ulatuses, ilma et ta laseks eelnevalt kindlalt lubada kergemat karistust. Isegi juhul, kui *guilty plea* andmise suhtes ei sõlmita selgesõnalist kokkulepet, arvestab süüdistatav enamasti vaikivalt teatud ulatuses karistuse kergendamise¹².

Plea bargaining'i all mõistetakse vabas vormis läbirääkimisi prokuröri ja kaitsja vahel eesmärgiga saavutada see, et süüdistatav annaks *guilty plea*, kui prokurör väljendab valmisolekut vastutasuks kärpida süüdistust kergemale kuriteole või seista kergema karistuse eest¹³. Läbirääkimised süü ülestunnistuse üle algavad tüüpiliselt viisil mitteformaalse vestlusega prokuröri ja kaitsja vahel¹⁴. Erandina osaleb neil läbirääkimistel ka süüdistatav¹⁵. Süüdistaja ja süüdistatava vahelised läbirääkimised süü- ja karistuspunktide suhtes kokkuleppe saavutamiseks toimuvad sageli süüdistuse kontrollimise menetluses. Mõeldavad on need aga ka varem või hiljem, niisiis päris kohtumenetluses¹⁶. Menetlusökoonoomia aspektist peetakse menetlust lühendava süü omaksvõtu esitamise parimaks ajahetkeks *arraignment* menetlusetappi. See ei välista aga siiski hilisemat dispositiivsuvõimalust. Juhul, kui süüdistatav menetluse *arraignment* etapis (vajaduse korral taktikaliste põhjustel) eitab oma süüd, selleks et võita aega tõendusolukorra uurimiseks ja sellega parema prognoosialuse saavutamiseks, jääb tal alles võimalus teha *plea of guilty* avaldus menetluse hilisemas etapis¹⁷.

---

¹⁰ Vt. G. Trüg. Lösungskonvergenzen trotz Systemdivergenzen im deutschen und US-amerikanischen Strafverfahren. Ein strukturanalytischer Vergleich am Beispiel der Wahrheitserforschung. Mohr Siebeck, 2003, S. 147.

¹¹ Vt. G. Trüg, lk 148.

¹² Vt. T. Weigend. Funktion und Tätigkeit der Staatsanwaltschaft in den U.S.A. – in Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht / hrsg. von H. H. Jescheck und R. Leibinger. Mit Beitr. Von J. Driedl... – 1. Aufl. – Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 1979, S. 650.

¹³ J. Herrmann. Der amerikanische Strafprozeß. – in Der Strafprozess im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen: Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA / hrsg. Von Heike Jung. Mit Beitr. Von Martin Fincke ... - Berlin; New York: de Gruyter, 1990, S. 150.

¹⁴ T.M. Massaro Das amerikanische Plea-Bargaining System: Staatsanwaltschaftliches Ermessen bei der Strafverfolgung. - Strafverteidiger 1989 H. 10, S. 455.

¹⁵ G. Trüg, lk 148.

¹⁶ N. Schmid. Strafverfahren und Strafrecht in den Vereinigten Staaten. Eine Einführung. 2., überarbeitete und wesentlich erweiterte Auflage. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1993, S. 59.

¹⁷ J. Bickel. Das förmliche Geständnis im US-amerikanischen Strafprozeß als Beispiel der Verfahrenserledigung. – Berlin: Duncker und Humblot, 2001, S. 47.

Tavapäraselt on ameerikalikud kriminaalmenetluslikud kokkulepped süüdistuse ja kaitse vahelise interaktsiooni tulemus¹⁸. Menetlustes, mis toimuvad föderaalkohtutes, ei ole lubatud kohtuniku osavõtt süü omaksvõtu läbirääkimistest. On osariike, mis nimetatud föderaalpraktikat järgivad ja keelavad oma kohtunikel osalemise süü omaksvõtu läbirääkimistel, aga paljud osariigid ei ole seda reeglit üle võtnud¹⁹. USA kriminaalmenetluses osaleb kohtunik *plea bargaining* protsessis, ilma läbirääkimiste partner olemata, kõigepealt sel moel, et tal on ainuõigus *guilty plea* vastu võtta või tagasi lükata. Veel osaleb kohtunik *plea bargaining* protsessis sel moel, et ainult tema pädevuses on karistuse määra üle otsustamine²⁰. Föderaalkohtunikel on lubatud *guilty plea* avaldust aktsepteerida vaid siis, kui süüdistatav saab aru selle kuriteo iseloomust ja selle kuriteo tagajärgedest, milles ta süü omaks võtab ja kui süüdistatav esitab *guilty plea* vabatahtlikult ning kui see põhineb asjaolulisel baasil (*factual basis*)²¹. USA kriminaalmenetluses ei ole kohtunik tavaliselt kohustatud prokuratuuri ja kaitsja vahelisi kokkuleppeid aktsepteerima. Kui ta ei aktsepteeri kokkulepet, peab ta süüdistataval lubama süü ülestunnistuse tagasi võtta. Ja järgnevas menetluses on iga tagasipöördumine luhtunud kokkuleppe poole keelatud, sest kes teeb kindlaks asjaolusid, ei tohi midagi teada süüdistatava varasemast valmisolekust mitte vastu seista süüdistusetteheitele²².

Plea bargaining`i ajalooline areng USA-s

Erialakirjanduses on väidetud, et *plea bargaining* sai juba enne 19. ja 20. sajandi vahetust ameerikaliku kriminaalmenetluse koostisosaks. Sellele vaatamata oli *plea bargaining* palju aastaid illegaalsuse varjus²³. *Plea bargaining`i* rakendati USA kriminaalmenetluses ulatuslikult, aga sellest ei räägitud. Kokkulepped prokuröri ja kaitsja vahel üksikutest süüdistuspunktidest loobumise kohta või karistumäära soovitusel olid täiesti päevakorras, kuid need olid siiski illegaalsed ning need võeti sageli vastu mitteformaalsete kõneluste tulemusena telefoni teel või kohtukoridoris. *Guilty plea* ametliku andmise juures kohtuniku ees kinnitas süüdistatav kooskõlas seaduse sätetega, et talle ei ole lubatud süüdistusettehete mittevaidlustamise eest mingit vastutasu. Väidetavalt valitses seejuures kõigi osaliste, kaasa arvatud kohtunik, hulgas üksmeel selles, et vastutasu rakendati. Juhul, kui prokurör siiski otsustas mingil põhjusel mitteformaalselt antud lubadusest loobuda, ei olnud süüdistataval mingeid vahendeid "lepingust" kinnipidamise saavutamiseks. Sellisele olukorrale lõpu tegemiseks otsustas USA Ülemkohus (*Supreme Court*) 1970-ndate aastate alguses tunnustada õigusega kooskõlas olevana ja siduvana pooltevahelist kokkulepet tingimuste suhtes, millistel süüdistatav annab *guilty plea*²⁴. Aastal 1974 saatis USA

¹⁸ Vt. M. Damaska. Der Austausch von Vorteilen im Strafverfahren: Plea-Bargaining und Absprachen. - Strafverteidiger 1988, H. 9, 398.

¹⁹ Vt. T.M. Massaro, Strafverteidiger 1989 H. 10, S. 455.

²⁰ K. Dreher. Kontrollierbarkeit konsensualer Verfahrensweisen am Beispiel des US-amerikanischen Strafprozessrechts., Berlin, 2003, S. 188.

²¹ Vt. Samas, lk 191.

²² M. Damaska, Strafverteidiger 1988, H. 9, 398.

²³ Vt. M. Dohr. Die Berücksichtigung freiwillig geleisteter Wiedergutmachung des Täters bei der Durchführung des Strafverfahrens durch den amerikanischen Staatsanwalt unter besonderer Berücksichtigung des Rechts des Bundes, Kaliforniens und Michigans. Inaugural-Dissertation, 1997, Köln, S. 157.

²⁴ T. Weigend. Strafzumessung durch die Parteien – Das Verfahren des plea bargaining im amerikanischen Recht. – ZStW 94 (1982) H 1, S. 205.

Ülemkohtu esimees Kongressile eelnõu ettepanekutega *Federal Rules of Criminal Procedure* (lühendatult: *FRCP*) (Kriminaalprotsessiõigus föderaalkohtutele) täiendamiseks. Selle eelnõu alusel tunnistati *plea-bargaining* 1975. aastal selgesõnaliselt seaduslikuks (*FRCP, Rule 11*)²⁵.

1.1.2. *Absprache* - praktika Saksa kriminaalmenetluses

Erialakirjanduses avaldatud hinnangute kohaselt esinevad Saksamaal kaks täiesti erinevat kriminaalmenetluse vormi kõrvuti. Need on, esiteks, *StPO* regulatsiooni järgi toimuv niiõelda klassikaline Saksa kriminaalmenetlus ja teiseks, praktikas kujundatud menetlusvorm²⁶. Väidetavalt on *StPO* kirjutatud regulatsiooni järgi toimuva "vaidleva" kriminaalmenetluse kõrval kohtupraktikas üha enam levinud "üksmeelne" mitteformaalsel kokkuleppel põhinev kriminaalmenetlus²⁷.

Saksamaal õiguslikus tegelikkuses menetletakse suurem osa kriminaalasju nagu konveierlindimenetlus. Juhul, kui on esitatud usutav süüdistatava süü ülestunnistus, loobub kohus reeglina ulatuslikust tõendite uurimisest. Sageli loobutakse juba tunnistajate kutsumisest. Tõendite vaba hindamise põhimõtet järgitakse praktikas nii, et kohus toetab oma veendumuse süü ülestunnistusele. Kogu see menetlus kestab vaid 20-30 minutit²⁸.

Lisaks kokkulepusele kohtulikul arutamisel, esineb Saksa kriminaalmenetluses mitmeid võimalusi menetlust lõpetavateks, menetlust edendavateks ja menetlust lühendavateks kokkulepeteks prokuratuuri juurdlusmenetluses²⁹.

Esineb kokkuleppeid (*Verständigung*) menetluse läbiviimise suhtes. *StPO*-s on ette nähtud palju eeskirju, milles on selgesõnaliselt ette nähtud vastavasisulised kokkulepped menetluses osalejate vahel kohtulik peamenetluses. Nii võib kohus *StPO* § 245 I S. 2 kohaselt prokuratuuri, kaitsja ning kohtualuse nõusolekul üksikute tõendite kogumisest loobuda. Isegi olulisest vahetuse printsibist võib *StPO* § 251 I Nr. 4 (tunnistaja ülekuulamise asemel varasema ülekuulamise protokollide avaldamine) menetluses osalejate vahelise kokkuleppe (*Absprache*) kohaselt mööda minna.³⁰

Lisaks kokkulepetele menetluse läbiviimise suhtes eristatakse selliseid kokkuleppe (*Absprache*) liike, mille korral menetluses osalejad lepivad kokku menetluseseme ulatuses (*Umfang des Prozeßgegenstandes*) või õigusliku tagajärje valdkonnas

²⁵ Vt. H. J. Dielmann. "Guilty Plea" und "Plea Bargaining" im amerikanischen Strafverfahren - Möglichkeiten für den deutschen Strafprozess? - Goldammers's Archiv für Strafrecht, 1981, S. 563.

²⁶ B. Schünemann. Wohin treibt der deutsche Strafprozess? – ZStW, Band 114 (2002), H. 1, S. 28.

²⁷ B. Terhorst. Kriterien für konsensuales Vorgehen im Strafverfahren – freie Wahl für Urteilsabsprachen? - Goldammer's Archiv für Strafrecht, 2002, S. 600.

²⁸ F. Herzog. Die Krise der geistigen und sozialen Grundlagen des reformierten Strafprozesses., – in: Quo vadis, Strafprozeß?: Vorträge der 11. Alsberg-Tagung / gemeinsam veranstalt. Von dem Deutschen Strafverteidiger e. V. und dem Deutscher Richterbund e. V., November 1997 / F. Herzog (Hrsg.). 1. Aufl. – Baden-Baden: Nomos Verl.-ges., 1998, S. 30.

²⁹ Vt. H. Landau. Verfahrensabsprachen in Ermittlungsverfahren. – Deutsche Richterzeitung, April, 1995, S. 132.

³⁰ G. Küpper; K.-Chr. Bode. Absprachen im Strafverfahren (1. Teil) – Bilanz einer zehnjährigen Diskussion. – Juristische Ausbildung, 1999, H. 7, S. 352.

(*Rechtsfolgenbereich*). Nendes *Absprache*'des osalevad reeglina kohtunik, prokurör, kaitsja ning kohtualune. Reeglina on asjaosaliste vastavate kokkuleppeläbirääkimiste tulemuse sisuks see, et kohtualune annab (kaitsja poolt formuleeritud) süü ülestunnistuse ja ta saab vastutasuks enamasti karistuse tingimisi katseajaga. Järgnevalt avaldavad kohtualune ja prokuratuur, et nad loobuvad edasikaebusest. Selle kaudu väldivad nad kokkulepitud kohtuotsuse kontrolli revisjonikohtus³¹.

Kuigi Saksa kriminaalmenetluses on esiplaanil kokkulepped kohtuotsuse suhtes (*Urteilsabsprachen*), esineb ka juba juurdlusmenetluses mitmeid võimalusi kokkulepeteks. Seejuures tuleb eristada menetlust edendavaid kokkuleppeid ja menetlust lõpetavaid kokkuleppeid³².

Menetlust edendavad kokkulepped (*verfahrensfördernden Absprachen*) võivad kergendada juurdlusmenetluse läbiviimist. Nii võib prokuratuur näiteks lubada, et ta esitab tulevases kohtulikus peamenetluses teatud karistusmäära taotluse või et ta *StPO* § 154 alusel otstarbekuse kaalutlusel kriminaalmenetluse lõpetamise kaudu loobub osaliselt kriminaalmenetlusest. Süüdistatava poolne vastutasu võib seisneda selles, et ta annab teavet kuriteo kohta selleks, et võimaldada sihiteadlikku juurdlust teiste kuriteo toimepanijate suhtes või selleks, et võimaldada potentsiaalsete ohvrite efektiivset kaitset. Vahetevahel esineb ka juhtumeid, mil süü ülestunnistuse andmise lubaduse korral loobutakse tunnistajate ja ekspertide kutsumisest³³.

Menetlust lõpetavad kokkulepped (*verfahrensbeendenden Absprachen*) esinevad *StPO* § 153 ja § 153a ja *StPO* § 154 ja § 154a alusel oportuuniteedipõhimõtte rakendusvaldkonnas³⁴. Ka käskmenetlus (*Strafbefehlsverfahren*) pakub menetluses osalejatele soovitud ja aktsepteeritud võimalusi menetluse kiireks lõpuleviimiseks³⁵.

Kohtuotsuse suhtes kokkuleppe (*Urteilsabsprache*) niiöelda standardjuhtumi korral antakse süü ülestunnistus karistuse kergendamise vastu koos samaaegse kokkuleppega edasikaebe õigusest loobumise kohta³⁶. Kui kohtualune ilmutab kokkuleppevalmidust, siis annab kohus omalt poolt mõista, millistes "raamides" liigub karistus. Selle karistusprognoosi alusel teeb kohtualune oma otsustuse³⁷. Väidetavalt on väga levinud selline kokkuleppepraktika, et suure arvu süüdistusetteheidete korral tehakse kokkuleppe tulemusena kohtuotsus vaid väikese osa tegelikult toimepandud kuritegude suhtes. Seejuures on tegemist süüdistuspunktidega, mis on kriminaaltoimiku alusel ja menetluses osalejate hinnangul igal juhul tõendatavad. Seevastu kõik teised juhtumid, mille puhul on oodata ka ületatavaid probleeme tõendamisel, jäetakse kõrvale kokkuleppe raames näiteks kriminaalmenetluse lõpetamise kaudu *StPO* § 154 II alusel otstarbekuse kaalutlusel³⁸.

---

³¹ Vt. Samas, lk 352.

³² H. Landau, Deutsche Richterzeitung, April, 1995, S. 132-133; S. Sinner. Der Vertragsgedanke im Strafprozeßrecht. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang, 1999, S. 181.

³³ Vt. H. Landau, Deutsche Richterzeitung, April, 1995, S.134; S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 183.

³⁴ Vt. H. Landau, Deutsche Richterzeitung, April, 1995, S. 133

³⁵ Vt. Samas, lk 134.

³⁶ Vt. S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 186.

³⁷ P. M. Bömeke. Rechtsfolgen fehlgeschlagener Absprachen im deutschen und englischen Strafverfahren. Eine rechtsvergleichende Untersuchung der Folgeprobleme strafprozessualer Verständigung. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien, 2001, S. 17.

³⁸ Vt. B. Schmitt. Zu Rechtsprechung und Rechtswirklichkeit verfahrensbeendender Absprachen im Strafprozeß. – Goldammer's Archiv für Strafrecht, 2001, S. 414.

Absprache ajalugu Saksamaal

Saksa kriminaalmenetlusliku *Absprache*-praktika tekkimise algusaega ei ole täpselt kindlaks tehtud. B. Schünemann on väitnud, et esineb terve hulk kaalukaid põhjusi oletuseks, et tänaseks tavalised kriminaalmenetluslikud *Absprache*'d töötati õiguslikus tegelikkuses välja alles 1970-ndate aastate keskelt alates. Seoses põhjustega märgib B. Schünemann intensiivsemat tegelemist majanduskriminaalajadega, üha suurenevat narkokriminaalajade hulka ja seda, et seadusega sätestati võimalus menetluse lõpetamiseks kohustuste vastu (*StPO* § 153a). Lisaks eelmainitule peab B. Schünemann vajalikuks märkida näiteks suurenevat vajadust menetluste voogude vähendamiseks ja menetluste kiirendamiseks³⁹.

1982. aastal ilmusid juba artiklid, milles käsitletakse mitteformaalseid kokkuleppeid Saksa kriminaalmenetluses⁴⁰.

Märkimisväärne on see, et 1990. aastal juristide 58. konverentsi (58. *Deutsche Juristentag*) kriminaalõiguse seksioonis oli ettekannete ja arutluste teemaks "Kokkuleplus kriminaalmenetluses? Alused, ese ja piirid."

Absprache-praktika menetlusõiguslik lubatavus ja põhiseaduslikud piirid on kindlaks määratud Saksa konstitutsioonikohtu (*Bundesverfassungsgericht*) 27.1.1987. aasta otsuses⁴¹. Saksamaa Liiduülemkohtu (*Bundesgerichtshof*) seisukohavõttude lähtepunktiks *Absprache*-problemaatika osas on sageli olnud kaebused *Absprache*'s osalenud kohtuniku erapoolikuse suhtes, kaebused avalikkuse printsiibi rikkumise suhtes või õigusliku ärakuulamise printsiibi rikkumise suhtes ja ka küsimused *Absprache*'ga seoses esitatud edasikaebusest loobumise avalduse kehtivusest⁴².

Kindlasti väärib eraldi märkimist *Bundesgerichtshof*'i (28.8.1997 – 4 StR 240/97) otsus⁴³. Seda kohtuotsust on nimetatud printsiibiotsuseks (*Grundsatzentscheidung*)⁴⁴. Selles otsuses on täpsemalt selgitatud, millistel tingimustel on *Absprache* kohtulikus peamenetluses lubatud.

---

³⁹ B. Schünemann. Absprachen im Strafverfahren? Grundlagen, Gegenstände und Grenzen. Gutachten B für den 58. Deutschen Juristentag. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1990, S. B 16.

⁴⁰ Detlef Deal. Der strafprozessuale Vergleich. – Strafverteidiger, 1982, H. 11, S. 545-552; W. Schmidt-Hieber. Vereinbarungen im Strafverfahren. – Neue Juristische Wochenschrift, 1982, H. 19, S. 1017-1021.

⁴¹ Vt. Entscheidungen – Bundesverfassungsgericht. – Neue Juristische Wochenschrift, 1987, H. 42, S. 2662-2663.

⁴² S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 189.

⁴³ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. – Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

⁴⁴ Vt. T. Weigend. Eine prozeßordnung für abgesprochene Urteile? – Neue Zeitschrift für Strafrecht 1999, H. 2, S. 58; T. Rönnau. Die neue Verbindlichkeit bei den strafprozessualen Absprachen. – wistra 1998, H. 2, S. 49.

1.1.3. *Applicazione della pena su richiesta delle parti* Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalia kriminaalmenetluse koodeksis on ühe konsensusliku menetlusvormina sätestatud *applicazione della pena su richiesta delle parti* (karistuse mõistmine poolte taotluseel) (*Cpp* art. 444)⁴⁵.

Cpp art. 444 I järgi võib nii süüdistatav kui ka prokurör taotleda kohtunikult kuni ühe kolmandiku võrra kärbitud vabaduskaotusliku karistuse, kuni ühe kolmandiku võrra kärbitud rahalise karistuse või kuni ühe kolmandiku võrra kärbitud asenduskaristuse mõistmist. *Cpp* art. 444 III kohaselt võib kohtumenetluse pool seada taotluse kehtivuse sõltuvusse tingimisi karistuse määramise tunnustamisest. *Applicazione della pena su richiesta delle parti* (edaspidi lühidalt: *applicazione della pena su richiesta*) esemeks ei saa erinevalt rahatrahvist olla igasugune vabaduskaotuslik karistus. Taotluseks sobilikud on *Cpp* art 444 punktis 1 sätestatu kohaselt ainult sellised karistused, mis pärast ühe kolmandiku võrra kärpimist ei ületa kaheaastast vangistust. Sellele instituudi maksimaalne rakendamisulatus piirdub seega puhtrehkenduslikult karistuskosseisudega, mille minimaalne karistusmäär ei tohi olla üle kolme aasta⁴⁶. Karistustaotluse esitamine võib toimuda erineval moel. Pooled võivad esitada kohe ühise taotluse. Lubatud on aga ka see, et taotluse esitab ainult üks pool ja koos sellega esitab ühtlasi teise poole nõusoleku. Juhul, kui prokuratuuri ja süüdistatava ühine tahe ei ole veel saavutatud, võib pool esitada oma taotluse (*Cpp* art 444 p 1). Sellisel juhul määrab kohus teisele poolele tähtaja, mille jooksul peab see taotluse suhtes oma seisukoha väljendama (*Cpp* art 447 p 3 lause 1). Enne nimetatud tähtaja möödumist ei tohi taotlust tagasi võtta ega muuta⁴⁷.

Pooled võivad kõne all oleva karistustaotluse esitada kuni esimese instantsi kohtus peamenetluse avatuks kuulutamiseni (*Cpp* art. 446 I), seega juba ka juurdlusmenetluse ajal⁴⁸. Menetlus on juba siis rakendatav, kui taotluse esitab ainult üks pooltest, prokuratuur või kohtualune (*Cpp* art. 444 II; *Cpp* art 446 IV). Kui karistustaotlus esitatakse juurdlusmenetluse ajal ja prokuratuur on taotlusega nõus, siis peatab ta edasise juurdluse ja formuleerib süüdistuskirja. Sel juhul peab prokuratuur olema kindel, et tema käsutuses on piisavalt tõendusmaterjali. Kui ta nõustub taotlusega ennatlikult ja ei ole veel küllaldaselt tõendeid kogunud, siis mõistab kohus süüdistatava vastavalt *Cpp* art-le 129 õigeks⁴⁹. Taotlus ja vastav nõusolek esitatakse kohtuistungil suuliselt, teistel juhtudel koostatakse need kirjalikult (*Cpp* art. 446 II). Nõusolek taotluse kohta võidakse nii süüdistatava kui ka prokuratuuri poolt anda kuni esimese instantsi kohtuliku peamenetluse avatuks kuulutamiseni ka siis, kui varem on sellest keeldutud (*Cpp* art. 446 IV). Prokurör peab nõusolekust keeldumise juhul tegema teatavaks keeldumise põhjused (*Cpp* art. 446 VI). Prokuröriil on Itaalia menetluskorra kohaselt diskretsioon otsustamisel, kas ta annab süüdistatava taotluse

⁴⁵ *Cpp* = *Codice di procedura penale*. - Vt. Italienische Strafprozessordnung mit Nebengesetzen. Zweisprachige Ausgabe. Übersetzer und Herausgeber: M. W. Bauer, B. König, J. Kreuzer, R. Riz, H. Zanon. Verlagsanstalt Athesia - Bozen, 1991.

⁴⁶ U. Bogner. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeßrecht: Verfahrensbeschleunigung durch die *applicazione della pena su richiesta delle parti* und das *giudizio abbreviato*, ein Modell für den künftigen deutschen Strafprozeß.- Marburg: Elwert 2000, S. 161.

⁴⁷ Samas, lk 165-166.

⁴⁸ A. M. Stile. Die Reform des Strafverfahrens in Italien. - ZStW 104 (1992), H. 2, S. 440.

⁴⁹ G. Festa. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeß. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Rechte. Münster, 2003, S. 103.

suhtes nõusoleku. Nõusoleku andmisest keeldumiseks peavad siiski olema esitatud asjakohased põhjused⁵⁰. Prokuratuur peab näiteks põhjendama seda, miks ta ei ole nõus süüdistatava poolt nõutud karistusmääraga või miks ta ei saa pooldada karistuse tingimisi mõistmist⁵¹. Juhul, kui kriminaalasi jõuab kohtuliku peamenetluseni, siis võib kohtunik pärast selle lõppu süüdistatava ettepaneku vastu võtta juhul, kui ta on selle taotluse sobivuses veendunud ja peab prokuröri keeldumist põhjendamatuks (*Cpp* art 448 I S. 1)⁵². Süüdistataval on võimalus prokuratuuri tehtud taotlus tagasi lükata ilma põhjenduseta või taotlusele üldse mitte vastata⁵³.

Süüdistatav võib taotleda seda, et kohtulik arutamine toimuks ilma tema osavõtuta (*Cpp* art 488 I). Nii võib süüdistatav lasta end esindada kaitsjal (*Cpp* art 488 I). Selleks vajab kaitsja kaitsealuse erivolitust (*Cpp* art 446 III)⁵⁴. Karistustaotluse lahendamiseks määrab kohus süüdistatava ilmumise kohustuslikkuse, kui ta on arvamusel, et karistustaotluse või nõusoleku vabatahtlikkuse kontrollimine on otstarbekohane (*Cpp* art. 446 V). Kohtuistungil kuulatakse ära prokuratuur ja kaitsja, kui nad on ilmunud (*Cpp* art. 447 II). Otsus võetakse vastu otsustamise ajahetkeks olemasolevate toimikumaterjalide alusel⁵⁵. Täiendavat juurdlust ei või kohus määrata. Üldalmainitu baasil kontrollib kohtunik kõigepealt, kas tegu on poolte poolt õigesti kvalifitseeritud, s.t. kas tehilude subsumptsioon õigusnormi alla on toimunud korrektselt. Edasi kontrollib kohus, kas karistuse mõistmise aluseid on õigesti käsitatud ja omavahel kaalutud⁵⁶. Poolte kokkulepe ei ole kohtunikule siduv. Ta võib selle tagasi lükata juhul, kui ta jõuab veendumusele, et süüdistatav tuleb õigeks mõista, et tehilude kvalifikatsioon on vale või ei ole karistus vastav. Kohtuniku otsustusulatus on siiski piiratud, kuna ta ei tohi mõista teistsugust karistust, kui poolte poolt taotletud⁵⁷.

Väidetavalt on see menetlusvorm huvipakkuv neile, kellel on vähe väljavaateid õigeksmõistmise saavutamiseks⁵⁸. Preemiana oma valmisoleku eest teha justitsiasutustega koostööd (*logica di premialità*) saab süüdistatav karistuse alandamise ühe kolmandiku võrra. Süüdistatavat säästab see ka peamenetluse avalikkuse sageli stigmatiseerivast mõjust⁵⁹. Vastutasuks selle eest, et süüdistatav loobub kohtulikust arutamisest pikas kohtumenetluses ja sellega seonduvatest kaitsevõimalustest, saab süüdistatav karistuse kergendamise kõrval mitmeid teisi soodustusi. Kohtukulusid ei jäeta süüdimõistetule kanda. Siiski võib kohus määrata süüdistatava kanda tsiviilhagejale osaks langevad menetluskulud. Lisakaristusi võidakse mitte määrata⁶⁰. *Applicazione della pena su richiesta* tulemusena tehtud kohtuotsusel ei ole menetlusvälist siduvusmõju. Seda ei tohi maksma panna tsiviil-

⁵⁰ R. Budde. Vereinbarungen im italienischen Strafprozeß nach altem und neuem Recht. – ZStW 102 (1990), H. 1, S. 215, 216.

⁵¹ G. Festa, lk 106.

⁵² Vt. R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 215, 216.

⁵³ Vt. G. Festa, lk 106.

⁵⁴ Samas, lk 110.

⁵⁵ S. Sinner. Der Vergleich im neuen italienischen Strafverfahren und die deutsche Diskussion um Absprachen. – ZRP 1994, H. 12, S. 479; R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 212, 220.

⁵⁶ R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 212.

⁵⁷ E. Amodio. Das Modell des Anklageprozesses im neuen italienischen Strafverfahrensgesetzbuch. – ZStW (1990), H. 1, S. 186.

⁵⁸ Vt. A. M. Stile, ZStW 104 (1992), H. 2, S. 440.

⁵⁹ S. Sinner. Der Vergleich im neuen italienischen Strafverfahren und die deutsche Diskussion um Absprachen. – ZRP 1994, H. 12, S. 480.

⁶⁰ Vt. U. Bogner, lk 201.

ega ka haldusõiguslikus menetluses. Süüdimõistmist ei märgita karistusregistri eraisikute väljavõttes. Karistus "kustub" juhul, kui süüdistatav ei pane kahe aasta jooksul toime üleastumisi ja viie aasta jooksul ei pane toime kuritegu⁶¹.

Kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse ajalugu Itaalias

"Kokkulepete" esimene seaduseline regulatsioon Itaalia kriminaalmenetluses sisaldus 24. novembri 1981. aasta seaduses nr 689. See oli kriminaalõigussüsteemi modifitseerimise seadus. Selles seaduses oli teiste oluliste uuenduste hulgas ette nähtud "patteggiamento" esimene ettevaatlik sisseviimine Itaalia kriminaalmenetlusõigusesse⁶². Selles menetluses - *applicazione di sanzione sostitutive su richiesta dell' imputato* (asenduskaristus süüdistatava taotlusel) oli süüdistataval võimalus kohtult taotleda asenduskaristuse mõistmist. Prokuröri seisukoht süüdistatava taotluse suhtes oli eriti tähtis eelmenetluses, kus prokurör võis vastava negatiivse seisukohavõtuga takistada kohtunikul eelmenetluses asenduskaristuse mõistmist⁶³.

1989. aastal jõustus Itaalia uus kriminaalmenetluse koodeks (*Codice di procedura penale*) mille kohaselt on ette nähtud kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetlusena *applicazione della pena su richiesta delle parti* (karistuse mõistmine poolte taotlusel) (*Cpp* art. 444-448).

1.1.4. Kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimused ja kokkuleppemenetluse käik Eesti uue KrMS-i järgi

Vastavalt KrMS § 239 lg-s 1 sätestatud võib kohus süüdistatava ja prokuratuuri taotlusel lahendada kriminaalasja kokkuleppemenetluses. KrMS § 239 lg 2 p-s 1 on sätestatud, et kokkuleppemenetlust ei kohaldata esimese astme kuriteole, mille eest karistusseadustik näeb kergeima karistusena ette vähemalt neli aastat vangistust või raskeima karistusena eluaegse vangistuse. Veel on seaduses sätestatud, et kokkuleppemenetlust ei kohaldata, kui sellega ei nõustu süüdistatav või tema kaitsja või prokuratuur (KrMS § 239 lg 2 p 2) või kui kokkuleppemenetluse kohaldamisega ei nõustu kannatanu või tsiviilkostja (KrMS § 239 lg 2 p 4). Kokkuleppemenetlust ei kohaldata ka sel juhul, kui mitme süüdistatavaga kriminaalasjas vähemalt üks süüdistatav ei nõustu kokkuleppemenetluse kohaldamisega (KrMS § 239 lg 2 p 3).

Kokkuleppemenetluse algatajaks võib olla nii prokuratuur (KrMS § 223 lg 4, § 240) kui ka kahtlustatav või süüdistatav (KrMS § 242 lg 1). Enne kohtumenetlust kokkuleppemenetluses selgitab prokuratuur kahtlustatavale või süüdistatavale tema õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgi (KrMS § 240 p 1) ning kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja nõustumisel kokkuleppemenetlusega koostab nõusoleku kohta vastava protokoll (KrMS § 240 p

⁶¹ Vt. S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 247.

⁶² R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 197.

⁶³ Selle menetluse kohta täpsemalt vt. U. Bogner. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeßrecht: Verfahrensbeschleunigung durch die applicazione della pena su richiesta delle parti und das giudizio abbreviato, ein Modell für den künftigen deutschen Strafprozeß.- Marburg: Elwert 2000, S. 152; R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 198.

4, § 241). Prokuratuur selgitab ka kannatanule või tsiviilkostjale tema õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgi (KrMS § 240 p 2, § 241) ning tema nõustumisel koostab nõusoleku kohta vastava protokoll (KrMS § 240 p 3, § 243).

Pärast nõusolekute kohta protokollide koostamist alustab prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsjaga läbirääkimisi kokkuleppe koostamiseks (KrMS § 244 lg 1). Kokkuleppe läbirääkimiste objektideks on kuriteo kvalifikatsioon ning karistuse liik ja määr (KrMS § 244 lg 2). Läbirääkimiste tulemina sõlmitakse seaduse nõuetele vastav kokkulepe (KrMS § 245). Seejärel toimub kokkuleppemenetluses kohtumenetlus. Kohtuistungile kutsutakse prokurör, süüdistatav ja tema kaitsja (KrMS § 246). Kokkuleppemenetluses kohtuliku arutamise põhisisuks on selle väljaselgitamine, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ning kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet (KrMS § 247 lg 2). Süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel lähtub kohus täpselt kokkulepitust (KrMS § 249). Kui kohus ei nõustu kokkuleppega, siis tagastab ta määrusega toimiku prokuratuurile (KrMS § 248 lg 1 p 1 ja p 2).

Kokkuleppemenetlus kui lihtmenetluse edasiarendus Eesti kriminaalmenetluses (kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse ajalugu Eestis)

Eestis sätestati KrMK-s kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus 1996. aastal lihtmenetluse nimetuse all. 1. juulil 2004. aastal jõustunud Kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud kokkuleppemenetlust võib pidada lihtmenetluse edasiarenduseks Eesti kriminaalmenetluses. Võrreldes KrMK-s sätestatud lihtmenetlusega on KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetluse läbiviimise kiirus tõenäoliselt mõnevõrra suurem. Uues KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetluse korral ei ole enam ette nähtud kohtu alla andmist, prokuratuur ei pea enam koostama eraldi süüdistusakti, sest asjakohased andmed sisalduvad kokkuleppes. Märkimisväärne on ka see, et uue seaduse kohaselt võib algatus kokkuleppemenetluse kohaldamiseks tulla nii prokuratuurilt kui ka kahtlustatavalt või süüdistatavalt. Uue seaduse järgi võib lisaks karistuse liigile ja määrale olla kokkuleppe objektiks ka kuriteo kvalifikatsioon.

Üheks väga oluliseks põhimõttelise tähtsusega muudatuseks võib pidada seda, et erinevalt lihtmenetlusest ei ole uue kokkuleppemenetluse kohaldamise eeltingimuseks süüdistatava süü ülestatust. Võrdlevalt tuleb märkida, et KrMK § 364 lg-s 1 sätestatu kohaselt oli lihtmenetluse kohaldamiseks ühe tõendi, see on süüdistatava ütluste, olemasolu kohustuslik. Seejuures oli veel tingimuseks see, et nende ütluste sisuks pidi olema süüdistatava süü ülestatust temale esitatud süüdistuse suhtes. Nii oli lihtmenetluses süü ülestatustel tavapärase tõendusliku tähenduse kõrval ka menetluslik lisatähendus selles mõttes, et ilma süü ülestatusteta ei olnud lihtmenetluse kohaldamine võimalik. KrMK regulatsiooni juures ei olnud praktikas välistatud, et tegelikkuses süü ülestatust mitte ei eelnenud lihtmenetluse läbirääkimistele, vaid oli (mitteformaalsete) läbirääkimiste tulemuseks ning täitis vajaliku tingimuse lihtmenetluse kohaldamiseks ja formaalsete läbirääkimiste alustamiseks.

Selle kaudu, et uue KrMS-i järgi ei ole süü ülestatust kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimuseks, on toimunud positiivne areng kokkuleppemenetluse

rakendamisvõimaluste avardamise suunas. Samas tuleb aga kriitiliselt märkida, et kokkuleppemenetluse regulatsioonis ei ole üldse reguleeritud süü ülestunnistusega seonduvat. Sellest ei ole arvatavasti siiski õige järeldada, et süü ülestunnistusel ei ole kokkuleppemenetluses enam ühelgi juhul üldse erilist tähtsust.

1.1.5. Võrdlev kokkuvõte

Kokkuleppemenetlused esinevad võistlevas kriminaalmenetluses (USA kriminaalmenetluses), inkvisitsioonilises kriminaalmenetluses (Saksa kriminaalmenetluses) ja ka võistleva ja inkvisitsioonilise menetluse segavormilises kriminaalmenetluses (Itaalia kriminaalmenetluses, Eesti kriminaalmenetluses).

Võistlevas kriminaalmenetluses ning ka võistleva ja inkvisitsioonilise menetluse segavormilises kriminaalmenetluses on võimalik kokkuleppemenetlusi käsitada menetluse võistlevuse ühe ilminguna. On ju ka kokkuleppemenetluses ühelt poolt süüdistaja ja teiselt poolt kahtlustatav või süüdistatav ja tema kaitsja poolteks kriminaalmenetluses. Kokkuleppemenetluse korral arutavad pooled kuriteo tehioleude üle, kuriteo kvalifikatsiooni üle ja karistusmäära üle. Kahtlustatav või süüdistatav ei ole passiivses rollis. Tal võimalus kaasa rääkida menetlusvormi valikul ja mõjutada menetluse tulemust⁶⁴. Võib väita, et kontradiktoorne element on oluline nii üldkorras kohtumenetluse korral kui ka kokkuleppemenetluse korral. Kokkuleppemenetluses on aga kontradiktoorse elemendi kõrval otsustava tähtsusega konsensuslik element. Erialakirjanduses on väidetud, et võistlevas kriminaalmenetluses on kontradiktoorsed ja konsensuslikud menetluselemendid dispositiivsuse printsiibi kaudu teineteisega seotud⁶⁵. Kuigi võistleva ja inkvisitsioonilise menetluse segavormilises kriminaalmenetluses on dispositiivsuse printsiibi osakaal mõnevõrra väiksem kui võistlevas kriminaalmenetluses, on kontradiktoorsed ja konsensuslikud menetluselemendid siiski teineteisega seotud ka segavormilises kriminaalmenetluses.

Nii võistlevas kriminaalmenetluses kui ka võistleva ja inkvisitsioonilise menetluse segavormilises kriminaalmenetluses esitavad kriminaalkohtumenetluse pooled, süüdistus ja kaitse, kokkuleppe saavutamise korral kokkuleppe tulemuse kohtule, kes otsustab selle üle, kas kokkulepe ja sellega seonduv on aktsepteeritav ning kes teeb sellele vastavalt oma otsuse.

Kokkuleppemenetlustes loobub süüdistatav kohtulikust üldkorras menetlusest ning sellega kaasnevatest õiguslikest garantiidest.

Saksa kriminaalmenetluses ei ole süüdistataval *Absprache* korral õigus loobuda kohtulikust peamenetlusest.

---

⁶⁴ Sellesuunalise arutluse kohta Itaalia kriminaalmenetlusliku *patteggiamento* kontekstis vaata S. Sinner. Der Vergleich im neuen italienischen Strafverfahren und die deutsche Diskussion um Absprachen. - ZRP 1994, H. 12, S. 480.

⁶⁵ Vt. T. Weigend. Die Reform des Strafverfahrens – Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, (104), 1992, S. 497.

1.2. Kokkuleppemenetluse põhjused

1.2.1. *Plea bargaining* - menetluse põhjused USA-s

Süüdistaja menetluslikuks funktsiooniks on ära tõendada süüdistatava süü tõendite kaudu või süü omaksvõtu kaudu. See huvi põhjendab ühtlasi huvi kokkuleppeläbirääkimiste suhtes⁶⁶. Tõendamiskustega juhtumid on ühed võimalikud juhtumid, mille korral toimuvad kokkuleppeläbirääkimised. Sellised nõrgad juhtumid ahvatlevad süüdistajat kokkuleppeläbirääkimisi ise initsieerima⁶⁷. Ka sel juhul, kui prokuröri on head tõendid süüdistatava vastu, peab prokurör arvestama sellega, et kaitsja võib tuua kohtu ette süüst vabastava tunnistaja ning prokurör võib kohtumenetluses jääda kaotajaks. Ka see kaalutus võib olla *plea bargaining*'i alustamise põhjuseks⁶⁸.

Süüdistaja ei ole huvitatud vandekohtumenetlusest, kuna arutamine kohtulikus peamenetluses mitte ainult võtab aega ja jõupingutusi, vaid see kätkeb endas ka õigeks mõistmise riski. Samas õnnestunud *plea bargaining*'i tulemuseks on prokuratuuri edustatav väärtuslik süüdimõistev kohtuotsus⁶⁹. Väidetavalt on prokuratuuri jaoks motiveeriv see, et kokkulepluse praktika kaudu on võimalik mööda minna tõendite kasutamise keeldude regulatsioonist⁷⁰.

Juhul, kui tõenduslik olukord on prokuratuuri kasuks soodne, siis jõuab menetlus ainult harvadel juhtudel kohtuliku arutamiseni peamenetluses, sest sel juhul on *guilty plea* esitamine väga tõenäoline⁷¹.

Kohtunik ei ole vandekohtumenetlusest huvitatud, sest sellega kaasneb talle rohkem tööd, mida ta tulemust silmas pidades peab sageli ülearuseks. Mitmepäevane kohtulik arutamine peamenetluses võib halvendada kohtusisese prestiiži jaoks olulist lõpetatud kohtuasjade statistikat⁷².

Kaitsjal on reeglina suur huvi *plea bargaining*'i teokssaamise suhtes just aja kokkuhoiu kaalutlustel. See kehtib nii avalikult tellitud kaitsjate (*public defender*), kui ka eraadvokaatide kohta, kes on spetsialiseerunud kriminaalasjadele⁷³.

Paljudel juhtudel kasutatakse *plea bargaining*'i neil juhtudel, mil tõenduslik olukord on ebaselge. Sellistel juhtudel on mõlemal poolel, prokuratuuril ja süüdistataval huvi kokkuleppe suhtes, sest mõlemal on oht, et näiteks ebausutavad tunnistajad, ei leia *jury* küllaldast tähelepanu või *bench trial* korral kohtuniku küllaldast tähelepanu⁷⁴.

---

⁶⁶ K. F. Schumann. Der Handel mit Gerechtigkeit: Funktionsprobleme der Strafjustiz und ihre Lösungen - am Beispiel des amerikanischen plea bargaining. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977, S. 85.

⁶⁷ Samas, lk 99.

⁶⁸ H. J. Dielmann, Goldammers' s Archiv für Strafrecht, 1981, S. 560.

⁶⁹ T. Weigend. Funktion und Tätigkeit, S. 656.

⁷⁰ G. Trüg, lk 154.

⁷¹ K. Dreher, lk 144.

⁷² T. Weigend. Funktion und Tätigkeit, S. 656.

⁷³ Vt. Samas, lk 656.

⁷⁴ G. Trüg, lk 154.

1.2.2. *Absprache* praktika põhjused Saksamaal

Erialakirjanduses on Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* praktika peamise põhjusena nimetatud justitiisüsteemi ülekoormatust⁷⁵, mis omakorda on tingitud väga paljudest erinevatest põhjustest. Nii näiteks on see väidetavalt põhjustatud registreeritud kuritegude arvu suurenemisest⁷⁶, aga ka seadusandja tegevusest, kes sotsiaalse maailma kasvavale komplitseerumisele reageerib seadusandliku ühiskonnajuhtimisega normide arvu suurendamise kaudu⁷⁷. *Absprache* põhjust nähakse ka tõendite uurimise ulatuses ja raskuses⁷⁸. Samuti on ühe *Absprache* praktiseerimist põhjustava faktorina nimetatud tõenditaotluse esitamise õigust sellisel kujul, mis võimaldab kaitsjal menetluslikke õigusi kuritarvitada ja sel moel menetlust kuitahes palju venitada⁷⁹. Seoses tõenditaotluse esitamise õigusega on ühe olulise probleemi näitena nimetatud olukorda, kus on vaja kaasata välismaal asuvat tõendusteavet⁸⁰.

Kohus ja prokuratuur on kokkuleplusest huvitatud seetõttu, et kokkulepe aitab vähendada töökoormust ja kiirendada kriminaalmenetlust. Huvi põhjuseks võivad olla ka tõendamisraskused ning soov vältida edasikaebuste esitamist. Kokkulepe aitab ühtlasi kaasa kohtuotsuse aktsepteerimisele kõigi menetluses osalejate poolt⁸¹.

Süüdistatava huvi kokkulepluse suhtes põhjendatakse sellega, et süüdistataval on kokkuleppe tulemusena võimalik vähendada menetlusest tingitud psüühilist koormust. Seda põhjustavad näiteks ebakindlus menetluse tulemuse suhtes⁸². Samuti süüdistatava jaoks olulised kahjulikud tagajärjed majanduslikus ja ühiskondlikus valdkonnas⁸³. Menetlust lühendav kokkulepe peaks aitama vältida avaliku kohtuliku arutamise stigmatiseerivat mõju⁸⁴. Juba ainult meedia-avalikkuse vältimine või selle vähendamine võib väidetavalt olla paljude süüdistatavate jaoks piisavaks põhjuseks,

⁷⁵ G. Küpper; K.-Chr. Bode, *Juristische Ausbildung*, 1999, H. 7, S. 354; S. Braun. *Gründe für das Auftreten von Absprachen im Strafverfahren*. – *Anwaltsblatt*, 2000, H. 4, S. 224.

⁷⁶ Vt. S. Braun. *Die Absprache*, S. 28-31; S. Braun. *Gründe für das Auftreten von Absprachen im Strafverfahren*. – *Anwaltsblatt*, 2000, H. 4, S. 224.

⁷⁷ B. Schünemann. *Reflexionen über die Zukunft des deutschen Strafverfahrens*, in *Festschrift für Gerd Pfeiffer zum Abschied aus dem Amt als Präsident des Bundesgerichtshofes*. – Herausgegeben von Otto Friedrich Freiherr von Gamm, Peter Raisch und Klaus Tiedemann, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 1988, S. 471.

⁷⁸ F. Denker; R. Hamm. *Der Vergleich im Strafprozess*. Frankfurt am Main. Alfred Metzner Verlag, 1988, S. 123; T. Weigend. *Abgesprochene Gerechtigkeit*. – *Effizienz durch Kooperation im Strafverfahren?* – *Juristenzeitung*, 1990, H. 17, S. 775; G. Gerlach. *Absprachen im Strafverfahren*. Ein Beitrag zu den Rechtsfolgen fehlgeschlagener Absprachen im Strafverfahren. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang, 1992, S. 25; W. Siolek. *Verständigung in der Hauptverhandlung*. 1. Aufl., Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1993, S. 61; S. Braun. *Die Absprache*, S. 31.

⁷⁹ Vt. G. Gerlach, lk 24.

⁸⁰ W. Siolek. *Verständigung*, S. 59.

⁸¹ Vt. R. Tschewinka. *Absprachen im Strafprozess*, in: *Europäische Hochschulschriften: Reihe 2, Rechtswissenschaft*; Bd. 1745 Frankfurt am Main, Peter Lang, 1995, S. 31.

⁸² Vt. W. Schmidt-Hieber. *Verständigung im Strafverfahren: Möglichkeiten und Grenzen für die Beteiligten in den Verfahrensabschnitten*. München: Beck, 1986, S. 114; T. Rönna. *Die Absprache im Strafprozeß*. *Nomos-Recht Universitätschriften*, Kiel, 1990, S. 52, 53.

⁸³ Vt. T. Rönna. *Die Absprache*, S. 53.

⁸⁴ R. Hamm. in: F. Denker; R. Hamm. *Der Vergleich im Strafprozess*. Frankfurt am Main. Alfred Metzner Verlag, 1988, S. 124.

et teha koostööd teiste menetluses osalejatega⁸⁵. Süüdistatava huviga seoses nimetatakse ka kulutustefaktorit. Nimelt on kohtulik arutamine süüdistatava jaoks seotud suure kohtukulude riskiga, sest mida kauem kestab kohtulik arutamine, seda suuremad on kohtukulud. Nii on kulutustefaktor tihedasti seotud menetluse kiirendamise huviga⁸⁶. Süüdistatava jaoks on seoses kokkuleplusega oluline ka see, et süüdistatav saab kergema karistuse kui ta saaks "vaidleva" kohtuliku arutamise korral⁸⁷.

Kaitsja jaoks on kriminaalmenetlusliku kokkulepluse eeliseks aja kokkuhoid. Esmapilgul näib küll, et menetlus paljude arutamispäevadega tooks ka palju tasu sisse ja et kokkuleppega väljaspool kohtulikku arutamist kaasneks ainult vähendatud tasu. Siiski tuleb silmas pidada seda, et ulatuslike menetluste korral arveldatakse ainult vähestel juhtudel seaduses ette nähtud tasumäärade järgi. Neil juhtudel sõlmitakse hoopiski honorarikokkulepped. Seega võib kokkulepluse korral ka honorari aspektist saavutada positiivse tulemuse⁸⁸. Kokkuleppe saavutamine võib kaitsjale olla isegi topeltkasulik. Esiteks kaasneb kokkuleppega aja kokkuhoid koos samaks jääva honorariga või mõnedel juhtudel jõukate mandantide korral isegi suurendatud honorariga. Teiseks on aja kokkuhoiu tõttu võimalik rohkem mandante teenindada⁸⁹.

Kokkuleplusel võib olla eeliseid ka kannatanu ja tunnistaja jaoks. Nimelt on kokkulepluse korral võimalik vältida pikaajalisi ülekuulamisi. Ühtlasi on võimalik vähendada kannatanu psüühilist koormust, eriti seksuaalkuritegude juhtudel⁹⁰.

1.2.3. *Applicazione della pena su richiesta delle parti* menetluse seadustamise põhjused Itaalias

Kokkuleppemenetluse - *applicazione della pena su richiesta* sisseviimine Itaalia kriminaalmenetlusesse oli muuhulgas põhjustatud arusaamast, et materiaalse karistusõiguse suur maht ning personaalsete ja materiaalsete ressursside vähesus halvaksid justiitsasutuste süsteemi⁹¹. Itaalia seadusandja arvestas kriminaalmenetluse seaduse vastuvõtmisel sellega, et uut tüüpi kohtuliku arutamise komplitseeritus teeb vajalikuks täielikult läbiviidavate kriminaalmenetluste hulga vähendamise. Selleks loodi filtrid, mis peavad takistama seda, et iga süüdistuse korral tuleks läbi viia täispikk kohtulik arutamine. Üheks tüüpiliseks sellekohaseks näiteks ongi kokkuleppemenetlus *applicazione della pena su richiesta*⁹².

Kohus ja prokurör justiitsasutuste süsteemi osana vabanevad *applicazione della pena su richiesta* rakendamisel kulukatest täispikkadest kohtulikest arutamistest⁹³. Prokuröri huvitatust selle menetlusvormi rakendamise suhtes suurendab nähtavasti ka see, et *Cpp* art. 446 VI kohaselt peab prokurör *applicazione della pena su richiesta* rakendamiseks nõusoleku andmisest keeldumist põhjendama.

⁸⁵ S. Braun, *Anwaltsblatt*, 2000, H. 4, S. 226.

⁸⁶ Vt. R. Tschewinka, lk 32.

⁸⁷ Vt. T. Rönnau. *Die Absprache*, S. 53.

⁸⁸ S. Braun, *Anwaltsblatt*, 2000, H. 4, S. 226.

⁸⁹ G. Gerlach, lk. 28.

⁹⁰ S. Braun, *Anwaltsblatt*, 2000, H. 4, S. 226.

⁹¹ Vt. S. Sinner, *ZRP* 1994, H. 12, S. 478.

⁹² E. Amodio, *ZStW* (1990), H. 1, S. 186.

⁹³ S. Sinner, *ZRP* 1994, H. 12, S. 480.

Applicazione della pena su richiesta on huvipakkuv süüdistatavatele, kellel on vähe väljavaateid õigeksmõistmisele ja kes näevad sel moel võimalust saada kergemat karistust.⁹⁴ Ühtlasi pääseb süüdistatav avaliku täispika kohtuliku arutamise stigmatiseerivast mõjust⁹⁵.

1.2.4. Lihtmenetluse ja kokkuleppemenetluse seadustamise põhjused Eestis

Kriminaalmenetluse koodeksis lihtmenetluse seadustamise põhjuseks oli kuritegevuse kiire kasv ja eriti esimese astme kohtute suur ülekoormatus⁹⁶. Uue Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu väljatöötamisel oli lihtmenetluste (sealhulgas kokkuleppemenetluse) kujundamine tingitud eeskätt kuritegevuse kasvust ja arusaamast, et õiguskaitseasutuste teenistujate arvukuse kasvul on oma mõistlikud piirid⁹⁷.

1.3. Kannatanu huvid kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Erialakirjanduses on väidetud, et USA kriminaalmenetluses *plea bargaining*'i korral kannatanu huvidega ei arvestata. Kannatanu ei saa tunnistajana ütlusi anda⁹⁸. Siiski ei saa tähelepanuta jätta ka seda, et erialakirjanduse andmetel võib vabatahtlikul kahju hüvitamisel vähemalt osadel juhtudel olla otsustav mõju prokuratuuri valmisolekule *plea bargaining*-menetluseks⁹⁹.

Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral ei toimu teo toimepanija ja kannatanu vahelise konflikti lahendamist. Kuna kannatanut ei kaasata, siis tegelikult ka ei püüelda selle konflikti lahendamise poole¹⁰⁰. Saksa kriminaalmenetluses tüüpilises *Absprache*-menetluses, nagu näiteks menetlustes majandus-, maksu- ja narkokuriteo asjades on väidetavalt harva ruumi küsimusele kahjukannatanust ning järelikult ei ole need menetlused oma eesmärgiasetuselt sellele suunatud, et saavutada lepitust kannatanuga¹⁰¹.

Itaalia *Cpp* § 444 lg-s 2 on ette nähtud, et kui *applicazione della pena su richiesta* korral on tegemist tsiviilhagejaga, siis ei tee kohus vastavasisulise avalduse suhtes otsustust. Tsiviilhagejal on võimalik oma nõuded esitada tsiviilprotsessis¹⁰². Itaalia konstitutsioonikohus võttis oma kohtuotsuses 26.09.1990. nr. 443 seisukoha *Cpp* § 444 lg 2 vastavusest põhiseadusele ning leidis, et *Cpp* § 444 lg 2 on põhiseadusega

⁹⁴ A. M. Stile, ZStW 104 (1992), H. 2, S. 440.

⁹⁵ S. Sinner, ZRP 1994, H. 12, S. 480.

⁹⁶ Vt. E. Kergandberg, Kokkuleplu Saksa ja Eesti kriminaalhoolekandes. - Juridica, 8, 1997, lk. 391.

⁹⁷ Vt. E. Kergandberg, P. Pikamäe, Juridica, 2000, nr. 9, lk. 561.

⁹⁸ Vt. G. Trüg, lk 190.

⁹⁹ Vt. M. Dohr, lk 167, 164.

¹⁰⁰ G. Trüg, lk 142.

¹⁰¹ K. Dreher, lk 29.

¹⁰² Vt. U. Bogner, lk 213.

vastuolus selles osas, et ei ole ette nähtud, et kohus peab süüdistatavalt süüdimõistva kohtuotsusega välja mõistma ka menetluskulud tsiviilhageja kasuks¹⁰³.

Eesti KrMS § 239 lg 2 p-s 4 on sätestatud, et kokkuleppemenetlust ei kohaldata, kui sellega ei nõustu kannatanu. KrMS § 38 lg 1 p 9 kohaselt on kannatanul õigus anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks või sellest keelduda. Nii on küll ulatuslikul määral tagatud kannatanu huvid kriminaalmenetluses, kuid samas on jäetud mõneti tagaplaanile kriminaalmenetluse kiire ja ressursesäästva läbiviimise avalik huvi. Mõistetavalt on õigusrahu huvides väga oluline kriminaalmenetluses arvestada kannatanu huvidega. Kuid seejuures vääriski siiski kaalumist, kas kannatanu huvid ja kriminaalmenetluse kiire ja ressursesäästva läbiviimise avalik huvi on ikka kõige paremas tasakaalus siis, kui igal juhul sõltub kokkuleppemenetluse kohaldamine kannatanu nõusolekust. Küsida võiks ehk isegi nii, kas ikka iga, põhimõtteliselt erinevate menetlusvormide valikut võimaldava kriminaalasja korral on piisavalt põhjendatud kannatanule sellise õiguse andmine, mille kaudu ta saab sisuliselt "dikteerida" riigile seda, millist menetlusvormi peab riik kriminaalasja menetlemisel kasutama. KrMS-s sätestatust tulenevalt on kannatanul õigus keelduda kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusoleku andmisest ka sel juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav on nõus täies ulatuses hüvitama kannatanule kuriteoga tekitatud kahju. Võib-olla oleks otstarbekas jätta kannatanule ulatuslik kaasarääkimisvõimalus menetlusvormi valiku suhtes vaid teatud kuriteoliikide (eelkõige isikuvastaste vägivallakuritegude) osas. Muude kuritegude menetlemine kokkuleppemenetluse vormis võiks ehk toimuda ilma, et selleks oleks vaja kannatanu nõusolekut. Seejuures võiks kannatanu huvide tagamiseks olla seaduses ette nähtud piirang, mille kohaselt kokkuleppemenetlust ei kohaldata, kui kahtlustatav või süüdistatav ei ole nõus hüvitama kuriteoga tekitatud kahju kannatanu poolt (tsiviilhagis) nõutud ulatuses.

Juhul, kui siiski leitakse, et kannatanu nõusolek kokkuleppemenetluseks on sõltumata kuriteo liigist vajalik, siis võiks menetlusökoonoomia huvides kaaluda seaduse muudatust, millega lubatakse uurimisasutusel või prokuratuuril koostada kokkuleppemenetluse kohaldamiseks kannatanult saadud nõusoleku kohta protokoll kohe pärast seda, kui kannatanu esitab tsiviilhagi. Seda ka juhul, kui prokuratuuril ei ole sel hetkel veel selge, kas ta selles kriminaalasjas üldse peab võimalikuks kokkuleppemenetluse kohaldamist. Tegemist oleks kannatanu nõusoleku küsimisega niiõelda etteruttavalt. Sellise võimaluse sätestamine oleks otstarbekas seetõttu, et ilmselt ei ole välistatud, et mõnede kannatanute jaoks on eelkõige oluline kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise küsimus. Nii ei ole välistatud, et osadel kannatanutel puudub huvi muude kannatanu õiguste realiseerimiseks kohtumenetluses. Need kannatanud oleksid arvatavasti nõus andma kohe pärast tsiviilhagi esitamist tingimusliku nõusoleku kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Nõusoleku tingimuseks oleks see, et kahtlustatav või süüdistatav nõustuks kuriteoga tekitatud kahju hüvitama tsiviilhagis nõutud ulatuses. Kannatanu nõusoleku kohta koostatud protokollis peaks olema kindlasti märgitud tingimus, et kannatanu on kokkuleppemenetluse kohaldamisega nõus vaid sel juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav nõustub hüvitama kannatanu poolt tsiviilhagis nõutud summa. Kõne all oleva võimaluse sätestamisega kaoks oletatavasti paljudel juhtudel vajadus kannatanute (taas) kutsumiseks

¹⁰³ Vt. Italienische Strafprozessordnung mit Nebengesetzen. Zweisprachige Ausgabe. Übersetzer und Herausgeber: M.W. Bauer, B. König, J. Kreuzer, R. Riz, H. Zanon. Verlagsanstalt Athesia - Bozen, 1991.

prokuratuuri. Sel moel oleks võimalik hoida kokku nii prokuratuuri aega kui ka kannatanu aega. Pealegi oleks sellisel juhul kokkuleppemenetluse kohaldamine võimalik ka näiteks neil juhtudel, kui kannatanul ei ole mingil põhjusel võimalik kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusoleku andmiseks prokuratuuri ilmuda. Mõistetavalt tuleks sel juhul selgitada kannatanule kokkuleppemenetluse kohaldamise põhimõttelist võimalust, kannatanu õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgi. Loomulikult on seejuures oluline kannatanult küsida, kas ta sel tingimusel, kui kahtlustatav või süüdistatav on nõus hüvitama tsiviilhagis nõutud summa, on nõus kokkuleppemenetluse kohaldamisega.

2. KRIMINAALMENETLUSE OLULISEMAD PRINTSIIBID JA KOKKULEPPEMENETLUS

2.1. Legaliteediprintsiip ja oportuuniteediprintsiip kriminaalmenetluses

2.1.1. Legaliteediprintsiibi ja oportuuniteediprintsiibi tähendus kriminaalmenetluses

Kaasajal enamlevinud arusaama kohaselt on, legaliteedi ehk kohustuslikkuse printsiibist lähtuvalt, prokurör ja kohtueelne menetleja kuriteo tunnuste ilmnemisel kohustatud alustama ja toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad seaduses sätestatud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud¹⁰⁴. Legaliteediprintsiip hõlmab ka süüdistuse esitamise kohustuslikkust, kui esinevad süüdistuse esitamise eeltingimused¹⁰⁵.

Legaliteediprintsiibi teoreetiliseks vastandiks on nn oportuuniteediprintsiip, mille kohaselt saab valida süüdistuse esitamise või menetluse lõpetamise¹⁰⁶ vahel ka juhul, kui uurimine on viinud tulemuseni, mille kohaselt on süüdistatav suure tõenäosusega toime pannud karistatava teo¹⁰⁷. Oportuuniteediprintsiip kujutab endast erandit menetlemiskohustusest vaatamata sellele, et esinevad menetlemiseeldused¹⁰⁸. Oportuuniteediprintsiibi järgi saavad pädevad ametiisikud otsustada, kas nad tahavad konkreetse kuriteo eest karistada või tahavad nad kuriteo toimepannud isiku karistamisest loobuda¹⁰⁹.

Ka kokkuleppemenetlus kuulub oportuuniteedipõhimõtte toimealasse, sest kokkuleppemenetluse kohaldamise vahetuks ajendiks menetlejate seisukohast lähtuvalt on otstarbekuse taotlus¹¹⁰. Kõigepealt peaks oportuuniteedipõhimõtte kui otstarbekuse kaalutlus olema aluseks kokkuleppemenetluse kui lihtsustatud menetlusliigi kohaldamise küsimuse otsustamisel. Lisaks eelmainitule võib

---

¹⁰⁴ E. Kergandberg. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Tartu, 1996, lk. 63.

¹⁰⁵ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung. Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen. 45., neubearbeitete Auflage. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2001, § 152 äärenr. 2; C. Roxin. Strafverfahrensrecht. Ein Studienbuch, 25., völlig neu bearbeitete Auflage., C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1998, S. 85.

¹⁰⁶ Teema piiritlemise aspektist on siinkohal oluline märkida, et kuna käesoleva töö teema seisukohalt on küsimus kriminaalmenetluse oportuuniteediprintsiibi alusel lõpetamisest vaid üks ja mitte keskse tähtsusega uurimisobjekt, siis ei leia töös detailset käsitlemist kriminaalmenetluse lõpetamisega seonduvad probleemid. Siiski on küsimus kriminaalmenetluse oportuuniteediprintsiibi alusel lõpetamisest pälvinud käesolevas töös mõningast tähelepanu esiteks seetõttu, et ühes käesolevas töös võrdleva vaatluse all olevas kriminaalmenetluses, nimelt Saksa kriminaalmenetluses, võimaldab kokkuleppeid (*Absprache*) just kriminaalmenetluse lõpetamine oportuuniteediprintsiibi alusel. Teiseks on kõne all olev küsimus käsitusobjektiks seetõttu, et käesoleva töö autori ettepaneku kohaselt võiks kriminaalmenetluse oportuuniteediprintsiibi alusel lõpetamisel olla teatud juhtudel oluline roll Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses (vt. käesoleva töö osa: 3.4.3. "Süüdistuse ulatus kokkuleppe võimaliku objektina Eesti kriminaalmenetluses").

¹⁰⁷ C. Roxin, § 14, A, 1, lk 85.

¹⁰⁸ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 152a äärenr. 7.

¹⁰⁹ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 10.

¹¹⁰ E. Kergandberg. Kokkuleplused Saksa ja Eesti kriminaalhoolekandes. - Juridica, 8, 1997, lk. 388.

oportuniteedipõhimõtte kui legaliteediprintsiibi suhtes vastandlik põhimõtte olla rakendatav ka kokkuleppemenetluse raames sisuliste küsimuste otsustamisel.

2.1.2. Legaliteediprintsiip ja oportuniteediprintsiip Saksa kriminaalmenetluses

Saksa kriminaalmenetluses kehtib *StPO* § 152 II ja § 170 I järgi legaliteediprintsiip, mis kohustab prokuratuuri vastava algse kahtluse olemasolul alustama juurdlust. Juhul, kui kahtlus peaks leidma kinnitust, on prokuratuur kohustatud esitama süüdistuse¹¹¹. Samas on Saksa kriminaalmenetluses menetlemiskohustuse suhtes terve rida erandeid. C. Roxin on leidnud, et süüdistamiskohustuse põhimõtte suhtes esineb nii palju erandeid, et kergema, aga ka keskmise raskusega kuritegude valdkonnas kehtib praktiliselt oportuniteediprintsiip¹¹².

Alljärgneva lühiülevaate objektiks on vaid mõned legaliteediprintsiipi piiravad seadusesätted¹¹³. Need on seadusesätted, milles on ette nähtud kriminaalmenetluse oportuniteediprintsiibi alusel lõpetamise võimalused ning mida erialakirjanuses vähemal või rohkemal määral seostatakse kokkuleplusega Saksa kriminaalmenetluses.

Kriminaalmenetluse lõpetamine, kui süü on väike ja puudub avalik menetlushuvi (StPO § 153)

StPO § 153 I alusel võib prokuratuur kohtu nõusolekul kriminaalmenetluse lõpetada, kui teo toimepannud isiku süü oleks käsitatav väikese süüna ja kui puudub avalik menetlushuvi. Tegemist peab olema kuriteoga, mille eest ette nähtud vabadusekaotus on alammääraga alla ühe aasta või rahaträhv¹¹⁴.

Süüdistatava nõusolek ei ole nõutav¹¹⁵.

StPO § 153 rakendamine ei eelda seda, et süü on tõendatud. Piisab sellest, kui õigeksmõistmine oleks menetluse läbiviimise korral ebatõenäoline¹¹⁶. See, et *StPO* § 153 rakendamine ei eelda süü kindlakstegemist, ilmneb seaduse sõnastuses kasutatud väljendist “kui süü oleks käsitatav väikesena” (“*wenn die Schuld als gering anzusehen wäre*”)¹¹⁷.

Kohtu nõusolekut ei ole vaja, kui on tegemist kuriteoga, mille korral ei ähvarda karistus, mis on ilmselt kõrgem, kui *StGB* §-s 38 ja §-s 40 ette nähtud

¹¹¹ Vt. W. Beulke. *Strafprozeßrecht*, S. 10.

¹¹² C. Roxin, lk 86.

¹¹³ Oportuniteedipõhimõtte toimeala kohta Saksa kriminaalmenetluses täpsemalt vt C. Roxin, lk 86; vt ka E. Kergandberg, *Juridica*, 8, 1997, lk. 387.

¹¹⁴ W. Beulke, H. Satzger. *Der fehlgeschlagene Deal und seine prozessualen Folgen – BGHSt 42, 191*. – *Juristische Schulung*, 1997, H. 12, S. 166.

¹¹⁵ W. Beulke, H. Satzger, *Juristische Schulung*, 1997, H. 12, S. 167.

¹¹⁶ L. Meyer-Goßner. *Strafprozeßordnung*, § 153 äärenr. 3.

¹¹⁷ *Karlsruher Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz*. Herausgegeben von G. Pfeiffer, 5., neubearbeitete Auflage. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2003, § 153 äärenr. 7.

miinimumkaristus (vabaduskaotus: üks kuu; rahatrahv: viis päevamäär) ja millega põhjustatud tagajärjed on tühised¹¹⁸.

Kahtlustatava või süüdistatava valmisolek anda süü ülestunnistus omab tähtsust selles mõttes, et süü ülestunnistuse andmist peaks karistuse mõistmisel positiivselt arvestama¹¹⁹.

Kriminaalmenetluse lõpetamist ilma koormavate abinõudeta pakutakse eelkõige vastutasuna kooperasiioni eest menetluses, mis toimub teiste kuritegude suhtes¹²⁰.

Kriminaalmenetluse lõpetamine rahalise koormise või muu kohustuse panemisega (StPO § 153a)

Kriminaalmenetluse lõpetamine *StPO* 153a alusel erineb lõpetamisest *StPO* § 153 järgi eriti avaliku menetlushuvi poolest. Kui *StPO* § 153 puhul puudub algusest peale avalik huvi, siis *StPO* § 153a puhul on see algselt olemas, kuid see kompenseeritakse vastutasu kaudu. Selle sätte kohaldamine on lubatud juhul, kui tegemist on üleastumisega (*Vergehen*). Süü suurus ei tohi olla selle vastu. Süüdistatavale pandavad koormised ja kohustused peavad olema sobilikud selleks, et kõrvaldada avalik menetlushuvi¹²¹.

Kohustused (*Auflagen*) ja korraldused (*Weisungen*) ei ole karistuse iseloomuga. Kohustused pannakse süüdistatavale. Kuid, kuna ta peab nendega nõus olema ning ta võib nende täitmisest ka pärast esialgu antud nõusolekut loobuda, siis ei ole tegemist karistuse sarnase sanktsiooniga. Kohustuste (*Auflagen*) näol on tegemist erilise mittekaristusõigusliku sanktsiooniga¹²².

Selleks, et hinnata süü suurust ja koormiste määra, peab olema kogu teokoosseis "läbiuuritud". Ainult sellisel juhul võib süüdistuse esitamata jätta¹²³. Selle sätte rakendamiseks ei pea süü olema väike, vaid piisab ka sellest, kui süü suurus ei ole selle rakendamise vastu. Süü suurus võib olla ka keskmine ja ulatuda kuni raske süü piirini¹²⁴. Seda sätet rakendatakse eriti kuriteo esmakordselt toime pannud isiku suhtes, kuid mitte ainult sellise isiku suhtes¹²⁵. Tüüpilised rakendusjuhtumid on kaalukad omandi- ja varavastased deliitid, kerged ja keskmise raskusega liikluskuriteod ja ülalpidamiskohustuse rikkumised. Ka neil juhtudel, mil on tegemist surma põhjustamisega ettevaatamatusest tuleb erandina *StPO* § 153a rakendamine kõne alla. Majandus- ja maksukuritegude asjades võidakse menetlemisest loobuda, kui kahjud ei ole olulised ning tegemist on ühekordse valekäitumisega¹²⁶.

¹¹⁸ W. Beulke, H. Satzger, Juristische Schulung, 1997, H. 12, S. 166.

¹¹⁹ A. Montenbruck; R. Kuhlmeier; U. Enderlein. Die Tätigkeit des Staatsanwalts in Wirtschaftsstrafverfahren – Einführung in die Probleme. - JuS 1987, H. 12, S. 968.

¹²⁰ P. M. Bömeke, lk 18.

¹²¹ Vt. W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 168.

¹²² L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 153a äärenr. 12.

¹²³ Karlsruher Kommentar, § 153a äärenr. 10.

¹²⁴ Karlsruher Kommentar, § 153a äärenr. 11.

¹²⁵ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 153a äärenr. 7.

¹²⁶ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 153a äärenr. 8.

StPO § 153a abil on praktikas loodud menetlus, mis vähendab töö hulka ja annab laia ruumi igasugusteks läbirääkimisteks ja kokkulepeteks¹²⁷. Kuna süüdistatavalt nõutakse eriliste kohustuste vabatahtlikku enda peale võtmist, siis peab esinema küllaldane teokahtlus¹²⁸. See tähendab, et uurimine peab olema nii kaugele jõudnud, et põhimõtteliselt võiks esitada süüdistuse. W. Schmidt-Hieber on tõdenud, et praktikas on siiski mõeldavad ka sellised juhtumid, mille korral võidakse menetlemist *StPO* § 153a alusel arutada prokurööri ja kaitsja vahelistes vestluste raames juba enne juurdlusmenetluse lõppu. Prokuratuur võib süüdistatavale juurdluse lõplike tulemuste muutmise reservatsiooniga tutvustada sellist menetluse lõpetamise mõeldavust. Seejuures ei ole tingimata vajalik see, et süüdistatav asetatakse alati vaid alternatiivide ette, kas nõustuda või mitte nõustuda prokuratuuri valmis ettepanekuga. Teatud juhtudel võidakse viidata süüdistatava võimalusele teha muudatusettepanekuid või omaalgatuse võimalusele rahalise koormise kindlaksmääramiseks. Sel juhul, kui süüdistatav teab, et prokuratuur kaalub menetluse lõpetamist *StPO* § 153a alusel, teeb ta sageli kaastööd asjaolude kiirendatud väljaselgitamisel¹²⁹.

Kriminaalmenetluse lõpetamine StPO § 154, 154a alusel

StPO § 154 ja 154a pakuvad menetlusökonomilistel põhjustel võimalust legaliteediprintsiibist kõrvale kalduda juhul, kui selle sama isiku poolt toimepandud deliktid ei oma enam tunduvat kaalu tema poolt toimepandud peamise kuriteo kõrval¹³⁰. Nende sätete kohaselt saavad prokuratuur ja kohus ühiselt eraldada menetlusliku oportuuniteedi põhjustel ebaolulised teod ja teo üksikud osad. Selle menetlemise piirangu (*Verfolgungsbeschränkung*) põhitähendus seisneb selles, et jäetakse välja sellised teo osad, mis valmistavad tõendamisraskusi. *StPO* § 154, 154a rakendamine võib toimuda igas menetlusstaadiumis¹³¹.

StPO §-s 154 on ette nähtud kriminaalmenetluse lõpetamise alus selleks juhuks, kui erinevate teokoosseisude juures on tegemist iseseisvate tegudega. *StPO* §-s 154a on aga ette nähtud kriminaalmenetluse lõpetamise alus selleks juhuks, kui erinevate teokoosseisude juures on tegemist ühe ja sama teoga¹³². Seda näiteks juhul, kui on tegemist jätkuva kuriteo (*Fortsetzungstat*) mitme üksikaktiga või ühe kuriteo kaudu mitme seaduserikkumisega (ideaalkonkurentsiga)¹³³.

Üksikute süütegude või süüteo osade suhtes *StPO* § 154 järgi menetluse lõpetamise alus seisneb selles, et süüdistatavat ootab karistusõiguslik sanktsioon, millest piisab karistuse üldiste eesmärkide saavutamiseks¹³⁴. Tegu või teo osa, mille suhtes

¹²⁷ Vt. T. Weigend. Das "Opportunitätsprinzip" zwischen Einzelfallgerechtigkeit und Systemeffizienz. - ZStW 109 (1997), H. 1, S. 110.

¹²⁸ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 153a äärenr. 7.

¹²⁹ W. Schmidt-Hieber. Verständigung, S. 29.

¹³⁰ Vt. W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 170-171.

¹³¹ A. Montenbruck, R. Kuhlmey, U. Enderlein. Die Tätigkeit des Staatsanwalts in Wirtschaftsstrafverfahren – Eine Einführung in die Probleme / JuS 1987, H. 10, S. 807-808.

¹³² Vt. W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 171.

¹³³ C. Pott. Die Außerkräftsetzung der Legalität durch das Opportunitätsdenken in den Vorschriften der §§ 154, 154a StPO: zugleich ein Beitrag zu einer kritischen Strafverfahrensrechtstheorie. Frankfurt am Main: Lang, 1996, S. 49.

¹³⁴ Vt. W. Siolek. Der "Vergleich" im Strafprozeß.- Kriminalistik, 1995, H. 6, S. 435.

kriminaalmenetlusest loobutakse, võivad olla eraldivaadelduna olulised, kuid see tuleb seostada teo toimepanijale teistel põhjustel mõistetava sanktsiooniga¹³⁵.

Kriminaalmenetluse ja rahatrahvimenetluse juhendites (*Richtlinien für das Strafverfahren und Bußgeldverfahren*) on ette nähtud, et *StPO* § 154 I alusel kriminaalmenetluse lõpetamise võimalusi peab prokurör kasutama laias ulatuses ja võimalikult varajases menetlusstaadiumis. Sel eesmärgil kontrollib prokurör kriminaalmenetluse algusest peale, kas esinevad eeldused menetlusaine piiramiseks. Selleks, et tagada kontrolli õigeaegsust, annab prokurör politseile üldiselt või üksikjuhul vastavaid korraldusi¹³⁶.

W. Schmidt-Hieber on nentunud, et kuigi menetlusaine piiramine *StPO* § 154, 154a alusel ei ole seotud süüdistatava nõusolekuga, on informatiivsed vestlused prokuröri ja kaitsja vahel siiski mitmel põhjusel otstarbekad. Nimelt on prokuratuur seda enam valmis menetlusainet *StPO* § 154, 154a alusel kärpima, mida kindlam ta saab olla, et “järelejääv” osa viib süüdimõistmiseni. Prokuröri ja kaitsja vahelise vestluse kasulikkus seisneb siin selles, et nad saavad kokku leppida menetlusaine piiramises, kusjuures kaitsja lubab ühtlasi osutada kaasabi süükspandavate tehilude väljaselgitamisel asjakohaste tõendusvahendite nimetamise kaudu. Selleks võib olla süüdistatava süü ületunnistus¹³⁷. Väidetavalt tüüpilised on väljaspool kohtulikku peamenetlust kokkulepped selles, et kohtualune annab süü ülestunnistuse ja sellega säästab edasisest tõendite kogumisest ning et seejärel eraldatakse mõned kuriteokompleksid *StPO* § 154, § 154a alusel ja kohus mõistab karistuse, mis näib olevat menetlusosalistele nii aktsepteeritav, et nad avaldavad valmisolekut loobuda edasikaebuse esitamisest¹³⁸.

Lõpetamine *StPO* § 154 I Nr 2 järgi tuleb kõne alla eriti kauakestvate majanduskriminaalmenetluste korral. Selle järgi võib kriminaalmenetluse lõpetada juhul, kui kohtuotsust ei ole oodata sobiva aja jooksul¹³⁹.

2.1.3. Legaliteediprintsiip Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalias on legaliteediprintsiip¹⁴⁰ sätestatud põhiseaduse artiklis 112 ja *Cpp* artiklis 50. Itaalia prokuratuur ei ole õigustatud menetluse lõpetamiseks oportuuniteedi põhimõtte alusel. *Applicazione della pena su richiesta* (kriminaalmenetluslik kokkulepe karistumäära suhtes) jätab aga siiski ruumi hilisematele kokkulepetele¹⁴¹. Erialakirjanduses väidetakse, et *applicazione della pena su richiesta* piirab prokuröri kohustust kriminaalasja menetlemiseks. Nimelt võib prokurör selle menetlusvormi korral kriminaalmenetluse omal initsiatiivil või süüdistatava ettepanekul katkestada. Seega on prokuratuuril suur suva, mis on väidetavalt vastuolus legaliteediprintsiibiga.

¹³⁵ W. Siolak. *Verständigung*, S. 113.

¹³⁶ L. Meyer-Goßner. *Strafprozeßordnung*, lisa 15, nr 101, I.

¹³⁷ W. Schmidt-Hieber. *Verständigung*, S. 33.

¹³⁸ Vt. H. Landau; R. Eschelbach. *Absprachen zur Strafrechtlichen Hauptverhandlung*. - NJW 1999 H. 5, S. 321.

¹³⁹ Vt. A. Montenbruck, R. Kuhlmeier, U. Enderlein. *Die Tätigkeit des Staatsanwalts in Wirtschaftsstrafverfahren – Eine Einführung in die Probleme* / JuS 1987, H. 10, S. 807-808.

¹⁴⁰ Vt. E. Amodio, *ZStW* (102), 1990, H. 1, S. 185.

¹⁴¹ Vt. H.-H. Kühne. *Strafprozeßrecht: Ein Lehrbuch zum deutschen und europäischen Strafverfahrensrecht*. 5., völlig neubearb. u. erw. Aufl. – Heidelberg: Müller 1999, S. 513.

Kriteeriumid, mille alusel süüdistuse esindaja teeb oma otsustuse kohaldada *applicazione della pena su richiesta* menetlust, ei ole kvantitatiivselt ega kvalitatiivselt kontrollitavad. Seejuures on oht, et juurdlus katkestatakse ajahetkel, mil tõenditest veel ei piisa otsuse jaoks¹⁴². Erialakirjanduses on nenditud, et *applicazione della pena su richiesta* läbiviimisel on oht, et jõutakse kokkuleppele mitte karistumäära suhtes, vaid kuritegude, täpsemalt öeldes süüdistuspunktide suhtes¹⁴³.

Itaalia kriminaalmenetluses ei ole karistusnõue poolte otsustada. Kuigi oportuniteediprintsiipi ei ole põhimõtteliselt tunnustatud, on Itaalia seadusandja kriminaalmenetluse seadusega andnud pooltele siiski nii palju võimu, et erialakirjanduses on olnud alust väita, et menetlussüsteem on täna legaliteediprintsiibi põhimõtteliselt uuele definitsioonile üleminekufaasis. Erialakirjanduses on avaldatud arvamust, et Itaalia põhiseaduse artikkel 112 ei nõuagi seda, et kõiki teatavaksaanud karistatavaid tegusid menetletakse. See säte nõudvat hoopis seda, et need kriteeriumid, mille alusel prokuratuur otsustab menetluse lõpetamise (arhiveerimise) ja süüdistuse esitamise vahel, oleksid läbinähtavad ja kohtulikult kontrollitavad¹⁴⁴.

2.1.4. Oportuniteediprintsiip USA kriminaalmenetluses

USA prokurör ei ole seotud legaliteediprintsiibiga¹⁴⁵. USA prokuratuuri ulatuslik süüdistamisdiskretsioon hõlmab otsustust küsimuses, kas üldse esitatakse süüdistus ning kui ja, siis milliste deliktide tõttu süüdistus esitatakse või kas süüdistusse kaasatakse kõik ilmnenu deliktid või neist ainult valik. See diskretsioon hõlmab süüdimõistmistõenäosuse kõrval ka otstarbekuse kaalutlusi¹⁴⁶. Prokuratuuri poolt kriminaalmenetluse lõpetamine toimub erineval moel, osaliselt ilma tingimusteta, osaliselt tingimustega, sageli kohustusega osaleda diversiooniprogrammis¹⁴⁷.

Kui prokuratuur keeldub süüdistuse esitamisest, siis ei saa kannatanu ja kohus prokuratuuri menetlema sundida¹⁴⁸. Küll aga kehtib umbes 30-s osariigis nõue, mille kohaselt menetluse lõpetamiseks pärast esialgse ametliku süüdistuse (*complaint*) esitamist on vajalik kohtu nõusolek. Ka föderaalõiguse järgi on pärast süüdistuse esitamist menetluse lõpetamiseks vajalik kohtu nõusolek¹⁴⁹. Väidetavalt keeldub kohus sellest nõusolekust väga harva¹⁵⁰.

Kriminaalmenetluse lõpetamine (*screening*) võib toimuda vahetult (või lühikese aja jooksul) pärast seda, kui prokuratuur võtab juhtumi politseilt üle. Kriminaalmenetluse lõpetamine võib aga toimuda ka *preliminary hearing* menetlusetapis, *grand-jury*-menetluses või menetluse edasises käigus esitatud süüdistuse tagasivõtmise kaudu

---

¹⁴² S. Sinner, ZRP 1994, H. 12, S. 482.

¹⁴³ G. Festa, lk 153.

¹⁴⁴ Vt. E. Amodio, ZStW (102), 1990, H. 1, S. 185.

¹⁴⁵ K. Dreher, lk 108.

¹⁴⁶ G. Trüg, lk 89.

¹⁴⁷ Vt. Samas, lk 93.

¹⁴⁸ Vt. C. C. Dengler. Die richterliche Kontrolle der Abschlussverfügung der Staatsanwaltschaft im Ermittlungsverfahren. Eine rechtsvergleichende Analyse anhand des US-amerikanischen Rechts unter besonderer Berücksichtigung des Rechts Kaliforniens. Frankfurt am Main, 2003, S. 141.

¹⁴⁹ Vt. Samas, lk 249, 142.

¹⁵⁰ Vt. Samas, lk 250.

(“*nolle prosequi*”)¹⁵¹. Nii võib eristada kriminaalmenetluse lõpetamist enne süüdistuse esitamist ja kriminaalmenetluse lõpetamist pärast süüdistuse esitamist. Kriminaalmenetluse lõpetamisel enne süüdistuse esitamist on eristatavad juhtumid, mil prokurör lõpetab kohe kriminaalmenetluse või lõpetatakse menetlus *preliminary hearing* menetlusetapis või *grand-jury*-menetluses¹⁵².

Prokuratuuril on võimalik kriminaalmenetlus pärast juhtumi politseilt ülevõtmist koheselt lõpetada (*initial screening*)¹⁵³. Aspektid, millele prokurör kriminaalmenetluse lõpetamise otsustamisel tähelepanu osutab, on jaotatavad kahte gruppi. Esimesse gruppi kuuluvad need aspektid, mis puutuvad süüdistatava süüdimõistmise tõenäosust ja teise gruppi kuuluvad oportuuniteedi aspektid, mis ei orienteeru süüdimõistmise tõenäosusele¹⁵⁴. Süüdistatava süüdimõistmise tõenäosuse aspekt on seejuures esmase tähtsusega. Kuid isegi sel juhul, kui prokurör jõuab veendumusele, et süüdistuse esitamise korral oleks süüdimõistmine tõenäoline, võib ta kriminaalmenetluse lõpetada oportuuniteedikaalutluste alusel¹⁵⁵. Nii võib prokurör kriminaalmenetluse lõpetamisel arvestada töökoormust, kriminaalmenetluse kulude ja kuriteo raskuse ebaproportsionaalsust. Kui prokurör leiab, et süüte eest ähvardav karistus on liiga range, siis võib ta mitme toimepandud teo korral esitada süüdistuse vaid osade tegude suhtes ja ülejäänud tegude osas kriminaalmenetluse lõpetada. Prokurör võib arvestada süüte vähest tähtsust. Samuti võivad kriminaalmenetluse muud huvid üksikjuhul viia kriminaalmenetluse lõpetamiseni. Seda näiteks juhul, kui süüte toimepanija annab kriminaalmenetluses informatsiooni teiste kurjategijate kohta või teeb kaastööd tunnistajana. Kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuse otsustamisel võetakse arvesse ka süüte toimepanija isikut. Nii on süüte esmakordselt toimepanijal kriminaalmenetluse lõpetamisele suuremad šansid kui kuritegusid korduvalt toimepannud isikul. Ka kannatanu arvamus võib omada kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuse otsustamisel tähtsust. Seda eriti neil juhtudel, kui kannatanu selgesõnaliselt ei soovi süüte toimepanija suhtes kriminaalmenetlust. Olulisel kohal kõne all oleva küsimuse otsustamisel on avalik arvamus. Ka kuriteo tagajärgede hüvitamine on üheks oportuuniteedipõhimõtte rakendamise aluseks, mis mõjutab prokuröri otsustust kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuses¹⁵⁶.

Kui prokurör otsustab süüdistuse esitamise kasuks, siis võib ta esitada menetluse lõpetamise taotluse *preliminary hearing* menetlusetapis. Sellisel juhul ei pea prokurör üksi võtma vastutust kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuse otsustamisel¹⁵⁷. Ka *grand-jury*-menetlust võib prokurör kasutada kriminaalmenetluse lõpetamise saavutamiseks¹⁵⁸.

Alternatiivide, kriminaalmenetluse lõpetamise või süüdistuse esitamise, kõrval on prokuröril mitmeid võimalusi, mida ameerikalikus kriminaalmenetluses kokkuvõtlikult väljendatakse märksõnaga “*diversion*”. Täpsemalt öeldes on tegemist

---

¹⁵¹ T. Weigend. Funktion und Tätigkeit, S. 613.

¹⁵² M. Dohr, lk 122.

¹⁵³ Vt. M. Dohr, lk 122; T. Weigend. Funktion und Tätigkeit, S. 614.

¹⁵⁴ M. Dohr, lk 123.

¹⁵⁵ Samas, lk 123, 124.

¹⁵⁶ Samas, lk 124-129.

¹⁵⁷ T. Weigend. Funktion und Tätigkeit, S. 617.

¹⁵⁸ Samas, lk 621.

meetmetega, millele on iseloomulik see, et süüteo toimepannud isiku nõusolekul ajutiselt lõpetatakse kriminaalmenetlus teatud tingimusel. Eelkõige võib selleks tingimuseks olla kuriteo toimepannud isiku poolt kuriteo tagajärgede hüvitamine, samuti võib selleks tingimuseks olla süüteo toimepannud isiku osalemine lepitamiskatses või erikohtlemise programmis¹⁵⁹. *Diversion* on lubatud kriminaalmenetluse igas staadiumis kuni süüdimõistmiseni¹⁶⁰.

2.1.5. Legaliteediprintsiip ja oportuuniteediprintsiip Eesti kriminaalmenetluses

2.1.5.1. Üldmärkusi KrMS-s sätestatud legaliteediprintsiibi ja oportuuniteediprintsiibi kohta

Legaliteediprintsiip Eesti kriminaalmenetluses on sätestatud KrMS §-s 6. Seaduses sätestatu kohaselt on kuriteo asjaolude ilmnemisel uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad KrMS §-s 199 sätestatud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui KrMS §-de 202, 203 või 205 kohaselt puudub alus lõpetada kriminaalmenetlus otstarbekuse kaalutlusel.

Kriminaalmenetluse toimetamine KrMS §-s 6 sätestatu tähenduses hõlmab kõigepealt kriminaalmenetluse alustamist. Vastavalt KrMS § 193 lg-le 1 alustab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalmenetlust esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga, kui selleks on ajend ja alus ning puuduvad KrMS § 199 lg-s 1 sätestatud asjaolud. Niisiis ei alustata kriminaalmenetlust siis, kui esinevad KrMS §-s 199 ette nähtud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud. Legaliteediprintsiibi primaarsust võrreldes oportuuniteediprintsiibiga KrMS-s rõhutab see, et otstarbekuse põhimõttele tuginedes ei ole seaduse kohaselt võimalik jätta kriminaalmenetlust alustamata. Otstarbekuse põhimõtte järgi on võimalik toimetada üksnes juba alustatud kriminaalmenetluse suhtes. See tähendab, et KrMS §-de 202, 203 või 205 kohaselt saab lõpetada alustatud kriminaalmenetlust. Kuna kriminaalmenetluse alustamise küsimuses on “ainuvalitsevaks” põhimõtteks kohustuslikkuse põhimõte, siis ei ole otstarbekuse põhimõtte käsitatav päris “võrdväärse” vastandpõhimõttena kohustuslikkuse põhimõtte suhtes. Otstarbekuse põhimõtte on legaliteediprintsiibi toimeala piirav erand.

2.1.5.2. Kriminaalmenetluse lõpetamine oportuuniteedipõhimõtte alusel ja kokkuleplus Eesti kriminaalmenetluses

Kriminaalmenetluse lõpetamine avaliku menelushuvi puudumisel ja kui süü ei ole suur (KrMS § 202 lg 1)

KrMS § 202 lg-s 1 on sätestatud, et kui kriminaalmenetluse ese on teise astme kuritegu ja selles kahtlustatava või süüdistatava isiku süü ei ole suur ning ta on heastanud või asunud heastama kuriteoga tekitatud kahju ja tasunud kriminaalmenetluse kulud või võtnud endale kohustuse tasuda kulud ning kui

---

¹⁵⁹ Vt. M. Dohr, lk 140.

¹⁶⁰ Vt. Samas, lk 141.

kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks. KrMS § 202 lg-s 7 on sätestatud, et kui kriminaalmenetluse esemeks on teise astme kuritegu, mille eest karistusseadustiku eriosa ei näe karistusena ette vangistuse alammäära või näeb karistusena ette ainult rahalise karistuse, võib KrMS § 202 lõigetes 1 ja 2 sätestatud alustel kriminaalmenetluse lõpetada ja kohustused määrata prokuratuur.

KrMS § 202 lg-s 1 on ette nähtud kriminaalmenetluse lõpetamise aluse kohaldamise ühe tingimusena see, et kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi. KrMS § 202 lg 1 alusel peaks olema kriminaalmenetluse lõpetamine võimalik nii sel juhul, kui avalik menetlushuvi puudub algusest peale kui ka sel juhul, kui alguses on avalik menetlushuvi küll olemas, kuid see kompenseeritakse KrMS § 202 lg-s 2 ette nähtud kohustuse täitmise kaudu.

KrMS §-i 202 rakendamine eeldab kokkuleppeid kahtlustatava või süüdistatava ja prokuratuuri vahel. See eeldus tuleneb sellest, et prokuratuur saab vastavatel tingimustel kriminaalmenetluse lõpetamist taotleda või kriminaalmenetlust lõpetada vaid sel juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav on sellega nõus. Prokuratuuri ja kahtlustatava või süüdistatava vaheliste kokkuleppeläbirääkimiste objektiks on kriminaalmenetluse lõpetamine või kriminaalmenetluse lõpetamise taotluse esitamine ja kriminaalmenetluse lõpetamisel kahtlustatavale või süüdistatavale pandavad kohustused.

Prokuratuuri taotlusel ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul võib kohus kahtlustatavale või süüdistatavale panna KrMS § 202 lg-s 2 ette nähtud kohustuse. KrMS § 202 lg 7 kohaselt võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul ise määrata seaduses ettenähtud kohustused. Sõna “võib” KrMS § 202 lg 2 ja lg 7 sõnastuses viitab sellele, et kohus või prokuratuur võib kriminaalmenetluse lõpetamise korral need kohustused ka panemata jätta. Seaduseelnõu autorid on leidnud, et selline kohustuste panemata jätmine võib osutuda vajalikuks selliste materiaalõiguses reguleeritud küsimuste lahendamisel, nagu näiteks kahtlustatava või süüdistatava poolt kohtueelses menetluses osutatud kaasabi kuriteo tehilude väljaselgitamisel, altkäemaksust teatamine ja nii edasi¹⁶¹.

Märkimist väärib ka see, et kahtlustatava või süüdistatava nõusolek KrMS § 202 alusel kriminaalmenetluse lõpetamiseks ei ole käsitatav süü ülestunnistusena. Kahtlustatav või süüdistatav võib ka näiteks öelda, et ma ei ole süüdi, kuid pidades silmas “ebasoodsat” tõenduslikku olukorda, olen siiski nõus menetluse lõpetamisega KrMS § 202 alusel ning kriminaalmenetluse lõpetamise korral nõustun täitma mulle kohtu poolt pandud kohustused. Kahtlustatav või süüdistatav ei pea KrMS § 202 rakendamiseks andma süü ülestunnistust ning ei pea avama oma kaitsestrateegiat. Kahtlustatav või süüdistatav ei saa olla päris kindel, et kriminaalmenetlus lõpetatakse pärast seda, kui ta annab süü ülestunnistuse. Seega, kui kahtlustatav või süüdistatav peaks kriminaalmenetluse KrMS § 202 alusel lõpetamise saavutamiseks andma süü ülestunnistuse või kui kahtlustatava või süüdistatava nõusolek KrMS § 202 alusel kriminaalmenetluse lõpetamiseks oleks käsitatav süü ülestunnistusena, siis oleks oht,

---

¹⁶¹ Vt. E. Kergandberg, P. Pikamäe, *Juridica*, 2000, nr. 9, lk. 560.

et kriminaalmenetluse mittelõpetamise korral või lõpetatud kriminaalmenetluse uuendamise korral oleks see süü ülestunnistus kasutatav tõendina edasises menetluses.

Kriminaalmenetluse lõpetamine karistuse ebaotstarbekuse tõttu (KrMS § 203)

KrMS §-s 203 on sätestatud võimalused kriminaalmenetluse lõpetamiseks karistuse ebaotstarbekuse tõttu. KrMS § 203 lg-s 1 on sätestatud, et kui kriminaalmenetluse ese on teise astme kuritegu, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks, kui:

1) selle kuriteo eest mõistetav karistus oleks tühine, võrreldes kahtlustatavale või süüdistatavale mõne teise kuriteo toimepanemise eest mõistetud või eeldatavalt mõistetava karistusega;

2) selle kuriteo eest karistuse mõistmist ei ole oodata mõistliku aja jooksul ning kui kahtlustatavale või süüdistatavale muu kuriteo toimepanemise eest mõistetud või eeldatavalt mõistetav karistus on piisav karistuse eesmärkide saavutamiseks ja avaliku menetlushuvi rahuldamiseks.

KrMS § 203 lg-s 6 on sätestatud, et kui kriminaalmenetluse esemeks on teise astme kuritegu, mille eest karistusseadustiku eriosa ei näe karistusena ette vangistuse alammäära või näeb karistusena ette ainult rahalise karistuse, võib KrMS § 203 lõikes 1 sätestatud alustel kriminaalmenetluse lõpetada prokuratuur.

Kõne all oleval juhul on prokuratuuri ja kahtlustatava või süüdistatava vaheliste kokkuleppeläbirääkimiste objektiks kriminaalmenetluse lõpetamine või kriminaalmenetluse lõpetamise taotluse esitamine. Kahtlustatav või süüdistatav võib KrMS § 203 rakendamiseks anda süü ülestunnistuse, kuid ta ei pea andma süü ülestunnistust. Seoses eeltooduga võib väita, et kriminaalmenetluse lõpetamise kaudu menetlusaine piiramine on otstarbekas sel juhul, kui järelejääva süüdistuse osas saab oodata peaaegu kindlat süüdimõistmist. Seetõttu võib teatud tõendamiskustega juhtudel prokuratuuri sellise ootuse tekkimisele kaasa aidata see, kui kahtlustatav või süüdistatav annab järelejääva süüdistuse osas süü ülestunnistuse. Siiski tuleb silmas pidada seda, et seaduse kohaselt ei ole süü ülestunnistuse andmine KrMS § 203 rakendamise tingimuseks.

2.1.6. Võrdlev kokkuvõte

Eesti kriminaalmenetluses, Saksa kriminaalmenetluses ja Itaalia kriminaalmenetluses on üheks põhiprintsiibiks legaliteediprintsiip. Eesti kriminaalmenetlusõiguses ja Saksa kriminaalmenetlusõiguses on ette nähtud mitmed kriminaalmenetluse oportuuniteediprintsiibi alusel lõpetamise võimalused. Itaalia kriminaalmenetlus erineb Eesti kriminaalmenetlusest ja Saksa kriminaalmenetlusest selle poolest, et Itaalia kriminaalmenetluses ei ole prokuratuur õigustatud menetluse oportuuniteediprintsiibi alusel lõpetamiseks.

USA kriminaalmenetluses ei ole prokurör seotud legaliteediprintsiibiga. USA kriminaalmenetluses on prokuröriil ulatuslikud võimalused kriminaalmenetluse lõpetamiseks otstarbekuse kaalutlusel.

2.1.7. Oportuniteedipõhimõtte ulatus kokkuleppemenetluses

Küsimus oportuniteedipõhimõtte ulatusest kokkuleppemenetluses seondub kokkuleppemenetluse tõhususega. Mida optimaalsem on oportuniteedipõhimõtte ulatus kokkuleppemenetluses, seda tõhusamalt saab kokkuleppemenetlus toimida. Oportuniteedipõhimõtte optimaalse ulatuse määratlemisel on ilmselt oluline kõigepealt küsida, mil määral peaks kokkuleppemenetlus kriminaalmenetlust tõepoolest lihtsustama ja kiirendama ning millised kriminaalmenetluslikud põhimõtted võiksid lihtsustamise ja kiirendamise huvides vähemal või rohkemal määral taanduda.

Eelnevaga seondub muuhulgas küsimus sellest, kas kokkuleppemenetluse puhul peaks kooskõlas tõe väljaselgitamise nõudega olema kohtueelse menetluse tulemusena kõik kogu kahtlustuse või süüdistuse ulatuses (kahtlustuse või süüdistuse kõigis punktides põhimõtteliselt samamoodi selge (“süüdistusküps”)), nagu kohtueelse menetluse tulemusena tavalises pikas menetluses. Ehk, kui küsida teisiti, siis kas kokkuleppemenetluse raames peaks sisuliselt kehtima legaliteediprintsiip ning lubamatu peaks olema kokkuleppe tulemusena menetluseseme piiramine kahtlustuse osades punktides süüdistuse esitamisest loobumise ning osades kahtlustuspunktides (süüdistuspunktides) menetluse lõpetamise kaudu. Või võiks pooltel (süüdistajal ja kahtlustataval või süüdistataval) olla mitme kahtlustuspunktiga (süüdistuspunktiga) kriminaalasjas lubatud kokkuleppe tulemusena vajadusel piirata menetluseset. Oluline on ka küsimus sellest, kas ja mil määral võiks olla prokuratuuril lubatud kahtlustatava või süüdistatavaga kokku leppida kuriteo asjaolude suhtes ning kuriteo kvalifikatsiooni suhtes.

Käesoleva töö autori arvates võiks lähtuda arusaamast, et oportuniteedipõhimõtte kui otstarbekuse kaalutlus peaks olema aluseks kokkuleppemenetluse kui lihtsustatud menetlusliigi kohaldamise küsimuse otsustamisel. Samas tuleks silmas pidada seda, et prokuröri õigus oportuniteedipõhimõtte alusel otsustada kokkuleppemenetluse kohaldamise üle, ei anna talle veel volitust kokkuleppeläbirääkimiste tulemusena kahtlustatava või süüdistatavaga kokku leppida näiteks kuriteo asjaolude suhtes. Niisiis, pärast seda, kui otstarbekuse kaalutlusest lähtudes on otsustatud kokkuleppemenetluse kasuks, on edaspidi selle menetluse raames menetlejale valdavalt siiski määravaks juhendumispõhimõtteks legaliteediprintsiip sedavõrd, kui legaliteediprintsiibi suhtes ei ole seaduses selgesõnaliselt kehtestatud erandeid. Selle arusaamaga on kooskõlas KrMS-s ette nähtud kokkuleppemenetluse regulatsioon. Nii kuulub kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuse otsustamine põhimõtteliselt prokuröri diskretsiooni juhul, kui esinevad seadusega ettenähtud eeltingimused, mis lubavad kokkuleppemenetluse kohaldamist. Antud juhul on tegemist oportuniteedipõhimõtte toimealasse kuuluva küsimusega. Samas tundub, et valdav osa sellest, mis toimub kokkuleppemenetluse raames, peab toimuma legaliteediprintsiipi järgides (välja arvatud seadusega ette nähtud piirangud legaliteediprintsiibi suhtes). Nii ei ole prokuröril lubatud elujuhtumi tehioolude suhtes süüdistatavaga kokku leppida ja sel moel kokkuleppe kaudu piirata menetluseset ja sellega ühtlasi ka süüdistuse ulatust. Küll aga on prokuröril näiteks võimalus loobuda osadest süüdistuspunktidest, kasutades seadusega ettenähtud võimalusi menetluse lõpetamiseks (või kohtult menetluse lõpetamise taotlemiseks) otstarbekuse kaalutlusel. Ka kuriteo kvalifikatsioon võib teatud ulatuses olla

kokkuleppeläbirääkimiste objektiks ja seejuures võib prokuratuur kuriteo kvalifitseerimisel teatud ulatuses lähtuda otstarbekuse kaalutlusest (vt käesoleva töö osa: 3.2.4. “Kuriteo kvalifikatsioon ja kokkuleppemenetlus Eesti kriminaalmenetluses”).

2.2. Uurimisprintsiiip ja arutamispriintsiiip kriminaalkohtumenetluses

2.2.1. Uurimisprintsiiipi ja arutamispriintsiiipi tähendus kriminaalmenetluses

Olenevalt sellest, kes peab menetluses hankima asjaolusid tõendavad materjalid ja kes on vastutav nende materjalide täielikkuse eest, võib eristada kahte teineteise suhtes vastandlikku menetlusprintsiiipi. Need on uurimisprintsiiip ja arutamispriintsiiip.

Uurimisprintsiiip (*Ermittlungsgrundsatz*) tähendab seda, et kohus ise uurib tehioolusid ning menetlusosaliste taotlused ja selgitused ei ole talle siduvad. Süüdistatava süü ülestunnistus ei ole kohtule siduv. Uurimisprintsiiipi kohaselt on kohus süüdistuse kaudu määratud piirides õigustatud ja kohustatud iseseisvaks tegevuseks. Kohus võib menetluse kaasata ka tõendusteavet, mille kaasamist ei ole taotlenud prokurör ega ka süüdistatav¹⁶².

Uurimisprintsiiipi vastandiks on arutamispriintsiiip (*Verhandlungsmaxime*), mille kohaselt on kohtumenetluse poolte otsustada, millised asjaolud nad soovivad kohtule kohtuotsuse tegemiseks esitada ja milliseid asjaolusid nad peavad vajalikuks tõendada¹⁶³. Arutamispriintsiiipi kohaselt peavad kohtumenetluse pooled hoolitsema ja vastutama kohtuotsuse faktiliste asjaolude aluse eest. Arutamispriintsiiipi järgi tohib kohtunik võtta kohtuotsuse aluseks vaid seda, mida pooled on väitnud, tõendamiseks esitanud ja tõendanud. Kohtunikule on süü ülestunnistus siduv ning see võetakse kohtuotsuse aluseks kontrollimatult. Vaieldavate asjaolude jaoks on vajalikud tõendid. Kohus ise ei otsi tõendeid, vaid piirdub nende tõendite kasutamisega, mida pooled on nimetanud¹⁶⁴. Arutamispriintsiiip tähendab seda, et asjaolude väljaselgitamise eest vastutavad kohtumenetluse pooled.

Seoses eeltooduga tuleb märkida, et alati ei tarvitse arutamispriintsiiip esineda nii puhtakujulisena, nagu eelpool kirjeldatud. Tsiviilprotsessis, eriti aga kriminaalkohtumenetluses, võib arutamispriintsiiipi käsitada vastava kohtumenetluse alusprintsiiibina ka juhul, kui selle printsiiipi suhtes kehtivad teatud kitsendused.

Nii on näiteks Eesti Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 91 lg-s 1 ette nähtud, et kumbki pool peab tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 91 lg-s 2 on ühtlasi sätestatud, et tõendeid esitavad pooled ja teised protsessiosalised. Samas tuleb rõhutada, et selle üldpõhimõtte suhtes on seaduses ette nähtud erand. Nimelt võib kohus vastavalt

¹⁶² Vt. C. Roxin, lk 95.

¹⁶³ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 12.

¹⁶⁴ Vt. C. Roxin, lk 94.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 91 lg-le 2 avaliku huvi kaitseks tõendeid koguda ka omal algatusel.

Kriminaalkohtumenetlus võib olla arutamispriintiibil põhinev ka sel juhul, kui kohtunik tohib kohtuotsuse aluseks võtta mitte ainult poolte esitatud tõendeid, vaid ka tõendeid, mille kogumise on kohus omal algatusel määranud. Seda muidugi vaid juhul, kui täiendavate tõendite kogumine on kohtu õigus, kuid ei ole kohtu kohustus. Samuti ei pea tingimata olema tegemist uurimispriintiibil põhineva kriminaalkohtumenetlusega juhul, kui süüdistatava süü ülestantust ei ole kohtunikule siduv ja kohus võib selle tõelevastavust kontrollida. Arutamispriintiibil põhineva kriminaalkohtumenetlusega on tegemist sel juhul, kui kohtul on süü ülestantustuse tõelevastavuse kontrollimiseks küll õigus koguda täiendavaid tõendeid, kuid see ei ole kohtu kohustuseks.

2.2.2. Uurimispriintiip ja arutamispriintiip üldkorras kriminaalkohtumenetluses

2.2.2.1. Uurimispriintiibil põhinev Saksa kriminaalkohtumenetlus

Saksa kriminaalmenetluse keskne ülesanne on tegelike asjaolude väljaselgitamine¹⁶⁵. Tegemist on menetluskorraga, mille kohaselt on nõutav “materiaalse tõe” väljaselgitamine, seega tõdemus selle kohta, mis tegelikult juhtus¹⁶⁶. Nii peab Saksa kriminaalmenetluses prokuratuur seaduses (*StPO* § 160, § 163 I, 163a I) väljendatud väljaselgitamispriintiibi (*Amtsaufklärungsmaxime*) kohaselt ammendama kõik süüdistatavat süüstavad ja õigustavad tõendamisvõimalused, selleks et saaks kindlaks teha materiaalse tõe¹⁶⁷. Saksa kriminaalmenetluses vastutab asjaolude täieliku väljaselgitamise eest lõpuks ikkagi kohtunik¹⁶⁸. Kohtu väljaselgitamiskohustus (*Aufklärungspflicht*) tuleneb kogu kriminaalmenetlusele, täpsemalt öeldes kohtueelsele menetlusele, vahemenetlusele ja ka kohtulikule peamenetlusele laienevast uurimispriintiibist¹⁶⁹. Uurimispriintiip (*Ermittlungsgrundsatz*), mida nimetatakse ka materiaalse tõe priintiibiks (*Prinzip der materiellen Wahrheit*) või instruksioonipriintiibiks (*Instruktionsprinzip*) või inkvisitsioonipriintiibiks (*Inquisitionsprinzip*), tähendab seda, et kohus ise uurib tehiohusid ning menetlusosaliste taotlused ja selgitused ei ole talle siduvad¹⁷⁰. Väljaselgitamiskohustuse täitmisel peab kohus ka ilma süüdistatava taotluseta ja isegi süüdistatava tahte vastaselt ammendama kõik süüdistatavat õigustavad tõendamisvõimalused. Samuti peab kohus süüdistaja taotluseta ja isegi süüdistaja tahte vastaselt ammendama kõik süüdistatavat süüstavad tõendamisvõimalused¹⁷¹.

¹⁶⁵ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 244, äärenr. 11.

¹⁶⁶ F. Stamp. Die Wahrheit im Strafverfahren: Eine untersuchung zur prozessualen Wahrheit unter besonderer Berücksichtigung der Perspektive des erkennenden Gerichts in der Hauptverhandlung.- 1. aufl.-Baden-Baden: Nomos Verl.-ges., 1998, S. 149.

¹⁶⁷ H. Landau. Verfahrensabsprachen in Ermittlungsverfahren. - DriZ, April 1995, S. 138.

¹⁶⁸ Vt. F. Stamp, lk 18.

¹⁶⁹ Vt. F. Schellenberg. Die Hauptverhandlung im Strafverfahren. 2., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – Köln; Berlin; Bonn; München: Heymanns, 2000, S. 56.

¹⁷⁰ C. Roxin, lk 95.

¹⁷¹ Karlsruher Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz. Herausgegeben von G. Pfeiffer, 5., neubearbeitete Auflage., München, 2003, § 244 äärenr. 20.

Erialakirjanduses leitakse, et väljaselgitamiskohustus (*Aufklärungspflicht*) on vajalik paarik tõendite hindamise kriteeriumidele. Täpsemalt öeldes ollakse seisukohal, et tõendite hindamine on võimalik ainult ulatusliku väljaselgitamise alusel¹⁷². Lähtutakse arusaamast, et tõendite õige hindamise ja seega õiglase kohtuotsuse eelduseks on teo asjaolude korrektne kindlakstegemine¹⁷³. Väljaselgitamiskohustus käib kõigi asjaolude kohta, mis on olulised süüdistuses nimetatud teo üle otsustamisel ja mis vajavad tõendamist¹⁷⁴. Väidetakse, et mida vähem kindlana näib tõendamistulemus, seda enam on põhjust kasutada edasisi tõendamisvõimalusi¹⁷⁵. Nenditakse, et kohtu kohustus tõe täielikuks ja ammendavaks väljaselgitamiseks tähendab seda, et kohus peab olema otsuse jaoks olulistes asjaoludes veendunud ja ta peab veendumuse kujundamiseks ja kontrollimiseks kaasama tõendusvahendeid nii palju, kui selleks on põhjust. Määravaks on see, kuivõrd teadaolevad või selgesti näha olevad asjaolud (näiteks toimiku sisu, taotlused või menetluses osalejate sõnad) sunnivad tõendusvahendeid edasi uurima või koguma¹⁷⁶. Leitakse, et nõue, mille kohaselt kohus peaks kõik tõendusvahendid ammendama ka juhul, kui esineb ainult kauge võimalus senise otsustatavate tehiolude suhtes põhjendatud ettekujutuse muutmiseks, oleks normaaljuhul põhjendamatu. Seega peab kohus tehiolude väljaselgitamiseks kasutama ainult kõiki selgesti nähtavaid ja mõttekaid võimalusi¹⁷⁷. Siinkohal on oluline märkida ka seda, et üksikjuhul võib kohtuotsuse ainsaks aluseks olla usutav süü ülestunnistus¹⁷⁸.

2.2.2.2. Arutamispriinidel põhinev USA kriminaalkohtumenetlus

Ameerikalikus kriminaalmenetlusõiguses ei tunta kohtuniku sellist kohustust tõe väljaselgitamiseks, nagu seda tuntakse Saksa kriminaalmenetlusõiguses¹⁷⁹. Ameerikalikus kriminaalkohtumenetluses puudub uurimisprintsip¹⁸⁰. Kohtunikul on vahekohtuniku roll¹⁸¹. Kehtib põhimõte, mille kohaselt kohtumenetluse iga pool peab tõendama asjaolud, millest ta tahab tuletada oma seisukoha¹⁸². Ameerikalikus kriminaalmenetluses nähakse teatud sarnasust (Saksa) tsiviilprotsessi struktuuriga. Nimelt teeb tõe väljaselgitamisele suunatud kriminaalmenetluse läbiviimise vajalikuks konflikti olemasolu. Kui konfliktiolukord puudub, näiteks seetõttu, et

¹⁷² U. Eisenberg. Beweisrecht der StPO. Spezialkommentar. 4., vollständig überarbeitete und verschiedentlich erweiterte Auflage. Verlag C.H.Beck, München 2002, S. 65.

¹⁷³ B. Schmitt. Die richterliche Beweiswürdigung im Strafprozess: eine Studie zu Wesen und Funktion des strafprozessualen Grundsatzes der "freien Beweiswürdigung" sowie zu den Möglichkeiten und Grenzen einer Revision in Strafsachen; zugleich ein Beitrag zum Verhältnis von Kriminalistik und staatlicher Strafrechtspflege, Römhild, 1992, Lübeck, S. 176.

¹⁷⁴ U. Eisenberg, lk 67.

¹⁷⁵ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 244, äärenr. 12.

¹⁷⁶ U. Eisenberg, lk 68.

¹⁷⁷ L. Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung, § 244 äärenr. 12.

¹⁷⁸ Vt. U. Eisenberg, lk 69.

¹⁷⁹ J. Herrmann. Der amerikanische Strafprozeß. – in Der Strafprozess im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen: Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA / hrsg. Von Heike Jung. Mit Beitr. Von Martin Fincke ... - Berlin; New York: de Gruyter, 1990, S. 155.

¹⁸⁰ Vt. K. F. Schumann. Der Handel mit Gerechtigkeit: Funktionsprobleme der Strafjustiz und ihre Lösungen - am Beispiel des amerikanischen plea bargaining. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977. S. 201.

¹⁸¹ J. Bickel, lk 206.

¹⁸² N. Schmid, lk 70.

süüdistatav võtab süü omaks, on kohtuniku tegevus väidetavalt vajalik veel vaid selleks, et teha kindlaks saavutatud tulemus ja see ratifitseerida¹⁸³.

2.2.2.3. Arutamispriinitsiibil põhinev Itaalia kriminaalkohtumenetlus

Itaalia kriminaalmenetluses toimub tõendite esitamine poolte taotlusel (*Cpp* art 190). Itaalia seadusandja on lähtunud sellest põhimõttest, et tõendusmaterjali menetlusse viimine on reeglina poolte ülesanne¹⁸⁴. Tõendite esitamine toimub kontradiktoorse printsiibi järgi. Kohtuniku funktsiooniks on esitatud tõendite seadusele vastavuse kontrollimine. Kohtuniku funktsioon seisneb täpsemalt öeldes selles, et välistada keelatud, üleaarused või mitterelevantset tõendid¹⁸⁵. Ainult seadusega selgesõnaliselt ettenähtud juhul on kohtul lubatud kõrvale kalduda põhimõttest, mille kohaselt tõendite esitamine toimub ainult poolte taotlusel¹⁸⁶. Nimelt on Itaalia kriminaalmenetluse seaduses sätestatud kohtu võimalus anda kohtumenetluse pooltele ülekuulamise täiustamiseks ette uusi või kaugemale ulatuvaid tõendusteemasid (*Cpp* art. 506 I). Samuti võib kohus kohtusenati mõne teise liikme taotlusel esitada juba ülekuulatud tunnistajatele ja eksperdile küsimusi (*Cpp* art. 506 II). Veel on seaduses ette nähtud kohtu võimalus ise määrata uute tõendite lubamine, kui see näib möödapääsmatult vajalikuna (*Cpp* art. 507).

2.2.2.4. Arutamispriinitsiip Eesti Kriminaalmenetluse seadustikus ette nähtud kohtumenetluse aluspõhimõttena

Arutamispriinitsiibil põhineva kriminaalkohtumenetluse üheks oluliseks tunnuselemendiks on see, et tõendite esitamine ja uurimine kohtulikult arutamisel peab toimuma süüdistuse ja kaitse poolt kontradiktoorselt. Samas tuleb nentida, et ainult selle tunnuselemendi olemasolu üksi ei anna veel alust väita, et kriminaalkohtumenetlus põhineb mitte uurimispriinitsiibil, vaid arutamispriinitsiibil. Tõendite esitamine ja uurimine kohtumenetluse poolte kaudu võib olla ka uurimispriinitsiibil põhinevas (niinimetatud inkvisitsioonilises) kriminaalkohtumenetluses valdavaks tõendite esitamise ja uurimise viisiks. Ka tõendite risküsitlusel uurimise võimalus või vastav nõue üksi ei tee kohtumenetlust arutamispriinitsiibil põhinevaks. Põhimõtteliselt on risküsitlus võimalik ka kohtumenetluses, mis põhineb uurimispriinitsiibil. H.-H. Jescheck on tabavalt öelnud, et tõendite uurimine kohtumenetluse poolte kaudu uurimispriinitsiibi edasikehtimise korral on inkvisitsioonilise menetluse üksnes tõendustehniline modifikatsioon¹⁸⁷. Selleks, et leida vastus küsimusele, kas Eesti Kriminaalmenetluse seadustikus ette nähtud kohtumenetlus põhineb arutamispriinitsiibil või uurimispriinitsiibil, oleks vaja

¹⁸³ Vt. T. Weigend. Absprachen in ausländischen Strafverfahren: eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess. Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, Freiburg, 1990, S. 34; U. Bogner, lk 129.

¹⁸⁴ Vt. E. Amodio, ZStW (1990), H. 1, S. 182.

¹⁸⁵ Vt. U. Bogner, lk 139.

¹⁸⁶ Vt. E. Amodio, ZStW (1990), H. 1, S. 182.

¹⁸⁷ H.-H. Jescheck. Grundgedanken der neuen italienischen Strafprozeßordnung in rechtsvergleichender Sicht. / in: Festschrift für Arthur Kaufmann zum 70. Geburtstag / hrsg. Von Fritjof Haft ... - Heidelberg: Müller, jur. Verl., 1993, S. 665.

kõigepealt vastata küsimusele, kes ja mil määral vastutab kriminaalmenetluses tähtsust omavate asjaolude täieliku väljaselgitamise eest. Just sellekohase vastutuse jaotus määrab oluliselt ära selle, kas kohtumenetlus põhineb uurimisprintsiiibil või arutamispriintsiiibil.

Uurimisprintsiiibil põhinevas kohtumenetluses on kohtunikul esmane vastutus kohtuotsuse tegemiseks vajalike asjaolude väljaselgitamise eest. Arutamispriintsiiibil põhinevas kohtumenetluses vastutavad asjaolude väljaselgitamise eest kohtumenetluse pooled.

KrMS §-s 14 on sätestatud kohtumenetluse võistlevuse printsiip. Selle printsiibiga on ära määratud kohtumenetluse üldstruktuur. Kohtumenetluse võistlevuse printsiibi kohaselt täidavad süüdistus- ja kaitsefunktsioone ning kriminaalasja lahendamise funktsioone eri menetlussubjektid. Funktsioonide jaotus peaks põhimõtteliselt üldjoontes ära määrama ka vastavate menetlussubjektide vastutusala. Konkreetsemalt oleneb funktsioonide jaotusest tulenev menetlussubjektide vastutusala ulatus sellest, milline on ühe või teise funktsiooni täpsem sisu ning kust kulgevad erinevate funktsioonide vahelised piirid.

Süüdistusfunktsiooni kohtus täidab prokuratuur (KrMS § 30). Prokuröri ülesandeks kohtulikul uurimisel on süüdistamine ning süüdistust kinnitavate tõendite esitamine (§ 285 lg 2).

Kaitsefunktsiooni kohtus täidab kaitsja (KrMS § 45 lg 4), kes on kohustatud kasutama kõiki kaitsmisvahendeid ja viise, mis ei ole seadusega keelatud, et selgitada süüdistatavat õigustavad, mittesüüstavad ja karistust kergendavad asjaolud (KrMS § 47 lg 2). Pärast süüdistusakti koopia saamist, peab kaitsja esitama nende isikute nimekirja, kelle kutsumist kohtuistungile kaitsja taotleb (KrMS § 227 lg 1). Kohtulikul uurimisel on kaitsja kohustatud esitama tõendid, mis võimaldavad selgitada süüdistatavat õigustavad, mittesüüstavad ja karistust kergendavad asjaolud.

Kriminaalasja lahendamise funktsioone täidab kohus. Nähtavasti ei saa kriminaalasja lahendamise funktsiooni taandada vaid kohtuotsuse tegemisel lahendatavatele küsimustele. Ilmselt hõlmab kriminaalasja lahendamise funktsioon kohtu funktsioone nii kohtulik eelmenetluses, kohtulik arutamisel kui ka kohtuotsuse tegemisel ja kuulutamisel. See, milline on kriminaalasja lahendamise funktsiooni ulatus, selgub kohtu konkreetseid õigusi ja kohustusi reguleerivatest sätetest. KrMS §-st 14 tuleneb see, et kohtu funktsiooniks ei ole süüdistus- ja kaitsefunktsiooni täitmine. Seega ei vastuta kohus nende funktsioonide täitmise eest. Seda arusaama kinnitab KrMS § 14 lg 2, milles on ette nähtud, et süüdistusest loobumine vabastab kohtu menetluse jätkamise kohustusest ning et süüdistusest loobumine on õigeksmõistva kohtuotsuse tegemise aluseks.

Süüdistus- ja kaitsefunktsiooni täitmine hõlmab ka süüdistusfunktsiooni täitva menetlussubjekti ja kaitsefunktsiooni täitva menetlussubjekti poolt vastavalt süüstavate või õigustavate või mittesüüstavate asjaolude kohta tõendite esitamist. Kuna tõendite kogumine, esitamine ja uurimine ei ole samastatavad süüdistus- või kaitsefunktsiooni täitmisega, siis tuleb mõõnda seda, et KrMS §-s 14 sätestatud funktsioonide jaotus üksi ei välistaks kohtu kohustust oma funktsiooni täitmisel lähtuda uurimisprintsiiibist. Kui kohtul oleks kriminaalasja lahendamise funktsiooni

täitmisel nii süüstavate kui ka õigustavate või mittesüüstavate asjaolude väljaselgitamise ning ka vastavate tõendite kogumise kohustus, siis oleks KrMS §-s 14 ette nähtud funktsioonide jaotuse ning seega ka kohtumenetluse võistlevuse printsiibi osatähtsus ja toime üsna piiratud. Sellisel juhul oleks kohtumenetluse võistlevuse printsiibil vaid tõendustehniline tähendus ning sisuliselt põhineks kohtumenetlus uurimisprintsiibil.

Sellele, et KrMS-s sätestatud kohtumenetluses ei pea kohus kriminaalasja lahendamise funktsiooni täitmisel juhinduma uurimisprintsiibist ning et kohtumenetlus põhineb pigem arutamispriintsiibil, viitab see, et KrMS-s ei ole ette nähtud kohtuniku kohustust olla aktiivne tõendite kogumisel ja asjaolude väljaselgitamisel. Olgugi, et vastavalt KrMS § 297 lg-s 1 sätestatud võib kohus kohtumenetluses pärast kohtumenetluse poolte esitatud tõendite uurimise lõpetamist ka omal algatusel määrata täiendavate tõendite kogumise, ei väljendu selles uurimisprintsiip. Nimelt on kõne all olevas seadusesättes ette nähtud mitte kohtu kohustus, vaid kohtu võimalus olla tõendite kogumisel mõneti aktiivne. Seega võib kohus ka mitte kasutada oma õigust omal algatusel määrata täiendavate tõendite kogumist ning teha kohtuotsuse kohtumenetluse poolte esitatud tõendite alusel.

Selle ilminguks, et kohtunikule ei laiene uurimisprintsiip ning et tõendite kogumise eest vastutavad kohtumenetluse pooled, on ka KrMS § 297 lg 3 p-s 3 sätestatu. Nimelt võib kohus sellele seadusesättele tuginedes keelduda täiendavate tõendite kogumise taotluse rahuldamisest, kui kohus leiab, et kohtumenetluse pool ei ole piisavalt põhjendanud, miks ta pole nende tõendite kogumist varem taotlenud. Antud juhul ei ole kohus kohustatud täiendava tõendi kogumise taotluse rahuldamise küsimuse otsustamisel lähtuma täiendava tõendi sisulise tähtsuse kaalutlustest. Tegemist on seadusesättega, millest üsna selgelt ilmneb poolte kohustus ja vastutus tõendite kogumise ja asjaolude väljaselgitamise osas.

Arutamispriintsiibiga on kooskõlas KrMS § 14 lg-s 2 ja KrMS §-s 301 sätestatu, mille kohaselt sel juhul, kui prokurör kohtuvaidluses loobub süüdistusest, teeb kohus menetlust jätkamata õigeksmõistva otsuse.

2.2.2.5. Võrdlev kokkuvõte

Kuna Eesti kriminaalkohtumenetluses KrMS järgi ei laiene kohtule uurimisprintsiip ning põhimõtteliselt on üldise kohtumenetluse üheks aluspõhimõtteks arutamispriintsiip, siis erineb Eesti kriminaalkohtumenetlus oluliselt Saksa kriminaalkohtumenetlusest. Nimelt põhineb Saksa kriminaalkohtumenetlus uurimisprintsiibil, mille kohaselt kohus ise uurib asjaolusid ning kohus ka vastutab asjaolude väljaselgitamise eest.

Teatud sarnasust võib näha Eesti kriminaalkohtumenetluse, Itaalia kriminaalkohtumenetluse ja USA kriminaalkohtumenetluse vahel. Nii Eesti kriminaalkohtumenetluses, Itaalia kriminaalkohtumenetluses kui ka USA kriminaalkohtumenetluses vastutavad kriminaalasja lahendamiseks vajalike asjaolude väljaselgitamise eest pooled. Nii Eesti kriminaalkohtumenetluses, Itaalia kriminaalkohtumenetluses kui ka USA kriminaalkohtumenetluses kontrollib

kohtulikku arutamist juhtiv kohtunik seda, et mõlemad pooled järgiksid menetlusreegleid.

2.2.3. Kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus uurimisprintsiiibi ja arutamispriintiibi kontekstis

2.2.3.1. Kokkulepe (*Absprache*) Saksa kriminaalmenetluses uurimisprintsiiibi kontekstis

Erialakirjanduses väidetakse, et uurimisprintsiiip Saksa kriminaalmenetluses on sattunud kriisi seetõttu, et üha enam kriminaalmenetlusi lõpetatakse kohtueelse menetluse staadiumis või ka kohtuliku peamenetluse staadiumis kokkuleppe (*Vereinbarung, Absprache, "Vergleich", "deal"*) abil¹⁸⁸. Leitakse, et kohtu väljaselgitamiskohustus kollideerub menetlusökonomilise huviga lõpetada menetlus, vältides tõendite ulatuslikku uurimist¹⁸⁹.

Uurimisprintsiiibi rikkumise oht Saksa kriminaalmenetluses seondub süü ülestunnistuse kui kokkuleppe objektiga. Nimelt on süü ülestunnistus paljudel juhtudel esitatud kokkuleppe (*Absprache*) tulemusena. Seoses sellega on erialakirjanduses viidatud ohule, et vaatamata kahtlustele süüdistatava süüs usub kohus sõlmitud kokkuleppe alusel süüdistatava süüd, selleks, et nii säästa end pikaajalisest tõendite uurimisest¹⁹⁰. Väidetud on ka seda, et kohtud kalduvad süü ülestunnistuse tegema peaaegu kontrollimatult kohtuotsuse aluseks ja lõpetama tõendite uurimise¹⁹¹. Saksamaal valdava arusaama kohaselt leitakse, et siis kui kohus võtab kohtuotsuse aluseks kontrollimatult selle, mille kohtualune süü ülestunnistuse kaudu asjaoludena esitab, on tegemist uurimisprintsiiibi rikkumisega¹⁹². Saksamaa *Bundesgerichtshof* (28.8.1997 – 4 StR 240/97) on oma kohtuotsuses väljendanud seisukoha, et kokkuleppe alusel antud süü ülestunnistuse usutavust tuleb kontrollida ja tõendite kogumise ilmse vajaduse korral ei või tõendite kogumine ära jääda¹⁹³.

2.2.3.2. USA kokkuleppemenetlus arutamispriintiibi kontekstis

USA-s on kokkuleppemenetlusega seonduvalt keskse tähtsusega süüdistatava süü omaksvõtu avaldus *plea of guilty*, mille "faktilise aluse" (*factual basis*) olemasolu kohus kontrollib. USA kriminaalmenetluses on föderaalkohtutel kohustus kindlaks teha "faktilise aluse" (*factual basis*) olemasolu selle konkreetse süüdistusetteheite osas, mille suhtes süüdistatav pakub süü omaksvõttu (*plea of guilty*)¹⁹⁴. Siiski on kõne

¹⁸⁸ Vt. C. Roxin, lk 95.

¹⁸⁹ Vt. U. Eisenberg, lk 83.

¹⁹⁰ W. Beulke, H. Satzger. Der fehlgeschlagene Deal und seine prozessualen Folgen – BGHSt 42, 191 - JuS, 1997, H. 12, S. 1073.

¹⁹¹ T. Rönau. Die Absprache, S. 146.

¹⁹² Vt. G. Küpper; K.-Chr. Bode, Juristische Ausbildung, 1999, H. 7, S. 360.

¹⁹³ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. - Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

¹⁹⁴ United States v. Cano-Guel, 167 F.3d 900, 905 (5th Cir. 1999); United States v. Gobert, 139 F.3d 436 (5th Cir.1998); United States v. DePace, 120 F.3d 233, 238 (11th Cir.1997), viidatud J. Bickel, lk 165.

all oleval juhul tegemist süüdistatava süü summaarse kontrollimisega, sest tõelist tõendamismenetlust ei toimu. Süüdistatav võib isiklikult anda tehiolude kirjelduse. Kohtunik võib aga tugineda ka süüdistusasutuse juurdlustulemustele ning politseiaruandele¹⁹⁵.

2.2.3.3. Itaalia kokkuleppemenetlus arutamispriintiibi kontekstis

Itaalias vastavalt *Cpp* art 447 abs 1 loobub prokurör edasisest juurdlustest, kui juurdlustulemused on küllaldased selleks, et tagada kohtu otsus taotluse suhtes. Asjaolude väljaselgitamist kuni süüdistusküpsuseni enam ei toimu. Piisab sellest, kui kokkulepitud karistuse aluseks kokkulepitud asjaolud on toimikus nähtavad. Juurdluste lõpetamine sõltub asjaosaliste äranägemisest. Seega Itaalia kokkuleppemenetluse *applicazione della pena su richiesta* rakendamisel ei realiseerita kriminaalmenetluse eesmärki võimalikult täielikult välja selgitada kuriteo asjaolud selleks, et võimaldada otsustada süü ja karistuse üle¹⁹⁶. Itaalia kriminaalmenetluses, pärast seda, kui pooled on esitanud taotluse *applicazione della pena su richiesta* läbiviimiseks, kontrollib kohus ainult süüteo subsumptsiooni korrektsust, õigeksmõistmise võimalust, poolte poolt arvestatud karistuse määra asjaolusid ja süüdistatava tegelikku tahet¹⁹⁷. Kohtunik teeb otsuse otsustamise ajahetkeks olemasolevate toimikumaterjalide alusel¹⁹⁸. Kohus ei või täiendada juurdlust määrata¹⁹⁹. Kui kohtunikul on vastuväiteid, siis võib ta karistustaotluse põhjendatud määrusega tagasi lükata²⁰⁰. Kohtunik võib *Cpp* art 129 alusel teha ka õigeksmõistva kohtuotsuse, kui läbiviidud juurdlustulemused ei ole piisavad süüdistatava süü tõendamiseks²⁰¹.

2.2.3.4. Kokkuleppemenetlus piiratud arutamispriintiibi kontekstis Eesti KrMS-i järgi

Enne, kui üksikasjalikumalt võtta vaatluse alla KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetlus arutamispriintiibi ja uurimispriintiibi kontekstis, on ilmselt oluline märkida seda, et üldkorras kohtulik arutamine KrMS-s sätestatu kohaselt ei põhine uurimispriintiibil, vaid rajaneb arutamispriintiibile. Märkimist väärib seegi, et KrMS-i kohaselt on kohtumenetlus menetlusstruktuuriliselt võistlevuse elemendidega. Kohtumenetluses on kohtuotsuse aluse loojaks valdavalt vaid pooled. Tõendamine uues võistlevas kriminaalkohtumenetluses on kontradiktoorne. Arutamispriintiibil rajanevas võistlevas kohtumenetluses esitavad tõendeid kohtumenetluse pooled isevastutavalt ning kontradiktoorselt. Selle põhimõttega sobib hästi kokku ka see, kui tõendite esitamise kontradiktoorsus asendub teatud juhtudel poolte konsensusega. See aga tähendab omakorda seda, et kokkuleppemenetlus menetlusevormina sobib võistleva kriminaalkohtumenetluse struktuuriga olemuslikult paremini kui inkvisitsioonilise kriminaalkohtumenetluse struktuuriga. Eriti hästi ilmneb see sobivus

¹⁹⁵ Vt. J. Bickel, lk 168.

¹⁹⁶ U. Bogner, lk 256, 192.

¹⁹⁷ Vt. G. Festa, lk 111, 174.

¹⁹⁸ G. Festa, lk 174; S. Sinner, ZRP 1994, H. 12, S. 479; R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 212, 220.

¹⁹⁹ R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 212.

²⁰⁰ G. Festa, lk 174.

²⁰¹ U. Bogner, lk 185, 186.

neil juhtudel, mil kokkuleppemenetlust alustatakse arutamispriintiibil rajanevas võistlevas kohtumenetluses kohtulikul arutamisel (KrMS § 250). Sellisel juhul võib poolte vastavat kokkulepet mingil määral isegi käsitada arutamispriintiibi ühe ilminguna. Samas tuleb siiski nentida, et see kokkulepe on arutamispriintiibi ilminguks vaid piiratud ulatuses, sest selle kokkuleppe suhtes on vajalik kohtu nõusolek. Ühtlasi on kohtu nõusolek vajalik ka kokkuleppemenetluse kohaldamiseks.

Üldpõhimõtteliselt on tõendamine ka kokkuleppemenetluses vastandlik. Tõsi, kokkuleppemenetluses leiab poolte vastasseis tõendamisküsimustes, eelkõige aga kokkuleppeläbirääkimiste objektideks olevates küsimustes (KrMS § 244 lg 2) lahenduse kohtueelselt pooltevahelise kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemusena. Kokkuleppemenetluse raames sõlmitud kokkuleppe kaudu väljendavad pooled põhimõtteliselt tahet loobuda tõendite suulisest esitamisest ja vahetust uurimisest kohtulikul arutamisel. Kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel enam ei toimu poolte vaidlevat vastasseisu. Kohtuliku arutamise objektiks on kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemusena saavutatud kokkulepe, milles sisaldub pooltevaheline konsensus. Täpsemalt öeldes on kohtuliku arutamise põhisisuks selle kontrollimine, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega ning kas ta on kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet (KrMS § 247 lg 2). Ühtlasi küsib kohtunik kaitsjalt ja prokurörit nende arvamust kokkuleppe kohta ning selle kohta, kas nad jäävad kokkuleppe juurde (KrMS § 247 lg 3).

Kokkuleppemenetluses kohus ei kogu tõendeid tõendamiseseme asjaolude kohta. Otsustamisel lähtub kohus eelkõige poolte etteantust: kokkuleppest ning toimiku materjalidest. Eeltoodus võib olulisel määral näha arutamispriintiibi tunnuseid. Arutamispriintiibi toimet nõrgendab mõnevõrra aga see, et ka kohus teatud määral vastutab kohtuotsuse faktiliste asjaolude aluse eest. Tõsi, see vastutus piirdub kokkuleppemenetluses vaid sellega, et kui kohtul kohtulahendi tegemisel vastavalt KrMS § 248 lg 1 p-le 2 tekivad kahtlused kohtuotsuse tegemisel lahendatavate küsimuste suhtes, siis teeb kohus kokkuleppemenetlusest keeldumise ja prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise ning menetluse üldkorras jätkamise määruse. Seega, kui kokkuleppemenetluse korral ei sisaldu kriminaaltoimikus tõendeid kõigi asjaolude igakülge ja täieliku väljaselgitamise kohta, siis saab kohus kriminaaltoimiku materjalide alusel teha kokkuleppemenetluse raames küll kohtulahendi, kuid kohtul puudub võimalus teha õigeksmõistev kohtuotsus. Sisuline kohtuotsus saab kokkuleppemenetluse korral olla vaid süüdimõistev ning seda vaid juhul, kui kohtul ei ole kahtlusi kohtuotsuse tegemisel lahendatavate küsimuste suhtes. See on üks oluline erinevus, mille poolest erineb kokkuleppemenetlus arutamispriintiibil põhinevast üldkorras kohtumenetlusest.

Vastavalt KrMS § 61 lg-le 2 hindab kohus tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt. Üldkorras kohtumenetluse korral tähendab see eelkõige seda, et kohus hindab tõendeid ning teeb vastava kohtuotsuse sõltumata sellest, kas asjaolusid on uuritud igakülgselt ja täielikult või mitte. Selline tõendite hindamise põhimõte on kooskõlas kohtumenetluse võistlevuse printsiibiga, mille kohaselt kohus ei pea omal algatusel määrama täiendavate tõendite kogumist ning seega võib tõendite hindamisel ja kohtuotsuse tegemisel piirduda vaid poolte esitatud tõenditega.

2.2.3.5. Võrdlev kokkuvõte

Eesti kokkuleppemenetluses, USA kokkuleppemenetluses (*plea bargaining*) ja Itaalia kokkuleppemenetluses (*applicazione della pena su richiesta delle parti*) ei laiene kohtunikule uurimisprintsii. Eelnimetatud kokkuleppemenetlustest erineb Saksa kokkuleppemenetlus (*Absprache*) selle poolest, et vaatamata kokkuleppele laieneb kohtule uurimisprintsii. See tähendab, et Saksa kriminaalmenetluses vastutab kohus ka kokkuleppe (*Absprache*) korral kõigi asjaolude täieliku väljaselgitamise eest.

2.3. Kriminaalmenetluse riiklikkuse põhimõtte ja dispositiivsuse põhimõtte

2.3.1. Riiklikkuse põhimõtte ja dispositiivsuse põhimõtte tähendus kriminaalmenetluses

Kriminaalmenetluse riiklikkuse põhimõtte tähendab seda, et kriminaalmenetluse alustamine ja läbiviimine on riigi, mitte aga üksikisikute kohustus. Riiklikkuse põhimõtte kohaselt on prokuratuur pädev esitama avaliku süüdistuse. Seoses sellega räägitakse ka riigi süüdistusmonopolist²⁰². Riiklikkuse põhimõttel rajanevas kriminaalmenetluses valdavalt puudub dispositiivsus menetluseseme, see tähendab riikliku karistusnõude ja seda põhjendava elujuhtumi asjaolude suhtes²⁰³. Riiklikkuse põhimõttel rajanev kriminaalmenetlus on teistmoodi kujundatud, kui tsiviilprotsess, kus seal kehtiva dispositiivsuse põhimõtte ja formaalse tõe printsiibi tõttu on lubatud poolte käsutamisevabadus²⁰⁴. Dispositiivsuse põhimõtte kohaselt määratlevad pooled menetluseseme. Pooled võivad menetluseset hiljem laiendada või muuta²⁰⁵.

Üsnagi traditsiooniliseks erandiks riiklikkuse põhimõttest kriminaalmenetluses on niinimetatud erasüüdistusajad, mille korral menetluse alustamine ja läbiviimine jääb üksikisikute otsustada. Tegemist on juhtudega, mil materiaalses karistusõiguses on küll postuleeritud riiklik karistusnõue, kuid selle menetlemine jääb eraisiku otsustada, kes võib menetluse lõpetada kokkuleppel teo toimepanijaga kui teise eraisikuga. Sellisel juhul võidakse menetlus lõppeda sarnaselt tsiviilõigusliku vaidluse lõppemisega poolte dispositiivse vabaduse alusel sõlmitud menetluslikul kokkuleppel²⁰⁶.

Õiguslalases kirjanduses on avaldatud arvamust, et ka väljaspool erasüüdistusdelikte jääb riiklikkuse printsiip lepingule orienteerituse suhtes tagaplaanile, kui menetlus ja menetluse tulemus jäävad üksikjuhul menetlusosaliste kokkulepete määrata²⁰⁷.

²⁰² Vt. W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 9.

²⁰³ Vt. B. Schünemann. Die informellen Absprachen als Überlebenkrise des deutschen Strafverfahrens. – in Festschrift für Jürgen Baumann zum 70. Geburtstag, 22. Juni 1992 / hrsg. Von Gunther Arzt ... - Bielefeld: Gieseking, 1992, S. 369.

²⁰⁴ A. Janke. Verständigung und Absprachen im Strafverfahren, Diss. Jur., Jena, 1995, S. 65.

²⁰⁵ Vt F. Stamp, lk 17.

²⁰⁶ Vt. S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 273.

²⁰⁷ Samas, lk 274.

Dispositiivsusprintsiiip on seotud oportuniteediprintsiibiga²⁰⁸. Seoses oportuniteediprintsiibiga on olulisel kohal just eelkõige dispositiivsus riikliku karistusnõude ja menetluseseme suhtes²⁰⁹.

Seoses konsensuslike ning kokkuleplusel põhinevate menetlusvormidega võidakse rääkida ka dispositiivsusest menetlusvormi suhtes. Selline dispositiivsus tähendab valikuvõimalust selles osas, kas eelistada kohtulikku peamenetlust²¹⁰.

Veel võib kriminaalmenetluse valdkonnas rääkida dispositiivsusest süüdistatava õiguste suhtes²¹¹. Sel juhul peetakse konsensusel ja kokkuleplusel põhinevate menetlusvormide puhul eelkõige silmas süüdistatava õigust loobuda temale kuuluvast õigusest kohtulikule arutamisele peamenetluses. Kuid kõne all võivad olla ka süüdistatava muud õigused, millest tal on õigus loobuda.

Võidakse rääkida ka dispositiivsusest “vaieldavate” asjaolude ulatuse suhtes²¹² ja dispositiivsusest tõendite uurimise suhtes²¹³.

Rõhutada tuleb aga seda, et rääkides dispositiivsuspõhimõttest seoses riiklikkuse põhimõttel rajaneva kriminaalmenetlusega, on siiski keskse tähtsusega küsimus sellest, kas ning mil määral esineb menetluses süüdistaja ja süüdistatava dispositiivsus menetluseseme, see tähendab riikliku karistusnõude ja seda põhjendava elujuhtumi asjaolude suhtes.

2.3.2. Riiklikkuse põhimõte ja dispositiivsuse põhimõte Saksa kriminaalmenetluses

Saksa kriminaalmenetlus põhineb riiklikkuse põhimõttel. Kriminaalmenetluse alustamine ja läbiviimine on riigi, mitte aga üksikisikute kohustus. Saksa kriminaalmenetluses on prokuratuur pädev esitama avaliku süüdistuse²¹⁴.

Erandi riiklikkuse põhimõttest moodustavad Saksa kriminaalmenetluses niinimetatud erasüüdistusasjad²¹⁵. Erialakirjanduses on Saksa kriminaalmenetluse kontekstis väidetud, et sel juhul, kui kokkuleppe (*Absprache*) tulemusena mõistetakse süüdistatavale vastutasuks kergem karistus kui oleks mõistetud ilma kokkuleppeta, on tegemist vähemalt osalise loobumisega riikliku karistusnõude realiseerimisest²¹⁶.

Saksa kriminaalmenetluses on dispositiivsusprintsiiip seotud oportuniteediprintsiibiga. Nimelt on Saksa kriminaalmenetluses oportuniteediprintsiibi kehtivusalal võimalik dispositiivsus nii riikliku karistusnõude kui ka menetluseseme suhtes.

---

²⁰⁸ Samas, lk 30, 265.

²⁰⁹ Samas, lk 30, 295.

²¹⁰ Samas, lk 30, 295.

²¹¹ S. Sinner. Der Vertragsgedanke, lk 30, 265; T. Rönau. Die Absprache, S. 280.

²¹² Vt. T. Weigend. Unverzichtbares im Strafverfahrensrecht. - Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 113 (2001), H. 2, joonealune märkus nr 2, S. 272.

²¹³ Vt. E. Amodio, ZStW (1990), H. 1, S. 182.

²¹⁴ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 9.

²¹⁵ Samas, lk 9.

²¹⁶ S. Braun. Die Absprache, lk 45.

Erialakirjanduses on leitud, et *StPO* §-s 154 ja §-s 154a sätestatuga on seadusandja andnud kohtule, prokuratuurile ja süüdistatavale võimaluse dispositiivsuseks menetluseseme suhtes ning sellega loobunud suures ulatuses riiklikust karistusnõudest²¹⁷.

Dispositiivsuse võimalus menetluseseme suhtes esineb väidetavalt ka näiteks *Strafbefehl*'i korral. Seda juhul, kui süüdistatav ei esita protesti *Strafbefehl*'i vastu ning laseb sel moel õigusjõustuda karistusotsustusel, mille aluseks on ainult juurdlusaktide kaudu põhjendatud küllaldane süüteoaktus. Antud juhul aktsepteerib süüdistatav kahtluskaristust (*Verdachtsstrafe*), mis on materiaalsele tõele orienteeritud kriminaalmenetluses erandjuhtumiks²¹⁸.

2.3.3. USA kriminaalmenetlus kui dispositiivsuse printsiibile orienteeritud menetlus

USA kriminaalmenetluse puhul on tegemist dispositiivsuse printsiibile orienteeritud menetlusega²¹⁹. Prokuröri ja kaitsjal on dispositiivsuse võimalus riikliku karistusnõude suhtes. Prokuröri on süüdistusettehete formuleerimisel peaaegu piiramatult ja peaaegu kontrollimatu diskretsioonivõimalus²²⁰. Enne süüdistuse sisu kindlaksmääramist, aga eelkõige pärast *preliminary hearing* ja *grand jury* otsust, võib prokurör süüdistust kergendada (üksikud süüdistuspunktid süüdistusest välja jätta) või tehilusid süüdistatava kasuks muuta, selleks et tal kergendada *guilty plea* andmist²²¹. Süüdistatava dispositiivsuse võimude väljenduseks on tema õigus vastata süüdistusele *guilty plea* esitamisega ning sel moel loobuda kohtulikust arutamisest peamenetluses ja tõendite uurimisest²²².

Dispositiivsuse võimalustega saab süüdistatav ameerikalikus kriminaalmenetluses otsustavalt mõjutada tõe uurimise käiku²²³. Süüdistatav võib kohtulikus peamenetluses mõjutada tõendite uurimist mitmesuguste loobumiste, nõustumiste ja prokuratuuriga sõlmitud kokkulepete kaudu. Süüdistataval on näiteks õigus formaalselt tunnustada tema süü tõendamiseks vajalikke üksikuid konkreetseid asjaolusid²²⁴. *Judicial admissions* nimetuse all tuntud, kirjalikult või kohtulikus peamenetluses suuliselt väljendatud menetlusavaldused muudavad üksikud prokuratuuri poolt väidetud asjaolud vaieldamatuks ning selle tagajärjel on tõendite uurimine nende vaidluspunktide osas ülearune²²⁵. Üldiselt öeldes on menetluse pooltel dispositiivsuse võimalus "vaieldavate" asjaolude ulatuses suhtes. *Common law* kriminaalmenetluses võivad pooled teatud asjaolude olemasolus kokku leppida ja

²¹⁷ Vt. T. Rönnau. Die Absprache, S. 86.

²¹⁸ Vt. B. Schünemann. Absprachen, S. 69.

²¹⁹ S. Sinner. Der Vertragsgedanke, lk 30, 265.

²²⁰ Vt. U. Bogner, lk 131.

²²¹ K. Dreher, lk 109.

²²² Vt. J. Herrmann. Der amerikanische Strafprozeß. – in Der Strafprozess im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen: Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA / hrsg. Von Heike Jung. Mit Beitr. Von Martin Fincke ... - Berlin; New York: de Gruyter, 1990. S. 148.

²²³ Vt. Samas, lk 148.

²²⁴ Vt. Samas, lk 147.

²²⁵ J. Bickel, lk 51.

need konkreetsed asjaolud kohtule (vandemeestele) siduvalt ette anda²²⁶. Seoses eeltooduga väärib rõhutamist see, et võimalusega kohtulikus peamenetluses loobuda üksikute asjaolude tõendamisest, ei ole süüdistataval dispositiivsusvolitust asjaolude suhtes, vaid tal on dispositiivsusvolitus väidete tõendamise vajalikkuse suhtes²²⁷.

2.3.4. Riiklikkuse põhimõte ja dispositiivsuse põhimõtte Itaalia kriminaalmenetlus

Itaalia kriminaalmenetluses kehtib riiklikkuse põhimõte (*Cpp* art. 50 II). Prokuratuur võib süüdistuse esitamise katkestada vaid seaduses selgesõnaliselt ettenähtud juhtudel (*Cpp* art. 50 II).

Itaalia kriminaalmenetlusõiguses ei ole ette nähtud Saksa kriminaalmenetlusõiguses tuntud oportuuniteedipõhimõttega võrreldavat printsiipi. Itaalia kriminaalmenetlus rajaneb Itaalia põhiseadusega kehtestatud legaliteediprintsiibil²²⁸. Itaalia kriminaalmenetluses ei ole pooltel dispositiivsusvolitust karistusnõude suhtes²²⁹. Küll aga on menetluse *applicazione della pena su richiesta* korral on tegemist dispositiivsusega karistumäära suhtes²³⁰. Selle menetluse korral lepivad pooled kokku nii menetluse valikus kui ka mõistetava karistuse suhtes.

Siiski ei ole *applicazione della pena su richiesta* menetluses kokkuleppimine õiguslike tagajärgede suhtes täiel määral allutatud dispositiivsuse printsiibile. Poolte kokkuleppest ei piisa süüdistatava süüdimõistmiseks ja karistamiseks. Kohtunikul on õigus karistumäära sisuliselt kontrollida²³¹.

2.3.5. Riiklikkuse põhimõte ja piiratud dispositiivsuspõhimõtte Eesti kriminaalmenetluses

Eestis on riiklikkuse põhimõtte sätestatud KrMS §-s 5. Nimetatud seadusesättes on ette nähtud, et kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse Eesti Vabariigi nimel. KrMS-s ei ole ette nähtud erasüüdistusmenetlust. Seega puuduvad sellekohased erandid riiklikkuse põhimõtte suhtes. Kriminaalmenetluse alustamine ja läbiviimine on riigi, mitte aga üksikisikute kohustus.

Siiski on KrMS-s mitmeid sätteid, mis võimaldavad järeldada dispositiivsuspõhimõtte teatud toimeala olemasolu riiklikkuse põhimõttel rajanevas kriminaalmenetluses. Eelkõige ilmneb see nende seadusesätete kaudu, mis lubavad teatud menetlussubjektidel teatud ulatuses dispositiivselt käsutada riiklikku karistusnõuet ja menetluseset. Eesti KrMS-s sätestatud kriminaalmenetluses on dispositiivsuse printsiip seotud oportuuniteediprintsiibiga. Oportuuniteediprintsiibi kehtivusalal on võimalik dispositiivsus nii riikliku karistusnõude kui ka menetluseseme suhtes.

---

²²⁶ T. Weigend. Unverzichtbares im Strafverfahrensrecht. - Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 113 (2001), H. 2, joonealune märkus nr 2, S. 272.

²²⁷ Vt. E. Weßlau, lk 99.

²²⁸ Vt. U. Bogner, lk 138.

²²⁹ Vt. S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 294.

²³⁰ Vt. Samas, lk 244.

²³¹ Vt. Samas, lk 244.

Nimelt on seadusandja KrMS §-des 202 ja 203 ette nähtud võimalusega otstarbekuse kaalutlusel kriminaalmenetluse lõpetamiseks (või lõpetamise taotlemiseks) andnud prokuratuurile ja kahtlustatavale või süüdistatavale võimaluse dispositiivsuseks menetluseseme suhtes ning on sellega teatud ulatuses loobunud riiklikust karistusnõudest. Põhimõtteliselt võib näha erandit riiklikust karistusnõudest ka võimaluses kriminaalmenetluse lõpetamiseks KrMS § 205 alusel.

Seoses sellega, et KrMS-s on ette nähtud mitmed konsensuslikud ning kokkuleplusel põhinevad menetlusvormid, on Eesti kriminaalmenetluses võimalik ka dispositiivsus menetlusvormi suhtes. Selline dispositiivsus Eesti kriminaalmenetluses tähendab valikuvõimalust selles osas, kas vastavatel juhtudel eelistada kohtulikku arutamist üldkorras või mõnda lihtsustatud menetlusvormi (kokkuleppemenetlust, lühimenetlust või käskmenetlust). Kuna kahtlustataval või süüdistataval on dispositiivsuse võimalus menetlusvormi suhtes, siis on tal selle kaudu dispositiivsuse võimalus ka oma mitmete õiguste suhtes. Eelkõige on tal mõne lihtmenetluse vormiga nõustumise kaudu võimalus loobuda õigusest üldkorras toimuvale kohtulikule arutamisele.

Kahtlustatava ja süüdistatava dispositiivsust menetlusvormi (lühimenetlus, kokkuleppemenetlus) suhtes piirab nõue, mille kohaselt ka prokuratuur peab olema vastava lihtmenetluse vormiga nõus. Kahtlustatava ja süüdistatava dispositiivsust menetlusvormi suhtes piirab veel ka see, et kui prokuratuur on lihtmenetluse vormiga nõus, siis on ka kohtul õigus ja kohustus kontrollida seda, kas kriminaalasi on lahendatav vastavas lihtmenetluse vormis.

2.3.6. Võrdlev kokkuvõte

Kuna Eesti KrMS-s on ette nähtud võistlevate elementidega kohtumenetlus, siis võiks arvata, et dispositiivsuspõhimõtte toimeala ulatus on ehk enam sarnane dispositiivsuspõhimõtte ulatusega USA võistlevas kriminaalmenetluses või dispositiivsuspõhimõtte ulatusega Itaalia kriminaalmenetluses, kuid nii see ei ole. Eesti kriminaalmenetluses on dispositiivsuspõhimõttel kõige enam sarnaseid jooni dispositiivsusepõhimõttega Saksa kriminaalmenetluses. Ka Saksa kriminaalmenetluses seondub dispositiivsuspõhimõtte oportuuniteedipõhimõtte alusel kriminaalmenetluse lõpetamisega.

Kui võrrelda dispositiivsuspõhimõtte toimeala ulatust Eesti kriminaalmenetluses ja USA kriminaalmenetluses, siis väärub olulise erinevusena märkimist eelkõige see, et erinevalt süüdistatava dispositiivsuspädevusest Eesti kriminaalmenetluses on USA kriminaalmenetluses süüdistatava dispositiivsusepädevuse väljenduseks tema õigus vastata süüdistusele *guilty plea* esitamisega ning sel moel loobuda kohtulikust arutamisest peamenetluses ja tõendite uurimisest. Eesti kriminaalmenetluses ei tunta *guilty plea* avaldust. Küll aga saab kahtlustatav või süüdistatav Eesti kriminaalmenetluses loobuda üldkorras toimuvast kohtulikust arutamisest sel teel, et ta taotleb kokkuleppemenetluse või lühimenetluse kohaldamist või nõustub kokkuleppemenetluse kohaldamisega või käskmenetluses tehtud kohtuotsusega.

Veel erineb Eesti kriminaalmenetlus USA kriminaalmenetlusest selle poolest, et Eesti kriminaalmenetluses ei tunta formaalset menetlusavaldust, millega oleks võimalik

muuta üksikud prokuratuuri poolt väidetud asjaolud vaieldamatuks ning selle tagajärjel ühtlasi muuta tõendite uurimine nende vaidluspunktide osas ülearuseks.

Märkimist väärib ka see, et kuigi nii USA kriminaalmenetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluses on prokuröri ja kaitsjal dispositiivsuse võimalus riikliku karistussuhte suhtes, ei ole see dispositiivsus USA kriminaalmenetluses sel moel seadusega piiritletud, nagu see on Eesti kriminaalmenetluses. Erinevalt prokuröri volitustest Eesti kriminaalmenetluses on prokuröri USA kriminaalmenetluses süüdistustehteite formuleerimisel peaaegu piiramatu ja peaaegu kontrollimatu diskretsioonivõimalus. Eesti kriminaalmenetluses on dispositiivsus nii riikliku karistussuhte kui ka menetluseseme suhtes lubatud vaid seadusega kindlaks määratud oportuuniteediprintsiibi kehtivusalal.

Itaalia kriminaalmenetlus erineb Eesti kriminaalmenetlusest selle poolest, et Itaalia kriminaalmenetluses ei ole võimalik oportuuniteedipõhimõtte alusel piirata legaliteediprintsiipi sel moel nagu Eesti kriminaalmenetluses. Küll aga on nii Eesti kriminaalmenetluses kui ka Itaalia kriminaalmenetluses võimalus dispositiivsuseks menetlusvormi suhtes.

2.4. Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõte

2.4.1. Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte tähendus kriminaalmenetluses

Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte peab tagama kohtule võimalikult otsese, mittevahendatud mulje toimumust²³². Vahetuse põhimõtte tähendab seda, et keelatud on menetlusaine kasutamine, mis ei olnud kohtuliku arutamise esemeks. Kohus võib kohtuotsuse leidmise aluseks võtta ainult lõpetatud kohtuliku arutamise üldistusest vahetult, st kohtulikult arutamisel tõendite uurimisel saadud veendumuse²³³. Ülekuulamist ei tohi asendada varasemate ülekuulamiste protokollide või kirjalike seletuste avaldamisega, välja arvatud erandid²³⁴.

2.4.2. Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte Saksa kriminaalmenetlusliku *Absprache* korral

Saksa kriminaalmenetluses kehtib kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte (*StPO* § 261)²³⁵. Juurdlustulemuste viimine kohtulikku peamenetlusse ülekuulamisprotokollide avaldamise kaudu on Saksa kriminaalmenetluses kehtivast kohtuliku arutamise vahetuse printsiibist tulenevalt põhimõtteliselt keelatud. Võimalus kohtuotsuses siiski tugineda sellistele protokollidele tuleks, peale *StPO* § 251 juba sätestatud tõendihädavajaduse juhtude ja üldise nõusoleku juhtude kõne alla siis, kui

²³² W. Beulke. *Strafprozeßrecht*, S. 13.

²³³ G. Küpper; K.-Chr. Bode, *Juristische Ausbildung*, 1999, H. 7, S. 361.

²³⁴ W. Beulke. *Strafprozeßrecht*, S. 14.

²³⁵ Vt. C. Roxin, lk 98, äärenr 10.

ülekuulamine juurdlusmenetluses oleks eriliste menetlusgarantiide (näiteks süüdistatava ja tema kaitsja osalemise) abil kujundatud eriti usaldusväärset²³⁶.

Erialakirjanduses tõdetakse, et kokkuleppe (*Absprache*) puhul lepitakse paljudel juhtudel kokku kohtuotsuse olulised seisukohad väljaspool kohtulikku arutamist ja viiakse need siis kohtulikule arutamisele²³⁷. Leitakse, et kokkulepe on kollisioonis kohtuliku arutamise vahetuse põhimõttega, sest kohus ei ammuta oma veendumust kohtuliku arutamise üldistusest. Kohtuotsus põhineb süüdistatavaga sõlmitud mitteformaalsel kokkuleppel²³⁸.

On ka teisi seisukohti. Nimelt on avaldatud arvamust, et kohtuotsuse aluseks oleva veendumuse kujunemine põhineb mitte kokkuleppel (*Absprache*) iseenesest, vaid tõendite hindamise tulemusel, sealhulgas peamenetluses antud süü ülestunnistuse hindamise tulemusel. Järelikult ei eksi kohus *StPO* § 261 vastu, kui ta hindab süü ülestunnistust, ilma seejuures varasemalt vastuvõetud kokkulepet kaasamata²³⁹. Leitakse, et süü ülestunnistus tuleb anda kohtulikule arutamisel, muidu ei saa seda võtta kohtuotsuse aluseks. Kohtuotsuse jaoks relevantset asjaolud kantakse ette kohtulikule arutamisel suuliselt ja vahetult. Seega ei põhine kohtu veendumuse kujunemine kokkuleppel endal, vaid kokkuleppe raames leitud menetlusrelevantsetel toimingutel ja selgitustel, mis realiseeritakse kohtulikule arutamisel²⁴⁰.

2.4.3. Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõte USA *plea* – menetluses

Kõigepealt tuleb märkida, et USA üldkorras kriminaalkohtumenetluses kehtib vahetuse- ja suulisuse põhimõte. Eelkõige viitab sellele USA kriminaalmenetluses kehtiv kaudsete tunnistajate ütluste tõendina kasutamise keeld (*hearsay rule*)²⁴¹. Seoses sellega tuleb aga märkida, et eelnimetatud keelu suhtes on ette nähtud mitmeid erandeid²⁴².

USA kriminaalmenetluses on kohus *plea* - menetluses kohustatud süüdistatavale kohtuliku arutamise (*in open court*) ajal selgitama süüdistusettehete iseloomu. Ühtlasi peab kohus protokollima selle, kas süüdistatav sai süüdistusettehetest aru²⁴³. Kohtuliku arutamise vahetuse printsiip peab *plea* - menetluses tagama selle, et süüdistatava arusaamine oleks dokumenteeritud ja selle kaudu ka edasikaebemenetluses õiguslikuks kontrolliks kättesaadavaks tehtud²⁴⁴. *Plea hearing* protokollis peab olema fikseeritud vähemalt kohtu selgitused ja küsimused süüdistatavale, püüdlused süü ülestunnistuse vabatahtlikkuse kindlakstegemiseks,

²³⁶ T. Weigend, ZStW 2001, 113, H. 2, S. 282-283.

²³⁷ G. Küpper; K.-Chr. Bode, Juristische Ausbildung, 1999, H. 7, S. 361.

²³⁸ Vt. S. H. Kremer. Absprachen zwischen Gericht und Verfahrensbeteiligten im Strafprozeß. Inaugural-Dissertation, Bonn, 1994, S. 171.

²³⁹ P. Cramer. Absprachen im Strafprozeß. - in Festschrift für Kurt Rebmann zum 65. Geburtstag/ hrsg. Von Heinz Eyrich ... - München: Beck, 1989, S. 149.

²⁴⁰ R. Tschewinka, S. 145.

²⁴¹ Vt näiteks G. Trüg, lk 344.

²⁴² Vt näiteks G. Trüg, lk 346.

²⁴³ J. Bickel, lk 153.

²⁴⁴ Vt. Samas, lk 154.

kaasa arvatud võimalikud *plea* – kokkulepped, aga ka süü ülestunnistuse õigsust määravate tehioolude uurimine²⁴⁵.

2.4.4. Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõte Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalia üldkorras kriminaalmenetluses kehtib kohtuliku arutamise vahetuse printsiip. Siiski on prokuratuuri või kohtuniku poolt koostatud ülekuulamisprotokollide avaldamine lubatud juhul, kui ülekuulamist ei ole võimalik kohtulikult arutamisel korrata (*Cpp* art 512, 514). Itaalia kriminaalmenetluse seaduse (*Cpp*) algsest põhimõttest, mille kohaselt tohtis juurdlusmaterjale kasutada kohtus tõendina vaid erandina, on erandite kehtestamise kaudu suuresti taganatud. Peaaegu kõiki politsei ja prokuratuuri tegevuse tulemusi tohib kohus tõendina kasutada sedavõrd, kui vastavat tõendit ei saa kätte kohtulikus peamenetluses. See kehtib igat liiki kuritegude suhtes²⁴⁶.

Üldiselt ei ole Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses kohtuliku arutamise vahetuse printsiibil reeglina olulist rolli. Rõhutama peab seda, et Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses määrab kohus süüdistatava ilmumise (art 446 V *Cpp*), kui esineb kahtlusi selles, et süüdistatav on karistuse mõistmise taotluse esitanud vabatahtlikult või selles, et ta on prokuratuuri vastava taotlusega nõustunud vabatahtlikult.

2.4.5. Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõte Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Vastavalt KrMS § 15 lg-le 1 võib maa- või linnakohtu kohtulahend tugineda vaid tõenditele, mida on kohtulikult arutamisel suuliselt esitatud ja vahetult uuritud ning mis on protokollitud.

Kokkuleppemenetlus on üheks erandiks kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte suhtes. Kokkuleppemenetluses ei toimu tõendamiseseme asjaolusid puudutavate tõendite vahetut uurimist kohtulikult arutamisel. Kohus lähtub tõendamiseseme asjaolude tõendatuse küsimuse otsustamisel kriminaaltoimikus sisalduvatest tõenditest.

Tähelepanuväärne on aga see, et kokkuleppemenetluses kehtib suures osas kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte mitmete kriminaalmenetluslike asjaolude uurimise suhtes. Nii uurib kohtunik kohtulikult arutamisel vahetult, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega. Peale selle teeb kohtunik kohtulikult arutamisel kokkuleppemenetluses süüdistatavale ettepaneku selgitada kokkuleppe sõlmimise asjaolusid. Ühtlasi teeb kohtunik kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. KrMS § 247 sätestatust tulenevalt peab kohtunik vahetult kuulama süüdistatava selgitusi vastavate menetluslike asjaolude kohta. Kõigi eelpool nimetatud kriminaalmenetluslike

²⁴⁵ Vt. Samas, lk 154.

²⁴⁶ Vt. R. Orlandi. Rechtsstaatliche Strafverfolgung und organisierte Kriminalität: Die italienische Strafjustiz im Umbruch. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 108, 1996, S. 439.

asjaolude suhtes kohtuniku veendumuse aluseks ei või olla ainult väljaspool kohtulikku arutamist kogutud tõendusmaterjalid (kriminaaltoimiku materjalid). Oluline on kohtuniku vahetu kohtuliku arutamise üldistusest tulenev veendumus.

2.4.6. Võrdlev kokkuvõte

Nii USA kriminaalmenetluses *plea* - menetluses, Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses ei laiene kohtuliku arutamise vahetuse printsiip tõendamiseseme (kuriteo) asjaolude uurimisele. Nii USA kriminaalmenetluses *plea* - menetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses peab kohtuliku arutamise vahetuse printsiip tagama selle, et süüdistatava arusaamine oleks vahetult kontrollitud ja dokumenteeritud. Ühtlasi peab kohtuliku arutamise vahetuse printsiip tagama selle, et vahetult oleks kontrollitud ja dokumenteeritud USA kriminaalmenetluses vaba tahte olemasolu ja Eesti kriminaalmenetluses tõelise tahte olemasolu.

Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluse osas võib kohtuliku arutamise vahetuse printsiibil olla teatud roll vaid sel juhul, kui kohus määrab süüdistatava ilmumise sel põhjusel, et esineb kahtlusi selles, et süüdistatav on karistuse mõistmise taotluse esitanud või selles, et ta on prokuratuuri vastava taotlusega nõustunud vabatahtlikult.

Saksa kriminaalmenetluses kehtib kuriteo asjaolude uurimise osas kohtuliku arutamise vahetuse põhimõte ka *Absprache* korral.

2.5. Õigusliku ärakuulamise printsiip

2.5.1. Õigusliku ärakuulamise printsiibi tähendus kriminaalmenetluses

Õigusliku ärakuulamise nõue tuleneb Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist 6. Kriminaalmenetluses tähendab õigusliku ärakuulamise nõue seda, et kohtuotsuse aluseks võivad olla vaid sellised asjaolud ja tõendamistulemused, mille juures oli asjaosalistele antud võimalus oma seisukohavõtuks. Nii peab süüdistataval olema piisavalt aega süüdistuse suhtes seisukohavõtuks²⁴⁷.

Õigusliku ärakuulamise printsiip tähendab seda, et asjaosalisele tuleb menetluses anda ka võimalus esitada avaldusi ja selgitusi. Kohus peab tema selgitused võtma teadmiseks ja neid kaalutlema²⁴⁸. Õigusliku ärakuulamise nõue on õiglase kohtuliku menetluse alustala²⁴⁹ ja õigusriigi oluline koostisosa²⁵⁰. Selle õiguse juured on isiku väärikuses, sest üksikisik ei tohi olla menetluse objekt. Ta peab enne teda puudutavat

---

²⁴⁷ Miehsler/Vogler. Internationaler Kommentar zur Europäischen Menschenrechtskonvention. Texte und Dokumente. Herausgegeben von Wolfram Karl. – 4. Lieferung, Carl Heymanns Verlag KG, Köln; Berlin; Bonn; München, Mai 2000, S. 124.

²⁴⁸ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 17.

²⁴⁹ W. Siolek. Verständigung, S. 192.

²⁵⁰ A. Janke, lk 133.

kohtuotsust sõna saama, selleks et tal oleks võimalus mõjutada menetlust ja selle tulemust²⁵¹.

2.5.2. Õigusliku ärakuulamise printsiip Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral

Saksa kriminaalmenetluses on olnud õigusliku ärakuulamise nõude täitmisega kriminaalmenetlusliku kokkuleppe (*Absprache*) puhul probleemiks see, et väidetavalt ei osale süüdistatavad reeglina mitteformaalsetel läbirääkimistel ning kaitsjad ei informeerii kaitsealust kokkulepetest täies ulatuses²⁵². Leitakse, et süüdistatava kaasmõju tagavad õigused kohtulikul arutamisel kaotavad oluliselt oma tähtsust. Väidetakse, et paljudel juhtudel jääb süüdistatavale veel üksnes kaitsja poolt presenteeritud kokkuleppetulemuse kinnitamine süü ülestunnistuse kaudu, samuti *pro forma* võimalus viimasele sõnale. Kohtuniku veendumuse kujundamise mõjutamine ei ole sageli enam võimalik või on mõttetu, sest kohtuotsuse aluseks on kokkulepe²⁵³.

2.5.3. Süüdistatava ärakuulamine USA kriminaalmenetluses *plea bargaining* korral

USA kriminaalmenetluses on *plea bargaining* korral prokuratuuri läbirääkimiste partneriks mitte süüdistatav, vaid tema kaitsja²⁵⁴. Seda tõsiasja silmas pidades võib ühelt poolt väita, et süüdistatav ei ole kokkuleppeläbirääkimistel piisavalt ära kuulatud. Teisalt ei tohiks aga jätta tähelepanuta seda, et süüdistataval on õigus eelmenetluses väljendada oma seisukohta süüdistusetteheite kohta. Kui süüdistatav esitab *guilty plea* avalduse, siis on föderaalkohtunikel lubatud seda avaldust aktsepteerida vaid siis, kui süüdistatav saab aru selle delikti iseloomust ja selle kuriteo tagajärgedest, milles ta süü omaks võtab ja kui süüdistatav esitab *guilty plea* vabatahtlikult ning kui see põhineb faktilisel baasil (*factual basis*)²⁵⁵.

2.5.4. Õigusliku ärakuulamise printsiip Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta delle parti* korral

Ilma süüdistatava selgesõnalise nõusolekuta (täpsemalt öeldes ilma erivolitusega) ei tohi *applicazione della pena su richiesta* menetlust läbi viia ja ka selle menetluse eelläbirääkimisi pidada²⁵⁶. Selle menetluse kohaldamise üheks tingimuseks on süüdistatava tahteavaldus, mida väljendatakse vastava karistustaotluse esitamise või karistustaotlusega nõustumise kaudu.

---

²⁵¹ W. Siolek, S. 192-193.

²⁵² B. Schünemann. Die Verständigung im strafprozeß – Wunderwaffe oder Bankotterklärung der Verteidigung? – Neue Juristische Wochenschrift 1989, H. 31, S. 1901.

²⁵³ T. Rönnau. Die Absprache, S. 201.

²⁵⁴ Vt. K. Dreher, lk 171.

²⁵⁵ Vt. Samas, lk 191.

²⁵⁶ Vt. G. Festa, lk 177.

2.5.5. Õigusliku ärakuulamise printsiip Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse korral

Õigusliku ärakuulamise printsiip Eesti kriminaalmenetluses tuleneb Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 24 lg-s 2 sätestatud igäühe õigusest olla oma kohtuasja arutamise juures. Kõne all olevat õigust on erialakirjanduses nimetatud juuresoleku õiguseks²⁵⁷. Juuresoleku õiguse esemeline kaitseala ei hõlma mitte üksnes passiivset osalemist kohtulik arutamisel. Subjektina kohtumenetluses osalemise õigus eeldab ka õigust olla ärakuulatud kohtu poolt²⁵⁸.

Õigusliku ärakuulamise printsiip Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on tagatud selle kaudu, et kokkuleppemenetluses toimub kohtulik arutamine, kus süüdistatavale antakse võimalus vastata küsimustele, kas ta on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega. Süüdistatavale antakse ka võimalus selgitada kokkuleppe sõlmimise asjaolusid ning väljendada seda, kas ta on kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet (KrMS § 247 lg-d 2 ja 4). Tähelepanuväärne on ka see, et Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses saavad kokkuleppemenetluse läbirääkimised seaduse järgi toimuda ainult kahtlustatava või süüdistatava osavõtul.

2.5.6. Võrdlev kokkuvõte

Kui arutleda selle üle, kui ulatuslikult on õigusliku ärakuulamise printsiip Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses tagatud võrreldes teiste riikide käesolevas töös vaatluse all olevates kokkuleppemenetlustes, siis väärrib rõhutamist see, et Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses saavad kokkuleppemenetluse läbirääkimised toimuda ainult kahtlustatava või süüdistatava osavõtul. Näiteks USA kriminaalmenetluses *plea bargaining* korral toimuvad läbirääkimised ka süüdistatava osavõtuta. Ka Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral reeglina ei osale süüdistatavad mitteformaalsetel läbirääkimistel.

2.6. Süütuse presumptsiooni printsiip

2.6.1. Kokkuleplus (*Absprache*) ja süütuse presumptsiooni printsiip Saksa kriminaalmenetluses.

Saksa õiguslalases erialakirjanduses märgitakse, et süütuse presumptsiooni printsiip nõuab süüdistatava eelarvamuseeta kohtlemist menetluses²⁵⁹. Süütuse presumptsiooni põhimõte toimib kuni süüdimõistva kohtuotsuse õigusjõustumiseni²⁶⁰.

²⁵⁷ Vt. E. Kergandberg. Eesti kriminaalmenetlusõiguse reformi taustsüsteemist. – Kogumikus: Kohtute sõltumatus ja kohtusüsteemi toimimise efektiivsus Eestis, Tartu, 2002, lk. 136.

²⁵⁸ Vt. Samas, lk. 136.

²⁵⁹ G. Pfeiffer. in: Karlsruher Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz. Herausgegeben von G. Pfeiffer, 5., neubearbeitete Auflage. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2003, sissejuhatus äärenr. 32a.

²⁶⁰ W. Siolek. Verständigung, S. 121.

Üldiselt on saksakeelses õigusalases erialakirjanduses avaldatud kokkuleppe (*Absprache*) ja süütuse presumptsiooni vahekorra kohta mitmeid erinevaid seisukohti.

Kokkulepluse (*Absprache*) praktika kriitikud on erialakirjanduses väljendanud seisukohta, et *Absprache*-menetlus on teatud mõttes süütuse presumptsiooni ümberpööramine süü presumptsiooniks²⁶¹. See kriitika rajaneb eelkõige tõsiasi, et süüdistatav peab, selleks et üleüldse kokkuleppesse astuda, midagi menetlejatele süü ülestunnistuse vormis pakkuma²⁶².

B. Schünemann on avaldanud seisukoha, et süütuse presumptsiooni printsiip on kokkuleppe (*Absprache*) korral rikutud siis, kui kohus on süü kvalifitseeritud ülestunnistuse andmisele sihitud kokkuleppekommunikatsiooni initsiaator enne, kui süüdistatava süü on tõendamist leidnud. B. Schünemann leiab, et sellise kokkuleppe initsieerimisega, mis on suunatud süü ülestunnistuse andmisele vastutasuks kergema karistuse eest, annab kohtunik mõista, et tema arvates on süüdistatav süüdi²⁶³.

T. Rönnau arvates ilmneb süütuse presumptsiooni rikkumine muuhulgas *Absprache* eesmärgist otsustavalt lühendada kohtulikku peamenetlust²⁶⁴. See eesmärk saavutatakse T. Rönnau väitel primaarselt asjaolude puuduliku väljaselgitamise kaudu, reeglina piirduakse kas üldse kontrollimata või puudulikult kontrollitud süü ülestunnistusega²⁶⁵. T. Rönnau on leidnud, et *Absprache* puhul omistatakse liiga suur osakaal süü ülestunnistusele nii teoasjaolude väljaselgitamisel kui ka karistuse mõistmisel²⁶⁶. T. Rönnau väite kohaselt ei ole süü ülestunnistus absoluutselt kindel tõend, see on vaid üks tõend paljude teiste kõrval, mis ei ole teistest rohkem ega vähem väärt. Süü ülestunnistusel ei ole tõendite süsteemis eelisseisundit²⁶⁷. Kuna Saksa kriminaalmenetluse praktikas on ka kohtunik vähemal või rohkemal määral kokkuleppes (*Absprache*) osaleja, siis sõltub *Absprache*-läbirääkimiste tulemus paljuski sellest, millise "lubaduse" annab kohtunik ühel või teisel juhul võimaliku menetlustulemuse, sealhulgas karistuse, kohta. Väidetavalt on seejuures probleemiks see, kui võrd on süütuse presumptsiooni printsiibiga kooskõlas kohtu poolt kohtualusele kergema karistuse pakkumine enne, kui tema süü on seadusega ettenähtud korras tõendamist leidnud. Seondub ju kohtuliku uurimise printsiibiga ka nõue, et kuni kohtu vastupidise veendumuseni tuleb kohtualust käsitada mittedüüdiolavana²⁶⁸.

On autoreid, kes ei taha nõustuda *Absprache* kriitikute seisukohaga, et *Absprache* korral pööratakse süütuse presumptsioon ümber süü presumptsiooni printsiibiks ning et *Absprache* puhul eeldatakse justiitsorganite poolt süüd²⁶⁹.

---

²⁶¹ F. Denker; R. Hamm. Der Vergleich im Strafprozess. Frankfurt am Main, 1988, S. 53; hiljem põhimõtteliselt sama kriitika ka teiste autorite poolt: W. Hassemer. Pacta sunt servanda - auch im Strafprozeß? - Juristische Schulung 1989, H 11, S. 892; T. Weigend. Abgesprochene Gerechtigkeit - Effizienz durch Kooperation im Strafverfahren? - Juristenzeitung 1990, H. 17 S. 777.

²⁶² G. Gerlach, lk 64.

²⁶³ B. Schünemann. Absprachen, S. B 96.

²⁶⁴ T. Rönnau. Die Absprache, S. 177.

²⁶⁵ Samas, lk 177.

²⁶⁶ Samas, lk 218.

²⁶⁷ Samas, lk 91.

²⁶⁸ Samas, lk 141.

²⁶⁹ Vt. G. Gerlach, lk 65; R. Tschewinka, lk 101, 107; A. Janke, lk 154.

Nii on G. Gerlach seisukohal, et kriminaalmenetlusliku *Absprache* kaudu ei pöörata süütuse presumptsiooni ümber selle vastandiks²⁷⁰. Samas on ta aga pidanud vajalikuks rõhutada, et menetlusorganitele jääb siiski nõue mitte rikkuda süütuse presumptsiooni seeläbi, et püüeldakse liialt ennatlikult süü ülestunnistuse andmise kokkuleppe poole²⁷¹.

R. Tscherwinka arvates on ebaõige järeldada, et *Absprache*-juhtudel eeldatakse justiitsorganite poolt süüdistatava süüd. R. Tscherwinka juhib seejuures tähelepanu sellele, et *Absprache* juures tuleb arvestada arvukate reservatsioonidega, sealhulgas näiteks esialgsuse reservatsioon, süü ülestunnistuse sisulise kvaliteedi reservatsioon, menetluse hüpoteetilise kulgemise reservatsioon ja nii edasi²⁷². R. Tscherwinka leiab, et kokkuleppeläbirääkimiste raames karistumäära kaalutluste esitamisega ei rikuta süütuse presumptsiooni printsiipi²⁷³.

A. Janke leiab, et süütuse presumptsiooni ei rikuta juhul, kui kokkuleppeläbirääkimiste juures respektieritakse teatud piire²⁷⁴. Nii peab A. Janke muuhulgas näiteks oluliseks küsimust sellest, kellelt tuleb kokkuleppe algatamise initsiatiiv. A. Janke arvates võiks olla süütuse presumptsioon tõepoolest rikutud sellisel juhul, kui riigipoolsed menetlussubjektid pärast peamenetluse algust esimesel võimalusel astuksid kohtualuse juurde oma sooviga kokkuleppe läbiviimiseks, ilma et seejuures oleks piisavalt pidepunkte kohtualuse süü kohta²⁷⁵. Kui aga algatus kokkuleppe sõlmimiseks tuleb kohtualuselt, tema kaitsjalt, siis on see süütuse presumptsiooniga kooskõlas²⁷⁶. A. Janke on seisukohal, et vaatamata *Absprache*-valmisolekule võib kohus, nagu "tavalises" menetluseski, olla avatud süüküsimuse teisitihendamiseks²⁷⁷.

W. Siolek`i väitel mängib süütuse presumptsiooni küsimuse juures väga olulist rolli menetlusstaadium<sup>278</sup>. Kokkulepped menetluse varajases staadiumis, s.t enne tõendite uurimist, on W. Siolek`i seisukoha järgi süütuse presumptsiooni rikkumise tõttu lubamatud²⁷⁹.

Eeltoodu kokkuvõtteks võib nentida, et vaatamata *Absprache* faktilisele toimimisele Saksa kriminaalmenetluse praktikas, ei ole jõutud ühisele arusaamale selles, kas *Absprache*-praktika on kooskõlas süütuse presumptsiooni printsiibiga.

2.6.2. Plea bargaining ja süütuse presumptsiooni printsiip USA kriminaalmenetluses

USA kriminaalmenetluses tõendamiskoormise reegli kohaselt peab süüdistatava süü tõendama süüdistaja (prokurör). Tõendamismäära reegli kohaselt tuleb see süü tõendada *beyond reasonable doubt*. Süütuse presumptsioon käib karistusõigusliku

---

²⁷⁰ G. Gerlach, lk 67.

²⁷¹ Samas, lk 6.

²⁷² R. Tscherwinka, lk102.

²⁷³ Samas, lk 102.

²⁷⁴ A. Janke, lk 154.

²⁷⁵ Samas, lk 153.

²⁷⁶ Samas, lk 153.

²⁷⁷ Samas, lk 154.

²⁷⁸ W. Siolek. Verständigung, S. 127.

²⁷⁹ Samas, lk 129; 131.

etteheite iga tõendatava elemendi kohta²⁸⁰. USA kriminaalmenetluses lõpeb süütuse presumptsioon süüdistatava süüdimõistmisega ja asendub toimunud menetluse õiguspärasuse presumptsiooniga. USA kriminaalmenetlus jaguneb kaheks faasiks, süü kindlakstegemiseks (*trial phase*) ja seejärel karistuse mõistmine (*sentencing phase*). Kuna süütuse presumptsioon lõpeb süüdimõistva kohtuotsusega, siis ei leia see printsiip karistuse mõistmise menetluses enam rakendamist²⁸¹. Kohtulik tõendamismenetlus USA kriminaalmenetluses toimub vaid siis, kui süüdistatav avaldab, et ta ei ole süüdi või vaikib ning seega ei loobu *guilty plea* kaudu protsessist ja süütuse presumptsioonist²⁸².

Erialakirjanduses on *plea bargaining*'i negatiivse küljena muuhulgas märgitud näiteks seda, et just siis, kui süüdistatava vastane tõendusolukord on väga vilets, avaldab prokurör süüdistatavale rohkem survet süü omaksvõtuks. See viib selleni, et juhtudel, mil kohtulikus peamenetluses on õigeksmõistmise šanss kõige suurem, avaldatakse süüdistatavale suurimat riigi survet eesmärgiga vältida kohtulikku peamenetlust²⁸³. Väidetavalt on prokuratuuril *plea bargaining*'i kaudu survevahend, mille ees peavad enamus, s.h ka süütud süüdistatavad kapituleeruma ja pigem võtma vastu väikese karistuse kui minema kohtuliku peamenetluse riisikole, mille tulemuseks võib olla oluliselt rangem karistus²⁸⁴. Sel juhul ei juhindu juristid enam hoiakust, et süüdistatavat tuleb kuni süüdimõistmiseni käsitada süütuna. Arutlused süü ülestunnistuse võimalike tingimuste üle eeldavad, et süüdistatavat peetakse vähemasti hüpoteetiliselt süüdiolovaks²⁸⁵. Nii juhindutaksegi *plea bargaining*'i puhul paljuski oletustest ja prognoosidest, mis on alles kohtulikus peamenetluses kinnitatavad. Väidetavalt on ilmselge see, et sellise menetluse puhul esineb kõrgendatud oht valeotsuseks, eriti siis, kui riigiorganite pakkumine on ahvatlev ja tõendusolukord on süüdistatava jaoks raske²⁸⁶. Radikaalsete kriitikute väitel rikub *plea bargaining* süütuse presumptsiooni (*presumption of innocence*) printsiipi, mille kohaselt peab kohtualust pidama süütuks niikaua, kuni tema süü on kohtulikult tõendatud. Leitakse, et prokuratuuri lubadus lasta kohtualusel soodsamalt pääseda, mõjutab teda *guilty plea* esitamisele, kusjuures tema otsustus ei ole enam vabatahtlik²⁸⁷.

2.6.3. *Applicazione della pena su richiesta delle parti* ja süütuse presumptsiooni printsiip Itaalia kriminaalmenetluses

Erialakirjanduses on avaldatud arvamust, et *applicazione della pena su richiesta* menetlust võib eelistada mitte ainult kuriteo toimepannud isik, kes püüab karistust vähendada, vaid ka süütu, kes kardab "pika menetluse" sotsiaalseid kõrvalmõjusid või hindab oma kaitse šansse väikesteks²⁸⁸.

²⁸⁰ Vt. Sellekohaseid viiteid C.-F. Stuckenberg. Untersuchungen zur Unschuldsvermutung. – Berlin; New York, 1997, S. 321.

²⁸¹ Vt. Sellekohaseid viiteid C.-F. Stuckenberg, lk 339.

²⁸² Vt. Sellekohaseid viiteid C.-F. Stuckenberg, lk 321.

²⁸³ T. M. Massaro, Strafverteidiger 1989 H. 10, S. 457.

²⁸⁴ T. Rönna. Die Absprache, S. 278.

²⁸⁵ K. F. Schumann, lk 186.

²⁸⁶ Vt. T. Rönna. Die Absprache, S. 278.

²⁸⁷ Vt. H. J. Dielmann, Goltdammer's Archiv für Strafrecht, 1981, S. 569.

²⁸⁸ C. Marx; A. Grilli. Der neue italienische Strafprozeß. Hintergründe und wesentliche Neuerungen des Codice di Procedura Penale vom 24. Oktober 1988. - Goltdammer's Archiv für Strafrecht, 1990, S. 506.

Erialakirjanduses on tõstatatud kahtlusi selle kohta, kas süüdistatava vastutus menetluses saab olla kindlaks tehtav ilma kohtuliku peamenetluseta ja seega ilma tõendeid uurimata²⁸⁹. Küsimus on siin selles, et *applicazione della pena su richiesta* raames otsustuse tegemise momendil on olemas ainult juurdlusaktid ja ettepanek ning samuti poolte nõusolek. On avaldatud arvamust, et mingil juhul ei tohi süüdistatava ettepanekut või süüdistatava nõusolekut prokuröri pakkumisele vaadelda kui süü ülestunnistust, mille võiks võtta kohtuotsusesse.²⁹⁰ Ollakse seisukohal, et kui süüdistatav loobub õigusest läbida kohtulik peamenetlus, siis tunnustab ta juurdlusaktide tõendusjõudu. Sellest järelduvalt ei ole tegemist ka eksimisega Itaalia põhiseaduse vastu. Nimetatud käsitluse kohaselt alistub süüdistatav karistusele, mida ta saab ise oma veendumuse kohaselt aktsepteerida²⁹¹. Erialakirjanduses on leitud, et süütuse presumptsiooni printsiipi kaitseb ka nõue, mille kohaselt kohtuotsus peab sisaldama andmeid nende tõendite kohta, millel põhineb kohtuotsus. Ühtlasi peab kohtuotsus sisaldama ka kaalutlusi, mille põhjal kohus peab vastutõendeid mitteusaldusväärseks²⁹².

2.6.4. Kokkuleppemenetlus ja süütuse presumptsiooni printsiip Eesti kriminaalmenetluses

Süütuse presumptsiooni põhimõte on Eestis reguleeritud põhiseaduse tasemel. Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 22 kohaselt ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Seega lõpeb süütuse presumptsioon alles süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega.

Süütuse presumptsiooni esemelise kaitseala klassikalistest piiridest tulenevalt ei tohi enne süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist²⁹³:

- ametlikult riigi nimelt (s.t riigiametniku poolt) kuulutada kedagi kuritegu toimepannud isikuks ja mõista isiku vastavat tegevust hukka;
- mõista isikule kriminaalseaduses kuriteo toimepanemise eest ettenähtud karistust või muud mõjutusvahendit;
- nõuda, et isik peaks hakkama tõendama oma süütust.

Kuna Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse õiguslikus regulatsioonis ei ole ette nähtud toiminguid, mille kaudu prokuratuur või kohus peaksid süütuse presumptsiooni esemelise kaitseala klassikalistest piiridest tulenevaid keelde rikkuma, siis võib väita, et Eesti kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus ei ole vastuolus süütuse presumptsiooni printsiibiga.

Selleks, et eeltoodud väide ei jääks liialt paljasõnaliseks, siis arutleme siinkohal mõningate aspektide üle, mis muude aspektide hulgas annavad alust niimoodi väita. Ilmselt ei ole siinkohal otstarbekas hakata analüüsima kõiki aspekte, mis on kooskõlas süütuse presumptsiooni printsiibiga. Keskendume küsimuste ringile, mis ehk võiks

²⁸⁹ S. Sinner, ZRP 1994, H. 12, S. 482.

²⁹⁰ Samas, lk 482.

²⁹¹ Samas, lk 482.

²⁹² Vt. G. Festa, lk 136.

²⁹³ E. Kergandberg. Eesti kriminaalmenetlusõiguse reformi taustsüsteemist. – Kogumikus: Kohtute sõltumatus ja kohtusüsteemi toimimise efektiivsus Eestis, Tartu, 2002, lk. 149.

(näiliselt) olla kõige lähemal süütuse presumptsiooni printsiibi rikkumisele kokkuleppemenetluses.

Kuna KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetlus on KrMK-s ette nähtud lihtmenetluse edasiarendus, siis võiks vastava edasiarenduse hindamise huvides alustuseks heita pilgu KrMK-s ette nähtud lihtmenetlusele ning küsida, kas KrMK-s ette nähtud lihtmenetlus oli kooskõlas süütuse presumptsiooni printsiibiga.

Võib vist väita, et kui enne kriminaalasja üldise (pika) menetluse korras arutamist kohus väljendaks kohtueelse menetluse käigus kogutud toimiku materjalide pinnalt veendumust, et tõendamiseseme asjaolud on selged ning et kohtualune on süüdi, siis ei teki ilmselt olulist kahtlust, et tegemist on süütuse presumptsiooni printsiibi rikkumisega. Kui aga kohus toimis sisuliselt samamoodi lihtmenetluse kohaldamisel, kas saame siis väita, et sellisel juhul ei eksitud süütuse presumptsiooni põhimõtte vastu?

Formaalselt võib väita, et lihtmenetluse kohaldamise eeskirjad olid sätestatud seaduse tasemel ning seega oli lihtmenetluse kohaldamise juhtudel kohtul lubatud põhimõtteliselt otsustada kohtualuse süüküsimus kriminaaltoimiku materjalide põhjal (KrMK § 387 lg 1 p 1). Ent tuletame siinkohal meelde Eesti põhiseaduse §-s 22 sätestatud, mille kohaselt ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Kohus, tuvastades kriminaalasja lihtmenetluses arutamise võimalikkuse, väljendas sisuliselt oma seisukoha, et ta on toimiku materjalide pinnalt jõudnud järeldusele, et tõendamiseseme asjaolud on selged. Pidid ju lihtmenetluse kohaldamise alusena olema tõendamiseseme asjaolud selged (KrMK § 364 lg 1). Lisaks lihtmenetluse aluse tuvastamisele pidi kohus süüdistatava kohtu alla andmise otsustamisel võtma seisukoha ka küsimuses, kas ta nõustub lihtmenetluse kokkuleppes märgitud karistuse liigi ja määraga (KrMK § 375 p 3).

Küsimus on siin selles, kas eelnimetatud küsimustes kohtu seisukohavõetus võib mõneti näha ka kohtuniku veendumusavaldust kohtualuse süüs juba enne kohtulikku arutamist.

Sellele küsimusele vastuse otsimist võiks alustada tõdemusega, et kui kohtunik oleks leidnud, et tõendamiseseme asjaolud ei ole selged, siis oleks puudunud ju lihtmenetluse kohaldamise alus ning kohus oleks pidanud süüdistatava kohtu alla andmise otsustamisel tegema määruse lihtmenetluse aluste puudumise ning kriminaalasja tagastamise kohta edasiseks menetluseks üldises korras (KrMK § 375 p 2). Kui kohus süüdistatava kohtu alla andmise otsustamisel ei oleks nõustunud kokkuleppes märgitud karistuse liigi ja määraga, siis oleks ta pidanud tagastama kriminaalasja prokurörile võimalusega uue lihtmenetluse kokkuleppe sõlmimiseks (KrMK § 375 p 3). Seega, kui kohus otsustas süüdistatava kohtu alla anda, siis ta leidis, et esinevad lihtmenetluse kohaldamise alused ning ta on põhimõtteliselt nõus kokkuleppes märgitud karistuse liigi ja määraga. Eeltoodut silmas pidades võib esmapilgul tunduda, et lihtmenetluses lõppes süütuse presumptsiooni printsiibi toime sellega, kui kohus tegi määruse süüdistatava lihtmenetluses kohtu alla andmise ja kriminaalasja kohtuistungil arutamisele määramise kohta. Samas võib aga siiski öelda, et see kohtu veendumus tõendamiseseme asjaolude selguses ja ka süüdistatava

süüs ning veendumus ka karistuse liigi ja määra sobilikkuses ei tarvitsenud jääda lõplikuks. Ilmselt tuleks kohtu seisukohavõttu kõne all olevates küsimustes kohtu alla andmise otsustamisel käsitada esialgsuse reservatsiooni²⁹⁴ all. Toimus ju veel kohtulik (tõsi küll mitte tõendamiseseme asjaolude suhtes) arutamine lihtmenetluses (KrMK § 383), mille käigus võis kohtuniku veendumus põhimõtteliselt muutuda ja vastavalt KrMK §-le 385 oli kohtunikul võimalik valida nelja erineva kohtulahendi variandi vahel. Sealhulgas oli ka näiteks võimalus teha määrus lihtmenetlusest keeldumise ja kriminaalasja saatmise kohta prokurörile menetluse jätkamiseks üldises korras, kui kohtul tekkisid kahtlused kohtuotsuse tegemisel, lähtudes KrMK § 263 lõikest 1 ja § 387 lõike 1 punktist 2.

Võttes edasise vaatluse alla KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetluse, tuleb kõigepealt märkida, et tähelepanuväärne ning rõhutamist vääriv on see, et KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetluses ei toimu kohtu alla andmist. Seega puudub kohtul vajadus enne kohtulahendi tegemist avaldada seisukohta süüdistatava süü küsimuses ja karistuse liigi ja määra sobilikkuse küsimuses. Selline lahendus on väga heas kooskõlas süütuse presumptsiooni printsiibiga.

Kindlasti aitab Eesti kriminaalmenetluses süütuse presumptsiooni printsiibi järgimisele oluliselt kaasa ka see, et seaduse kohaselt ei ole kohtul õigust olla kokkuleppemenetluse initsiaatoriks ja kokkuleppeläbirääkimistel osalejaks. Kuna kohus ei või olla kokkuleppemenetluse initsiaator ja kokkuleppeläbirääkimistel osaleja, siis ei ole Eesti kriminaalmenetluses neid probleeme, millele on erialakirjanduses viidatud seoses Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*-menetlusega (vt. käesoleva töö osa: 2.6.1. “Kokkulepluse (*Absprache*) ja süütuse presumptsiooni printsiip Saksa kriminaalmenetluses”). Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluse regulatsiooni kohaselt on loodud piisavad eeldused selleks, et kohus ei pea etteruttavalt võtma seisukohta süüdistatava süüküsimuses ja karistuseküsimuses.

Edasi võiks arutleda ka selle üle, kas kokkuleppemenetluse eesmärgist, vältida kohtulikku üldkorras arutamist, ilmneb süütuse presumptsiooni rikkumine. On ju näiteks Saksa kriminaalmenetlusliku *Absprache* (kokkulepluse) suhtes leitud, et *Absprache* juhtudel ei tehta süüdistatava süüd piisavalt kindlaks ning et süüdimõistev kohtuotsus tehakse ebakindla (prognoosidel) põhineva asjaolude teadmise alusel²⁹⁵. Seda silmas pidades on T. Rönnau väitnud, et süütuse presumptsiooni rikkumine ilmneb muuhulgas *Absprache* eesmärgist otsustavalt lühendada kohtulikku peamenetlust²⁹⁶. T. Rönnau selle väitega võib põhimõtteliselt nõustuda, kui süüdimõistev kohtuotsus kokkuleppemenetluses tehakse tõepoolest ebapiisavalt väljaselgitatud asjaolude alusel. Ent, kui siinkohal tulla tagasi Eesti kriminaalmenetluse juurde, siis tuleb kõigepealt rõhutada, et Eesti KrMS-s sätestatu kohaselt on kokkuleppemenetlus üldkorras kohtumenetlusest eraldiseisev lihtmenetluse vorm. Kahtlustatav või süüdistatav, nõustudes kokkuleppemenetluse vormiga, loobub kohtulikust arutamisest üldkorras kohtumenetluses ning nõustub ühtlasi sellega, et kohtulahend tehakse kriminaaltoimikus sisalduvate tõendite alusel

²⁹⁴ Esialgsuse reservatsiooni ja mitmete teiste reservatsioonide kohta seoses Saksa *Absprache*-menetlusega vt R. Tschewinka, “Absprachen im Strafprozess”, in: Europäische Hochschulschriften: Reihe 2, Rechtswissenschaft; Bd. 1745 Frankfurt am Main, Peter Lang, 1995, S. 102.

²⁹⁵ T. Rönnau. Die Absprache, S. 177.

²⁹⁶ Samas, lk 177.

ja kokkuleppe alusel. Kuigi kokkuleppemenetluses on kohtuotsuse aluseks mõnevõrra vähemusaldusväärne veendumuse kujunemise allikas (kriminaaltoimiku materjal ja kokkulepe) kui veendumuse kujunemise allikas üldkorras kriminaalmenetluses (kohtuliku arutamise tulemus), ei ole kokkuleppemenetluse korral tegemist süütuse presumptsiooni printsiibi rikkumisega.

2.6.5. Võrdlev kokkuvõte

USA kriminaalmenetluses on süüdistataval võimalus *guilty plea* kaudu loobuda tõendite kohtulikust arutamisest ja süütuse presumptsioonist.

Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* korral on süütuse presumptsiooni printsiibi rikkumine välditav selle kaudu, et kui süüdistatav loobub õigusest läbida kohtulik peamenetlus, siis tunnustab ta juurdlusaktide tõendusjõudu. Väidetavalt kaitseb süütuse presumptsiooni printsiipi ka nõue, mille kohaselt kohtuotsus peab sisaldama andmeid nende tõendite kohta, millel põhineb kohtuotsus ning ühtlasi ka andmeid kaalutluste kohta, mille põhjal kohus peab vastutõendeid mitteusaldusväärseks.

Kuna kohus ei või olla kokkuleppemenetluse initsiaator ja kokkuleppeläbirääkimistel osaleja, siis ei ole Eesti kriminaalmenetluses neid probleeme, millele on erialakirjanduses viidatud seoses Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*-menetlusega. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluse regulatsiooni kohaselt on loodud piisavad eeldused selleks, et kohus ei pea etteruttavalt võtma seisukohta süüdistava süüküsimuses ja karistuseküsimuses.

2.7. Avalikkuse printsiip

2.7.1. Avalikkuse printsiibi tähendus kriminaalmenetluses

Kohtuasja arutamise avalikkuse printsiip on sätestatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 6 I.

Avalikkuse printsiip tähendab seda, et põhimõtteliselt tohib igaüks suulise kohtuliku arutamise juures viibida. Selle kaudu tagatakse menetluse kontroll avalikkuse kaudu²⁹⁷. Avalikkuse printsiibi tähendus seisneb eelkõige selles, et tagada õigusemõistmise usaldatavus ja selles et vältida asjasse mittepuutuvate kaalutluste mõju kohtule ja kohtuotsusele²⁹⁸.

2.7.2. Avalikkuse printsiip Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral

Saksa kriminaalmenetluslikus *Absprache*-menetluses toimuvad kokkuleppeläbirääkimised väljaspool kohtulikku peamenetlust, kusjuures kohtulikku

²⁹⁷ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 16.

²⁹⁸ G. Gerlach, lk 83.

peamenetlusse viiakse ainult kokkuleppe tulemus. Nii ei ole menetluses mitteosaleja võimeline aru saama, et vastav menetlustoiming põhineb kokkulepel. Väidetavalt kaasneb sellega avalikkuse põhimõtte rikkumine, sest enam ei ole tagatud ulatuslik kontroll õigusemõistmise üle²⁹⁹. Erialakirjanduses on väidetud, et salatsemine ja vaikimine on õnnestunud kokkuleppe tüüpilised kaasnähtused³⁰⁰.

See, kas Saksa kriminaalmenetluses väljaspool kohtulikku peamenetlust sõlmitud kokkulepped on kooskõlas menetluse avalikkuse põhimõttega, on vaieldav. Saksamaal on arvamused kriminaalmenetluslike kokkulepete ja avalikkuse printsiibi suhte osas väga erinevad.

Erialakirjanduses on väljendatud arvamust, et mitteformaalsed kokkulepped, millest ei anta teada kohtulikult arutamisel, rikuvad avalikkuse printsiipi³⁰¹. Arvatakse, et õigusemõistmise üle kontrolli tagamiseks ja õiguskorra suhtes elanikkonna usalduse säilitamiseks on kokkuleppe läbirääkimiste protsess ise vähemalt sama oluline kui selle tulemus. Nii leitakse, et avalikkusel peab olema samasugune informatsioonibaas, nagu kohtul kohtuotsuse leidmisel³⁰². Veel väidetakse, et avalikkuse kontroll on vaid siis võimalik, kui avalikkusel on ülevaade kõigist teadmistest, mis viivad kohtu konkreetse kohtuotsuseni. Ühtlasi ollakse seisukohal, et ainult kogu *Absprache*-protsessi avalikkus on piisav avalikkuse põhimõtte usaldust kujundava ja kontrolliva funktsiooni täitmiseks³⁰³.

Saksamaal on *Bundesgerichtshof* oma (28.8.1997 – 4 StR 240/97) kohtuotsuses asunud seisukohale, et kohtu ja teiste menetluses osalejate vahelise sellise kokkuleppe sõlmimine, mille esemeks on süüdistatava süü ülestunnistus ja karistumäär, peab toimuma avalikul kohtulikult arutamisel kõigi menetlusest osavõtjate juuresolekul. Samas on kohus väljendanud seisukoha, et endiselt on väljaspool kohtulikku arutamist lubatud sellised eelläbirääkimised menetluses osalejate vahel, mis peavad välja selgitama vastavad “läbirääkimispositsioonid”. Nende läbirääkimiste oluline sisu ja tulemus tuleb kohtulikult arutamisel tingimata avalikustada³⁰⁴. T. Rönnau on kritiseerinud selles kohtuotsuses sisalduvat seisukohta, mille kohaselt on väljaspool kohtulikku arutamist lubatud eelläbirääkimised. Täpsemalt öeldes, on T. Rönnau tõdenud, et kohtuotsusest ei ole piisava selgusega väljaloetav see, missuguse vestlusstaadiumini tohib veel enne või väljaspool kohtulikku arutamist läbi viia ettevalmistavaid ja sondeerivaid vestlusi ning millisest hetkest alates tuleb need üle viia kohtulikule arutamisele³⁰⁵. T. Rönnau on näinud probleemi selles, et selles kohtuotsuses esitatud lahenduse korral tekib teabe kadu ja kontrollivõimaluste kadu, mis ei ole kompenseeritavad vestluste olulise sisu ja tulemuse tagantjärele toimuva avalikustamise kaudu kohtulikult arutamisel³⁰⁶. T. Weigend on seoses selle

---

²⁹⁹ S. H. Kremer, lk 171.

³⁰⁰ W. Hassemer, *Juristische Schulung*, 1989, H. 11, S. 892.

³⁰¹ Vt B. Schünemann. *Absprachen*, S. B. 87.

³⁰² B. Schünemann. *Absprachen*, S. B. 89; vt ka W. Siolek. *Der “Vergleich” im Strafprozeß*. - *Kriminalistik*, 1995, H. 6, S. 438, 439.

³⁰³ T. Rönnau. *Die Absprache*, S. 169.

³⁰⁴ Vt. *Entscheidungen*. – *Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht*, 1997, H. 9, S. 341; *Strafrecht*. – *Strafverteidiger*, 1997, H. 11, S. 583; *Rechtsprechungsübersicht*. - *Juristische Schulung*, 1998, H. 4, S. 373; *Entscheidungen – Strafrecht* (Anm. H. Kintzi). – *Juristische Rundschau*, 1998, H. 6, S. 245.

³⁰⁵ T. Rönnau. *Die neue Verbindlichkeit bei den strafprozessualen Absprachen*. - *Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht* 1998, H. 2, S. 50.

³⁰⁶ Samas, lk 51.

kohtuotsusega avaldanud arvamust, et kuna väljaspool kohtulikku arutamist toimuvatel eelläbirääkimistel ei saa olla konkreetsed teemad (näiteks võimalik karistusmäär) keelatud, siis ei ole välistatud, et kõik oluline lepitakse kokku eravestlustes ning kohtulik arutamine degenereeritakse ainult läbiarutatu täideviimiseks ja kuulutamiseks³⁰⁷. M. Kruse on seoses kõne all oleva kohtuotsusega kriitiliselt märkinud, et kuna kokkuleppe mitteavalikku osa ei korrata kohtulik arutamisel, vaid kantakse ette üksnes tulemus, siis loobutakse sellega oluliselt avalikkuse kontrollist³⁰⁸.

2.7.3. Avalikkuse printsiibi probleem Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* juures

Cpp artiklis 447 I on ette nähtud, et *applicazione della pena su richiesta* peab olema võimalik mitte ainult eelarutamisel ja kohtulik arutamisel peamenetluses, vaid võib olla rakendatav ka juba juurdlusfaasis. Seda juhul, kui on saavutatav pooltevaheline konsensus ja juurdlus on piisavalt edasijõudnud, et tagada kohtuotsuse tegemine³⁰⁹.

Juhul, kui juurdlusmenetluse käigus pooled esitavad ühise taotluse või esitatakse taotlus koos teise poole kirjaliku nõusolekuga, määrab kohus oma dekreediga tähtaja otsustamiseks. Hiljemalt kolm päeva enne asja arutamist tuleb prokuratuuri juurdlustoimik anda kohtu kantseleisse (*Cpp* art 447 I). See “*ad hoc*”- arutamine toimub kinniste uste taga. Ära kuulatakse prokurör ja kaitsja, juhul kui nad on kohale tulnud (*Cpp* art 447 II). Nende ülesanne piirdub seejuures taotluse õigusliku arutamisega ja toimub seega konsensuse kohtunikupoolse kontrolli huvides. Süüdistatav ei saa taotleda enda ülekuulamist. Süüdistatava ülekuulamine toimub vaid erandjuhul, kui kaheldakse süüdistatava seletuste vabatahtlikkuses³¹⁰. Seega sõltub menetluse avalikkus selle taotlemise ajahetkest. Juurdlusfaasis ei ole ette nähtud avalikkust karistuse määramisel poolte taotlusel. Juhul, kui jõutakse kokkuleppele menetluse hilisemas etapis, tuleb vähemalt kohtuotsus kuulutada avalikult³¹¹.

Itaalia Konstitutsioonikohus õigustab oma 06.06.1991 a kohtuotsuses nr. 251 (*Cpp* art 447) menetluse avalikkuse piirangut sellega, et seadusandja on andnud pooltele dispositiivsusvolituse karistusliigi ja –määra suhtes. Konstitutsioonikohus on leidnud, et poolte tahte ja eelkõige süüdistatava tahte eriline tähendus menetluse tulemuse ja mõjude suhtes, lubab avalikkuse printsiibi piiramist. Avalikkuse välistamine võib endast kujutada menetluse täiendavat eelist, mis mitte harva ajendab süüdistatavat otsustama *applicazione della pena su richiesta* kasuks³¹².

2.7.4. Avalikkuse printsiip USA kriminaalmenetluses

---

³⁰⁷ T. Weigend. Eine prozeßordnung für abgesprochene Urteile? – Neue Zeitschrift für Strafrecht 1999, H. 2, S. 59.

³⁰⁸ M. Kruse. Urteilabsprache in der neuesten Rechtsprechung des BGH. – Strafverteidiger Forum 2000, Mai, S. 146.

³⁰⁹ Vt. U. Bogner, lk 192.

³¹⁰ Samas, lk 193.

³¹¹ Samas, lk 193.

³¹² Vt Samas, lk 194.

USA kriminaalmenetluses esitatakse pärast *plea*-läbirääkimiste lõppemist *plea*-läbirääkimiste tulemus kohtunikule. Kohtunik peab otsustama, kas ta aktsepteerib seda tulemust või lükkab selle tagasi³¹³. *Fed.R.Crim.P. 11 (d)* sätestatust tuleneb kohtu kohustus küsida pooltelt võimalike kokkulepete kohta. Avalikustamise kohustus tuleneb sellest, et *plea agreement* muutub pärast kohtunikupoolset aktsepteerimist asjaosalistele siduvaks ja saab kohtuotsuse osaks. *Plea of guilty*, mis põhineb mitte avalikustatud kokkuleppel, on edukalt vaidlustatav. Kokkulepete avalikustamine peab vältima menetlusliku süü ülestunnistuse vabatahtlikkuse nõuete rikkumisi³¹⁴. Niisiis peab kohtunik isikliku küsitlemise kaudu hankima teavet selle kohta, kas *guilty plea* on eelnenud *plea*-läbirääkimiste tulemus³¹⁵.

USA kriminaalmenetluses toimub *guilty plea* esitamine avalikult³¹⁶. *Guilty plea* peab süüdistatav esitama kas suuliselt või kirjalikult kohtu ees. See peab tagama selle, et süü omaksvõtt pärineb tõepoolest süüdistatavalt³¹⁷. *Guilty plea* võib vastu võtta süüdistatava osavõttuta ning tema kirjalikul nõusolekul ainult siis, kui üleastumise eest on oodata rahatrahvi või vabaduskaotuslikku karistust mitte üle ühe aasta³¹⁸. *Fed.R.Crim.P. 11(e) (2)* nõuab *plea agreement* protokollimist ja avaldamist kohtusaalis. Sel moel peab vältima arusaamatusi ja apellatsiooniriski. Seejuures on pooled kohustatud oma kokkuleppe täielikuks avaldamiseks. Praktikaga aga avaldatakse ja protokollitakse vaid olulised kokkuleppe elemendid³¹⁹.

2.7.5. Avalikkuse printsiip Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

KrMS §-s 247 ette nähtud kohtulik arutamine kokkuleppemenetluses on avalik. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses kohtulik arutamisel avaldatakse kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemus kokkuleppe avaldamise kaudu. Kokkuleppe avaldamise kohustuslikkust võib selgitada sellega, et kokkuleppe sisu on vastavalt KrMS § 249 p-le 2 süüdimõistva kohtuotsuse osaks.

Kokkuleppemenetluse regulatsioonis ei ole ette nähtud nõuet, mille kohaselt kokkuleppemenetluse läbirääkimiste protsess peab olema avalik. Märkimisväärne on aga see, et kuigi kokkuleppemenetluse läbirääkimiste protsess ise ei ole avalik, võib vähemalt mingi osa selle läbirääkimiste protsessi asjaoludest saada avalikuks süüdistatava selgituste kaudu. Nimelt teeb kohtunik süüdistatavale vastavalt KrMS § 247 lg-le 2 ettepaneku selgitada kokkuleppe sõlmimise asjaolusid ning teeb kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. Osa kokkuleppemenetluse läbirääkimiste asjaoludest võib saada avalikuks ka menetlusosaliste vastustest kohtuniku küsimustele. Seega võib väita, et avalikkuse printsiibi toimeala hõlmab vaid teatud osa kokkuleppemenetlusest.

³¹³ H. J. Dielmann, *Goltdammers Archiv für Strafrecht*, 1981, S. 565.

³¹⁴ J. Bickel, lk 134-135.

³¹⁵ K. Dreher, lk 125.

³¹⁶ Vt. Samas, lk 125.

³¹⁷ Vt. G. Trüg, lk 173.

³¹⁸ Vt. K. Dreher, lk 125.

³¹⁹ Vt. Samas, lk 192.

Kui Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* näidet silmas pidades küsida, kas ka Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse korral võiks Itaalia kriminaalmenetluse eeskujul ette näha avalikkuse põhimõtte ulatuslikke piiranguid kokkuleppemenetluses, siis võiks sellele küsimusele ilmselt vastata eitavalt. Kokkuleppemenetluse rakendamise tulemusena menetluse lühenemine ja kokkuleppemenetluse tulemusena kergema karistuse saamise tõenäosus, peaksid olema kahtlustatava või süüdistatava jaoks piisavad stiimulid kokkuleppemenetluse kohaldamisega nõustumiseks või selle menetlusvormi kohaldamise taotlemiseks. Tõsi, tuleb tunnustada, et kokkuleppemenetlus, mille korral ei toimuks avalikku kohtulikku arutamist, võimaldaks vältida süüdistatava suhtes stigmatiseerivat mõju, ning see võiks olla kahtlustatava või süüdistatava jaoks üheks oluliseks ajendiks kokkuleppemenetluse vormi valimisel. Samas ei tohiks aga alahinnata avalikkuse põhimõtte tähtsust kriminaalmenetluse valdkonnas.

Edasi võiks lühidalt arutleda ka selle üle, kas praegune kokkuleppemenetluse regulatsioon võimaldab piisavalt tagada avalikkuse põhimõtte kokkuleppemenetluses. Jääb ju mingi osa kokkuleppemenetluse läbirääkimiste asjaoludest avalikkusele teadmata. Näiteks võib kõne all oleva regulatsiooni korral jääda avalikkusele teadmata see, kuidas toimus kokkuleppemenetluse läbirääkimistel kommunikatsioon. Suure tõenäosusega jäävad avalikkuse kontrolli alt välja kokkuleppe sõlmimiseni viinud protsessi üksikasjad, sest nendest lihtsalt ei räägita kohtulikult arutamisel kokkuleppemenetluses. Kuna kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel ei toimu tõendite uurimist, siis jääb avalikkusel teadmata tõenduslik olukord kriminaalmenetluses. Nii tuleb tunnustada, et avalikkuse põhimõtte on kokkuleppemenetluses tagatud koos küllaltki ulatuslike piirangutega. Siiski on tähelepanuväärne see, et avaliku kohtuliku arutamise esemeks on mitu kokkuleppemenetluses väga tähtsat küsimust, nimelt küsimus sellest, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja küsimus sellest, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet.

Õigusriikluse seisukohast ei saa põhjendatuks pidada avalikkuse kontrollfunktsioonist täielikku loobumist kriminaalmenetluses. Järelikult tuleks leida mõistlik tasakaal kohtumenetluse avalikkuse põhimõtte ja teiste oluliste huvide või põhimõtete vahel. Tundub, et Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse regulatsioonis väljendub mõistlik tasakaal kohtumenetluse avalikkuse põhimõtte ja menetlusökoonomia huvi vahel.

Põhjendatuks võib pidada seda, et kokkuleppemenetluses ei kehti nõue, mille kohaselt peaks kogu kokkuleppeläbirääkimiste protsess olema avalik. Samuti võib pidada aktsepteeritavaks seda, et väljaspool kohtulikku arutamist toimunud kokkuleppeläbirääkimiste protsessi üksikasju ei pea avalikul kohtulikult arutamisel täies ulatuses avaldama. Juhul, kui eelmainitud nõuded oleksid seadusega ette nähtud, ei võimaldaks see piisavalt tagada menetlusökoonomia põhimõtte realiseerimist.

2.7.6. Võrdlev kokkuvõte

Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses, USA *guilty plea* – menetluses ja Saksa *Absprache*-menetluses on avalikkusel juurdepääs suures osas ainult kokkuleppeläbirääkimiste tulemusele. Itaalia *applicazione della pena su richiesta*

menetlus erineb eelpool mainitud menetlustest selle poolest, et selles menetluses on avalikkuse põhimõtte ulatuslikult piiratud.

2.8. Võrdse kohtlemise printsiip

2.8.1. Võrdse kohtlemise printsiip Saksa kriminaalmenetluses

Tuleb nentida, et ebavõrdse kohtlemise oht on üheks erialakirjanduses enimlevinud vastuväiteks kokkulepluse suhtes Saksa kriminaalmenetluses³²⁰. Näiteks seisneb oluline vastuväide kokkuleplusele selles, et loobumine legaliteediprintsiibist näiteks Saksa *StPO* § 153a järgi kriminaalasja otstarbekuse kaalutlusel lõpetamisel tähendab süüdistatavale kõigepealt seda, et ta peab olema kahtlustatav ainult teatud konkreetsetesse deliktivaldkondadesse kuuluvates tegudes selleks, et talle üleüldse avaneks võimalus kokkuleppeks. Kuigi vahel esineb Saksamaal kokkuleppeid ka vägivalladeliktide (näiteks röövmõrva, raske röövelliku väljapressimise) juhtumite korral³²¹, on praktikute väitel ja teaduslike uurimuste andmetel kokkulepped Saksamaal esinenud valdavalt narkokuritegude, majanduskuritegude ja maksukuritegude, samuti liiklus- ja keskkonnakaitse deliktide valdkonnas. Terve deliktidegrupp, nagu näiteks vargused sissemurdmisega, vägivalladeliktid on valdavalt kokkulepluse praktikast vabaks jäänud³²². See tähendab, et juhul, kui süüdistataval oli õnne olla eelistatud delikti toimepanija, siis on tal suurem šans mõjustada menetluse tulemust³²³. Erialakirjanduses väidetakse, et praktikas on kaht klassi süüdistatavaid: on sellised, kes on valgete kraedega, kes tänu nende juhtumi komplekssele struktuurile ja kõrgestikvalifitseeritud kaitsjale omavad juurdepääsu “*deal*’i” eelistele ja on ka selliseid, kellel sellist võimalust ei ole³²⁴. Väidetakse, et kauplemise tagajärjel kannatavad eelkõige süüdistatavad, aga ka kõik need, kes ei saa kaubelda. Nad saavad ühesuguse süüdistuse korral mõnikord oluliselt rangema karistuse kui need, kes saavad kaubelda. Neid süüdistatavaid, keda süüdistatakse tegudes, mille puhul on kauplemine tavaks (majandusdeliktid, narkodeliktid, keskkonnadeliktid), eelistatakse nende süüdistatavate ees, keda süüdistatakse “mittekaubeldava” delikti toimepanemises³²⁵.

Erialakirjanduses on aga väljendatud ka teistsuguseid seisukohti. Nii on näiteks leitud, et on küllaldaselt mõistlikke, asjast tulenevaid põhjusi vägivalladeliktide valdkonna eristamiseks keskkonnadeliktide, majandusdeliktide ja narkodeliktide valdkonnast

---

³²⁰ Ebavõrdse kohtlemise probleemi kohta kokkuleppemenetluse puhul vaata näiteks T. Rönnau. Die Absprache, lk 119.

³²¹ J. Herrmann. Rechtliche Strukturen für Absprachen in der Hauptverhandlung: Die Richtlinienentscheidung des Bundesgerichtshofs – BGHSt 43, 195. – Juristische Schulung, 1999, H. 12, S. 1163.

³²² Vt. T. Rönnau. Die Absprache, lk 119.

³²³ Vt. Samas, lk 119.

³²⁴ T. Weigend, Juristenzeitung, 1990, H. 17, S. 780; vt. ka Schmidt-Hieber. Absprachen im Strafprozeß – Privileg des Wohlstandskriminellen? – NJW, 1990, H. 31, S 1886; Schmidt-Hieber. Absprachen im Strafprozess - Rechtsbeugung und Klassenjustiz? - DRiZ 1990, H. 9, S. 324.

³²⁵ C. Nestler-Tremel. Der Handel um die funktionstüchtigkeit der Strafrechtspflege. – Deutsche Richterzeitung, August, 1988, S. 291.

ning et *Absprache*-praktika korral ei ole tegemist võrdse kohtlemise printsiibi rikkumisega³²⁶.

Erialakirjanduses leitakse, et võrdse kohtlemise printsiip võib saada rikutud siis, kui kohus karistab kokkuleppivat süüdlast leebemalt kui seda, kes jääb oma legitiimsete menetlusõiguste realiseerimise juurde³²⁷. Seoses sellega väärivad tähelepanu Saksa *Bundesgerichtshof*'i kohtuotsus (28.8.1997 – 4 StR 240/97), milles on väljendatud seisukoht, et kohus võib karistust kergendavalt arvestada ka süü ülestunnistust, mille on süüdistatav andnud kokkuleppe raames. Küll aga ei tohi süü ülestunnistuse saamiseks lubada ja täita sellist karistuse kergendamist, mis karistuse kergendamise aluse tähenduses on suhtest väljas ning ei ole enam süüle vastav karistus. Kui kohus seda silmas peab, siis sellisel juhul ei ole karta ka võrdse kohtlemise printsiibi rikkumist kokkulepete kaudu³²⁸.

Tõdedes seda, et *Absprache* korral esineb õiguse ebavõrdse rakendamise oht, on erialakirjanduses arutletud selle üle, kuidas seda ohtu vältida.

Näiteks S. Braun, põhjendades *Absprache* õigusliku reguleerimise vajalikkust, märgib muuhulgas seda, et senise praktika kohaselt viivad *Absprache*'d, tingituna selliste faktorite arvestamisest, nagu kaitsja kvalifikatsioon või tema osavus *Absprache*-valdkonnas, süüks pandava delikti liik, süüdistatava sotsiaalne staatus, menetluse raskus, õiguse ebavõrdsele rakendamisele³²⁹. S. Braun on seisukohal, et võrdsuse põhimõtte nõuab *Absprache*-kompleksi seaduse tasemel reguleerimist selleks, et takistada erinevat kohtlemist ühe ja sama kohtu ees. Kõigile süüdistatavatele tuleks anda ühesugune võimalus *Absprache*'st kasu saada või takistada seda, et kooperatsiooniks mittevalmis isik ei peaks kartma "normaalses menetluses" kahjulikke tagajärgi³³⁰. S. Brauni arvates peaks võrdse kohtlemise tagamiseks olema võimalus kooperatsiooniks põhimõtteliselt avatud igale süüdistatavale, täpsemalt öeldes peaksid kriteeriumid *Absprache*-menetluseks olema abstraktselt ja üldiselt määratletud³³¹. S. Braun teeb ettepaneku, et enne peamenetluse avamise otsust tuleb läbi viia kooperatsioonimenetlus. Selles kooperatsioonimenetluses osalejatel on võimalus viia menetlus lõpule *Absprache* kaudu³³².

2.8.2. Võrdse kohtlemise printsiip USA kriminaalmenetluses

Erialakirjanduses väidetakse, et USA-s põhjustab *plea bargaining* põhiseadusega tagatud võrdsuse sätte rikkumist, kuna prokuröriil on ohjeldamatu diskretsioonivõim ja vastava menetluse mitteformaalsus teeb võimatuks nii siduvate kriteeriumide väljaarendamise kui ka tuginemise sarnastele pretsedendijuhtumitele. Kuna

³²⁶ Vt. G. Festa, lk 70, 75.

³²⁷ Vt. A. Eser. Funktionswandel strafrechtlicher Prozeßmaximen: Auf dem Weg zur "Reprivatisierung" des Strafverfahrens? - ZStW 104 (1992) H. 2, S. 373.

³²⁸ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. - Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

³²⁹ S. Braun. Die Absprache, S. 186.

³³⁰ Samas, lk 186.

³³¹ S. Braun. Vorschlag für eine Abspracheregulierung im Strafverfahren. – StraFo, März 2001, S. 79; S. Braun. Die Absprache, S. 293.

³³² S. Braun. Die Absprache, S. 297.

süüdistatav ei saa õiguslikult nõuda, et prokurör tema kaitsjaga üleüldse läbirääkimisi alustaks, siis puudub ka võimalus lasta sõltumatul instantsil kontrollida meelevaldselt ebavõrdseid karistusmäära pakkumisi³³³. Kokkuleppe kvaliteedi seisukohast on tähtsus ajahetkel, mil süüdistatav väljendab valmisolekut süü omaksvõtmiseks. Süüdistatava jaoks on paremad läbirääkimisvõimalused võimalikult varajases menetlusetapis³³⁴. Veel leitakse, et samalaadsete juhtumite erinevat käsitlemist soodustab ameerikaliku süüdistatava tugev sõltuvus kaitsja töö kvaliteedist³³⁵.

2.8.3. Võrdse kohtlemise printsiip Itaalia kriminaalmenetluses

Erialakirjanduses on Itaalia põhiseadusliku võrdsuse printsiibi taustal tõstatatud küsimus, kuidas on õigustatav see, et süüdistatav, kes *applicazione della pena su richiesta* korral prokuröriga kokku lepib, saab oluliselt kergema karistuse, kui see, kes selles samas asjas eelistab kohtulikus peamenetluses kohtuliku arutamise läbiviimist³³⁶. Erialakirjanduse andmetel on see küsimus lahendatud sel moel, et on võetud aluseks *logica di premialità*, mille järgi on diferentskriteeriumiks mitte ainult süüdistatava valmisolek justiitsasutustega koostööks. Selle diferentsi aluseks on põhimõte, mille järgi Itaalia kriminaalmenetluses kompenseeritakse süüdistatavale *applicazione della pena su richiesta* korral karistuse kergendamisega seda riski, mis kaasneb toimiku alusel ilma kohtuliku peamenetluseta süüdimõistmisel³³⁷.

2.8.4. Võrdse kohtlemise printsiip Eesti kriminaalmenetluses

Põhiseaduse § 12 lg 1 sätestab kõigi võrdsuse seaduse ees. Erialakirjanduses on märgitud, et võrdsusõiguse puhul on jutt ka kõigi jaoks seaduse kohaldamise võrdsusest. Seaduste lahendused võivad olla kantud kas võrdsustava õigluse või jaotava õigluse ideest, mis tähendab, et võrdsusõigus pole seotud õigusloome võrdsusega³³⁸.

Kuna Eesti kriminaalmenetluse õiguslikus regulatsioonis on ette nähtud, millistele kuritegudele ei kohaldata kokkuleppemenetlust, siis ei ole Eesti kriminaalmenetluse suhtes põhjust väita, et võrdse kohtlemise põhimõte oleks rikutud sellega, kui nende seaduses nimetatud kuritegude valdkonnas ei kohaldata kokkuleppemenetlust. Seega ei ole Eesti kriminaalmenetluses seoses võrdse kohtlemise põhimõtte järgimisega selliseid probleeme, nagu seda on Saksa kriminaalmenetluses.

Võib väita, et võrdse kohtlemise printsiibi rikkumisena ei ole käsitatav ka see, kui kohus karistab kokkuleppivat süüdlast leebemalt kui seda süüdlast, kes ei soovi kokkuleppemenetluse kohaldamist, vaid eelistab üldkorras kohtulikku arutamist. Tähelepanuta ei tohiks jätta seda, et kõne all olevate võrreldavate juhtumite korral ei esine ühesuguseid lähteaspekte, sest kokkuleppevalmis süüdistatav erineb oma

³³³ Vt. T. Weigend. Absprachen, S. 58.

³³⁴ Vt. T. Weigend. Absprachen, lk 58; vt. ka K. Dreher, lk 229.

³³⁵ Vt. K. Dreher, lk 229.

³³⁶ Vt. S. Sinner, ZRP 1994, H. 12, S. 482; vt ka G. Festa, lk 139.

³³⁷ Vt. G. Festa, lk 139, 165.

³³⁸ R. Narits. monograafias K. Merusk, R. Narits. Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn, 1998, lk. 182-183.

koostöövalmiduse kaudu oluliselt sellest süüdistatavast, kes ei ole valmis koostööks kriminaalmenetluses. Seejuures tuleks silmas pidada ka seda, et vastavalt Karistusseadustiku § 57 lg 1 p-le 3 on süüteo avastamisele aktiivne kaasaaitamine karistust kergendav asjaolu³³⁹.

Seoses eeltooduga on põhjust arutleda ka selle üle, kuidas võiks olla õigustatav see, et süüdistatav, kes nõustub kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning jõuab prokuröriga kokkuleppele, saab kergema karistuse, kui see süüdistatav, kes olulistes tunnustes sarnases kriminaalasjas eelistab üldkorras kohtumenetluse läbiviimist. Sellele küsimusele vastamisel võib võtta lähtealuseks arusaama, mis sarnaneb Itaalia *applicazione della pena su richiesta* korral kergema karistuse mõistmise õigustamise aluseks oleva arusaamaga. Nimelt võiks Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses kergema karistuse mõistmist õigustada põhimõttega, mille kohaselt süüdistatava koostöövalmidust prokuratuuriga ja üldkorras kohtuliku arutamisest ning sellega kaasnevatest õigustest loobumist kompenseeritakse kokkuleppemenetluses karistuse kergendamisega.

2.8.5. Võrdlev kokkuvõte

Ebavõrdse kohtlemise oht on üheks erialakirjanduses enimlevinud vastuväiteks kokkulepluse suhtes Saksa kriminaalmenetluses. Mainitud probleemi põhjust võib näha paljuski selles, et Saksamaal ei ole seaduse tasemel sätestatud, milliste deliktide korral on *Absprache* kohaldatav. Nii puuduvad täpselt kindlaksmääratud kriteeriumid *Absprache* kohaldamiseks. See aga jätab prokuratuurile väga suure diskretsioonivõimaluse *Absprache* kohaldamise suhtes.

Väidetakse, et USA *plea bargaining*-menetlus põhjustab võrdsuse sätte rikkumist, kuna prokuröril on ohjeldamatu diskretsioonivõim.

Nii Itaalia kriminaalmenetlusliku *applicazione della pena su richiesta* menetluse rakendamiseks kui ka Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse rakendamiseks on ette nähtud selged kriteeriumid olenevalt delikti liigist. Järelikult ei ole põhjust väita, et võrdse kohtlemise põhimõte on rikutud sellega, kui vastavalt seadusega kindlaksmääratud kuritegude valdkonnas ei kohaldata kokkuleppemenetlust.

Nii USA *plea bargaining*-menetluse, Itaalia kriminaalmenetlusliku *applicazione della pena su richiesta* menetluse rakendamisel kui ka Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse rakendamisel ei ole võrdse kohtlemise printsiibi rikkumisena käsitatav see, kui kohus karistab kokkuleppivat süüdlast leebemalt kui seda süüdlast, kes ei soovi kokkuleppemenetluse kohaldamist, vaid eelistab üldkorras kohtulikku arutamist.

---

³³⁹ Selle kohta, mida tähendab nimetatud seadusesättes “süüteo avastamisele aktiivne kaasaaitamine” on erialakirjanduses muuhulgas märgitud, et see tähendab koostööd süüteo asjaolusid väljaselgitava isikuga (näiteks uurija või prokuröri), kaasosaliste paljastamist või muud sellist. - Vt. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. / Koostajad Jaan Sootak ja Priit Pikamäe, Tallinn, 2002, § 57, kommentaar nr 6.3.

2.9. Prokuratuuri otsustusvabadus kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuses

2.9.1. Prokuratuuri otsustusvabadus *plea bargaining* kohaldamise küsimuses USA kriminaalmenetluses

Süüdistataval ei ole põhiseaduslikõiguslikult tagatud nõudeõigust prokuratuuriasutusega kriminaalmenetlusliku kokkuleppe sõlmimiseks. USA kriminaalmenetluses võib süüdistusasutus vabalt otsustada, kas ta peab kohtuliku peamenetluse (*trial*) läbiviimist kohaseks ja keeldub läbirääkimistest (karistumäära) soodustuste suhtes *guilty plea* andmise korral või eelistab ta juhtumi lõpetamist *guilty plea* kaudu. Süüdistusasutuse toimimisvabadusel on vaid seal piirid, kus on tegemist võrdse kohtlemise printsiibiga (*equal protection clause*). Nii ei tohi *plea* läbirääkimiste pakkumist või keeldumist teha sõltuvaks rassist, soost, religioonist või sarnastest süüdistatava tunnustest³⁴⁰.

Prokuratuuri otsustus *plea agreement* suhtes sõltub juhtumi sobivusest kohtulikuks arutamiseks peamenetluses. Prokuröri lähteotsuse tugevus sõltub delikti liigist ja süüte raskusest, süüdistatava eluloost koos varasema karistusega, kaitse vastuväidetest, kuriteo ohvri vajadustest, võimaliku apellatsioonimenetluse aspektidest, avalikust arvamusest ja eelkõige tõenduslikust olukorrast³⁴¹. See, kas *guilty plea* prokuratuuri vaatekohast end ära tasub, sõltub sellest, kui tugevasti on süüdistusettehete õiguslikult põhjendatav. Oluline on näiteks see, kas süüdistus sisaldab teisi kergemaid süütegusid (*lesser included offenses*), kui kõrge on maksimumkaristus ja miinimumkaristus, kas esineb diversioonivõimalusi, kas on võimalik tingimuslik karistus ja nii edasi³⁴².

2.9.2. Prokuratuuri otsustusvabadus *Absprache* kohaldamise küsimuses Saksa kriminaalmenetluses

Saksamaal on kokkulepped kriminaalmenetluses küll teatud tingimustel lubatud, kuid süüdistataval ei ole õigust nõuda, et prokurör nõustuks süüdistatava (või tema kaitsja) ettepanekuga kokkuleppel põhinevaks menetluseks.

Saksa kriminaalmenetluses puuduvad õiguslikud vahendid kokkuleppimisele sundimiseks. Igal asjaosalisel on aga lubatud teha katse kokku leppida. Kui kohtuniku, prokuröri või kaitsja arvates on kokkulepe (*Absprache*) teostatav ja eesmärgipärane, siis püüdleb ta selle menetlusvormi rakendamise poole. Praktika

---

³⁴⁰ Vt. J. Bickel, lk 104.

³⁴¹ K. Dreher, lk 144.

³⁴² Vt. Samas, lk 145.

kohaselt on tal siin vaba valik. Tema otsustus ei ole kontrollitav ja ei ole allutatud õiguslikele kriteeriumidele³⁴³.

Saksa õigusalas esialakirjanduses on tehtud seaduse täiendamise ettepanek, mille kohaselt tuleks enne kohtuliku peamenetluse avamise otsust läbi viia koöperatsioonimenetlus (*Kooperationsverfahren*), milles osalejatel on võimalus viia menetlus lõpule kokkuleppe (*Absprache*) kaudu. Selle menetluse positiivsel lõppemisel oleks siis leitud tulemus kõigile osalistele siduv³⁴⁴. Prokuratuur võiks koöperatsioonimenetluse läbiviimisest keelduda vaid vastava põhjendatud avaliku huvi korral. Seda otsustust tuleks põhjendada³⁴⁵.

2.9.3. Prokuratuuri otsustusvabadus *applicazione della pena su richiesta delle parti* kohaldamise küsimuses Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalia kriminaalmenetluses võivad pooled *applicazione della pena su richiesta* karistustaotluse esitada kuni esimese instantsi kohtus peamenetluse avatuks kuulutamiseni (*Cpp* art. 446 I), seega juba ka juurdlusmenetluse ajal³⁴⁶. Menetlus on juba siis rakendatav, kui taotluse esitab ainult üks pooltest, prokuratuur või kohtualune (*Cpp* art. 444 II; *Cpp* art 446 IV). Taotlus ja vastav nõusolek esitatakse kohtuistungil suuliselt, teistel juhtudel koostatakse need kirjalikult. (*Cpp* art. 446 II). Nõusoleku taotluse kohta võib anda kuni esimese instantsi kohtuliku peamenetluse avatuks kuulutamiseni ka siis, kui varem on sellest keeldutud (*Cpp* art. 446 IV). Prokuröri on Itaalia menetluskorra kohaselt diskretsioon otsustamisel, kas ta annab süüdistatava taotluse suhtes nõusoleku. Keeldumiseks peavad olema siiski esitatud asjakohased põhjused³⁴⁷. Põhjendus peab olema selgesõnaliselt väljendatud. Seaduses on jäetud määratlemata kriteeriumid, mille peab prokurör esitama selleks, et oma põhjendamiskohustust täita. Erialakirjanduses on avaldatud arvamust, et kui võtta aluseks see, et nõusolek peab olema suunatud esitatud taotlusele, ja et täpsemalt öeldes peaks see nõue kehtima ka vastuväite suhtes, siis peab ka vastuväide vahetult tuginema esitatud taotlusele. Prokuröri poolt esitatud vastuväite põhjendus peab näitama hinnangut esitatud taotluses ette antud asjaoludele. Vastuväite tõhusa põhjendamise lähtekohtadeks võivad seejuures väidetavalt olla taotletava karistuse liik ja määr, lisakaristuse liik, hinnang üksikasjadele, tingimisi karistuse määramisele ja muule sarnasele. Seevastu ei ole nõusolekust äraütlemine konkreetsete kuritegude puhul põhjendusena põhimõtteliselt piisav. Samuti ei piisa nõusolekust äraütlemiseks sellest, kui prokuröri arvates ei saa kohtuliku arutamise läbiviimisest loobuda³⁴⁸.

Juhul, kui kriminaalasi jõuab kohtuliku peamenetluseni, siis võib kohtunik selle menetluse lõpus süüdistatava ettepaneku vastu võtta, kui ta on selle taotluse sobivuses veendunud ja peab prokuröri keeldumist põhjendamatuks (*Cpp* art 448 I S. 1)³⁴⁹.

³⁴³ B. Terhorst, *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, 2002, S. 606.

³⁴⁴ S. Braun, *Die Absprache*, S. 297.

³⁴⁵ Samas, lk 298.

³⁴⁶ A.M. Stile, *ZStW* 104 (1992), H. 2, S. 440.

³⁴⁷ R. Budde, *ZStW* 102 (1990), H. 1, S. 215-216.

³⁴⁸ U. Bogner, lk 164.

³⁴⁹ R. Budde, *ZStW* 102 (1990), H. 1, S. 215-216.

2.9.4. Prokuratuuri otsustusvabadus kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuses Eesti kriminaalmenetluses

KrMS-s sätestatu kohaselt võib kokkuleppemenetluse alustamine toimuda prokuratuuri initsiatiivil (KrMS § 240, § 223) või kahtlustatava või süüdistatava algatusel (KrMS § 242). See, et kahtlustataval või süüdistataval on seadusega ette nähtud võimalus kirjalikult taotleda kokkuleppemenetluse kohaldamist, ei tähenda kahtlustatava või süüdistatava nõudeõigust kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Prokuratuuril on õigus keelduda kokkuleppemenetluse kohaldamisest (KrMS § 242 lg-le 2, § 239 lg 2 p 2). Seaduses ei ole ette nähtud, et prokuratuur peaks kokkuleppemenetluse kohaldamisest keeldumist põhjendama. Vaatamata põhjendamiskohustuse puudumisele ei ole prokuratuuril lubatud kokkuleppemenetluse kohaldamisega nõustumist või sellest keeldumist seada sõltuvusse rahvusest, rassist, nahavärvusest, soost, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest, varalisest ja sotsiaalsest seisundist ja nii edasi.

Kuna KrMS-s ei ole ette nähtud kriteeriume, millest lähtudes peaks prokuratuur otsustama, kas alustada ise kokkuleppemenetlust või mitte, või kas nõustuda kokkuleppemenetluse kohaldamisega või mitte, siis on oht, et prokuratuur lähtub otsustamisel subjektiivsest suvast. Nii ei ole näiteks välistatud, et kokkuleppemenetluse kohaldamine või mittekohaldamine sõltub prokuratuuri (prokuröri) üldisest põhimõttelisest suhtumisest kokkuleppemenetluse vormi. Järelikult oleks seadusega vaja mõnevõrra piirata prokuratuuri suva kõne all oleva küsimuse otsustamisel. Prokuratuuri subjektiivse suva piiramiseks ei ole ilmselt siiski mõttekas seaduses loetleda kõiki üksikuid kriteeriume, mille alusel peaks prokuratuur otsustama, kas kohaldada kokkuleppemenetlust või jätkata kriminaalmenetlust üldkorras. Mõttekas oleks seaduses sätestada piisavalt üldine kriteerium prokuratuuri suva piiramiseks. Kokkuleppemenetluse kohaldamise või mittekohaldamise küsimuse otsustamisel võiks prokuratuuri suva piirata näiteks sellise määratlemata õigusmõistega nagu seda on “avalik menetlushuvi”. See tähendaks seda, et kui kokkuleppemenetluse kohaldamine on prokuratuuri hinnangul avalikes menetlushuvides, siis tuleks kohaldada kokkuleppemenetlust. Selline piisavalt üldine õigusmõiste annaks ühelt poolt prokuratuurile küllaldase võimaluse kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuse otsustamisel arvestada väga erinevate asjaspeetuvate kaalutlusaspektidega ja teiselt poolt võimaldaks piirata prokuratuuri subjektiivset suva selle küsimuse otsustamisel.

Näiteks peaks prokuratuur kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuse otsustamisel arvestama kokkuleppemenetluse kui ühe lihtmenetluse vormi üldise eesmärgiga. Nimelt peab kokkuleppemenetlus aitama realiseerida avaliku menetlushuviga hõlmatud menetlusökonoomia eesmärki. Tähelepanuta ei tohiks jätta seda, et kokkuleppemenetlus peab aitama tagada kriminaalasjade lahendamise suurema kiiruse kui üldkorras toimuv kriminaalmenetlus. Seega järelikult juhul, kui kokkuleppemenetluse kohaldamisega ei ole menetlusökonoomia eesmärk prokuratuuri hinnangul saavutatav või ei ole see eesmärk piisaval määral saavutatav, siis oleks prokuratuuril asjakohane alus kokkuleppemenetlust mitte kohaldada. Sellise juhtumiga võiks olla tegemist näiteks siis, kui süüdistatav taotleb kokkuleppemenetluse kohaldamist alles kohtuliku uurimise lõpustaadiumis või ka sel juhul kui prokuratuur ise kaalub kokkuleppemenetluse alustamist kohtulikul

uurimisel. Sel juhul on oht, et kokkuleppemenetluse kohaldamine mitte ei kiirendaks kriminaalasja lahendamist, vaid hoopis tooks kaasa kriminaalmenetluse ajalise venimise. On ju prokuratuuril vaja enne kokkuleppemenetluse läbirääkimisi koostada protokollid ka kannatanute või tsiviilkostjate nõusolekute kohta. Eriti neil juhtudel, mil tegemist on mitme kannatanu või tsiviilkostjaga, võib nende protokollide koostamine olla üsna aeganõudev. Kuna see, kas kokkuleppemenetlus aitab saavutada menetluse kiirendamist, sõltub paljuski konkreetsest üksikjuhtumist, siis võiks prokuratuuril olla lubatud avaliku menetlushuvi alusel keelduda kokkuleppemenetluse kohaldamisest kohtuliku uurimise ajal.

Kuigi menetlusökoonomia võiks olla üheks väga oluliseks aspektiks, mida peaks prokuratuur kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuse otsustamisel kindlasti arvestama, ei tähenda see seda, et prokuratuur ei võiks arvestada ka teiste avaliku menetlushuviga hõlmatud aspekte. Kuna mõiste “avalik menetlushuvi” võiks olla prokuratuuri sisustada, siis oleks prokuratuuri ülesanne otsustada, millised aspekte hõlmaks “avalik menetlushuvi”.

2.9.5. Võrdlev kokkuvõte

Kui võrrelda käesolevas töös vaatluse all olevaid kriminaalmenetluslikke kokkuleppemenetlusi, siis võib märkida, et Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluses, USA *plea bargaining* - menetluses, Saksa *Absprache* - menetluses ja Itaalia *applicazione della pena su richiesta* - menetluses on prokuratuuril ulatuslik otsustusvabadus küsimuses, kas ta peab vajalikuks kokkuleppemenetluse läbirääkimisi pidada ning kas ta on nõus kokkuleppemenetluse läbirääkimisi pidama. Kahtlustataval või süüdistataval ei ole nõudeõigust kokkuleppemenetluse läbirääkimisteks ning prokuratuuriga kriminaalmenetlusliku kokkuleppe sõlmimiseks. Küll aga on oluline märkida, et Itaalia kriminaalmenetluses on prokuratuur kohustatud süüdistatava taotluses esitatud karistusetpaneku suhtes nõusoleku andmisest keeldumise korral oma otsustust põhjendama. Seoses Itaalia *applicazione della pena su richiesta* - menetlusega on oluline rõhutada veel ka seda, et juhul, kui kriminaalasi jõuab kohtuliku peamenetluseni, siis võib kohtunik pärast selle lõppu süüdistatava taotluses esitatud ettepaneku vastu võtta, kui ta on selle taotluse sobivuses veendunud ja peab prokuröri keeldumist põhjendamatuks.

2.10. Vaba tahe ja tõeline tahe kokkuleppemenetluses

2.10.1. Vaba tahe USA kriminaalmenetluses

USA kriminaalmenetluses on kohtul keelatud *guilty plea*’d aktsepteerida, kui ta ei ole eelnevalt süüdistatava isikliku ja avaliku küsitluse abil kindlalt veendunud, et süüdistatava süü omaksvõtt on vabatahtlik³⁵⁰. Kontrollimise ulatuse ja väljaselgitamise intensiivsuse määrab konkreetsel üksikjuhul kindlaks kohus üksikjuhtumi kõigi asjaolude hindamise alusel³⁵¹. Vabatahtlikkuse kontrollimisel ei pea kohtunik *plea hearing* staadiumis igal juhul ja eranditult küsima võimalike *plea*

---

³⁵⁰ Vt. K. Dreher, lk 124.

³⁵¹ J. Bickel, lk 137.

diskussioonide kohta, ähvarduste või lubaduste kohta. Reeglina piisab sellest, kui süüdistatava (protokollitud) süü ülestunnistusest ja süüdistatava vastustest kohtuniku küsimustele tuleneb see, et kohtunik võis tõepoolest olla veendunud selles, et *plea* anti ilma lubamatu surveta. Üldine arusaam on selline, et ei ole vajalik *Fed.R.Crim.P.* 11 selgitamis- ja kontrollimiseeskirjade sõnasõnaline järgimine. Kontrollimiseeskirja eesmärgiks on kindlaks teha ja vaieldamatult dokumenteerida see, et *plea of guilty* on antud tõepoolest vabatahtlikult ja et see ei ole lubamatu sunni kasutamise tulemus³⁵².

Süü omaksvõtt on vabatahtlik siis, kui see on toimunud ilma sunnita, ähvardusteta või ebaausate lubadusteta³⁵³. USA õiguspraktika kohaselt ei peeta vabatahtlikkust piiravaks asjaolu, et pärast peamenetlust (*trial*'i) on oodata raskemat karistust kui süü omaksvõtu korral (*plea bargaining*'i) tulemusena³⁵⁴. *Guilty plea* kehtib vabatahtlikuna juba siis, kui süüdistatav saab valida kahe õiguslikult lubatud alternatiivi vahel, mis reeglina on "*guilty plea*" või "kohtulik peamenetlus". Seejuures ei käsitata sunnina selgesõnalist ähvardust rangema karistusega juhuks, kui keeldutakse *guilty plea* andmisest³⁵⁵.

Mõistetavalt ei tohi süüdistatavat *plea* andmisele sundida füüsilise sunniga või füüsilise sunniga ähvardamisega. See kahjustab süüdistatava tahtevabadust eriti raskelt ja õigusvastasel viisil. Süü omaksvõtt on sellisel juhul kehtetu³⁵⁶. Tahtevabadust saab siiski kahjustada ka ulatuslikult vähem valusalt mõjuvate ja varjatud psüühilise sunni vahendi kaudu, nagu näiteks süüdistusametuse ähvarduse kaudu kahjulike tagajärgedega või soodustuste lubamise kaudu. Ähvardused ja lubadused ei tee *guilty plea*'d ilma pikemata mittevabatahtlikuks. Ameerikalikus kriminaalmenetluses eristatakse lubatud sündi ja lubamatut sündi. Süüdistusametusel on lubatud süüdistatavale *guilty plea* andmise juhuks pakkuda *Fed.R.Crim.P.* 11(e)(1) nimetatud soodustusi³⁵⁷. *Fed.R.Crim.P.* 11(e)(1) on nimetatud kolme tüüpilist soodustust, mida võib teha poolte kokkulepe esemeks. *Plea bargaining* raames võib süüdistusametuse kohustuda tagasi võtma üksikuid juba esitatud süüdistuspunkte või loobuma teistest teoetteheidetest. Süüdistusametusel on võimalus kokku leppida konkreetse karistumäära- või karistusraamide soovitamises, mida kohtute poolt reeglina järgitakse, kuid mis ei ole kohtule siduvad. Pooled võivad kokku leppida ka selles, et konkreetne karistus, konkreetse karistusraamid või konkreetsete karistuse määramise faktorite rakendamine on *United States Sentencing Guidelines* järgi sanktsioonina sobiv³⁵⁸. *Fed.R.Crim.P.* 11(e)(1) sätestatu näol ei ole tegemist lubatud lubaduste enumeratiivse kataloogiga. Pigem kehtib printsip, mille kohaselt süüdistusametuse võib süüdistatavale lubada igat soodustust, mille täitmine on tema võimuses. See kehtib nii täidetavate soodustuste lubamise kohta kui ka kahjulike lubaduste (ähvarduste) kohta, sedavõrd kui need käitumisviisid jäävad süüdistusametuse kompetentsi raamidesse. Näiteks lubadusi kolmandate kasuks ei peeta lubamatuks põhjendusega, et soodustuste lubamine on vaid üks paljudest faktoritest, mis mängivad rolli vabatahtlikkuse hindamisel. (Näiteks juhul, kui antakse lubadus süüdistatava venna suhtes mitte esitada süüdistust, ei too see ilma pikemata

³⁵² Samas, lk 137.

³⁵³ Vt. K. Dreher, lk 124.

³⁵⁴ Vt. K. F. Schumann, lk 162.

³⁵⁵ Vt. K. Dreher, lk 134.

³⁵⁶ J. Bickel, lk 124-125.

³⁵⁷ Vt. Samas, lk 125.

³⁵⁸ Federal Rules of Criminal Procedure 11(*Fed.R.Crim.P.11*), viidatud J. Bickel, lk 125-126.

kaasa mittevatatahtlikkust). Lubaduse täidetavuse jaoks peetakse küllaldaseks seda, kui süüdistusasutus heas usus lähtus ja tohtis lähtuda täidetavusest³⁵⁹.

2.10.2. Vaba tahe Saksa *Absprache* - praktikas

Saksa kriminaalmenetluses on *StPO* § 136a sätestatust tulenevalt teatud ülekuulamismeetodid keelatud. *StPO* § 136a sätestatud põhimõtted kehtivad ka kokkulepete (*Absprachen*) suhtes kriminaalmenetluses³⁶⁰. *StPO* §-s 136a sätestatud põhimõtteid tuleb kokkuleppeläbirääkimiste juures täpselt niisamuti järgida, nagu printsiipi, mille kohaselt keegi ei ole kohustatud end ise süüstama (*nemo tenetur se ipsum accusare*)³⁶¹.

StPO § 136a esimeses lõikes on sätestatud, et süüdistatava tahtevabadust ütluste andmisel ei tohi mõjustada halva kohtlemisega, väsitamisega, kehalise puutumatuse riivamisega, ainete manustamisega, piinamisega, pettusega või hüpnoosiga. Kohaldada võib vaid protsessiseaduses otseselt ettenähtud sündi. Keelatud on ähvardamine protsessiseaduses mitte ettenähtud sunniga, samuti ebaseaduslike lubaduste andmine. Selle paragrahvi teises lõikes on sätestatud, et süüdistatava suhtes on keelatud kasutada mälu tegevust või arusaamist mõjustavaid vahendeid.

Süü ülestunnistus (ütlused), mis on saadud eelnimetatud keeldusid rikkudes, ei ole kasutatavad tõenditena³⁶².

Süüdistatava ütluste andmise vabadust on rikutud siis, kui teda ajendatakse pettuse abil ütlusi andma. Pettuse korral annab süüdistav ütlusi küll vabatahtlikult, kuid vale ettekujutuse alusel. Lubamatu on faktide teadlik moonutatud esitamine või faktide moonutamine ning ka teadlik petmine õigusküsimustes³⁶³. Kui pettus on ütluste põhjustaja, siis ei ole süü ülestunnistus reeglina kasutatav³⁶⁴. *Absprache* korral pettuse kasutamise tüüpiliseks näiteks on karistuse kergendamise lubaduse andmine, mida algusest saadik ei olda valmis tagama või süüdistatava jaoks situatsiooni näilise lootusetuse kirjeldamine parima teadmise vastaselt³⁶⁵. "Pettusel" on Saksa *Absprache*-praktikas väidetavalt vähetähtis roll³⁶⁶.

³⁵⁹ J. Bickel, lk 126.

³⁶⁰ U. Bogner, lk 76; selle sätte tähtsuse kohta *Absprache*-praktika jaoks vt. näiteks B. Schünemann. *Absprachen*, S. B 98; A. Janke, lk 162.

³⁶¹ Vt. Saksamaa *Bundesgerichtshof* 4. karistussenati kohtuotsust 28.8.1997 – 4 StR 240/97 - *Entscheidungen*. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; *Strafrecht*. – *Strafverteidiger*, 1997, H. 11, S. 583; *Rechtsprechungsübersicht*. - *Juristische Schulung*, 1998, H. 4, S. 373; *Entscheidungen – Strafrecht* (Anm. H. Kintzi). – *Juristische Rundschau*, 1998, H. 6, S. 245.

³⁶² Vt. J. Kuckein. *Zur Verwertbarkeit des Geständnisses bei einer gescheiterten Verständigung im Strafverfahren*. – *Strafverfahrensrecht in Theorie und Praxis/Festschrift für Lutz Meyer-Gossner zum 65. Geburtstag*. Herausgegeben von Albin Eser; Jürgen Goydke; Kurt Rüdiger Maatz; Dieter Meurer, München, 2001, S. 68.

³⁶³ Vt. Samas, lk 69.

³⁶⁴ Vt. Samas, lk 70.

³⁶⁵ T. Rönna. *Die Absprache*, S. 67; K. Dreher, lk 66.

³⁶⁶ K. Dreher, lk 66.

Kuna erialakirjanduse andmetel esineb *Absprache*-kommunikatsioonis põhiliselt eksimusi *StPO* § 136a I kolmandas lauses sisalduva põhimõtte vastu³⁶⁷, siis vaatleksime selle põhimõttega seonduvat veidi põhjalikumalt.

Kõigepealt võtaksime vaatluse alla “mittelubatud abinõuga ähvardamise keelu”.

Ähvardus tähendab sellise kahjuliku tagajärje väljavaadete esitamist, mille saabumist saab ülekuulaja oma väite kohaselt mõjutada³⁶⁸.

Saksa Kriminaalprotsessi koodeksi (*StPO*) § 136 a lõikes 1 sätestatu kolmanda lausega tahetakse eelkõige takistada ülekuulamist mittelubatud meetodidega³⁶⁹. Lubamatu ähvardamisega on tegemist siis, kui ähvardatav abinõu on väljaspool ähvardaja kompetentsi või ei ole materiaaõiguslikult õigustatud³⁷⁰. Täpsustavalt tuleb siinkohal veel märkida ka seda, et Saksamaal väidetavalt ülekaaluka arvamuse kohaselt ei ole kahjuliku tagajärje väljavaadete esitamine sel juhul ähvardus, kui ähvardatav abinõu on lubatav ning kui ülekuulaja ühtlasi väljendab seda, et tema otsustus sõltub ainult asjakohasest vajalikkusest³⁷¹. Teisiti öeldes võib lubatud abinõuga “ähvardada” ainult siis, kui seda kannab asjakohane kaalutus³⁷².

Oluline on silmas pidada ka seda, et lihtsalt viide õiguslikule olukorrale tõendite esialgse hindamise alusel või õiguste selgitamised ei ole ähvardused *StPO* § 136a mõttes. Nii võib kohus süüdistatavale erapooletus vormis selgitada menetluse kokkuleppelise lühendamise võimalusi, ilma et ta eksiks *StPO* § 136a vastu³⁷³. Süü ülestunnistuse karistust kergendavale mõjule viitamise kaudu tekib keelatud sunniolukord ainult siis, kui viide ei ole enam käsitatav õiguste selgitamisena, vaid kohus väljendab seda, et ta on süüdistatava süüs juba kindlalt ja lõplikult veendunud³⁷⁴.

Väidetavalt on kokkulepluse valdkonnas ähvardusvariantidel tähendus seal, kus otsustus asja kohta tehakse sõltuvaks süüdistatava käitumisviisist, kuigi selleks puudub õiguslik alus. Näiteks leitakse, et juhul, kui kriminaalmenetluse osaline lõpetamine kooskõlas *StPO* § 154 sätestatuga seostatakse menetluseseme järelejäävas osas süü ülestunnistuse andmisega või esitatud tõenditaotluste tagasivõtmisega, on mitteasjakohased kaalutlused ilmsed, kuna sellised eeltingimused ei ole tuletatavad *StPO* § 154 sätestatust³⁷⁵.

Seoses ähvarduseküsimumusega kokkulepluse valdkonnas väärrib esiletõstmist see, et Saksamaa *Bundesgerichtshof* on (28.8.1997 – 4 StR 240/97) kohtuotsuses

---

³⁶⁷ Vt. G. Küpper / K.-C. Bode. Absprachen im Strafverfahren (2. Teil) – Bilanz einer zehnjährigen Diskussion. – Juristische Ausbildung, 1999, H. 8, S. 359.

³⁶⁸ U. Eisenberg, lk 265.

³⁶⁹ Vt. W. Siolek. Verständigung, S. 187.

³⁷⁰ J. Seier. Der strafprozessuale Vergleich im Lichte des § 136a StPO. – Juristenzeitung, 1988, H. 14, S. 687; A. Janke, lk 168.

³⁷¹ Vt. U. Bogner, lk 187.

³⁷² T. Rönna. Die Absprache, S. 190; W. Siolek. Verständigung, S. 187; J. Kuckein, lk 70.

³⁷³ Vt. J. Kuckein, lk 70.

³⁷⁴ K. Dreher, lk 68; W. Schmidt-Hieber. Verständigung, S. 82, äärenr 177.

³⁷⁵ W. Siolek. Verständigung, S. 187

väljendanud seisukoha, mille järgi ei tohi süüdistatavat rangema karistuse ähvarduse kaudu sundida süüd üles tunnistama³⁷⁶.

Edasi vaatleksime “seadusega mitteettenähtud soodustuste lubamise keeldu”.

Saksamaa *Bundesgerichtshof* on (28.8.1997 – 4 StR 240/97) kohtuotsuses väljendanud seisukoha, mille järgi ei tohi süüdistatavat seadusega mitte ettenähtud soodustuste lubamisega sundida süüd üles tunnistama³⁷⁷.

Erialakirjanduses on märgitud, et “seadusega mitteettenähtud soodustuste lubamist” võib sageli mõista kui ähvarduse teist külge. On nenditud, et soodustuse lubamises võib ühtlasi sisalduda ka ähvardus, mille kohaselt kohtu ettekujutusele mittevastava käitumise korral reageeritakse sellele teatud abinõudega³⁷⁸.

“Lubamine” *StPO* § 136a I mõttes tähendab seda, et süüdistatavale antakse siduv lubadus. Mittesiduva prognoosi korral ei “lubata” süüdistatavale midagi *StPO* § 136a I mõttes. Otsustavaks on seejuures küsimus sellest, kas süüdistatav võib selgitust mõista siduva lubadusena või mitte. Saksa kriminaalmenetluses on kokkulepetel kriminaalmenetluse ulatuse või kriminaalmenetluse tulemuse suhtes reeglina tugev *de facto* – siduvusmõju. Kokkuleppeläbirääkimiste erilise situatsiooni tõttu on kohtu iga selge lubadus käsitatav “lubadusena” *StPO* § 136a I mõttes³⁷⁹.

Soodustused on eelised, mis sobivad selleks, et mõjutada ütluste andja käitumist seoses ütluste andmisega³⁸⁰. Seadusega mitteettenähtud soodustuse lubamisega on tegemist siis, kui kohus või prokuratuur teevad pakkumise, mis formaalselt ei kuulu nende kompetentsi (näiteks kohtu lubadus karistuse täideviimist kergendada) või ei ole materiaalõiguslikult õigustatud (näiteks karistusmäär, mis rikub teole- ja süülevastava karistuse printsiipi)³⁸¹. Lubamatu oleks näiteks lubadus määrata karistus allapoole miinimumkaristust, lubadus mitte arvestada raskendavaid asjaolusid või kõrvale kalduda raskemast osavõtuvormist, kui see kõik ei ole asjast tulenevalt põhjendatud³⁸².

Rõhutamist väärrib see, et seadusega mitteettenähtud soodustuse lubamisega ei ole Saksa kriminaalmenetluses tegemist juhul, kui kohus annab süüdistatavale süü ülestunnistuse juhaks lootust karistuse kergendamise suhtes. Sellise seisukoha on väljendanud Saksamaa *Bundesgerichtshof* on oma 28.8.1997 – 4 StR 240/97 kohtuotsuses³⁸³. Siinkohal ei saa jätta tähelepanuta seda, et eelmainitud seisukoht on

³⁷⁶ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. – Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

³⁷⁷ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. – Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

³⁷⁸ Vt. A. Janke, lk 169.

³⁷⁹ G. Küpper/K.-C. Bode, Juristische Ausbildung, 1999, H. 8, S. 359.

³⁸⁰ U. Eisenberg, lk 267.

³⁸¹ G. Küpper / K.-C. Bode, Juristische Ausbildung, 1999, H. 8, S. 359.

³⁸² G. Wolfslast. Absprachen im Strafprozeß. – Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1990, H. 9, S. 412; vt ka U. Bogner, lk 82.

³⁸³ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. – Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

saanud erialakirjanduses kriitika osaliseks. T. Weigend on nimetatud seisukoha suhtes märkinud, et sellega on tunnistatud lubatavaks seesama peibutusvahend, mis asja arutamise konkreetsetes situatsioonides on esmajärgulise tähtsusega ja millest reeglina piisab selleks, et senini mitte koostöövalmis süüdistatavat ajendada järeleandmisele. T. Weigend avaldab kahtlust selles, et kohtu poolt karistuse kergendamise pakkumine senini eitavale ja vaikivale süüdistatavale vastutasuks süü ülestunnistuse eest respektierib süüdistatava tahteotsustuse vabadust. Selline "lubadus" on T. Weigendi arvates esiteks lubatud ainult juhul, kui kohus karistusõiguse järgi tõepoolest tohib süü ülestunnistust arvestada karistust kergendavalt. Teiseks tõusetub T. Weigendi arvates küsimus sellest, kas süü ülestunnistuse juhuks karistuse kergendamise väljavaadete esitamine ei ole vältimatult seotud karistuse raskendamise ähvardusega soovitud koostööst keeldumise korral. Kolmandaks asub süüdistatav T. Weigendi arvates eriti raskes psühholoogilises situatsioonis, kuna tema olulisima läbirääkimiste partneri (kohtuniku, täpsemalt kohtu eesistuja) käes on ühtlasi peamenetluses kohtuliku arutamise juhtimine ning ka karistusmäära kindlaksmääramine. T. Weigend on seisukohal, et "kokkuleppe" puhul on tegemist mitte lihtsalt normatiivselt etteantud otsustusprogrammiga (süü ülestunnistuse karistust kergendav mõju) kinnipidamise prognoosiga, vaid sellise konkreetse sanktsiooniotsustuse saavutamise, mille juures süüdistatav saab otsustuse kandjat mõjutada otsustuse kandja jaoks soovitud (hea) käitumisega³⁸⁴.

Edasi väärneb märkimist see, et erialakirjanduses on avaldatud arvamust, et põhimõtteliselt lubatud ja sageli isegi asjakohane on prokuröri lubadus kasutada kriminaalmenetluse otstarbekuse kaalutlusel osaliseks lõpetamiseks *StPO* § 154 võimalusi, niivõrd kuivõrd selle normi rakendamise eeldused on silmnähtavalt olemas³⁸⁵. Veel on seoses eelmainituga leitud, et kui süüdistatavale pakutakse menetluse osalist lõpetamist *StPO* § 154, 154a alusel ning talle selgitatakse ilma igasuguse survevahendita süü ülestunnistuse vajalikkust asjaolude väljaselgitamiseks, ei saa sellest järeldada, et prokurör ja kohus teeksid oma otsustuse sõltuvaks *StPO* § 154, 154a mitte ettenähtud eeltingimustest. Kui "normaalse" menetluse tulemusena võiks süü ülestunnistuse korral menetluse osaliselt lõpetada, siis ei ole menetluse osalise lõpetamise pakkumine ka "*Absprache* - menetluse" korral "seadusega mitteettenähtud soodustuse lubamine"³⁸⁶. Lubamatu on aga näiteks see, kui süüdistatavale lubatakse, et menetlus lõpetatakse kõigis senini teadmata kuritegude osas, mille kohta ta süü ülestunnistuse annab. Seda põhjusel, et etteruttavalt ei või kunagi seni teadmata kuritegude osas süü ulatuse kohta avaldust teha³⁸⁷.

Oluline on rõhutada, et põhimõtteliselt ei ole lubamatu see, kui kohtu eesistuja viitab süü ülestunnistuse karistustkergendavale mõjule, või võimalusele süü ulatusliku ülestunnistuse korral mõista vabaduskaotuslik karistus tingimisi. Kui aga selleks puudub asjakohane alus, on tegemist seadusega mitteettenähtud soodustuse lubamisega³⁸⁸.

---

³⁸⁴ T. Weigend. Eine Prozeßordnung für abgesprochene Urteile? Anmerkungen zu den Entscheidungen BGH 43, 195 und BGH, NStZ 1999, 92.- Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1999, H. 2, S. 59.

³⁸⁵ U. Eisenberg, lk 268.

³⁸⁶ A. Janke, lk 179.

³⁸⁷ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 69.

³⁸⁸ Vt. U. Eisenberg, lk 268.

2.10.3. Vaba tahe Itaalia *applicazione della pena su richiesta delle parti* - menetluses

Väidetavalt esineb Itaalia kriminaalmenetluses juhtumeid, kus läbirääkimised, mille esemeks on *applicazione della pena su richiesta*, toimuvad ilma süüdistatava osavõttuta. Süüdistatav laseb end oma kaitsjal esindada (*Cpp* art. 488 I 2). Selleks on kaitsjal vaja oma kaitsealuse erivolitust (*Cpp* art. 446 III)³⁸⁹. Kui esineb kahtlusi selles, et süüdistatav on karistuse mõistmise taotluse esitanud vabatahtlikult või ta on prokuratuuri vastava taotlusega nõustunud vabatahtlikult, siis määrab kohus süüdistatava ilmumise (*Cpp* art 446 V). Sellise kohtuliku kontrolli kaudu peab tagama selle, et süüdistatava tahteotsustus on vaba välisest survest ja et ta toimis teadmisega õiguslikest tagajärgedest, mis tulenevad poolte taotlusel karistuse määramise rakendamisest. Kohtulik kontrolliõigus peab võimaldama vältida kuritarvitusi³⁹⁰.

2.10.4. Tõeline tahe Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

“Konsensuslikud elemendid” kriminaalmenetluses peaksid olema aktsepteeritavad ainult siis, kui on tagatud konsensuse vabatahtlikkus.

KrMS § 247 lõikes 2 sätestatu kohaselt teeb kohtunik kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel muuhulgas kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet.

Kõrvalmärkuse korras on oluline märkida, et USA kriminaalmenetluses kasutatakse seoses *guilty plea* vabatahtlikkusega mõistet “*voluntary*”. See mõiste tähendab ainult vaba valikut menetluse mitmete kulgemisteede vahel ning seda ei tule mõista nii, et süüdistatav on oma otsustuses vaba igasugusest sunnist³⁹¹. Saksa kriminaalmenetluses kasutatakse kokkulepluse (*Absprache*) korral, eelkõige süü ülestunnistusega seoses väljendit “*freie Willensentschließung*”³⁹² või väljendit “*Willensfreiheit*”³⁹³.

Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse õiguslikus regulatsioonis ei kasutata väljendit “vaba tahe”, vaid “tõeline tahe”. Samas tuleb aga rõhutada seda, et “tõeline tahe” on hinnanguline mõiste, mis kätkeb endas olulisel määral ka tahtevabaduse aspekti³⁹⁴.

³⁸⁹ G. Festa, lk 110.

³⁹⁰ Vt U. Bogner, lk 170.

³⁹¹ Vt. K. Dreher, lk 124.

³⁹² Vt. Saksamaa *Bundesgerichtshof*’i 28.8.1997 – 4 StR 240/97 kohtuotsuses - Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungübersicht. - Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

³⁹³ Vt. H. Landau; R. Eschelbach. Absprachen zur Strafrechtlichen Hauptverhandlung. – NJW, 1999 H. 5, S. 325.

³⁹⁴ Märkimisväärne on see, et ka KrMK-s kasutati lihtmenetluse regulatsioonis väljendit “tõeline tahe” (KrMK § 383 lg 3), kuid kohtupraktikas olid väljendi “tõeline tahe” kõrval kasutusel ka väljendid “vaba tahte avaldus” (Jõgeva Maakohtu 25. novembri 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-304/03; Tartu Maakohtu 05. aprilli 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-180/2004; Tallinna Linnakohtu 5. mai 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-1087/04; Tallinna Linnakohtu 10. mai 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-1046/04), “tõelise vaba tahte avaldus” (Tallinna Linnakohtu 2. aprilli 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-674/04; Tallinna Linnakohtu 11. mai 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas

Mõistet “vabatahtlikkus” ei tohiks sisustada puhtalt psühholoogilisest vaatekohast lähtudes. Kriminaalmenetluses on süüdistatav eranditult otsustussituatsioonides, milles ta saab oma menetlusliku käitumisega mõjutada menetluse kulgu. Samas on süüdistatav alati ähvardava süüdimõistmise surve all ja on seega psühholoogilises mõttes “mittevaba”³⁹⁵.

Oluline on märkida, et Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses ei ole nõutud süü ülestunnistuse esitamine või süü omaksvõtu avalduse esitamine. Seega ei ole Eesti kokkuleppemenetluses vaja kontrollida, kas süü ülestunnistus või süü omaksvõtu avaldus on antud vabatahtlikult. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses tuleb kindlaks teha see, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist taht. Eesti kokkuleppemenetluse regulatsiooni kohaselt peab kohtunik kokkuleppemenetluses süüdistatava tõelise tahte väljaselgitamiseks kohtulikult arutamisel alati vahetult ära kuulama süüdistatava selgitused kokkuleppe sõlmimise asjaolude kohta.

Eesti KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetluse õiguslik regulatsioon on kooskõlas *nemo tenetur se ipsum accusare* printsiibiga. Kui prokuratuur vastavalt KrMS § 240 p-le 1 selgitab kahtlustatavale või süüdistatavale kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalust, tema õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse tagajärgi ning kui prokuratuur seejärel küsib, kas kahtlustatav või süüdistatav on kokkuleppemenetluse kohaldamisega nõus, siis toimib ta selles osas kooskõlas *nemo tenetur se ipsum accusare* printsiibiga, et ta ei sunni kahtlustatavat või süüdistatavat andma ütlusi iseenda vastu. Prokuratuuri esitatud kokkuleppemenetluse kohaldamise ettepanek ei tähenda isegi kaudselt ettepanekut anda ütlusi iseenda vastu. Võib ju kokkuleppemenetluse kohaldamine toimuda ka nii, et kahtlustatav või süüdistatav üldse ei anna tõendina käsitatavat süü ülestunnistust.

Siinkohal tuleb rõhutada, et kokkuleppemenetluse õiguslik regulatsioon ei hõlma ütlustena antava süü ülestunnistusega seonduvat. KrMS-s ei ole ette nähtud seda, et prokuratuur võiks süü ülestunnistuse seada kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimuseks. Siiski võiks küsida, kas kokkuleppemenetluse raames oleks põhimõtteliselt võimalik ka süü ülestunnistuse suhtes läbirääkimine ja süü ülestunnistuse andmine kooskõlas *nemo tenetur se ipsum accusare* printsiibiga.

Enne eeltoodud küsimusele vastamist on oluline märkida, et kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalikkuse üle otsustamisel on prokuratuuril otsustusvabadus (KrMS § 240). Mõistetavalt on prokuratuuril mõttekas nõustuda kokkuleppemenetluse kohaldamisega ja kokkuleppe sõlmimisega vaid juhul, kui ta on veendumusel, et toimikus sisalduvad tõendusmaterjalid, ei tekitaks kohtunikus kahtlusi tõendamiseseme asjaolude tõendatuses. Järelikult, kui prokuratuur ei saa süü ülestunnistuse andmist seada kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimuseks, siis on kokkuleppemenetluse kohaldamine võimalik vaid juhul, kui muude tõendusvahenditega oleks süüdistatava süü ilma kahtluseta tõendatav. Sellisel juhul

---

nr. 1-1095/04), “vabale ja tõelisele tahtele” (Valga Maakohtu 12. detsembri 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-227/03; Valga Maakohtu 20. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-9/04).

³⁹⁵ Vt. E. Weßlau, lk 232.

aga ei saa kokkuleppemenetlust tõhusalt kasutada tõendamisraskuste ületamiseks. Selle tulemusena on kokkuleppemenetluse rakendamisvõimalused suhteliselt kitsad. Samas tuleb rõhutada seda, et erialakirjanduse andmetel on teistes riikides (näiteks USA ja Saksa) kriminaalmenetlustes väidetavalt just tõendamisraskused traditsiooniliselt olnud kokkuleppemenetluse rakendamise prokuratuuripoolse huvi üheks olulisemaks põhjuseks (vt. käesoleva töö osasid: 1.2.2. “*Absprache* praktika põhjused Saksamaal” ja 1.2.1. “*Plea bargaining* - menetluse põhjused USA-s”).

Kuna süü ülestunnistuse andmise küsimus seondub ütluste andmise küsimusega, siis on oluline rõhutada, et Eesti Vabariigi põhiseaduse § 22 kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda vastu. Nii on ka vastavalt KrMS § 34 lg 1 p-s 1 ja § 35 lg-s 2 sätestatule kahtlustataval või süüdistataval õigus anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest. Seda põhimõtet võiks pidada teatud mõttes üheks olulisemaks argumendiks selle poolt, et prokuratuur ei tohiks süü ületunnistuse andmist seada kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimuseks. Kui prokuratuur seab tõendina käsitatava süü ületunnistuse andmise kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimuseks, siis võib kahtlustatav või süüdistatav sattuda survesituatsiooni, kus tal tuleb teha valik, kas loobuda õigusest keelduda ütluste andmisest või loobuda kokkuleppemenetlusest ja järelikult ühtlasi ka võimalusest saada kergem karistus.

Selle argumendi kaalu vähendab aga mõnevõrra see, et kriminaalasja menetlemine kokkuleppemenetluse vormis ei pea olema kõigile kahtlustatavatele ja süüdistatavatele garanteeritud. See on vaid üks kriminaalasja menetlemise alternatiivne tee, mille saab kahtlustatav või süüdistatav prokuratuuri nõusolekul vaba tahte alusel valida. Oma olemuselt eeldab see kriminaalasja menetlemise lihtsustatud tee poolte konsensust, mis peaks vajadusel põhinema poolte vastastikusel järeleandmisel. See järeleandmine võiks ühelt poolt seisneda ka selles, et kahtlustatav või süüdistatav loobub kasutamast oma õigust keelduda ütluste andmisest ja teiselt poolt selles, et prokuratuur vastutasuks nõustub vastavalt kergema karistuse liigi või määraga. Kahtlustatava või süüdistatava loobumine nimetatud õiguse kasutamisest ei ole aga kriminaalasja menetlemisel vältimatult vajalik, sest talle jääb võimalus valida oma õiguste täiemahuliseks realiseerimiseks üldkorras toimuv menetlus. Seega, kui kahtlustatav või süüdistatav eelistab üldkorras menetlusele kokkuleppemenetluse kohaldamist, siis peaks ta arvestama sellega, et osade õiguste täiemahuline realiseerimine kokkuleppemenetluses ei ole paratamatult võimalik. Nii peaks kahtlustatav või süüdistatav arvestama sellega, et teatud juhtudel ei ole kokkuleppemenetluse kohaldamine siis võimalik, kui ta kasutab oma õigust keelduda ütluste andmisest. Põhimõtteliselt võiks lähtuda arusaamast, et *nemo tenetur*-printsip ei nõua iga enesesüstamise stiimuli vältimist, vaid keelab ainult süüdistatava sundimise kaasa aitama enda süüdimõistmisele³⁹⁶. Eeltoodud arusaamast lähtudes peaks prokuratuuril olema lubatud kahtlustatavale või süüdistatavale selgitada kokkuleppemenetluse kohaldamise põhimõttelist võimalikkust. Ühtlasi peaks prokuratuuril olema lubatud kahtlustatavale või süüdistatavale ilma surveavalduseta selgitada ka seda, et kahtlustatava või süüdistatava ütlused aitaksid tõendamiseseme asjaolude suhtes saavutada selgust ning selgus tõendamiseseme asjaolude suhtes võiks teha võimalikuks kokkuleppemenetluse kohaldamise. Sellisel juhul ei seaks

³⁹⁶ Sellise arusaama kohta vt P. M. Bömeke. *Rechtsfolgen fehlgeschlagener Absprachen im deutschen und englischen Strafverfahren. Eine rechtsvergleichende Untersuchung der Folgeprobleme strafprozessualer Verständigung*. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien, 2001, S. 89.

prokuratuur süü ülestunnistust kokkuleppemenetluse kohaldamise vältimatuks ja vahetuks tingimuseks, vaid viitaks eelkõige võimalusele kahtlustatava või süüdistatava ütluste abil saavutada tõendamiseseme asjaolude suhtes selgust. Kõne all oleval juhul ei oleks kokkuleppemenetlus välistatud ka sel juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav küll ei nõustu süü ülestunnistust andma, kuid tõendamiseseme asjaolude suhtes saavutatakse siiski selgus.

Kahtlustatav või süüdistatav, valides menetlusvormina kokkuleppemenetluse, loobub sisuliselt mitmetest õigustest ja teda kaitsvatest kriminaalmenetluse printsiipidest ning see loobumine peab olema vabatahtlik. Teisiti öeldes peab kokkuleppemenetluse valik olema vabatahtlik. Ka kokkuleppe sõlmimine kokkuleppemenetluses peab olema vastavuses süüdistatava tõelise tahtega. Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse õiguslikus regulatsioonis ei ole sätestatud kriteeriume, mille alusel peaks kohus kooskõlas KrMS § 247 lõikes 2 sätestatuga tegema kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. Siiski võiks seoses süüdistatava tõelise tahte kindlakstegemisega kokkuleppemenetluses tähelepanu osutada KrMS § 64 lg-s 1 sätestatud tõendite kogumise üldtingimustele. Nimelt on selles sättes ette nähtud, et tõendeid kogutakse viisil, mis ei riiva kogumises osaleja au ja väarikust, ei ohusta tema elu või tervist ega tekita põhjendamatult varalist kahju. Samas on sätestatud, et keelatud on tõendeid koguda isikut piinates või tema kallal muul viisil vägivalda kasutades või isiku mäluvõimet mõjutavaid vahendeid ja inimväarikust alandavaid viise kasutades.

Nimetatud nõuded ja keelud on tõendite kogumisel järgimiseks kohustuslikud, kuid põhimõtteliselt samad nõuded võiksid olla lähtekohaks ka selle kindlakstegemisel, kas süüdistatava poolt kokkuleppemenetlusega nõustumine ja kokkuleppe sõlmimine on olnud vastavuses tema tõelise tahtega. Nii näiteks ei ole süüdistatav kokkulepet sõlmides ilmselt väljendanud oma tõelist tahet, kui temalt kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusoleku saavutamiseks ja temaga kokkuleppele jõudmiseks on teda piinatud või tema kallal muul viisil vägivalda kasutatud või isiku mäluvõimet mõjutavaid vahendeid ja inimväarikust alandavaid viise kasutatud.

Samas tuleb tõdeda, et lisaks eelnimetatud nõuetele ja keeldudele on kokkuleppemenetluses süüdistatava tõelise tahte kindlakstegemisel ilmselt oluline järgida veel mitmeid teisi kriteeriume ja põhimõtteid.

Alljärgnevalt võtame mõned neist vaatluse alla.

Soodustuste lubamine

Kõigepealt küsime, kas sel juhul on süüdistatav kokkuleppe sõlmimisel väljendanud oma tõelist tahet, kui kokkuleppemenetluse kohaldamiseks kahtlustatava või süüdistatava nõusoleku saavutamiseks ja temaga kokkuleppele jõudmiseks on temale lubatud soodustusi.

Põhimõtteliselt peaks prokuratuuril olema lubatud pakkuda kahtlustatavale või süüdistatavale seadusega ettenähtud soodustusi. Keelatud peaks olema seadusega mitteettenähtud soodustuste lubamine. Lubamatu on näiteks see, kui süüdistatavale lubatakse, et kui ta nõustub andma süü ülestunnistuse ja nõustub

kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning nõustub kokkuleppe sõlmima, siis menetlus lõpetatakse kõigis senini teadmata kuritegude osas.

Seadusega mitteettenähtud soodustuse lubamisena ei tohiks Eesti kriminaalmenetluses käsitada seda, kui prokuratuur annab kahtlustatavale või süüdistatavale kokkuleppemenetlusega nõustumise juhuks (ja/või kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise juhuks) lootust karistuse kergendamise suhtes. Prokuratuuril võiks olla lubatud kahtlustatavale selgitada, et süü ülestunnistus on karistust kergendav asjaolu. Veel võiks prokuratuuril teatud juhtudel olla lubatud ilma igasuguseid surveabinõusid kasutamata selgitada, et kui kahtlustatav nõustub kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning aitab kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise kaudu ületada tõendamiskasused, siis võib prokuratuur KrMS §-s 202 või §-s 203 ette nähtud tingimuste esinemise korral osade kahtlustatavale süükohtu koostamise kuritegude osas kriminaalmenetluse lõpetada või esitada kohtule taotluse nende kuritegude osas kriminaalmenetluse lõpetamiseks (vt. käesoleva töö osa: 3.4.3. "Süüdistuse ulatus kokkuleppe võimaliku objektina Eesti kriminaalmenetluses").

Ähvardamise keeld

Kui kahtlustatava või süüdistatavaga kokkuleppele jõudmiseks on tema suhtes kasutatud ähvardamist, siis on alust asuda seisukohale, et süüdistatav ei ole kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet. Ähvardamisega on tegemist siis, kui lubatakse kasutada abinõu, mis on väljaspool selle lubaduse andja kompetentsi või ei ole materiaalsoojust või menetlussoojust õigustatud. Nii on ähvardamisega tegemist näiteks sel juhul, kui prokuratuur ähvardab senise menetluses oleva kahtlustuse- või süüdistusega võrreldes raskema kahtlustuse- või süüdistusega. Samuti võiks pidada ähvarduseks seda, kui prokuratuur ähvardab süüdistusse täiendavalt kaasata karistuse mõistmise jaoks relevantseid asjaolusid. Lubamatu võiks olla ka näiteks prokuratuuri ähvardus alustada kriminaalmenetlust ja esitada süüdistus kahtlustatava või süüdistatava perekonnaliikme suhtes (isegi juhul, kui selle perekonnaliikme suhtes esineb tõepoolest kuriteokahtlus).

Oluline on silmas pidada ka seda, et lihtsalt viide õiguslikule olukorrale tõendite esialgse hindamise alusel või õiguste selgitamised ei ole ähvardused. Nii võib prokuratuur süüdistatavale erapooletus vormis selgitada kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalusi, ilma et tegemist oleks ähvardusega.

Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse kohaldamisel tuleks lähtuda põhimõttest, et vabatahtlikkust piiravaks ei ole see asjaolu, et pärast traditsioonilist pikka kohtumenetlust on tõenäoliselt oodata raskemat karistust kui kokkuleppemenetluse kohaldamise korral ja süü ülestunnistuse andmise korral³⁹⁷. Järelikult ei ole põhjust pidada kahtlustatava või süüdistatava tahtevabadust lubamatult piiravaks ähvarduseks seda, kui prokuratuur kahtlustatavale või süüdistatavale selgitab, et pärast traditsioonilist pikka kohtumenetlust on tõenäoliselt oodata raskemat karistust kui kokkuleppemenetluse kohaldamise korral ja süü

---

³⁹⁷ Lihtmenetluse korral on sellise arusaamaga olnud kooskõlas ka näiteks Tallinna Ringkonnakohtu otsus 29.03.2004 (kriminaalasi nr. 2-1/362/04).

ülelunnistuse andmise korral. Tõsi, eelmainituga seoses tuleb mõnda, et kahtlustatav või süüdistatav võib vastavat selgitust tajuda ja mõista ähvardusena. Kõne all oleval juhul ei ole aga siiski tegemist ähvardusega, vaid tegemist on selgitusega, mis on kooskõlas seadusega. Prokuratuur ei tohi kahtlustatavale või süüdistatavale sel moel survet avaldada, et ta näiteks ähvardab taotleda oluliselt raskemat karistust kui oleks tegelik süülevastav karistus.

Pettuse kasutamise keeld

Ka sel juhul, kui süüdistatavaga kokkuleppele jõudmiseks on kasutatud pettust, on alust asuda seisukohale, et süüdistatav ei ole kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet. Lubamatul moel mõjutab kahtlustatava või süüdistatava tahte kujunemist faktiliste andmete teadlik moonutatud esitamine või faktiliste andmete moonutamine ning ka teadlik petmine õigusküsimustes. Lubamatuks tuleb pidada selliste tõendusvahendite varjamist, mille olemasolu kujutab endast võimalust tõsiselt kahelda süüdistatava süüs. Lubamatult toimib prokurör, kes kokkuleppemenetluses suurema läbirääkimiste mänguruumi saavutamiseks teadlikult lubab kahtlustatavat või süüdistatavat süüdistada rohkemates kuritegudes või raskemates kuritegudes kui see oleks tõendatav. Ameerikalikus kriminaalmenetluses tuntud *overcharging* sarnase taktika kasutamise korral ei oleks enam tegemist ausa kriminaalmenetlusega (vt. käesoleva töö osa: 3.2.1. “Kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppe objektina USA kriminaalmenetluses”).

Selle alateema lõpetuseks tuleb märkida, et seaduses ei ole piisava selgusega sätestatud seda, kuidas peaks kohus toimima sel juhul, kui kohus teeb kindlaks, et kokkulepet sõlmides ei ole süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. KrMS §-s 248 on sätestatud, millisel juhul milline kohtulahend tuleb kokkuleppemenetluses teha. Kuid puudub säte selle kohta, millise lahendi peaks kohus tegema sel juhul, kui kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel ilmneb, et kokkulepet sõlmides ei ole süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. Neil juhtudel ei pea alati olema kahtlusi vastavalt KrMS § 306 lg-le 1 ja lg-le 2 kohtuotsuse tegemisel lahendatavate küsimuste suhtes. KrMS-s vastava sätte puudumine ei tohiks aga tähendada seda, et kohus peaks kokkuleppemenetlust jätkama ning tegema kokkuleppemenetluses ka süüdimõistva kohtuotsuse sel juhul, kui kohus teeb kindlaks, et kokkulepet sõlmides ei ole süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet (Selle küsimuse kohta vaata käesoleva töö osa: 5.4. “Kokkuleppe siduvus kokkuleppemenetluse korral Eesti kriminaalmenetluses”).

2.10.5. Võrdlev kokkuvõte

Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses, erinevalt näiteks Saksa *Absprache*-menetlusest, ei ole nõutud süü ülelunnistuse esitamine. Seega ei ole Eesti kokkuleppemenetluses vaja kontrollida, kas süü ülelunnistus on antud vabatahtlikult. Eesti kriminaalmenetlusele on võõras USA kriminaalmenetluses tuntud *guilty plea*. Järelikult ei ole Eesti kriminaalmenetluses ette nähtud *guilty plea* sarnase avalduse vabatahtlikkuse kontrollimist. Eesti kokkuleppemenetluses toimub süüdistatava süü formaalne omaksvõtt kokkuleppe sõlmimise kaudu. Seega toimub Eesti

kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses süü omaksvõtu suhtes süüdistatava tõelise tahte kontrollimine vaid kaudselt, läbi selle, et tehakse kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. Ka näiteks Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses on kohtuliku kontrolli objektiks kokkuleppimise vabatahtlikkuse küsimus. Siiski tuleb märkida, et Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses määrab kohus süüdistatava ilmumise vaid sel juhul, kui esineb kahtlusi selles, et süüdistatav on karistuse mõistmise taotluse esitanud või ta on prokuratuuri vastava taotlusega nõustunud vabatahtlikult. Järelikult on Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse regulatsiooni kohaselt süüdistatava tõelise tahte väljaselgitamisel vahetu suulise kohtuliku arutamise tähtsus mõnevõrra suurem, kui Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses. Nimelt peab Eesti kokkuleppemenetluse regulatsiooni kohaselt kohtunik kokkuleppemenetluses süüdistatava tõelise tahte väljaselgitamiseks kohtulikul arutamisel alati vahetult ära kuulama süüdistatava selgitused kokkuleppe sõlmimise asjaolude kohta.

2.11. Kahtlustatava või süüdistatava miinimumteadmiste tagamise põhimõte

2.11.1. Süüdistatava miinimumteadmised (*intelligent plea*) USA kriminaalmenetluses *guilty plea* korral

USA kriminaalmenetluses kehtib nõue, mille kohaselt süüdistatav peab olema informeeritud selle kuriteo tunnustest (*nature of the charge*), mille suhtes ta süü omaks võtab. Teda peab olema teavitatud ka karistustagajärgede (*consequences*) teatud aspektidest. Veel peab ta olema informeeritud õigustest, millest ta loobub (*rights waived*), aga ka õigusest saada konsultatsiooni³⁹⁸. Selline nõue põhineb arusaamal, et alles konkreetsete miinimumteadmiste alusel ja materiaalsete ja menetluslike seoste mõistmisel saab süüdistatav otsustada, kas talle on soodsam ja isiklikult ihaldusväärsem *plea of guilty* andmine või vaidleva kohtumenetluse (*trial*) läbiviimine. Praktikas on *plea of guilty* reeglina kehtetu juhul, kui selle avalduse aluseks ei ole vabatahtlik ja läbikaalutud valik süüdistatava võimalike vastuste vahel³⁹⁹.

USA kriminaalmenetluses kehtib nõue, mille kohaselt kohus peab kindlaks tegema, kas süüdistatav on süüdistusetteheite iseloomust aru saanud (*understanding the nature of the charge*). Süüdistataval peab olema selge, millise keelunormi vastu ta on eksinud. Tagamaks süüdistatava arusaamist sisaldub seaduses (*Fed.R.Crim.P.11(c)(1)*) nõue, mille kohaselt kohus pöördub enne *guilty plea* aktsepteerimist süüdistatava poole ja teavitab teda selle süüdistuse iseloomust, milles süüdistatav soovib süü omaks võtta⁴⁰⁰. Kohtunik peab mitte ainult selgitama süüdistuse olemust, vaid ka positiivselt kindlaks tegema, kas süüdistatav on aru saanud õiguslikust süüdistusest süüks pandavate asjaolude suhtes. Seejuures enamasti ei piisa süüdistatava jaatavast vastusest küsimusele, kas süüdistatav on aru saanud

³⁹⁸ Vt. G. Trüg, lk 170.

³⁹⁹ Vt. J. Bickel, lk 138.

⁴⁰⁰ Federal Rules of Criminal Procedure 11(*Fed.R.Crim.P.11*), viidatud J. Bickel, lk 139.

karistatava teo koosseisust ja selle rakendamise asjaoludele⁴⁰¹. Süüdistusettehete sisu peab kohus selgitama kohtulikul arutamisel (*in open court*) ja ta peab ühtlasi protokollima seda, kas süüdistatav on süüdistusettehetest aru saanud⁴⁰².

Vastavalt *Fed.R.Crim.P.11(c)(1)* sätestatule on kohus kohustatud süüdistatavale kohtulikul arutamisel selgitama konkreetseid karistustagajärgi ja kontrollima, kas süüdistatav sai aru *plea* võimalikest tagajärgedest. USA Ülemkohus (*United States Supreme Court*) nõuab *plea of guilty* kehtivuseks ainult seda, et süüdistataval oleks täielik teadmine "otsestest tagajärgedest" (*direct consequences*), kaasa arvatud karistusähvarduse tegelik sisu⁴⁰³. *Plea* kõrvalttagajärgede (*collateral consequences*) (nagu näiteks tsiviilõigusliku nõude kaotamise võimaluse, juhilubade kinnipidamise võimaluse, valimisõiguse kaotamise võimaluse) selgitamist peetakse mittepraktiliseks. Seadusandja tahte kohaselt peab süüdistatavat olema teavitatud karistuse alammäärast (juhul, kui alammäär on olemas) ja ka võimalikust ülemmäärast, mille kohus võib määrata, aga ei pea määrama. Selle kaudu peab süüdistatav saama vähemalt teatud määral reaalse pildi karistustagajärgedest⁴⁰⁴. Pärast 1987. aastal karistuse määramise juhendi (*United States Sentencing Guidelines*) kehtestamist tuleb süüdistatavat kohustuslikult teavitada, et on olemas juhend ja kohtunik on selle rakendamiseks põhimõtteliselt kohustatud ja et lubatud on üksikjuhul sellest põhjendatud kõrvalekaldumine. Samas ei nõuta *Sentencing Guidelines* rakendamisest tuleneda võivate üksikute karistust kergendavate või karistust raskendavate aluste teadmist või juhendi rakendusviisi teadmist või selgitust tõenäolise karistusmäära kohta⁴⁰⁵.

USA kriminaalmenetluses tuleb süüdistatavale selgitada õigusi, millest süüdistatav *guilty plea* andmise korral loobub. Olulisemad õigused, millest süüdistatav *guilty plea* andmise korral loobub on õigus *jury*-menetlusele (*jury trial*), õigus konfronteeruda süüstavate tunnistajatega, õigus keelduda end ise süüstamast⁴⁰⁶. Kuna pärast *plea of guilty* aktsepteerimist ei toimu tõendite uurimise menetlust, milles vaieldakse süüküsimuse üle, peab kohus selgitama *plea of guilty* mõju. Tuleb välja selgitada, kas süüdistatav on tõendite uurimise ärajäämisest teadlik⁴⁰⁷.

2.11.2. Kahtlustatava või süüdistatava miinimumteadmiste tagamine Eesti kriminaalmenetluses

Kuna kaitsja osavõtt kokkuleppemenetlusest on kohustuslik, siis peaks suur osa selgitustööst, mis on suunatud sellele, et kahtlustatav või süüdistatav saaks kokkuleppest ja selles sisalduvast süüdistusest aru, olema kaitsja ülesandeks.

Kahtlustatava või süüdistatava subjektiseisundi tunnustamise määr kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses sõltub sellest, kuidas on kokkuleppemenetlus õiguslikult reguleeritud ja ka sellest, kuivõrd faktiliselt aktsepteeritakse kahtlustatavat või süüdistatavat kokkuleppemenetluse läbiraakimistel.

⁴⁰¹ Vt. J. Bickel, lk 156.

⁴⁰² Vt. Samas, lk 153.

⁴⁰³ *Brady v. United States*, 397 U.S. 742, 755 (1970), viidatud J. Bickel, lk 159.

⁴⁰⁴ Vt. J. Bickel, lk 159; Karistustagajärgede selgitamiskohustuse kohta vt. ka K. Dreher, lk 123.

⁴⁰⁵ Vt. J. Bickel, lk 160-161.

⁴⁰⁶ Vt. K. Dreher, lk 123.

⁴⁰⁷ Vt. J. Bickel, lk 163.

Kokkuleplusel põhinevas menetluses on väga suur oht, et kahtlustatav või süüdistatav võib osutada menetlusobjektiks. Kokkuleppemenetluses peab ju kahtlustatav või süüdistatav loobuma paljudest õigustest, sealhulgas näiteks õigusest küsitleda ise või lasta küsitleda süüdistuse tunnistajaid. Kokkuleppemenetluse korral loobub süüdistatav võimalusest viia süüdistaja tõendamisraskustesse ja saavutada sel moel õigeks mõistetav kohtuotsus. Kahtlustatav või süüdistatav peab suutma otsustada, millistest õigustest, millistel tingimustel ja mis ajahetkel ta kriminaalmenetluses loobub.

Kohtu ülesandeks kokkuleppemenetluses peaks põhimõtteliselt olema selle kindlakstegemine, kas süüdistatav on süüdistusest ja kokkuleppest aru saanud. Kohtu roll süüdistuse ja kokkuleppe sisu selgitamisel võiks olla suhteliselt tagasihoidlik. KrMS § 247 lg-s 2 on sätestatud, et kokkuleppemenetluses kohtulik arutamisel küsib kohtunik pärast kokkuleppe avaldamist, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud (KrMS § 247 lg 2). Kuna kokkuleppemenetluses sisaldub süüdistus kokkuleppes, siis hõlmab kohtuniku vastav küsimus ka süüdistusest arusaamise küsimust. Kohtu poolt süüdistuse sisu selgitamise vajalikkus võib tekkida juhul, kui süüdistatav vastab kohtu vastavale küsimusele ebaselgelt või ebakindlalt nii, et kohtul tekivad kahtlused selles, et süüdistatav on süüdistusest aru saanud. Kohus võiks süüdistuse sisu põhjalikust selgitamisest loobuda, kui süüdistuse sisu selgitamata on ilmne, et süüdistataval puudub miinimumarusaam süüdistuse sisust. Sellisel juhul on sisuliselt tegemist olukorraga, kus süüdistatav ei ole ebapiisava arusaama tõttu saanud väljendada oma tõelist tahet ning kohus ei tohiks sellist kokkulepet aktsepteerida.

KrMS § 240 p-s 1 on sätestatud, et kui prokuratuur peab võimalikuks kohaldada kokkuleppemenetlust, siis selgitab ta kahtlustatavale või süüdistatavale kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalust, tema õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgi.

Kokkuleppemenetluse kohaldamise võimaluse selgitamine

Kui prokuratuur peab võimalikuks kohaldada kokkuleppemenetlust, siis peaks ta kahtlustatavale või süüdistatavale selgitama, et kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja ja kannatanu või tsiviilkostja nõusolekul on võimalik kohaldada kokkuleppemenetlust. Selgitada võiks ka seda, et kui alustatud kokkuleppemenetlus mingil põhjusel nurjub, siis jätkatakse kriminaalmenetlust üldkorras.

Õiguste selgitamine

Isikul, kelle suhtes kohaldatakse kokkuleppemenetlust, on kahtlustatava ja süüdistatava menetlusõigused.

Kui prokuratuur peab võimalikuks kohaldada kokkuleppemenetlust, siis peab prokuratuur kahtlustatavale või süüdistatavale õiguste selgitamise käigus selgitama kahtlustatava või süüdistatava õigust anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks (KrMS § 34 lg 1 p 10), õigust osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel (KrMS § 34 lg 1 p 10), õigust teha ettepanekuid kohaldamisele

kuuluva karistusliigi ja -määra kohta, õigust sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe (KrMS § 34 lg 1 p 10).

Seoses kohtuniku õigusega kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel küsitleda süüdistatavat tuleb veel märkida seda, et enne, kui kohtunik hakkab süüdistatavale tõendamiseseme asjaolude kohta küsimusi esitama, peaks ta süüdistatavale meelde tuletama, et süüdistataval on õigus keelduda ütluste andmisest (KrMS § 34 lg 1 p 1) ning et seetõttu ei ole ta kohustatud kohtuniku vastavatele küsimustele vastama.

Kahtlustatavale või süüdistatavale tuleks ka selgitada, et tal on õigus kaitsja vahendusel tutvuda kriminaaltoimikuga enne kokkuleppemenetluse kohaldamise suhtes seisukoha võtmist.

KrMS § 224 lg 1 kohaselt antakse kriminaaltoimiku koopia kaitsjale. Kahtlustataval või süüdistataval ei ole õigust isiklikult vahetult tutvuda kriminaaltoimikuga. Rõhutamist väärrib see, et vastavalt KrMS § 35 lg-le 2 on süüdistataval õigus tutvuda kriminaaltoimikuga kaitsja vahendusel. Tähelepanuväärne on seejuures asjaolu, et sellist õigust ei ole KrMS §-s 34 ette nähtud kahtlustatavale kohtueelse menetluse lõpuleviimisel. Oluline on aga märkida, et kaitsjal on vastavalt KrMS § 47 lg 1 p-le 7 õigus tutvuda kogu kriminaaltoimikuga kohtueelse uurimise lõpuleviimisel juba sel ajal, mil tema kaitsealune on veel kahtlustatav.

Eeltoodu kokkuvõtteks tuleb rõhutada, et ausa menetluse põhimõtet silmas pidades on oluline see, et kahtlustataval või süüdistataval oleks õigus kaitsja vahendusel tutvuda kriminaaltoimikuga enne kokkuleppemenetluse kohaldamise suhtes seisukoha võtmist.

Kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgede selgitamine

Kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgede selgitamise tulemusena peaks kahtlustatav ja süüdistatav olema teadlik, millistest põhilistest õigustest ta loobub kokkuleppemenetlusega nõustumisel. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kahtlustatavale või süüdistatavale tuleks kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgede selgitamise raames muuhulgas kindlasti selgitada alljärgnevat:

Kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel ei toimu tõendite uurimise menetlust ja ei vaielda süüküsimuse üle. Süüdistataval ei ole õigust küsitleda ise või lasta küsitleda süüdistuse tunnistajaid. Kokkuleppemenetluses tehakse kohtulahend toimiku materjalide ja kokkuleppe alusel.

Süüdistataval ja kaitsjal ei ole kokkuleppemenetluse raames õigust taotleda omapoolsete tunnistajate kutsumist kohtuistungile. Teisiti öeldes ei ole kaitsjal kokkuleppemenetluse raames õigust esitada isikute nimekirja, kelle kutsumist kohtuistungile kaitsja taotleb.

Kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale ei saa esitada apellatsiooni, välja arvatud, kui tegemist on kokkuleppemenetlust reguleerivate sätete rikkumisega (KrMS § 318 lg 3 p 4).

3. KOKKULEPPE OBJEKTID KOKKULEPPEMENETLUSES

3.1. Üldülevaade kokkuleppe objektide kohta

3.1.1. Kokkuleppe objektid USA kriminaalmenetluses *plea bargaining* raames

USA kriminaalmenetluses on *plea bargaining* korral kokkuleppe objektiks süüdistatava süü omaksvõtt (*guilty plea*). Peale selle kuulub süüdistatava poolse vastutuleku vormide hulka ka teatud konkreetsetest õigustest loobumine või ütluste andmine kaassüüdistatava vastu⁴⁰⁸.

Teiselt poolt on kokkuleppe objektiks süüdistaja vastutatu süü omaksvõtu eest. Nimelt on USA *plea bargaining*'i puhul tegemist sellega, et süüdistaja saavutab süüdistatava süü omaksvõtu selle kaudu, et ta teeb teatud järeleandmisi. Vastutatu süü omaksvõtu eest võib esineda väga erineval kujul.

Plea bargaining raames võib süüdistusasutus kohustuda tagasi võtma üksikuid juba esitatud süüdistuspunkte või loobuma teistest teoetteheidetest. Süüdistusasutusel on võimalus kokku leppida konkreetse karistumäära- või karistusraamide soovitamises, mida kohtute poolt reeglina järgitakse, kuid mis ei ole kohtule siduvad. Pooled võivad kokku leppida ka selles, et konkreetne karistus, konkreetse karistusraamid või konkreetsete karistuse määramise faktorite rakendamine on karistuse mõistmise juhendi (*United States Sentencing Guidelines*) järgi sanktsioonina sobiv⁴⁰⁹.

Erialakirjanduses on märgitud, et vastutatu süü ülestunnistuse eest võib seisneda ka selles, et süüdistaja süüdistab süüdistatavat ainult vähemraskes deliktis⁴¹⁰. Nii võib prokuratuur lubada, et formuleerib lõpliku süüdistusetteheite nii, et süüdistab teda kergemas deliktis⁴¹¹.

Kokkuleppeläbirääkimiste raames võivad kauplemisobjektiks olla karistuse mõistmise jaoks relevantse süüteo asjaolud ja tagamaad (*fact bargaining*). Väidetavalt on see kauplemine eriti lihtne ja ka tõhus nende deliktide korral, mille puhul *guidelines* järgi mõistetakse karistus koguse alusel, nagu näiteks narkodeliktide või pettuse korral⁴¹².

Muud kokkulepped võivad käia kriminaaltäite kohta. Kokkulepped võivad seisneda selles, et lubatakse süüdistatavat hoida ühes kindlas vanglas. Väidetavalt on võimalikud ka kokkulepped, mis käivad kolmandate isikute kohta. Nii võidakse

⁴⁰⁸ Vt. S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 218.

⁴⁰⁹ Vt. J. Bickel, lk 125-126.

⁴¹⁰ Vt. N. Schmid, lk 59.

⁴¹¹ Vt. G. Trüg, lk 149.

⁴¹² Vt. M.B. Alder. Die Strafzumessungsrichtlinien der USA in ihrem Kontext mit Plea Bargaining. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Lang, 2001, S. 113.

kokku leppida, et prokuratuur ühe süüdistatava “*guilty plea*” eest loobub kaassüüdistatava suhtes kriminaalmenetlusest⁴¹³.

3.1.2. Kokkuleppe objektid Saksa kriminaalmenetluses

Saksa kriminaalmenetluses on kokkuleppe (*Absprache*) korral kokkuleppe objektiks süüdistatava vastuteene, mis seisneb selles, et ta loobub teatud menetluslikest õigustest. Nii võib ta lubada, et ta rohkem ei esita tõenditaotlusi või et ta võtab juba esitatud tõenditaotlused tagasi või et ta loobub edasikaebuse esitamisest⁴¹⁴. Väidetavalt kõige sagedamini avaldab süüdistatav valmisolekut anda täielik või osaline süü ülestunnistus. Vastutasu, mille suhtes annavad kriminaalmenetlusasutused lubadusi, võivad olla mitmesugused. Kohtueelses menetluses võib see eelkõige seisneda süüdistuse esitamise vältimises kriminaalmenetluse lõpetamise kaudu *StPO* § 153a alusel. Samuti võidakse kärpida menetluseset *StPO* § 154 rakendamise kaudu. Kõne alla võib tulla ka *Strafbefehl*-menetluse rakendamine. Pärast süüdistuse esitamist saab lubaduse kõrval (*StPO* § 154 II ja § 154a II alusel) kriminaalmenetlus osaliselt lõpetada erilise tähtsuse lubadus kergendada karistust, lubadus karistamiseks tingimisi või lubadus suhteliselt konkreetse karistusmäära suhtes⁴¹⁵.

3.1.3. Kokkuleppe objektid Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalia kokkuleppemenetluses (*applicazione della pena su richiesta*) lepivad pooled kokku vastava menetlusvormi valiku suhtes ja ka mõistetava karistuse suhtes⁴¹⁶. Seejuures annavad pooled muidugi ka õigusliku hinnangu kuriteo asjaoludele. Poolte taotletud karistust, aga ka asjaolude õigusliku hinnangu õigsust kontrollib kohtunik⁴¹⁷.

3.1.4. Kokkuleppe objektid Eesti kriminaalmenetluses

KrMS-s on kokkuleppemenetlust sätestavas osas ette nähtud kaks kokkuleppe objekti. Need on:

- kuriteo kvalifikatsioon;
- karistuse liik ja määr.

Tinglikult võiks ehk kolmanda kokkuleppe objektina nimetada “kokkuleppemenetluse vormi kohaldamist”, sest selles osas kokkuleppe saavutamine on eelduseks muude kokkuleppe objektide üle läbirääkimiste alustamiseks ja kokkuleppe sõlmimiseks. Täpsemalt öeldes on vastavalt KrMS §-le 240 vaja koostada kokkuleppe kohaldamiseks (kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja ning kannatanu või tsiviilkostja) nõusolekute protokollid. Sellest kokkuleppemenetluse alguse etapist võtavad osa ka kannatanu ja tsiviilkostja, sest ka nende nõusolek

⁴¹³ H. J. Dielmann, Goldammers’s Archiv für Strafrecht, 1981, S. 561.

⁴¹⁴ Vt. Karlsruher Kommentar, sissejuhatus äärenr. 29a.

⁴¹⁵ Vt. W. Beulke, H. Satzger. Der fehlgeschlagene Deal und seine prozessualen Folgen – BGHSt 42, 191. – Juristische Schulung, 1997, H. 12, S. 1072; kokkuleppe objektide kohta vt. ka Karlsruher Kommentar, sissejuhatus äärenr. 29a.

⁴¹⁶ Vt. U. Bogner, lk 157.

⁴¹⁷ Vt. U. Bogner, lk 172.

kokkuleppemenetluse kohaldamiseks on KrMS § 239 lg 2 p 4 kohaselt vältimatult vajalik. Välistatud ei ole, et läbirääkimisi peetakse ka tekitatud kahju iseloomu ja suuruse üle. Nimelt võib esineda juhtumeid, kus kokkuleppemenetluse kohaldamiseks on vajalik kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatava vahel saavutada konsensus tsiviilhagis esitatud nõude suhtes.

Siinkohal väärrib märkimist see, et võrreldes KrMK-s sätestatud lihtmenetlusega on KrMS-s ette nähtud kokkuleppemenetluses läbirääkimiste objektide hulk suurem. Nimelt on KrMS § 244 lg-s 2 sätestatu kohaselt üheks kokkuleppe objektiks ka kuriteo kvalifikatsioon.

Kuna Eesti kriminaalmenetluses on prokuratuuril õigus teise astme kuriteo korral KrMS §-des 202 ja 203 sätestatud tingimustel vastavalt kas ise lõpetada kriminaalmenetlus või taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks, siis on praktikas võimalikud ka kokkulepped süüdistuse ulatuse vähendamises. Samas on seejuures oluline silmas pidada seda, et KrMS-i regulatsiooni kohaselt ei saa kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 202 ja § 203 alusel olla kokkuleppemenetluses kokkuleppe tingimuseks (vt käesoleva töö osa: 3.4.3. "Süüdistuse ulatus kokkuleppe võimaliku objektina Eesti kriminaalmenetluses").

3.1.5. Võrdlev vahekokkuvõte kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektide osas

Kui võrrelda kokkuleppemenetluse kokkuleppe enamlevinud objekte erinevates, käesolevas töös vaatluse all olevates õiguskordades, siis võib märkida, et mitmed kokkuleppe objektid on teatud kujul olemas kõigis neis õiguskordades. Nii näiteks on karistuse liik ja määr kokkuleppe objektiks Eesti kokkuleppemenetluses, USA kokkuleppemenetluses, Saksa kokkuleppemenetluses ja Itaalia kokkuleppemenetluses. Näiteks Itaalia kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses ongi just karistus kriminaalmenetluse poolte vahelise kokkuleppe objektiks koos vastava lihtmenetlusvormi valikuga.

Erialakirjanduse andmete põhjal võib järeldada, et esineb ka mitmeid kokkuleppe objekte, mis on omased vaid osade riikide kriminaalmenetluslikele kokkuleppemenetlustele.

Näiteks võib kuriteo kvalifikatsioon olla kokkuleppe objektiks Eesti kriminaalmenetluses ja USA kriminaalmenetluses. Karistuse mõistmise jaoks relevantset asjaolud on kokkuleppe objektiks USA kriminaalmenetluse praktikas.

Süü ülestunnistus võib olla kokkuleppe objektiks Saksa kriminaalmenetluse praktikas. Süü formaalne omaksvõtt võib olla kokkuleppe objektiks USA kriminaalmenetluses.

Rõhutamist väärrib see, et süü ülestunnistus või süü formaalne omaksvõtt ei ole kokkuleppe objektiks Eesti kriminaalmenetluses ja Itaalia kriminaalmenetluses.

Süüdistuse ulatus võib olla kokkuleppe objektiks USA kokkuleppemenetluses ja Saksa kokkuleppemenetluse praktikas. Eesti KrMS-i regulatsiooni kohaselt ei saa kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 202 ja § 203 alusel olla

kokkuleppemenetluses sõlmitava kokkuleppe tingimuseks ja kokkuleppemenetluses sõlmitava kokkuleppe objektiks. Siiski on vajaduse korral ka kokkuleppemenetluse raames võimalik kriminaalmenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel KrMS § 202 ja § 203 sätestatud alustel.

Tõenditaotluse esitamisest loobumine ja tõenditaotluse tagasivõtmine võib olla kokkuleppe objektiks Saksa kriminaalmenetluse praktikas.

3.2. Kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppe objektina

3.2.1. Kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppe objektina USA kriminaalmenetluses

USA kriminaalmenetluses võib prokurör *charge bargaining* puhul vastutasuks süü omaksvõtule (*guilty plea*) lubada, et esitab kergema süüdistuse kui öeldavasti toimepandud delikt (*charge-reduction agreement*)⁴¹⁸. Teisiti öeldes võib prokurör lubada, et viib süüdistusse vähemraske kuriteo (*modification of charge*). Juhul, kui näiteks teokoosseisu kvalifitseeriva tunnuse kindlakstegemine nõuab pikaajalist ja seetõttu kulukat juurdlust, võib olla *plea bargaining*’i tulemus see, et süüdistatav lubab teokoosseisu suhtes, näiteks lihtsas röövis süü omaks võtta (“*guilty*”), kui prokuratuur etteheite kvalifitseeritud teokoosseisu, näiteks raske röövi koosseisu, ei säilita⁴¹⁹. Nii võib prokurör USA *plea bargaining*’i puhul esialgse süüdistuse ümber teha. Süüdistuse ümbertegemine seisneb tüüpilisel viisil selles, et süüdistuses piirdatakse kergema kuriteoga. Väidetavalt on USA-s prokuröri lihtne näiteks teha “sissemurdmisega vargusest” (*felony*) “lihtne vargus” (*misdemeanor*) sellega, et ta jätab süüdistuskirjast välja asjaolu, et varguses süüdistatav tungis hoonesse. Kohtunikule on aga siduv prokuröri õiguslik hinnang süükspandavate tehilude osas⁴²⁰. Paljude osariikide karistusseadustikes on karistatavate tegude koosseisud jaotatud paljudesse erinevate karistusahvardustega astmetesse, mis võimaldavad süüdistuse formuleerimisel ühtede ja samade tehilude korral peenelt ette määrata võimalikku karistusmäära⁴²¹.

Nagu eelpool juba mainitud, võib prokuröri poolt lubatud “kergem karistus” seisneda selles, et sisuliselt vähendatakse süüdistuse ulatust. Erialakirjanduses on avaldatud arvamust, et süüdistusetteheite valik otsustab vahetult sanktsiooni üle. Seda selgitatakse tõsiasjaga, et kõigi osariikide vastavate karistuse määramise juhendite järgi on karistusmäära kalkulatsiooni aluseks karistatava teo elemendid, mille tõttu süüdistatav süüdi mõistetakse. Süüdi saab aga süüdistatava mõista vaid nendes kuritegudes, mida on talle süüdistuses ette heidetud. Süüdimõistmine mõnes teises kuriteos, näiteks röövis varguse asemel, ei ole süüdistuse muutmiseta võimalik. Prokurör otsustab aga vabalt, milliste kuritegude osas ta esitab süüdistuse. Selle otsustuse kaudu määrab prokurör seega peaaegu üksi lõpuks kohtuniku poolt

⁴¹⁸ M. Dohr, lk 161.

⁴¹⁹ H. J. Dielmann, Goldammers’s Archiv für Strafrecht, 1981, S. 560.

⁴²⁰ T. Weigend. Funktion und Tätigkeit, S. 644.

⁴²¹ T. Weigend. Absprachen, S. 38.

kuulutatava karistumäära⁴²². Küll aga peab prokurör kokkuleppeläbirääkimiste juures muuhulgas arvestama sellega, et karistuse määramise föderaaltsandi juhendi (*United States Sentencing Guidelines*) § 6Bl.2(a) kohaselt on kohtul lubatud kokkulepet aktsepteerida vaid siis, kui järelejäävad süüdistusettehited küllaldaselt kajastavad süüdistatava käitumist ja kui juhendi eesmärkidest kõrvale ei hiilita⁴²³.

Asjaolud kokkuleppemenethuse objektina USA kriminaalmenethuses

Karistuse mõistmise juhendite kehtestamisega tekkisid USA kriminaalmenethuses väidetavalt uued manipuleerimisvõimalused. Nimelt võivad pooled föderaaltsandi juhendi järgi esitada kohtule koos kohtuotsuse kokkuleppega ühtlasi ka oma hinnangu karistuse määramiseks relevantsete asjaolude kohta (*fact stipulations*). Kuigi selles sisalduv informatsioon ei tohi olla vale ega viia eksitusse, annavad mitmed reeglid karistuse määramise juhendites (*United States Sentencing Guidelines*: § 2 D1.1 (narkootikumide kogus), § 2Bl.1 (tekitatud kahju), § 3Bl.1, 1.2 (süüdlase roll)) siiski küllaldaselt mänguruumi kohtule esitatavate asjaolude suhtes kokkuleppimiseks (*fact bargaining*). Poolte hinnang asjaolude kohta ei ole küll kriminaalkohtule siduv. Siiski on poolte üksmeelsel hinnangul eriline kaal. Sageli paneb süüdistatav oma *plea of guilty* klausli alla, et kohus aktsepteeriks üksmeelselt esitatavat asjaolude baasi⁴²⁴.

Kuna *charge bargaining* ei taga kindlalt soovitud tulemust, siis on esiplaanile tulnud *fact bargaining* või *guideline-factor bargaining*. Seejuures on tegemist kauplemisega karistuse mõistmise jaoks relevantsete süüteo asjaolude ja tagamaade üle. Deliktid, mille puhul karistuse mõistmise juhendi järgi mõistetakse karistus koguse alusel, nagu näiteks narkodeliktide või pettuse korral, on see kauplemine eriti lihtne ja ka tõhus⁴²⁵. Näiteks võidakse narkodeliktide korral vähendada konfiskeeritud narkootikumi kaalu või varavastaste deliktide korral võidakse vähendada põhjustatud kahju suurust⁴²⁶.

Fact bargaining korral on põhimõtteliselt tegemist sellega, et kui faktiliste asjaolude osas või süüdistatava kriminaalse mineviku suhtes on poolte vahel mõistlikud lahkarvamused, siis võidakse nende üle kaubelda⁴²⁷.

Kui *fact bargaining* korral süüdistatav avaldab valmisolekut prokuratuurile süü omaksvõtuga vastu tulla, siis võib prokuratuur vastutasuks keelduda kriminaalhooldusametnikule (*probation officer*) karistuse mõistmise jaoks relevantset teavet andmast või võib sellel lasta paista nõnda tähtsusetuna, et see ei jõua ettekande kaudu kohtuniku teadmisse. Vastasel korral võiks kohus, arvestades tegelikku teo vääritust (*relevant conduct*), kasutada seda süüdistatava vastu⁴²⁸. Prokuratuuri poolt kriminaalhooldusametnikule enamasti kirjalikus teadaandes kätte mängitud teave on väga suure kaalutlusliku tähtsusega⁴²⁹.

⁴²² Vt. F. Jeßberger. Kooperation und Strafzumessung: der Kronzeuge im deutschen und amerikanischen Strafrecht. – Berlin: Duncker und Humblot, 1999, S. 203.

⁴²³ Samas, lk 205.

⁴²⁴ Samas, lk 206.

⁴²⁵ M.B. Alder, lk 113.

⁴²⁶ Vt. G. Trüg, lk 183.

⁴²⁷ M.B. Alder, lk 113.

⁴²⁸ K. Dreher, lk 161.

⁴²⁹ Samas, lk 162.

Prokuröri menetluspositsiooni parandamise probleemne taktika

USA kriminaalmenetluses on prokuröri võimalik oma menetluspositsiooni parandada nn “*overcharging*”i kaudu sel moel, et prokurör kõigepealt suurendab teo raskust või süüdistuspunktide arvu süüdistatava vastu, selleks et süüdistatavat viia selleni, et ta tunnistaks end kergemates või vähemates süüdistuspunktides süüdi. Väidetavalt panevad prokurörid sel juhul kõik süüdistuskokkuvõttesse, mis neil meelde tuleb. See võib ulatuda isegi kuni süüdistuseni kõnniteele sülitamises. Siis lubavad nad süüdistataval end ühes või kahes süüdistusetteheites süüdi tunnistada, ja süüdistatav peab siis uskuma, et saavutas võidu.⁴³⁰ *Overcharging* tähendab seda, et prokuratuur püüab esitada süüdistuse rohkemates tegudes või raskemates tegudes kui see oleks tõendite järgi paikapidav. Prokuratuur avab *overcharging* kaudu *plea agreement* juures suurema läbirääkimiste mänguruumi⁴³¹. Eristatakse horisontaalset üle-süüdistust (näiteks tšekipetjat süüdistatakse iga käikulastud tšeki tõttu olemasoleva spetsiaalkuriteokoosseisu asemel ka veel võltsimises ja teistes omandideliktides) ja vertikaalset üle-süüdistust (vähemtähtsa toimepanemise vormi asemel süüdistatakse kõige karmimalt karistatavas toimepanemise vormis, näiteks tapmisdeliiktides (*first-degree murder*)⁴³².

3.2.2. Kuriteo kvalifikatsioon ja kokkuleppemenetlus Saksa kriminaalmenetluses

Saksamaal tundub olevat valdavaks arusaam, et kokkuleppe sisu juurdlusmenetluses ei tohi olla vastuolus legaliteedipõhimõttega. Lähtepunkt on siin legaliteediprintsiibist tulenev prokuratuuri kohustus kriminaalkorras karistatava teokahtluse korral sekkuda. Lubamatud on prokuratuuri ja kaitsja vahelised kokkulepped kuriteo iseloomus – tüüpiline USA *plea bargaining*’i variant. Lubatav ei oleks näiteks see, kui osalised lepiksid kokku pankroti asjas (*Strafgesetzbuch (StGB) § 283*), et käsitlevad seda ainult *StGB § 283b* järgi üleastumisena (raamatupidamiskohustuse rikkumisena)⁴³³. Kindlakstehtud asjaolude subsumeerimine karistusnormi alla ei kuulu menetluses osalejate dispositiivsuse volituste hulka⁴³⁴.

3.2.3. Kuriteo kvalifikatsioon ja kokkuleppemenetlus Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalia kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse (*applicazione della pena su richiesta*) korral on kokkuleppe objektiks karistuse liik ja määr. Kohtumenetluse pool võib karistustaotluse kehtivuse seada sõltuvusse tingimisi karistuse määramise tunnustamisest (*Cpp art 444 III*).

⁴³⁰ T. M. Massaro, *Strafverteidiger* 1989 H. 10, S. 457.

⁴³¹ K. Dreher, lk 140.

⁴³² N. Schmid, lk 60.

⁴³³ W. Schmidt-Hieber. *Vereinbarungen im Strafverfahren*. - *Neue Juristische Wochenschrift*, 1982, H. 19, S. 1019.

⁴³⁴ H. Landau; R. Eschelbach. *Absprachen zur strafrechtlichen Hauptverhandlung*. - *Neue Juristische Wochenschrift* 1999, H. 5, S. 325.

Itaalia kriminaalmenetluses võib kohtunik poolte kokkuleppe tagasi lükata, kui ta leiab, et asjaolude õiguslik kvalifikatsioon on vale⁴³⁵.

3.2.4. Kuriteo kvalifikatsioon ja kokkuleppemenetlus Eesti kriminaalmenetluses

Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on kuriteo kvalifikatsioon üks kokkuleppeläbirääkimiste objekt. See järeldeb KrMS § 244 lg-s 2 sätestatust: “Kui prokuratuur ja kahtlustatav või süüdistatav ning tema kaitsja jõuavad kuriteo kvalifikatsioonis ... kokkuleppele”.

Kuigi seaduses ei ole otsesõnu kehtestatud mingeid piiranguid kuriteo kvalifikatsiooni osas kokkuleppimise suhtes, peaks prokuratuur siiski lähtuma arusaamast, mille kohaselt otstarbekuse kaalutluse rakendamine kuriteo kvalifikatsiooni suhtes kokku leppimisel on vaid piiratud ulatuses lubatud. Lähtumine eelkirjeldatud arusaamast tähendaks seda, et kuigi kuriteo kvalifikatsioon on kokkuleppemenetluses kokkuleppe objekt, puudub kokkuleppe pooltel täielik dispositiivsus kriminaalmenetluses kindlakstehtud faktiliste asjaolude karistusnormi alla subsumeerimise suhtes. Sellele, et seadusega ei ole kokkuleppe pooltele antud täielikku dispositiivsust kuriteo kvalifikatsiooni kindlaksmääramisel, viitab KrMS § 248 lg 1 p-s 1 sätestatu, mille kohaselt kohus teeb prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määruse, kui kohus ei nõustu kuriteo kvalifikatsiooniga. Oluline on silmas pidada seda, et kohtule ei ole seadusega antud volitust lähtuda kuriteo kvalifikatsiooni õigsuse hindamisel otstarbekuse kaalutlusest.

Kuna KrMS-i järgi on kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppeläbirääkimiste objektiks (KrMS § 244 lg 2), siis ei saa arvatavasti välistada tõenäosust, et kuriteo kvalifikatsiooni üle peetavate läbirääkimiste käigus püütakse ka kuriteo faktiliste asjaolude olemasolu või puudumise suhtes kokku leppida. Seoses sellega tuleb rõhutada, et seaduse järgi on küll kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppeläbirääkimiste objekt, kuid kokkuleppeläbirääkimiste objektiks ei ole küsimus kuriteo faktiliste asjaolude olemasolust või puudumisest.

Prokuratuur peaks oma tegevuses silmas pidama seda, et iga piirang legaliteedi printsiibi toimeala suhtes kriminaalmenetluses peab otseselt ning selgelt tulenema seaduses sätestatust, ja seda ka kokkuleppemenetluses.

Kuna KrMS-s ei ole ette nähtud legaliteedi printsiibi toimeala vastavat piirangut, siis ei tohiks prokuratuur menetlusainet piirata näiteks selle kaudu, et kokkuleppe tulemusena jätab osa olulisest tõendusteabest kriminaaltoimikust välja. Lubamatuks tuleb pidada ka näiteks selliseid kokkuleppeid, mille kohaselt prokurör vastutasuks süüdistatava nõustumisele kokkuleppemenetluse kohaldamisega või vastutasuks süü ülestunnistusele ei esita kokkuleppes kuriteo teatud faktilisi asjaolusid või esitab need ilustatult. Näiteks, kui kriminaalmenetluses on olemas vaieldamatud tõendid selle kohta, et vargus on toime pandud sissetungimisega, siis ei tohi prokurör jätta kriminaaltoimikust välja tõendeid sissetungimise asjaolu kohta. Kirjalikus

---

⁴³⁵ E. Amodio, ZStW (102), 1990, H. 1, S. 186.

kokkuleppes ei tohi jätta märkimata sissetungimise asjaolu ning kuriteo kvalifitseerimisel ei tohi jätta arvestamata sissetungimise asjaolu.

Samuti on lubamatu esitada kokkuleppes selliseid asjaolusid, mis ei ole menetluses kindlaks tehtud, vaid mis on menetluse raames poolte kokkuleppe tulemusena nii öelda tekkinud.

Vaieldavatel ning raskesti tõendatavatel juhtudel võiksid siiski olla lubatud kokkuleppeläbirääkimiste poolte vahelised kokkulepped faktiliste asjaolude tõendatuse või mittetõendatuse suhtes. Nii võiks prokuratuuril olla lubatud kokkuleppeläbirääkimiste käigus nõustuda sellega, et kokkuleppes märgitakse algselt kavandatuga võrreldes vähemraske kuritegu sel juhul, kui kuriteo kvalifikatsiooni aspektist olulise asjaolu (kuriteokoosseisu kvalifitseeriva tunnuse) esinemise kohta ei ole olemas vaieldamatuid tõendeid ning kuriteokoosseisu kvalifitseeriva tunnuse kindlakstegemine nõuaks pikaajalist ja seetõttu ka kulukat menetlust üldkorras. Loomulikult tuleks kuriteo kvalifitseerimine kergema koosseisu järgi kõne alla vaid juhul, kui kahtlustatavale süüspandav asjaolu esinevad kõik selle kergema kuriteo koosseisu tunnused. Näiteks, kui kriminaalmenetluses ei ole olemas vaieldamatuid tõendeid selle kohta, et vargus on toime pandud sissetungimisega ja sissetungimise asjaolu tõendamine nõuaks pikaajalist ja seetõttu ka kulukat menetlust üldkorras, siis võiks prokuratuuril olla lubatud kokkuleppes jätta kuriteo kvalifitseerimisel arvestamata sissetungimise asjaolu.

Lubamatult käitub prokurör, kes kokkuleppemenetluses suurema läbirääkimiste määrgu saavutamiseks teadlikult lubab kahtlustatavat või süüdistatavat süüdistada rohkemates kuritegudes või raskemates kuritegudes kui see oleks tõendatav. Ameerikalikus kriminaalmenetluses tuntud *overcharging* sarnase taktika kasutamise korral ei oleks enam tegemist ausa kriminaalmenetlusega.

3.2.5. Võrdlev kokkuvõte

Kui pidada silmas kuriteo kvalifikatsiooni kokkuleppe objektina kokkuleppemenetluses, siis võib Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses teatud määral näha sarnasust USA kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetlusega. On ju nii Eesti õiguskorras kui ka USA õiguskorras kriminaalmenetlusliku kokkuleppe üheks võimalikuks objektiks kuriteo kvalifikatsioon. Saksa kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus (*Absprache*) erineb USA *plea bargaining* menetlusest ja Eesti kokkuleppemenetlusest muuhulgas selle poolest, et Saksa kriminaalmenetlusliku *Absprache* korral peetakse lubamatuks prokuratuuri ja kaitsja vahelisi kokkuleppeid kuriteo iseloomus. Itaalia kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse (*applicazione della pena su richiesta*) korral on kokkuleppe objektiks karistuse liik ja määr. Kohtumenetluse pool võib karistustaotluse kehtivuse seada sõltuvusse tingimisi karistuse määramisest (*Cpp* art 444 III). Eesti kriminaalmenetluslikul kokkuleppemenetlusel on üks oluline sarnasus Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlusega. Nimelt võib kohtunik nii Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses kui ka kohtunik Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses lükata poolte kokkuleppe tagasi, kui ta leiab, et kuriteo õiguslik kvalifikatsioon on vale.

3.3. Karistus kokkuleppe objektina

3.3.1. Karistus kokkuleppe objektina USA kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

USA kriminaalmenetluses *plea bargaining* raames on süüdistusasutusel võimalus kokku leppida konkreetse karistumäära- või karistusraamide soovitamises, mida kohtute poolt reeglina järgitakse, kuid mis ei ole kohtule siduvad. Pooled võivad kokku leppida ka selles, et konkreetne karistus, konkreetset karistusraamid või konkreetsete karistuse määramise faktorite rakendamine on *United States Sentencing Guidelines* järgi sanktsioonina sobiv⁴³⁶.

Karistuse raamide ülem- ja alampiir on enamikes osariikides kindlaks tehtav karistuse mõistmise juhendi alusel kahedimensioonilise tabeli abil, ühelt poolt kuriteo liigi ja raskuse kaudu ja teiselt poolt süüdlase varasema karistatuse koormuse kaudu⁴³⁷. Föderaaltasandi menetluse puhul karistuse määramise juhendite kohaselt tuleb kuriteo kaalu kindlakstegemisel kõigepealt lähtuda vastava kuriteo seaduseliselt kindlaksmääratud põhikaalust. Seejärel tuleb arvestada konkreetset juhul teo toimepanemise iseärasusi (*specific offense characteristics*, näiteks saagi suurus) ja süüdlase muud "relevantset käitumist" (*relevant conduct*). Lõpuks tuleb sinnaamaani väljaselgitatud kaalu korrigeerida süüdlase konkreetse rolli alusel teo toimepanemisel, ohvri eriliste omaduste alusel ja süüdlase valmisoleku alusel oma vastutust tunnistada. Teise olulise faktorina karistusraamide kindlakstegemisel arvestatakse süüdlase varasemat karistatuskoormust. Alles nende tabelikujuliselt väljaselgitatud karistusraamide sees algab tegelik karistuse määramine kohtuniku poolt. Arvestades süüdlase isikut iseloomustavaid tunnuseid (*specific offense characteristics*, näiteks vanus, sotsiaalne seisund) ja detailiseeritud juhendeid, valib kohtunik välja konkreetse karistumäära. Sel määral jääb kohtunikule teatud iseotsustamise mänguruum⁴³⁸.

Guidelines-süsteem on üles ehitatud nii, et karistumäär määratakse ulatuslikult ära süüdistuspunktide kaudu⁴³⁹. Süüdistuspunktide kindlaksmääramisega loob prokuratuur lähtealuse karistumäära jaoks⁴⁴⁰. Prokuröri mõju karistumääradele on *U.S.S.G.* alusel karistuse mõistmisel küllaltki suur seetõttu, et prokurör määrab kindlaks, mitte ainult süükspandava delikti, vaid ta võib süüdistuses arvestada ka karistust raskendavaid või kergendavaid süüteo kaasasjaolusid, mis mõjutavad oluliselt lõplikku karistumäära⁴⁴¹. Kohtul on võimalik karistumäära teatud ulatuses individualiseerida arvestades näiteks käitumist süüteo toimepanemisel ja süüteo tagajärgi. Mitte vähetähtsat rolli mängib seejuures kriminaalhooldusameti (*probation office*) poolt koostatud mittesiduv kriminaalhooldusametniku ettekanne (*presentence report*), mis sisaldab ettepanekut rakendatava karistumäära mänguruumi kohta. See kriminaalhooldusametniku ettekande koostamine järgneb arvukatele vestlustele

---

⁴³⁶ Vt. J. Bickel, lk 125-126.

⁴³⁷ Vt. F. Jeßberger, lk 195.

⁴³⁸ F. Jeßberger, lk 195.

⁴³⁹ M. B. Alder, lk 111.

⁴⁴⁰ Vt. K. Dreher, lk 159.

⁴⁴¹ Samas, lk 155.

süüdistatavaga, prokuröri ja tunnistajatega. Kui kohtunik ei lähtu ettekandest ning peab vajalikuks sellest kõrvale kalduda, siis peab ta oma seisukohta põhjendama⁴⁴².

Märkimisväärne on see, et süüteo eest vastutuse enda peale võtmine võib viia karistuse kergendamisele (*U.S.S.G.* § 3E1.1). Kõigepealt on võimalik karistuse fakultatiivne kergendamine selle eest, et selgelt väljendatakse süüteo eest vastutuse enda peale võtmist. Selleks peab süüdistatav olema aktiivne sel moel, et ta annab süü ülestunnistuse ja esitab vabatahtlikult muid andmeid relevantsete tehilude kohta, varavastaste deliktide korral taastab endise õigusliku olukorra ja nii edasi⁴⁴³. Nii võib prokurör *offense level*'it sõltumata küsimuse all olevast teokoosseisust kahe astme võrra vähendada, nõudes samas süüdistatavalt *plea bargaining* raames vastavas deliktis selgesõnalist vastutuse enda peale võtmist (*acceptance of responsibility*). Lisaks sellele võidakse võimaldada üheastmelist vähendamist siis, kui süüdistatav informeerib riigiasutusi õigeaegselt tema teos osalemise sisu ja ulatuse suhtes või annab märku oma valmisolekust esitada *guilty plea*, selleks, et sel moel säästa prokuröri kulukast ja aeganõudvast kohtulikuks arutamiseks ettevalmistamisest (*U.S.S.G.* § 3E1.1(b))⁴⁴⁴. Kui süüdistatav näiteks kohtueelse juurdlusmenetluse staadiumis keeldub tehilude väljaselgitamisele kaasa aitamast, siis ei ole *guilty plea* käsitatav vastutuse aktiivse enda peale võtmisena karistuse mõistmise juhendi mõttes⁴⁴⁵.

3.3.2. Karistus kokkuleppe objektina Saksa kriminaalmenetlusliku *Absprache* korral

Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral lubatakse süüdistatavale kergemat karistust ja mõistetakse süüdistatavale kergem karistus vastutasuks süü ülestunnistuse (*Geständnis*) eest⁴⁴⁶.

Saksa *Bundesgerichtshof*I kohtuotsuses (28.8.1997 – 4 StR 240/97) väljendatud seisukoha järgi peab karistus olema süüle vastav. Asjaolu, et süü ülestunnistus oli antud kokkuleppe raames, ei takista selle arvestamist karistust kergendavalt. Kohtul ei ole keelatud anda süüdistatava süü ülestunnistusele karistust kergendav tähendus ka siis, kui süüdistatav on andnud süü ülestunnistuse mitte ilmselgelt eeskätt süüst arusaamise ja kahetsuse tõttu, vaid menetlustaktikalistel põhjustel kokkuleppe raames. Küll aga ei arvestata süü ülestunnistust karistust oluliselt kergendavalt juhul, kui see ilmselt ei tulene tõelisest kahetsusest ja süütundest⁴⁴⁷.

Rõhutada tuleb seda, et Saksa kriminaalmenetluse praktikas on ka kohtunik vähemal või rohkemal määral kokkuleppes (*Absprache*) osaleja ning praktikas on kohtunik see, kes pakub süüdistatavale järeleandmisi vastutasuks süü ülestunnistuse eest. Samas

---

⁴⁴² Samas, lk 116.

⁴⁴³ Vt. J. Bickel, lk 102.

⁴⁴⁴ Vt. K. Dreher, lk 164.

⁴⁴⁵ Vt. J. Bickel, lk 103.

⁴⁴⁶ B. Schmitt, *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*, 2001, S. 412.

⁴⁴⁷ Vt. *Entscheidungen*. – *Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht*, 1997, H. 9, S. 341; *Strafrecht*. – *Strafverteidiger*, 1997, H. 11, S. 583; *Rechtsprechungsübersicht*. – *Juristische Schulung*, 1998, H. 4, S. 373; *Entscheidungen – Strafrecht* (Anm. H. Kintzi). – *Juristische Rundschau*, 1998, H. 6, S. 245.

peab kohtunik lähtuma põhimõttest, mille kohaselt kohtul ei ole kriminaalmenetluses lubatud anda siduvaid lubadusi mõistetava karistuse määra osas⁴⁴⁸.

3.3.3. Karistus kokkuleppe objektina Itaalia kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Itaalia kriminaalmenetluses peab poole *applicazione della pena su richiesta* rakendamise taotlus täpselt määratlema karistuse liigi ja määra, sest kohtunikul puudub selles suhtes diskretsioonimänguruum. Kohtunik saab taotluse ainult tagasi lükata või rahuldada⁴⁴⁹. Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* korral võib nii süüdistatav kui ka prokurör taotleda kohtunikult kuni ühe kolmandiku võrra kärbitud vabaduskaotusliku karistuse, kuni ühe kolmandiku võrra kärbitud rahalise karistuse või kuni ühe kolmandiku võrra kärbitud asenduskaristuse mõistmist (*Cpp* art 444 I). Pool võib taotluse esitamise juures seada selle kehtivuse sõltuvusse tingimisi karistuse määramise tunnustamisest (*Cpp* art 444 III).

Erinevalt rahalisest karistusest ei saa mitte iga vabaduskaotuslik karistus olla *applicazione della pena su richiesta* esemeks⁴⁵⁰. Vabaduskaotuslikku karistust saab taotleda ainult juhul, kui selle kestvus pärast vähendamist ei ületa kahte aastat vangistust⁴⁵¹. Nii laieneb *applicazione della pena su richiesta* rakendusala maksimaalselt kuriteokoosseisudele, mille miinimumkaristusmäär ei tohi ületada kolme aastat. Karistusmäär, mida vähendatakse, ilmneb kõigi esitatud asjaolude hindamise tulemusena. Arvestama peab ka karistust raskendavaid või kergendavaid asjaolusid. Alles pärast kindlaksmääratud karistust rakendatakse karistuse määra kokkulepitud vähendamist⁴⁵². *Cpp* artikkel 444 lõike 3 kohaselt võib nii süüdistatav kui ka prokuratuur oma taotluse esitamise jõusoleku teha sõltuvaks tingimisi karistuse mõistmise aktsepteerimisest⁴⁵³. Kohus kontrollib, kas karistuse mõistmise aluseid on õigesti käsitatud ja omavahel kaalutud⁴⁵⁴. Juhul, kui kohtunik peab poolte poolt esitatud karistuse liigi ja määra kindlaksmääramise kriteeriume veatuks, peab ta määrama taotletud karistuse. Vastasel korral keeldub ta taotletud otsusest ning selle tagajärjel jätkatakse menetlust⁴⁵⁵.

Applicazione della pena su richiesta korral on karistuse määra kindlaksmääramisel tähtis see, millises menetluse etapis (juurdlusmenetluses, eelmenetluses, enne kohtuliku peamenetluse avamist) esitati vastav taotlus *applicazione della pena su richiesta* kohaldamiseks. Nii järgitakse põhimõtet, mille kohaselt see kuriteo toimepannud isik, kes aitab kiiremini kaasa õigusrahu taastamisele ja loobub ulatuslikumalt oma õigustest, peab saama ka suurema hüvituse karistuse kergendamise vormis⁴⁵⁶.

⁴⁴⁸ Selle kohta täpsemalt vaata käesoleva töö osa: 6.2. "Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu probleem Saksa kriminaalmenetluses".

⁴⁴⁹ Vt. R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 211.

⁴⁵⁰ U. Bogner, lk 161.

⁴⁵¹ U. Bogner, lk 161; R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 212.

⁴⁵² U. Bogner, lk 161.

⁴⁵³ Vt. U. Bogner, lk 162; R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 214.

⁴⁵⁴ R. Budde, ZStW 102 (1990), H. 1, S. 212.

⁴⁵⁵ Samas, lk 213.

⁴⁵⁶ G. Festa, lk 118.

3.3.4. Karistus kokkuleppe objektina Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Vastavalt KrMS § 244 lg-le 2, § 245 lg 1 p-le 7 on kokkuleppemenetluses üheks kokkuleppe objektiks karistuse liik ja määr. Seaduses ei ole ette nähtud, et kokkuleppe objektiks võiks olla ka karistusest tingimisi vabastamine. Suure tõenäosusega ei teki sellest kokkuleppemenetluse kohaldamise praktikas siiski probleeme. Arvatavasti sisustatakse mõisteid karistuse liik ja määr kokkuleppemenetluses sedavõrd laiendavalt, et hõlmatud on ka karistusest tingimisi vabastamine. Nii näiteks oli ka KrMK-s sätestatud lihtmenetluse rakendamisel praktikas üldlevinult ka karistusest tingimisi vabastamine kokkuleppe objektiks, olgugi, et seaduse sõnastuse kohaselt ei olnud karistusest tingimisi vabastamist arvatud kokkuleppe objektide hulka. Siiski oleks ilmselt korrektne, kui seaduses oleks märgitud, et kokkuleppemenetluses võib kokkuleppeid sõlmida nii karistuse liigi ja määra suhtes kui ka karistusest tingimisi vabastamise suhtes. Siinjuures ei tohiks jätta tähelepanuta seda, et Riigikohus on mitmetes kohtulahendites märkinud, et karistuse kohaldamise ja karistusest tingimuslikult vabastamise küsimusi tuleb teineteisest selgepiirilisel eristada ja ka lahendada teineteisest lahus⁴⁵⁷. Riigikohtu kriminaalkolleegium on juhtinud tähelepanu sellele, et tähtajalise vabadusekaotuse tingimuslik kohaldamata jätmine ei ole iseseisev karistusliik, vaid üks karistusest vabastamise liike⁴⁵⁸.

Seoses karistuseküsimumusega kokkuleppemenetluses on oluline märkida, et erinevalt näiteks Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlusest ei ole Eesti kokkuleppemenetluse regulatsioonis otsesõnu ette nähtud karistumäära vähendamise võimalust. Seetõttu võiks küsida, kas prokuratuur võib kokkuleppemenetluses taotleda kergemat karistust võrreldes selle karistusega, mida ta taotleks pärast samade kuriteo asjaolude kaalumist üldkohtumenetluse korras. Eeltoodud küsimusele jaatava vastuse toetuseks on asjaolu, et vastavalt KrMS § 244 lg-le 2, § 245 lg 1 p-le 7 on karistuse liik ja määr kokkuleppemenetluses üheks kokkuleppe objektiks. Sellest seadusesättest võib kaudselt tuletada prokuratuuri volituse teha järeleandmisi karistumäära suhtes. Selline järeldus põhineb tõdemusel, et üsna vähemõttekas ning mitte kooskõlas kokkuleppemenetluse olemusega oleks karistuse liigi ja määra arvamine kokkuleppemenetluse läbirääkimisobjektide hulka, ilma et prokuratuuril oleks volitust teha järeleandmisi karistumääras. Siiski tuleb märkida, et prokuratuuri volitus teha kokkuleppemenetluse raames karistumäära suhtes järeleandmisi võiks olla seaduses selgesõnaliselt ette nähtud.

Omaette küsimus on see, kas Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses oleks mõttekas karistuse kergendamise ulatuse suhtes seadusega seada piirid ning kas oleks vaja kuidagi niiöelda standardiseerida karistuse kergendamine⁴⁵⁹ kokkuleppemenetluses.

⁴⁵⁷ Vt. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-14-02 (RT III 2002, 8, 79); Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-79-03 (RT III 2003, 25, 250).

⁴⁵⁸ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-14-02 (RT III 2002, 8, 79).

⁴⁵⁹ Eesti kriminaalmenetluses on karistuse standardiseeritud kergendamine ette nähtud näiteks lühimenetluse korral. Nimelt on KrMS § 238 lg-s 2 sätestatud, et süüdimõistvat kohtuotsust lühimenetluses tehes vähendab kohus pärast kõigi kuriteo asjaolude kaalumist süüdistatavale mõistetavat põhikaristust ühe kolmandiku võrra. Mõistes karistust karistusseadustiku § 64 järgi, vähendatakse süüdistatavale mõistetavat liitkaristust ühe kolmandiku võrra.

Enne, kui alustada eelmainitud küsimusele vastuse otsimist, on oluline osutada tähelepanu sellele, et karistuse kergendamise piirid on ette nähtud näiteks Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* korral. Nii võidakse selle menetluse korral taotleda kuni ühe kolmandiku võrra kärbitud karistuse mõistmist. Tähelepanu väärib ka see, et ettepanekuid, mille kohaselt võiks standardiseerida karistuse kergendamise kokkuleppemenetluses, on tehtud erialakirjanduses näiteks Saksa kriminaalmenetluse kontekstis. Nii on L. Meyer-Goßner väljatöötanud “mittevaidleava” (“*nicht-streitige*”) menetlusmudeli⁴⁶⁰, mille kohaselt menetledes võiks süüdistatava süüdimõistmisel määrata maksimaalselt pool süüks arvatava kuriteokoosseisu eest seaduse järgi ähvardavast karistusmäärast⁴⁶¹. S. Braun on teinud ettepaneku, mille kohaselt tema poolt väljatöötatud kooperatsioonimenetluse mudeli⁴⁶² kohaselt menetlemisel peaks karistuse kergendamine olema seda suurem mida suurem on kooperatsiooni kaudu saavutatud ratsionaliseerimiseefekt. S. Braun leiab, et mõeldav oleks seaduses ette näha karistuse kergendamine 1/3 võrra, kui kooperatiivne menetlus toimub enne vahemenetlust (*Zwischenverfahren*). Kui kokkuleppimine toimub tulemuslikult juba juurdlusmenetluses, siis võiks S. Brauni arvates karistuse kergendamine olla 1/2 karistusest. Vastavalt võiks olla karistuse kergendamine väiksem, näiteks ainult 1/5 sel juhul, kui kokkuleppimine toimub hilisemas menetlusetapis⁴⁶³.

Kui siinkohal tagasi tulla Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetlusega seonduva juurde ning püüda leida vastust küsimusele, kas Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses oleks mõttekas kuidagi niiöelda standardiseerida karistuse kergendamine kokkuleppemenetluses, siis alustan väitega, et üks võimalus on võtta lähtekohaks arusaam, mille kohaselt kokkuleppemenetlus võimaldabki vältida üldkorras kohtulikku arutamist ning seetõttu ei oma ka karistusmäära vähendamise seisukohast tähtsust see, millises menetlusetapis süüdistatav taotleb kokkuleppemenetluse kohaldamist või nõustub prokuröri poolse ettepanekuga kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Teine võimalus on seada kokkuleppemenetluses karistuse kergendamine sõltuvusse sellest, millises menetlusetapis süüdistatav taotleb kokkuleppemenetluse kohaldamist või nõustub prokuröri poolse ettepanekuga kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Eelmainitud võimaluste suhtes valiku tegemisel tuleks arvestada sellega, et kokkuleppemenetluse kohaldamise kaudu ulatusliku menetlusökonomilise efekti saavutamiseks võiks kokkuleppemenetluse taotlemine toimuda reeglina juba enne üldkorras kohtulikku arutamist. Nii säästetakse prokuratuuri aega sellega, et prokuratuur ei pea ette valmistama üldkorras kohtulikuks arutamiseks. Kohtu töö lihtsustub seetõttu, et kohus ei pea määrama aega üldkorras kohtulikuks arutamiseks ning ei pea kohtuistungile kutsuma tunnistajad, kannatanud ja eksperti. Siiski ei ole ilmselt õige välistada võimalust taotleda kokkuleppemenetluse kohaldamist ka alles kohtuliku arutamise staadiumis. Sellisel juhul võiks aga prokuröri poolt tehtav järeleandmine karistusmäära suhtes olla väiksem kui see oleks olnud juhul, kui süüdistatav oleks kokkuleppemenetluse kohaldamisega nõustunud juba kohtueelses menetluses. Niisiis

---

⁴⁶⁰ Selle menetlusmudeli kohta vt käesoleva töö osa: 8.2. “L. Meyer-Goßneri “mittevaidleava” (“*nicht-streitige*”) menetluse mudel”.

⁴⁶¹ L. Meyer-Goßner. Entlastung der Strafrechtspflege – Ein ungewöhnlicher Vorschlag. Neue Zeitschrift für Strafrecht 1992, H. 4, S. 168.

⁴⁶² Selle menetlusmudeli kohta vt käesoleva töö osa: 8.6. “S. Brauni kooperatsioonimenetluse mudel”.

⁴⁶³ S. Braun. Vorschlag für eine Abspracheregulierung im Strafverfahren. – StraFo, März 2001, S. 80.

võiks karistumäära vähendamisel vastutasuna süüdistatava kooperatiivse käitumise eest Eesti kokkuleppemenetluses arvestada ka seda, millises menetlusetapis süüdistatav taotleb kokkuleppemenetluse kohaldamist või nõustub prokuröri poolse ettepanekuga kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Võiks järgida põhimõtet, mille kohaselt see kuriteo toimepannud isik, kes aitab kiiremini kaasa õigusrahu taastamisele ja loobub ulatuslikumalt oma õigustest, peab saama ka suurema hüvituse karistuse kergendamise vormis. Sellisest põhimõttest lähtuv karistumäära diferentseerimine oleks mõneti sarnane Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* korral rakendatava karistuse kergendamise põhimõttega. Karistuse kergendamise ulatuse protsentuaalse täpsusega kindlaksmääramine seadusega ei oleks Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses otstarbekas seetõttu, et selline formaalselt menetlusetapist sõltuv protsentuaalselt fikseeritud karistuse kergendamine piiraks prokuratuuri paindlikke otsustusvõimalusi kokkuleppemenetluses.

Seoses karistuse kergendamise küsimusega ei saa jätta tähelepanuta seda, et vastavalt Karistusseadustiku § 57 lg 1 p-le 3 on süüteo avastamisele aktiivne kaasaaitamine karistust kergendav asjaolu. Selle kohta, mida tähendab nimetatud seadusesättes “süüteo avastamisele aktiivne kaasaaitamine” on erialakirjanduses muuhulgas märgitud, et see tähendab koostööd süüteo asjaolusid väljaselgitava isikuga (näiteks uurija või prokuröri), kaasosaliste paljastamist või muud sellist⁴⁶⁴. Seega, kui seaduses sätestada, et kokkuleppemenetluses võib kahtlustatav anda ütlustena süü ülestunnistuse (vt käesoleva töö osa: 3.6.8. “Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses”), siis võiks ka seda süü ülestunnistust arvestada karistust kergendavalt.

3.3.5. Võrdlev kokkuvõte

Kõigis käesolevas töös vaatluse all olevates õiguskordades on kokkuleppemenetluse tulemusena ühel või teisel moel võimalik saavutada kergem karistus. Kõigi võrreldavate kriminaalmenetluste korral on just kergema karistuse saavutamise tõenäosus kokkuleppele jõudmise eelduseks.

3.4. Süüdistuse ulatus kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektina

3.4.1. Süüdistuse ulatus kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektina USA kriminaalmenetluses

USA-s hõlmab prokuröri diskretsioon võimalust otsustada süüdistuse esitamise või kriminaalasja menetlemisest üldse loobumise üle. Kõne alla tulevad aga ka vahepealsed vormid, nagu näiteks menetluse lõpetamine tingimuslikult või osaliselt⁴⁶⁵.

⁴⁶⁴ Vt. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. / Koostajad Jaan Sootak ja Priit Pikamäe, Tallinn, 2002, § 57, kommentaar nr 6.3.

⁴⁶⁵ Vt. F. Jeßberger, lk 182.

USA *plea bargaining*’i puhul peavad prokurör ja süüdistatava kaitsja läbirääkimisi süüdistuse ja karistuse üle. Tüüpiline läbirääkimiste tulemus on väidetavalt see, et süüdistatav võtab süü omaks vastutasuks kergemale karistusele. See “kergem karistus” võib seisneda selles, et sisuliselt vähendatakse süüdistuse ulatust⁴⁶⁶. Teisiti öeldes võib prokuratuur lubada, et laseb osadel süüdistuspunktidel ära langeda⁴⁶⁷.

Oluline on märkida, et erinevalt kontinentaal-euroopalikest menetluskordadest, toimub USA-s esialgse süüdistusetteheite esitamine sageli kriminaalmenetluse alguses. Teisalt aga kontrollitakse seda süüdistusetteheteid pidevalt ja seda võidakse erinevates menetlusfaasides ka muuta⁴⁶⁸. Kaitsja ja süüdistaja peavad läbirääkimisi selle üle, kuivõrd saab süüdistust redutseerida selleks, et süüdistatav tunnistaks end süüdi⁴⁶⁹. Prokuratuur võib konkreetse kuriteo suhtes süü omaksvõtu (*guilty plea*) eest süüdistatavale lubada seda, et ta ei vii süüdistusse teisi kuritegusid⁴⁷⁰. Praktikast võib näiteks kaitsja “*charge bargaining*” korral kasutada ajavahemikku süüdistatava vahistamisest kuni kohtuliku arutamiseni peamenetluses selleks, et püüda saavutada süüdistuspunktide piiramist ja pakkuda vastutasuna oma kaitsealuse süü omaksvõttu (*guilty plea*) järelejäävate süüdistuspunktide osas. Teiseks võimaluseks on see, et prokuratuur omalt poolt pakub esialgse süüdistuse osalist tagasivõtmist juhul, kui süüdistatav ilmutab valmisolekut muus osas süü omaks võtta⁴⁷¹.

Prokuröriil on enne formaalset süüdistuse esitamist (*pre-indictment*) peaaegu piiramatut diskretsiooni. Ta ei ole veel seotud üksikasjalikult esitatud süüdistuspunktidega, vaid ta saab neid valida selleks, et saavutada taotletavaid karistusraame. Sellisel juhul ei jää kohtul muud üle, kui seda aktsepteerida, sest veel ei ole tegemist vastuoluga formaalse süüdistuskirja suhtes. Erialakirjanduses väidetakse, et kohtule ja kriminaalhooldusametnikule (*probation officer*) võidakse lühendatult või ilustatult esitada faktilisi andmeid, mis toetavad konkreetset süüdistuspunkti. Peale selle tulevad prokuröri kasuks *U.S.S.G.* deliktidefinitioonid, mille vahendusel saab tehioalusid subsumeerida erinevate teokoosseisude alla⁴⁷². Väidetakse, et mida suurem on potentsiaalsete süüdistuspunktide arv, seda tugevam on prokuröri läbirääkimiste baas *charge bargaining* korral. See, millal puudub küllaldane teokahtlus ja seetõttu saab tegu läbirääkimisobjektiks, on tegelikkuses prokuröri diskretsioon⁴⁷³.

3.4.2. Süüdistuse ulatus kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektina Saksa kriminaalmenetluses

Olgugi, et Saksa kriminaalmenetluses puudub kokkuleppemenetluse regulatsioon, avab oportuuniteediprintsiip kohtule ja prokuratuurile ulatusliku mängruumi kokkulepluseks menetluse lõpetamise suhtes (*StPO* § 153, §153a) või menetluseseme piiramise suhtes (*StPO* § 154, § 154a). Väidetavalt on menetluse lõpetamine kooskõlas *StPO* § 153a § 154 ja § 154a eriti majanduskriminaalmenetlustes paljuski

⁴⁶⁶ T.M. Massaro, *Strafverteidiger*, 1989, H. 10, S. 454.

⁴⁶⁷ Vt. G. Trüg, lk 149.

⁴⁶⁸ T. Weigend, *Absprachen*, S. 37.

⁴⁶⁹ K. F. Schumann, lk 120.

⁴⁷⁰ H. J. Dielmann, *Goldammers’s Archiv für Strafrecht*, 1981, S. 561.

⁴⁷¹ T. Weigend, *Absprachen*, S. 38.

⁴⁷² K. Dreher, lk 158.

⁴⁷³ K. Dreher, lk 159.

menetlusosaliste (kohtu, prokuratuuri, kaitsja ja süüdistatava) kokkulepluse tulemus⁴⁷⁴. Kuna oportuuniteedipõhimõtte rakendamise seaduslike eelduste kontrollimisel on prokuratuuril diskretsioon, siis pakub see eriti ulatusliku ala kokkulepeteks⁴⁷⁵.

Sageli toimuvad kokkulepete raames menetluseseme kärpimised *StPO* § 154, § 154a järgi⁴⁷⁶. Täpsemalt öeldes pakuvad *StPO* § 154, § 154a menetlusökonomilistel põhjustel võimalust legaliteediprintsiibist kõrvale kalduda juhul, kui selle sama isiku poolt toimepandud deliitid ei oma enam kaalu tema poolt toimepandud peamise kuriteo kõrval⁴⁷⁷. Nende sätete kohaselt saavad prokuratuur ja kohus ühiselt eraldada menetlusliku oportuuniteedi põhjustel ebaolulised teod ja teo üksikud osad. Selle menetlemise piirangu (*Verfolgungsbeschränkung*) põhitähendus seisneb selles, et jäetakse välja sellised teo osad, mis valmistavad tõendamisraskusi. *StPO* § 154, § 154a rakendamine võib toimuda igas menetlusstaadiumis⁴⁷⁸. Kokkuleppe (*Absprache*) raames on menetluseseme piiramine *StPO* § 154, § 154a alusel võimalik sel moel, et järelejääva menetluseseme suhtes redutseeritakse väljaselgitamiskohustust kokkuleppest tingitud süü ülestunnistuse kaudu⁴⁷⁹.

Seda, kuidas saab toimuda menetluseseme kärpimine, võib kirjeldada erialakirjanduses esitatud alljärgneva näite abil.

Süüdistatavale esitati üle 500 leheküljel sisalduvas süüdistuskirjas süüdistus jätkuvas inimkaubanduses, prostitutsiooni jätkuvas edendamises, vägistamises kahel juhul ja maksude maksmisest kõrvalehoidumises. Üle 100 istungipäevale kavandatud kohtulikus peamenetluses esitati arvukalt tõenditaotlusi. Eventuaalselt ülekuulatavad tunnistajad elasid välismaal, mis oleks tekitanud lisaraskusi, kuna mõnede riikidega kolmest asjassepuutuvast riigist ei olnud õigusabi lepingut. Kuna juba peaaegu 50 istungipäeva kestnud tõendite uurimise jooksul ilmnisid olulistes süüdistuspunktides kahtlused, jõudsid prokuratuur, kaitse ja kohus suletud uste taga kokkuleppele selles, et edasi mitte selgitada tehioolusid, selgusetud süüdistusettehited kooskõlas *StPO* § 154 lõpetada, ülejäänus lähtuda süüdistusettehitedest ja karistumäära vähendada. Algselt võimalikuna kaalutletud 6 kuni 7-aastasest vabaduskaotuslikust karistusest sai 4-aastane vabaduskaotuslik karistus⁴⁸⁰.

Erialakirjanduses on *StPO* § 154 kontekstis näitlikult selgitatud, et paljud asjaga tegelenud politseiametnikud võtavad ehmatusena ja hämmastusega teadmiseks, et niinimetatud mahukates menetlustes (*Umfangsverfahren*) (näiteks poodidesse sissetungimisega varguste seeria rohkem kui 100 üksikteoga või abielupettur enam kui 500 kahju kannatanud pettuse ohvriga) on ainult üsna väike arv tegusid süüdistuse esemeks ja seega ka kohtuliku arutamise esemeks. Seda vaatamata sellele, et

⁴⁷⁴ Vt. A. Montenbruck; R. Kuhlmeier; U. Enderlein. Die Tätigkeit des Staatsanwalts in Wirtschaftsstrafverfahren – Einführung in die Probleme. - JuS 1987, H. 12, S. 970.

⁴⁷⁵ W. Schmidt-Hieber. Verteidigung, S. 23.

⁴⁷⁶ Vt. P. Cramer. Absprachen im Strafprozeß.- in: Festschrift für Kurt Rebmann zum 65. Geburtstag/ hrsg. Von Heinz Eyrich ... - München: Beck, 1989, S. 145.

⁴⁷⁷ Vt. W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 170-171.

⁴⁷⁸ A. Montenbruck, R. Kuhlmeier, U. Enderlein. Die Tätigkeit des Staatsanwalts in Wirtschaftsstrafverfahren – Eine Einführung in die Probleme. - JuS 1987, H. 10, S. 807-808.

⁴⁷⁹ Vt. H. Landau; R. Eschelbach. Absprachen zur Strafrechtlichen Hauptverhandlung. - NJW 1999 H. 5, S. 324.

⁴⁸⁰ Vt. W. Siolek. Verteidigung, S. 49.

politseiametnikud uurisid kõiki üksikjuhtumeid täielikult. Sellisel juhul võib alguses näiliselt tekkida arvamus, et prokurör ei töötanud toimiku materjale täielikult läbi. See on aga pettejäreldus. Väidetavalt on õige pigem see, et kogenud prokurör on hoopis suuteline hindama, millist kogukaristust on süüdistataval kõigi tegude eest maksimaalselt oodata ning kui palju üksikuid tegusid selle kogukaristuse “saavutamiseks” tuleb süüdistusse viia. Menetlusökonoomia põhjustel võimaldab *StPO* § 154 I juba juurdlusmenetluses esialgselt lõpetada menetluse ülejäänud üksiktegude osas⁴⁸¹.

Niisiis on väidetavalt sageli kriminaalmenetluse osaline lõpetamine (*StPO* § 154, § 154a alusel) riigipoolne vastutasu selle eest, et süüdistatav annab kohtulikult arutamisel peamenetluses menetlust lühendava süü ülestunnistuse teiste, raskemate kuritegude suhtes⁴⁸². Nii on vahetussuhe – “süü ülestunnistus kriminaalmenetluse osalise lõpetamise vastu” – üheks kokkulepluse põhiskeemiks⁴⁸³. Samas on vaieldav see, kas selline kokkulepluse skeem on ka lubatav ning kooskõlas seadusega. Erialakirjanduses on ühelt poolt avaldatud arvamust, et lubadus teise kuriteo osas kriminaalmenetluse lõpetamiseks vastutasuks süü ülestunnistusele kuulub vastavalt *StPO* §-le 136a keelatud ülekuulamismeetodite hulka. Väidetavalt ilmneb vastavas protsessis see, et menetluse lõpetamine tehakse sõltuvaks eeldustest, mida *StPO* §-s 154 ei ole ette nähtud⁴⁸⁴. Teiselt poolt on erialakirjanduses leitud, et kuigi menetlemine *StPO* § 154, 154a järgi ei saa olla sõltuvuses ainult süü ülestunnistuse andmisest, jääb arusaamatuks, miks peaks selline menetluse piiramine olema *Absprache*-praktikas lubamatu, kui esinevad *StPO* § 154, 154a rakendamise seaduselised eeldused. On avaldatud arvamust, et normi eesmärgi järgi võib menetlusaine piiramine sõltuda mitte ainult sisulisest tulemusest, vaid ka järelejäeva menetluse kiirest lõpuleviimisest. On arutletud nii, et kui pakutakse kriminaalmenetluse osalist lõpetamist ja sellega seoses selgitatakse süüdistatavale ilma igasuguse surveabinõuta süü ülestunnistuse vajalikkust asjaolude väljaselgitamiseks, ei saa sellest järeldada seda, et justiitsasutus seab otsustuse sõltuvaks eeldustest, mida ei ole ette nähtud *StPO* §-s 154 või §-s 154a⁴⁸⁵.

3.4.3. Süüdistuse ulatus kokkuleppe võimaliku objektina Eesti kriminaalmenetluses

Väljaspool kokkuleppemenetlust (üldkorras kriminaalmenetluse käigus) on prokuratuuril õigus teise astme kuriteo korral KrMS §-des 202 ja 203 sätestatud tingimustel vastavalt kas ise lõpetada kriminaalmenetlus või taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks. KrMS § 274 lg 5 kohaselt saavad prokurör ja süüdistatav ka üldkorras kohtuistungil kohtulikult arutamisel taotleda, et kohus lõpetaks kriminaalmenetluse KrMS § 202 ja § 203 sätestatud alustel. Märkimist väärib see, et kokkuleppemenetluse regulatsioonis ei ole otsesõnu vastavat võimalust ette nähtud. Siiski ei tohiks jätta tähelepanuta seda, et KrMS § 239 lg-s 4 on sätestatud, et kokkuleppemenetlust kohaldades juhitudakse KrMS 10. peatükis sätestatud, arvestades 9. peatüki 2. jaos sätestatud erisusi. Rõhutamist väärib see, et

⁴⁸¹ Vt. H. Artkämper. Der Deal im Strafprozess. – Kriminalistik, 1999, H. 12, S. 784.

⁴⁸² Vt. P. M. Bömeke, lk 19.

⁴⁸³ B. Schünemann. Absprachen, S. B 109; vt. ka A. Janke, lk 178.

⁴⁸⁴ B. Schünemann. Absprachen, S. 110; vaata ka W. Siolek. Verständigung, S. 187.

⁴⁸⁵ A. Janke, lk 179.

10. peatükis on KrMS § 274 lg 5, mille kohaselt saavad prokurör ja süüdistatav üldkorras kohtuistungil kohtulikult arutamisel taotleda, et kohus lõpetaks kriminaalmenetluse KrMS § 202 ja § 203 sätestatud alustel. Järelikult peaks vajaduse korral olema ka kokkuleppemenetluse raames võimalik kriminaalmenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel KrMS § 202 ja § 203 sätestatud alustel.

Küll aga on seejuures oluline silmas pidada seda, et KrMS-i regulatsiooni kohaselt ei saa kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 202 ja § 203 alusel olla kokkuleppemenetluses läbirääkimiste objektiks ja kokkuleppe tingimuseks. Seaduses ei ole ette nähtud seda, et prokuratuur võiks teha kriminaalmenetluse osalise lõpetamise KrMS § 202 ja § 203 alusel sõltuvaks sellest, kas kahtlustatav nõustub teiste kuritegude osas kokkuleppemenetluse kohaldamisega või/ja kokkuleppemenetluses teatud tingimustel kokkuleppe sõlmimisega. Prokuratuur ja kahtlustatav (või süüdistatav) ning tema kaitsja peaksid kokkuleppe sõlmimisel põhimõtteliselt piirduma seaduses (KrMS § 244 lg-s 2 ja §-s 245) ette nähtud läbirääkimisobjektidega ja tingimustega.

Kui lähtuda seisukohast, et seaduses võiks olla sätestatud kokkuleppemenetluse raames süü ülestunnistuse andmise võimalus (vt. käesoleva töö osa: 3.6.8. "Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses"), siis peaks prokuratuuril olema võimalus otsustada KrMS § 202 ja § 203 alusel kriminaalmenetluse lõpetamine või kriminaalmenetluse lõpetamise taotlemine kokkuleppemenetluses pärast seda, kui kahtlustatav ja tema kaitsja on andnud nõusoleku kokkuleppemenetluse kohaldamiseks ning kahtlustatav on seejärel andnud süü ülestunnistuse. Võivad ju alles pärast kahtlustatava süü ülestunnistuse andmist selguda olulised asjaolud, millest võib sõltuda KrMS § 202 ja § 203 alusel kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuse otsustamine. Muuhulgas on oluline silmas pidada seda, et süü ülestunnistust võiks käsitada süüteo avastamisele aktiivse kaasaaitamisena, mida võiks lugeda karistust kergendavaks asjaoluks (KarS § 57 lg 1 p 3). Karistust kergendavad asjaolud aga etendavad olulist rolli KrMS § 202 ja § 203 alusel kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuse otsustamisel.

Seoses eeltooduga peaks olema prokuratuuril lubatud kahtlustatavale selgitada, et süü ülestunnistus on karistust kergendav asjaolu. Veel võiks prokuratuuril teatud juhtudel olla lubatud ilma igasuguseid surveabinõusid kasutamata selgitada, et kui kahtlustatav nõustub kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning aitab kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise kaudu ületada tõendamisraskused, siis võib prokuratuur KrMS §-s 202 või §-s 203 ette nähtud tingimuste esinemise korral osade kahtlustatavale süükspandavate kuritegude osas kriminaalmenetluse lõpetada või esitada kohtule taotluse nende kuritegude osas kriminaalmenetluse lõpetamiseks.

3.4.4. Võrdlev kokkuvõte

Praktikas on süüdistuse ulatus kokkuleppemenetluse läbirääkimiste objektiks nii USA kriminaalmenetluses kui ka Saksa kriminaalmenetluses. Samas tuleb märkida, et Saksa kriminaalmenetluses on prokuröri legaalsed kokkuleppevõimalused vaid seal, kus seadusandja on selgesõnaliselt kehtestanud erandid legaliteediprintsiibist. USA kriminaalmenetluses ei ole prokuratuuri avar diskretsiooniruum sel moel piiratud. Eesti KrMS-i regulatsiooni kohaselt ei saa kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS §

202 ja § 203 alusel olla kokkuleppemenetluses sõlmitava kokkuleppe tingimuseks ja kokkuleppemenetluses sõlmitava kokkuleppe objektiks. Siiski on vajaduse korral ka kokkuleppemenetluse raames võimalik kriminaalmenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel KrMS § 202 ja § 203 sätestatud alustel.

Itaalia kriminaalmenetluses ei ole süüdistuse ulatus kokkuleppemenetluse läbirääkimiste objektiks.

3.5. Tõenditaotluse esitamisest loobumine ja tõenditaotluse tagasivõtmine kokkuleppe objektina

Saksa kriminaalmenetluslikus kokkuleppepraktikas on üheks võimalikuks kokkuleppe objektiks süüdistatava tõenditaotlused. Kokkuleppe sisuks võib olla süüdistatava lubadus, et ta rohkem ei esita tõenditaotlusi või et ta võtab juba esitatud tõenditaotlused tagasi⁴⁸⁶.

Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse õigusliku regulatsiooni kohaselt ei ole kahtlustatava või süüdistatava tõenditaotlust arvatud kokkuleppe objektide hulka. Kui Saksa kokkuleppemeetluse praktika näitele tuginedes küsida, kas ka Eesti kokkuleppemenetluses võiks olla kokkuleppe üheks objektiks kahtlustatava või süüdistatava tõenditaotlus, siis vastus võiks olla eitav. Nimelt on Eesti kriminaalmenetluse õiguslikus regulatsioonis ühe lihtmenetluse vormina ette nähtud kokkuleppemenetlus. Tegemist on üldkorras kriminaalmenetlusest eraldiseisva menetlusvormiga, mille kohaldamise korral ei jätkata tõendamiseseme asjaolude kohta tõendite kogumist. Seega, kui üldkorras kriminaalmenetlusest minnakse üle kokkuleppemenetluse vormile, siis üldkorras kriminaalmenetlus katkestatakse ning kriminaalasi lahendatakse kokkuleppemenetluse vormis. Järelikult, kui üldkorras kriminaalmenetluse raames oli kahtlustatav või süüdistatav või tema kaitsja näiteks esitanud tõenditaotluse, mida ei ole menetleja poolt veel lahendatud, siis kokkuleppemenetlusele ülemineku korral puudub vajadus selle tõenditaotluse formaalseks tagasivõtmiseks. Kui minnakse üle kokkuleppemenetlusele, siis võib menetleja jätta üldkorras kriminaalmenetluse raames esitatud tõenditaotluse rahuldamise või mitterahuldamise küsimuses seisukoha võtmata. Kokkuleppemenetluse luhtumise korral jätkatakse kriminaalmenetlust üldkorras sealt (sellest menetlusetapist ja sellest toimingust), kus üldkorras menetlus kokkuleppemenetlusele ülemineku tõttu pooleli jäi.

3.6. Süü ülestunnistus või süü omaksvõtt kriminaalmenetlusliku kokkuleppe võimaliku objektina

3.6.1. Seisukohavõtt süüdistuse suhtes ja süü omaksvõtt USA kriminaalmenetluses

Kõigepealt tuleb märkida, et USA kriminaalmenetluses liigitatakse süü ülestunnistusi selle järgi, kas need on antud kohtuliku arutamise raames või väljaspool kohtulikku

---

⁴⁸⁶ Vt. Karlsruher Kommentar, Einleitung Nr. 29a.

arutamist. Nii eristatakse menetluse käiku suunavat süü ülestunnistust (*confession* (*plea*)) ja väljaspool kohtulikku arutamist antud süü ülestunnistust (*out-of-court confession*)⁴⁸⁷. Menetluse käiku suunava süü ülestunnistuse all peetakse silmas süü omaksvõttu *plea of guilty* või *plea of nolo contendere* vormis⁴⁸⁸. Süü ülestunnistusi, mis on antud väljaspool kohtulikku arutamist nimetatakse *out-of-court confessions*. Juhul, kui süü ülestunnistamine toimub enne kohtulikku avamisarutamist, ei ole see sobiv selleks, et vahetult kindlaks määrata kriminaalmenetluse kulgu. Tegemist on vaid prokuratuuri võimaliku tõendusvahendiga, kohtuliku peamenetluse vaidlusesemega⁴⁸⁹.

Kokkuleppemenetluse seiskohalt on huvipakkuv kohtuliku arutamise raames esitatud süü ülestunnistus (täpsemalt öeldes süü omaksvõtt) - *plea of guilty* ja *plea of nolo contendere*. Menetlusökonomiliselt parim ajahetk menetlust lühendava süü omaksvõtu avalduse tegemiseks on enne asja kohtuliku arutamist toimuv eelmenetlus (*arraignment*)⁴⁹⁰.

Ameerikalikus kriminaalmenetluses on süüdistataval kolm võimalust seisukohavõtuks süüdistusettehete suhtes⁴⁹¹.

Kui süüdistatav avaldab, et ei ole süüdi (*plea of not guilty*), siis toimub kohtulik arutamine (*trial*), milles süüküsimuse üle otsustab *jury*. Ka süüdistatava täielikku vaikimist käsitatakse mittesüüdi oleku avaldusena (*plea of not guilty*)⁴⁹².

Kui süüdistatav võtab süü omaks (*plea of guilty*), siis toimub süüdimõistmine ilma eelneva tõendite uurimiseta ja menetlus läheb üle karistuse mõistmise staadiumisse (nn *sentencing*-menetlusse)⁴⁹³.

Kolmas võimalus on esitada nn *plea of nolo contendere*. Selle kaudu väljendab süüdistatav seda, et ta ei vaidlusta süüdistusetteheteid. Selle avalduse kriminaalmenetluslik toime on sama, nagu *plea of guilty* korral. Selle tulemusena toimub süüdimõistmine ja menetlus läheb üle staadiumisse, kus otsustatakse karistuse mõistmise üle. Erinevus *plea of guilty* suhtes seisneb selles, et *plea of nolo contendere* ei oma mõju hilisemas tsiviilprotsessis⁴⁹⁴. *Plea of nolo contendere* avalduse korral piirdub süüdistatav selgesõnaliselt vaid sellega, et ta ei astu süüdistusettehetele vastu. Sel moel väldib ta konkreetsete asjaolude tunnistamist⁴⁹⁵. Avaldust *plea of nolo contendere* tõlgendatakse nii, et süüdistatav tunnistab süüdistuse õigsust teokosseisulisest küljest ja võtab põhimõtteliselt süü omaks, kuid soovib vältida seda, et tema sellekohast avaldust saaks hilisemas menetlusstaadiumis või mõnes teises menetluses kasutada tema vastu⁴⁹⁶. Täpsemalt öeldes jääb *plea of nolo contendere* teiste menetluste jaoks tagajärgedeta, kuna seda ei tohi teises menetluses kasutada tõendusvahendina või kaudse tõendina teo toimepanemise kohta. Föderaaltasandil on

---

⁴⁸⁷ J. Bickel, lk 45.

⁴⁸⁸ Samas, lk 46.

⁴⁸⁹ Samas, lk 52.

⁴⁹⁰ Samas, lk 47

⁴⁹¹ Vt. K. Dreher, lk 102; vt. ka N. Schmid, lk 58.

⁴⁹² Vt. G. Trüg, lk 47; K. Dreher, lk 102.

⁴⁹³ Vt. G. Trüg, lk 47, vt. ka K. Dreher, lk 102.

⁴⁹⁴ Vt. G. Trüg, lk 47; vt. ka K. Dreher, lk 102.

⁴⁹⁵ T. Weigend. Absprachen, S. 35 joone all märkus nr 87.

⁴⁹⁶ N. Schmid, lk 58.

plea of nolo contendere andmiseks vajalik kohtu eriline nõusolek, mis peab arvestama selle *plea* rahuldamisel mõlema poole soove ja avalikku huvi. Konkreetse kriminaalmenetluses on *plea of nolo contendere* oma toimelt *plea of guilty*'ga võrdne⁴⁹⁷.

Niisiis *guilty plea* esitamisega asendatakse kohtulik arutamine peamenetluses. Süü kindlakstegemise menetlus piirdub sel juhul vaid kontrollimenetlusega, mis ammendub tõendamismenetlusest loobumise kehtivuse ja sellega seonduvate kriminaalmenetluslike õiguste rakendamise kontrollimisega ning teoettehete faktilise aluse olemasolu kontrollimisega⁴⁹⁸.

Süüdistatava süü omaksvõtt ameerikalikus kriminaalmenetluses ei ole tõendusvahend. Süü omaksvõtul on enamini tsiviilmenetluses tuntud nõude vaidlustamisest loobumise iseloom⁴⁹⁹. Süü omaksvõtt ameerikalikus kriminaalmenetluses tähendab seda, et süüdistusetteheteid ei vaidlustata⁵⁰⁰. Süü omaksvõtt muudab ülearuseks selle menetlusfaasi läbiviimise, milles tehakse süüd kindlaks. Menetlus läheb vahetult üle karistuse mõistmise staadiumisse⁵⁰¹. See aga ei tähenda, et *guilty plea* ei sisalda menetlust suunava menetlusliku avalduse kvaliteedi kõrval ka materiaalselt süü ülestunnistust. Olgugi, et *plea of guilty* menetlusliku avaldusena ei ole identne süü ülestunnistusega, sisaldab see siiski ka süüdistuses esitatud asjaolude tunnustamist⁵⁰². Nii on *plea of guilty* ameerikalikus õigusemõistmises tunnustatud ka kui materiaalselt täielik süüdistatava süü ülestunnistus. Seda ka juhul, kui süüdistatav ei anna teo toimepanemise kohta üksikasjalikumat seletust. Seda, et *guilty plea* sisaldab menetlust suunava menetlusliku avalduse kvaliteedi kõrval ühtlasi ka materiaalselt süü ülestunnistuse kvaliteeti selgitatakse sellega, et süüdistuse ettelugemisega avamismenetluses esitatakse etteheidetavad asjaolud mitte ainult formaalselt, vaid ka sisuliselt. Süüdistatava menetluslik vastus käib seega ka süüdistusettehete sisu kohta⁵⁰³. Selleks, et mõista seda, millist rolli menetluses etendab *guilty plea* avalduses sisalduv materiaalne süü ülestunnistus, tuleb silmas pidada seda, et *plea of guilty* on formaalse iseloomuga menetluslik avaldus, mis eelkõige kujutab endast süüdistatava nõusolekut tema karistamiseks ilma kohtuliku peamenetluseta (*trial*). Selles menetluslikus avalduses sisalduv materiaalne süü ülestunnistus selle kohta, et karistatava teo pani toime süüdistatav, ei ole USA Ülemkohtu (*United States Supreme Court*) seisukoha järgi "põhiseadusõiguslik eeldus" karistuse mõistmiseks. Seoses sellega on huvitav märkida, et nii puudub ka mittesüüdioloku kinnitamisel oluline (põhiseaduslikõiguslik) tähendus *guilty plea* kehtivuse jaoks⁵⁰⁴. Võib esineda juhtumeid, et süüdistatav tunnistab end menetluslikult süüdi menetluse lõpetamiseks ja siiski kinnitab ühtlasi enda mittesüüdioloku. USA Ülemkohtu (*United States Supreme Court*) praktika kohaselt võib sellistel asjaoludel antud *plea of guilty*, niinimetatud *Alford plea*, olla kehtiv. Juhul, kui esinevad *Federal Rules of Criminal Procedure* 11 sätestatud eeldused *guilty plea* aktsepteerimiseks, siis *North Carolina v.*

---

⁴⁹⁷ J. Bickel, lk 53.

⁴⁹⁸ Samas, lk 37.

⁴⁹⁹ M. Damaska, *Strafverteidiger* 1988, H. 9, S. 398.

⁵⁰⁰ Vt. K. Dreher, lk 106.

⁵⁰¹ M. Damaska, *Strafverteidiger* 1988, H. 9, S. 398.

⁵⁰² T. Weigend. *Absprachen*, S. 35 joone all märkus nr 87.

⁵⁰³ J. Bickel, lk 49, 50.

⁵⁰⁴ Vt. Samas, lk 172.

*Alford*⁵⁰⁵ eeskujutsuse järgi ei pea kohtunik tagasi lükkama *plea* `d ainult seetõttu, et süüdistatav kinnitab selle esitamisest hoolimata enda süütust⁵⁰⁶.

3.6.2. Süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses kokkuleppe (*Absprache*) korral

Saksa õiguslalases kirjanduses mõistetakse süü ületunnistuse (*Geständnis*) all selliste asjaolude tunnistamist (*Zugestehen von Tatsachen*), mis võivad olla olulised süüdistusettehete üle sisulisel otsustamisel. Väidetavalt üldise arvamuse kohaselt Saksamaal kuulub süü ülestunnistuse hulka nii süü omaksvõtt (*Schuldbekennntnis*) kui ka selliste süüstavate asjaolude õigekstunnistamine, millel võib olla tähtsus süüküsimuse ja õiguslike tagajärgede küsimuse otsustamisel. See tähendab süüteo käigu täielikku tunnistamist või ainult konkreetsete üksikasjade, nagu näiteks kvalifitseerimist põhjendavate asjaolude, tunnistamist⁵⁰⁷. Süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses kuulub vabale tõendite hindamisele. Tavaliselt on süü ülestunnistusel tugev tõendusjõud⁵⁰⁸. Kui süüdistatav annab usutava süü ülestunnistuse, siis võib olla süü ülestunnistuses sisalduvate asjaolude kohta teiste tõendite uurimine mittevajalik. Süü ülestunnistus, mis kuulub tõendina hindamisele, võib üksikjuhul isegi olla kohtuotsuse ainsaks aluseks⁵⁰⁹. Süüdistatava ülekuulamine süüdistusettehete suhtes teeb tõendite uurimise üleaaruseks, kui süüdistatav esitab süü ulatusliku ja usutava ülestunnistuse ning tõendite uurimine ei ole nõutav ka õiguslike tagajärgede üle otsustamiseks⁵¹⁰. Materiaalse tõe väljaselgitamise printsiip keelab süüdimõistmise kokkuleppe tulemusena antud süü ülestunnistuse alusel, kui süü ülestunnistus ei sisalda piisavat alust asjaolude kindlakstegemiseks ja kui jäävad püsima kahtlused selle usaldusväärsuses⁵¹¹.

---

⁵⁰⁵ Jutt on *North Carolina v. Alford* kaasusest (*North Carolina v. Alford*, 400 U.S. 25, 37 (1970)), mis pakkus USA Ülemkohtule võimaluse printsipiotsustuseks. Selle juhtumi sisu oli lühidalt selline. Alford'i süüdistati mõrvas. Tema nimetas end süütuks. Tema advokaat küsitles (ühe erandiga) kõiki süüst vabastavaid tunnistajaid, kes aga hästi ei kinnitanud Alford 'i kirjeldust. Tunnistajad pakkusid kokkuvõttes hea kaudse tõendi. Kaitsja soovitas Alford'il selles situatsioonis anda süü ülestunnistuse tapmises. Süüdistaja oli sellega nõus. Alford andis *plea of guilty*. Kohtulikul ülekuulamisel kinnitas Alford, et ta ei ole mõrva sooritanud ning et tema süü omaksvõtt on tingitud kartusest, et peamenetluse järel süüdimõistmise korral ootab teda surmanuhtlus. Alford ütles: "Ma andsin süü ülestunnistuse, kuna mulle öeldi, et on liiga palju tõendeid, aga ma ei ole meest maha lasknud, ma võtan kellegi teise eksimuse enda peale. Meil ei olnud iialgi oma elus tüli, ja ma tunnistasin end süüdi ainult seetõttu, et mulle öeldi, et juhul, kui ma seda ei teeks, mürgitatakse mind selle eest gaasiga, ja see on kõik." Alford kordas muuhulgas veel, et ta ei ole süüdi, aga et ta tunnistab end süüdi. (Vt. K. F. Schumann. *Der Handel mit Gerechtigkeit: Funktionsprobleme der Strafjustiz und ihre Lösungen - am Beispiel des amerikanischen plea bargaining*. Frankfurt am Main: suhrkamp, 1977, S. 169-170).

⁵⁰⁶ Vt. J. Bickel, lk 170, 171.

⁵⁰⁷ Vt. T. Rönna. *Die Absprache*, S. 90.

⁵⁰⁸ C. Roxin, lk 101.

⁵⁰⁹ U. Eisenberg, lk 69.

⁵¹⁰ *Karlsruher Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz*. Herausgegeben von G. Pfeiffer, 4., neubearbeitete Auflage. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1999, § 145 äären 7.

⁵¹¹ U. Eisenberg, lk 81.

3.6.3. Süüdistusettehite vaidlustamisest loobumine Itaalia kokkuleppemenetluses (*applicazione della pena su richiesta*)

Itaalia kokkuleppemenetluse - *applicazione della pena su richiesta* raames otsustuse momendil on olemas ainult juurdlusaktid ja ettepanek samuti poolte nõusolek. Erialakirjanduses on väidetud, et mingil juhul ei tohi süüdistatava ettepanekut või süüdistatava nõusolekut prokuröri pakkumisele käsitada süü ülestunnistusena⁵¹², mida võiks võtta üle kohtuotsusesse. Kui süüdistatav loobub õigusest kohtuliku peamenetluse läbiviimisele, tunnustab ta juurdlusaktide tõendusjõudu. Tegemist on süüdistatava alistumisega karistusele, mida ta oma veendumuse kohaselt saab aktsepteerida⁵¹³. Oma avaldusega teatab süüdistatav, et ta loobub süüdistust ümberlukkamast ning et ta ei soovi süüdistusettehite vastu vaielda⁵¹⁴.

3.6.4. Süü ülestunnistuse (*Geständnis*) ja süü omaksvõtu (*plea of guilty*) võrdlus Saksa kriminaalmenetluse ja USA kriminaalmenetluse näitel

Süü ülestunnistust võib traditsioonilise kontinentaal-euroopaliku inkvisitsioonilise kriminaalmenetluse (näiteks Saksa kriminaalmenetluse) kontekstis käsitleda kolmest erinevast aspektist lähtudes. Süü ülestunnistust võib käsitleda tõendina, materiaalõiguslikult olulise käitumisena ja menetlusliku käitumisena, mis määravalt mõjutab menetluse kulgu⁵¹⁵.

Jättes siinkohal kõrvale süü ülestunnistuse kui materiaalõiguslikult olulise käitumise ning käsitledes süü ülestunnistust menetluse kulgu mõjutava käitumisena ja tõendina, tuleb kõigepealt märkida, et näiteks Saksa kriminaalmenetlusõiguse kohaselt ei tohiks süü ülestunnistus (*Geständnis*) asendada tõendite uurimise menetlust, ja seda ka *Absprache* korral. M. Niemöller on ilmekalt väljendudes tõdenud, et süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses ei ole alati ette kindlalt selge ning ühese suurusega. Selle poolest erineb süü ülestunnistus ameerikalikust *guilty plea* avaldusest. M. Niemöller nendib, et *guilty plea* on formaliseeritud menetlusliku käitumise liik, mille kindlaks hinnaks on jõudmine järgmisse menetlusstaadiumisse⁵¹⁶. Siinkohal on aga siiski oluline märkida, et süü ülestunnistusel on võrreldes teiste tõenditega mõneti eriline roll ka Saksa kriminaalmenetluses. Kuigi süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses kuulub tõendite vabale hindamisele, on sellel tavaliselt tugev tõendusjõud. Teatud asjaoludel võib see tõendusjõud olla nii suur, et teistest tõendusvahenditest võib üldse loobuda⁵¹⁷.

Viidates kokkulepluse (*Absprache*) praktikale on Saksa erialakirjanduses väljendatud arvamust, et süü ülestunnistust (*Geständnis*) käsitatakse samamoodi nagu süü omaksvõttu (*plea of guilty*). T. Rönnau on kriitiliselt väitnud, et õiguspraktikas ei ole

⁵¹² S. Sinner, Zeitschrift für Rechtspolitik, 1994, H 12 S. 482; vt ka H.-H. Jeschek. Grundgedanken der neuen italienischen Strafprozeßordnung in rechtsvergleichender Sicht. – Festschrift für Arthur Kaufmann zum 70. Geburtstag / hrsg. Von Fritjof Haft ... - Heidelberg: Müller, jur. Verl., 1993, S. 672; U. Bogner, lk 184.

⁵¹³ S. Sinner, Zeitschrift für Rechtspolitik, 1994, H 12 S. 482.

⁵¹⁴ U. Bogner, lk 184.

⁵¹⁵ Vt. F. Denker. Zum Geständnis im Straf- und Strafprozeßrecht. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 102 (1990), H. 1, S. 54.

⁵¹⁶ M. Niemöller. Absprachen im Strafprozeß. – Strafverteidiger, 1990, H. 1, S. 37.

⁵¹⁷ C. Roxin, lk 101.

süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses enam ainult üks tõendusvahend teiste kõrval, vaid *Absprache* raames esitatav “*guilty plea*”, see tähendab tõendite uurimist asendav süüdistatava süü omaksvõtt nii, nagu seda tunneb anglo-ameerikalik õigus⁵¹⁸. J. Bickel on nentunud, et kohtualuse süü ülestunnistusel on Saksa kriminaalmenetluses *de facto* menetluse käiku suunav ja menetlust lõpetav tähendus, ning et kohtupraktika ei vasta seaduses sätestatule⁵¹⁹. G. Trüg on leidnud, et süü ülestunnistuse (*Geständnis*) ja *guilty plea* vahel on küll õigusdogmaatilised erinevused, kuid praktika näitab, et mõlemas õiguskorras (Saksamaal ja USA-s) on toimiku materjalide tunnustamine pärast prokuratuuri juurdlust tõhusalt kasutatav süüdistatava “vastutasu”. *Geständnis*’e ja *guilty plea* eristamise teeb G. Trügi arvates küsitavaks see, et pärast “peeneid” (“*schlanke*”) süü ülestunnistusi lõpetavad ka Saksamaal kohtud osadel juhtudel tõendite kogumise täielikult ning piirduvad üldise õigusriiklikkuse kontrolliga⁵²⁰. Tähelepanuväärne on ka see, et väidetavalt tuleb vahel ka Saksa kohtusaalides ette, et *Absprache*’d toimuvad sellele vaatamata, et süüdistatav kinnitab oma mittesüüdiolekut nii väljaspool kohtulikku arutamist toimuva *Absprache* ajal kui ka kohtuliku peamenetluse ajal. Tegemist on juhtumitega, mis sarnanevad USA kriminaalmenetluse praktikale. USA-s on see praktika juurdunud *Nort Carolina v. Alford* (1970) asjas *Supreme Court* otsuse eeskujul⁵²¹. G. Trüg on väljendanud arusaama, et sellisel juhul ei ole dogmaatiliselt vaadatuna enam tegemist süü ülestunnistusega (*Geständnis*), vaid lihtsalt alistumisavaldusega (*Unterwerfungserklärung*)⁵²². Ta on tõdenud, et järelikult kaob erinevus *guilty plea* (süü omaksvõtu) ja *abgesprochenen Geständnis* (kokkulepitud süü ülestunnistuse) vahel⁵²³.

3.6.5. Süü omaksvõtt kriminaalmenetluses

Eeltoodust nähtub, et põhimõtteliselt on kriminaalmenetluses võimalik eristada ja ehk tulekski eristada süü ülestunnistust tõendina ja süü ülestunnistusega sarnanevat formaalset avaldust, mis ei ole tõendiks.

Süü ülestunnistus tõendina on kahtlustatava või süüdistatava end süüstavad ütlused (faktiliste) asjaolude kohta.

Süü ülestunnistusega sarnanevate avalduste hulgas võiks eristada põhiliselt kahte liiki avaldusi.

Ühed oleksid avaldused, millega süüdistatav teatab, et ta loobub süüdistust ümber lükkamast ja et ta ei soovi süüdistusele vastu vaielda ning et ta loobub kohtulikust tõendite uurimise menetlusest. Antud juhul oleks tegemist süü omaksvõtuga, mis oleks käsitatav dispositiivse menetlusliku käitumisaktina, mille tulemusena enam ei toimu tõendite kohtuliku uurimise menetlust. Põhimõtteliselt on võimalik seaduses ette näha võimalus, mille kohaselt süü omaksvõtt dispositiivse menetlusliku käitumisaktina üldkorras kohtulikult arutamisel võib vahetult kaasa tuua tõendite

⁵¹⁸ T. Rönnau. Die Absprache, S. 148.

⁵¹⁹ J. Bickel, lk 19.

⁵²⁰ G. Trüg, lk 198.

⁵²¹ Vt. Samas, lk 106.

⁵²² Vt. Samas, lk 106.

⁵²³ Samas, lk 482.

edasise uurimise ärajäämise. Samas on aga ka võimalik ette näha selline õiguslik regulatsioon, milles süü omaksvõtt saab olla käsitatav tõendite kohtulikust uurimisest loobumisenäa vaid juhul, kui see toimub mõne lihtmenetluse raames (näiteks kokkuleppemenetluses).

Teised avaldused oleksid süü ülelunnistusega sarnanevad avaldused, millega süüdistatav ei loobu tõendite kohtulikust uurimisest ning mis ei tingi tõendite kohtuliku uurimise ärajäämist, kuid milles süüdistatav enne kohtulikku ülekuulamist, võttes seisukoha temale esitatud süüdistuse suhtes, teatab, et võtab süü omaks. Sellise avaldusega realiseeriks süüdistatav juba enne tema sisulist ülekuulamist oma õigust olla ära kuulatud kohtu poolt. Tegemist oleks avaldusega, mis ei ole tõend ega ka tõendite kohtuliku uurimise menetlusest loobumise akt. Kui püüda kõne all olevat avaldust paigutada kontinentaal-euroopalike traditsiooniliste kriminaalmenetlusõiguslike põhimõistete hulka, siis oleks ehk tegemist seletusega. See oleks seletus, mis kohtuliku uurimise alguses peaks aitama välja selgitada kohtumenetluse poolte (täpsemalt öeldes prokurõri, süüdistatava ja tema kaitsja) lähtepeitsiooni enne tõendite uurimise algust. Selline lähtepeitsioonide kindlakstegemine lihtsustab kohtul tõendite uurimise jälgimist, juhtimist ja tõendite uurimisel osalemist ning ühtlasi aitab kohtumenetluse pooltel kindlaks määrata tõendite esitamise järjekorra.

Süü ülelunnistusega sarnanevat formaalset avaldust võiks selguse huvides nimetada mitte süü ülelunnistuseks, vaid süü omaksvõtuks. Tõsi, vahetegu mõiste "süü ülelunnistus" ja mõiste "süü omaksvõtt" sisu suhtes oleks kokkuleppeline, sest põhimõtteliselt ei ole ilmset takistust nende terminite käsitamisel ka identse tähendusega väljenditena. Ka sel juhul, kui leppida kokku, et tegemist ei ole identse tähendusega terminitega ning et süü omaksvõtt tähendab midagi muud, kui süü ülelunnistus, jääb süü omaksvõtule oluline sarnasus süü ülelunnistusega. Nimelt seisneb sarnasus selles, et nii, nagu süü ülelunnistuse esitamise korral tunnustab süüdistatav süüdistuses esitatud asjaolusid, nii tunnustab süüdistatav ka süü omaksvõtu avalduse esitamise korral süüdistuses esitatud asjaolusid. Süü omaksvõtu erinevus süü ülelunnistusest seisneks aga selles, et süü omaksvõtt ei oleks käsitatav ütlusena (tõendina), vaid dispositiivse menetlusliku käitumisaktina või süüdistatava seletusena, mille kaudu ta realiseerib oma õigust "olla ära kuulatud kohtu poolt".

Põhimõtteliselt on võimalik ka kahekvaliteediline süü ülelunnistus.

Süü ülelunnistus tõendina iseenesest ei tingi tõendite kohtuliku uurimise menetluse ärajäämist, vaid võib teatud juhtudel lihtsustada ja lühendada tõendite kohtuliku uurimise menetlust. Põhimõtteliselt on aga võimalik, et kohtulikul uurimisel antud süü ülelunnistusel on tõendi kvaliteedi kõrval ka teine kvaliteet. Nimelt on põhimõtteliselt võimalik süü ülelunnistuse tõendi kvaliteedile lisada ka menetluse käiku määrava dispositiivse menetlusliku käitumisakti kvaliteet. See tähendaks seda, et usutava süü ülelunnistuse andmise tagajärjeks oleks tõendite edasise kohtuliku uurimise ärajäämine. Sellisel juhul toimuks kohtuotsuse tegemine süü ülelunnistuse kui tõendi ja toimikus leiduvate teiste tõendite alusel. Siinkohal väärib aga rõhutamist see, et selline süü ülelunnistuse kahekvaliteedilisus tohiks tuleneda seaduses sätestatust.

3.6.6. Süüdistatava seisukohavõtt süüdistuse suhtes Eesti kriminaalmenetluses

3.6.6.1. Süüdistatava seisukohavõtt süüdistuse suhtes üldkorras kohtumenetluses KrMS järgi

Kriminaalmenetluse seadustikus sätestatu kohaselt toimub süüdistusakti koostamine ja seega ühtlasi kahtlustatava tunnistamine süüdistatavaks alles kohtueelse menetluse lõpuleviimisel ning süüdistatav saab oma seisukoha süüdistusakti suhtes väljendada alles kohtumenetluses kohtuliku uurimise alguses. Tõsi, vastavalt KrMS § 75 lg 3 kohaselt küsitakse juba ka kahtlustatava ülekuulamisel, kas ta on toime pannud kuriteo, milles teda kahtlustatakse, ning talle tehakse ettepanek anda vabalt jutustades ütlusi kahtlustuse aluseks oleva kuriteo asjaolude kohta.

Kriminaalmenetluse seadustikus on sätestatud, et kohtuliku uurimise alguses pärast prokuröri esinemist küsib kohtunik, kas süüdistatav tunnistab end süüdi (KrMS § 285 lg 3). Siinkohal võiks arutleda selle üle, kas süüdistatava vastus kohtuniku sellele küsimusele on käsitatav ütlusena (tõendina). KrMS § 293 lg-s 3 on küll sätestatud, et kohus võib süüdistatavat küsitleda kogu kohtuliku uurimise vältel. Samas tuleb märkida, et kogu kohtulik uurimine ei seisne ainult ülekuulamises ja seega mitte iga küsimus, mille kohtunik süüdistatavale kohtuliku uurimise käigus esitab, ei pea tingimata olema käsitatav ülekuulamisena ütluste saamise eesmärgil. Enne ülekuulamist, kohtuliku uurimise alguses avaldab prokurör süüdistusakti ja annab ülevaate süüdistust kinnitavatest tõenditest. Seejärel esitab prokurör kohtule kriminaaltoimiku. Kohtuliku uurimise alguses saab kaitsja võimaluse anda arvamuse selle kohta, kas süüdistus on põhjendatud. Kui kohtunik pärast prokuröri esinemist ja enne kaitsjale arvamuse andmiseks ettepaneku tegemist süüdistatavalt küsib, kas süüdistatav on süüdistusest aru saanud ja kas ta tunnistab end süüdi, siis on põhimõtteliselt võimalik seda küsimust käsitada mitte ettepanekuna anda ütlusi, vaid ettepanekuna väljendada oma seisukoht süüdistuse suhtes. Antud juhul saab süüdistatav juba kohtuliku uurimise algetapis võimaluse realiseerida oma õigust olla ära kuulatud kohtu poolt. Kogu eelpool kirjeldatud tegevus kohtuliku uurimise alguses peaks aitama välja selgitada kohtumenetluse poolte (täpsemalt öeldes prokuröri, süüdistatava ja tema kaitsja) lähteaspekte enne tõendite uurimise algust. Selline lähteaspektide kindlakstegemine lihtsustab kohtul tõendite uurimise jälgimist, juhtimist ja tõendite uurimisel osalemist.

Oluline on märkida, et seaduses on selgesõnaliselt sätestatud, kuidas algab tõendite uurimine. Nimelt on KrMS § 286 lg-s 1 ette nähtud, et tõendite uurimine algab prokuröri esitatavate tõendite uurimisest ning sama paragrahvi lõikes 2 on sätestatud kohtumenetluse poolte võimalus omavahel kokku leppida, et tõendeid uuritakse teises järjekorras. Eelmainitule tuginedes on võiks arutleda nii, et kui kohtunik kohtuliku uurimise alguses pärast prokuröri esinemist küsib, kas süüdistatav tunnistab end süüdi, ei ole veel tegemist tõendite uurimisega ning seetõttu ei pea süüdistatava vastust kohtuniku sellele küsimusele käsutama tõendina. Süüdistatava vastust kohtuniku küsimusele võib käsitada süüdistatava väljendatud seisukohavõtuna süüdistuse suhtes. Samas võib pidada aktsepteeritavaks ka seda, kui praktikas on süüdistatava vastus kohtuniku sellele küsimusele siiski käsitatav tõendina.

Oluline on aga rõhutada seda, et nii sel juhul, kui süüdistuse õigsuse kinnitamisele anda tõenduslik tähendus kui ka sel juhul, kui sellele mitte anda tõenduslikku tähendust, ei ole süüdistuse õigsuse kinnitamisel tõendite kohtuliku uurimise ärajäämist tingiva dispositiivse menetlusliku käitumisakti tähendust.

KrMS-s on ette nähtud võistlevate elementidega kohtumenetlus. Seoses sellega tuleks küsida, kas kohtuliku uurimise alguses enne ülekuulamist süüdistava enda süüdi tunnistamisel on kohtumenetluse võistlevast iseloomust tulenevalt teistsugused menetlusõiguslikud tagajärjed, kui süü ülestunnistusel niinimetatud inkvisitsioonilises kohtumenetluses.

Tuleb märkida, et näiteks ameerikaliku mõtteviisi kohaselt peaks süüdistatava täieliku süü ülestunnistuse korral, kui puudub tegelik vaidluse, olema kohtuliku peamenetluse läbiviimine mõttetu ja üleaarne⁵²⁴. KrMS-s sätestatu aluseks tundub aga siiski olevat kontinentaal-euroopalik arusaam, mille kohaselt ei ole midagi võõrastavat selles, kui süüdistatava täielikule süü ülestunnistusele vaatamata toimub täieulatuslik tõendite uurimine kohtulikus peamenetluses. KrMS-s ei ole küll otsesõnu sätestatud, et kohtulik uurimine tuleb läbi viia täies ulatuses olenemata sellest, kas süüdistatav ennast temale esitatud süüdistuses süüdi tunnistas või mitte. Samas tuleb nentida, et kuna KrMS-s ei ole ette nähtud ka seda, et süüdistuse õigsuse kinnitamisel või ütlustena antud süü ülestunnistusel on tõendite kohtuliku uurimise ärajäämist tingiva dispositiivse menetlusliku käitumisakti tähendust, siis peab tõendite kohtulik uurimine toimuma ka juhul, kui süüdistatav süü omaks võtab või end temale esitatud süüdistuses süüdi tunnistab.

Siiski on teatud tingimustel põhimõtteliselt võimalik, et süüdistatava täiemahulise süü ülestunnistuse või süü omaksvõtu korral jäetakse üldkorras toimuv kohtulik arutamine ära, ning menetlus toimub kokkuleppemenetluse (KrMS § 239, § 250) korras. Seega juhul, kui süüdistatav kohtuliku uurimise alguses enne ülekuulamist end talle esitatud süüdistuses süüdi tunnistab, peaks see olema ajendiks, mis paneb prokuratuuri kaaluma kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalikkust. Vastav vajadus võib tekkida eelkõige näiteks siis, kui süüdistatav kohtueelses menetluses oli keeldunud ütluste andmisest või ei olnud end süüdi tunnistanud. Ent kohtulik arutamisel otsustab süüdistatav siiski anda ütlusi ja end süüdi tunnistada. Kui prokuratuur peab kohtulik uurimisel kokkuleppemenetluse alustamist põhimõtteliselt võimalikuks ja ka otstarbekaks, siis peaks ta kohtult vajaduse korral taotlema kohtulikus arutamises vaheaega kokkuleppemenetluse kohaldamiseks vajalike dokumentide (KrMS § 250 lg 1) koostamiseks.

Kuna kokkuleppemenetluse kohaldamine on võimalik vaid teatud tingimustel, siis võib üldkorras kohtumenetluse läbiviimine olla osadel juhtudel vältimatu. Üldkorras kohtumenetluse raames tuleb aga muuhulgas läbi viia ka tõendite kohtulik uurimine, kusjuures tunnistaja, kannatanu ja ka süüdistatava ülekuulamine kohtulik uurimisel toimub risküsitluse kaudu. Risküsitlust ei kasutata alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamisel (KrMS § 290 lg 1). Kohus võib tunnistaja vaimset või füüsilist seisundit arvestades ka keelata risküsitluse (KrMS § 288 lg 7). Niisiis, kui ei ole tegemist kahe eelnimetatud erandjuhuga, siis tuleb risküsitlus läbi viia ka sel juhul,

---

⁵²⁴ Selle mõtteviisi kohta vt. T. Weigend. Strafzumessung durch die Parteien – Das Verfahren des plea bargaining im amerikanischen Recht. – ZStW 94 (1982) H 1, S. 205.

kui süüdistatav on kohtuliku uurimise algstaadiumis end talle esitatud süüdistuses süüdi tunnistanud. Ka süüdistatava ülekuulamine toimub risküsitluse kaudu. See, millises järjekorras süüdistatavat risküsitlusel küsitletakse, ei sõltu sellest, kas süüdistatav tunnistas end süüdi või mitte. Vastavalt KrMS § 293 lg-s 2 sätestatule küsitleb süüdistatavat esimesena prokurör.

Küll aga võiks kohtumenetluse võistlevast iseloomust tulenevalt kujuneda see tõendite uurimine süüdistatava süü ülestunnistuse korral lühemaks. Kuna KrMS-s sätestatu järgi etendavad kohtulikul uurimisel aktiivset rolli valdavalt prokurör ja kaitsja, kes vastavalt KrMS § 286 lg-le 1 esitavad tõendeid kohtulikule uurimisele, siis ei tohiks olla põhimõtteliselt välistatud võimalus, et süüdistatava usutava süü ülestunnistuse korral prokurör ühelt poolt ja kaitsja teiselt poolt loobuvad kas osaliselt või täielikult muude tõendite uurimisest. Tõendite uurimise ulatuse peaks antud juhul ära määrama kriminaalmenetluse poolte dispositiivne otsustus. Kohus ei pea võistlevate elementidega kohtumenetluses juhinduma uurimisprintsipiist.

3.6.6.2. Süü ülestunnistus Eesti lihtmenetluses KrMK järgi

Lihtmenetluse regulatsiooni järgi oli süü ülestunnistus lihtmenetluse kohaldamise üheks eeltingimuseks (KrMK § 364 lg 1). Nimelt oli lihtmenetluse kohaldamiseks ühe tõendi, see on süüdistatava ütlused, olemasolu kohustuslik. Seejuures oli veel tingimuseks see, et nende ütluste sisuks pidi olema süüdistatava süü ülestunnistus temale esitatud süüdistuse suhtes. Nii oli süü ülestunnistusel tavapärase tõendusliku tähenduse kõrval ka menetluslik lisatähendus selles mõttes, et ilma süü ülestunnistusega ei olnud lihtmenetluse kohaldamine võimalik.

Lihtmenetluse suhtes tuleb kriitiliselt märkida, et kuna niiöelda klassikalise kokkulepluse puhul käivadki läbirääkimised reeglina ühe põhilise kokkuleppeobjekti, süü ülestunnistuse või süü omaksvõtu üle, siis selle olemasolu nõue juba enne lihtmenetluse kohaldamist ei olnud kuigi hästi kooskõlas kokkuleppemenetluse olemusega. Tõsi, praktikas oli võimalik, et ehkki lihtmenetluse kohaldamise eelduseks seaduse järgi oli see, et süüdistatav oleks end eelnevalt süüdi tunnistanud, saadi süü ülestunnistus tegelikult siiski alles kokkuleppe (mitteformaalsete) läbirääkimiste tulemusena (vt ka käesoleva töö osa: 1.1.4. "Kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimused ja kokkuleppemenetluse käik Eesti uue KrMS-i järgi").

3.6.6.3. Süü omaksvõtt ja süü ülestunnistus Eesti kokkuleppemenetluses KrMS järgi

Rõhutamistvääriv on see, et KrMS-s ei sisaldu kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõuet, et süüdistatav peaks enne kokkuleppemenetluse kohaldamist või kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemusena olema end temale esitatud süüdistuses süüdi tunnistanud. Süü ülestunnistus ei ole kokkuleppemenetluse kohaldamise tingimuseks ega ka kokkuleppemenetluse läbirääkimiste objektiks. Eesti kriminaalmenetluses on kooskõlas KrMS-s sätestatuga võimalik kohaldada kokkuleppemenetlust ja teha kokkuleppemenetluses ka süüdimõiste kohtuotsus, ilma et süüdistatav annaks ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse ja ilma, et süüdistatav esitaks *guilty plea* sarnase süü omaksvõtu avalduse. KrMS § 244 lg 2 ning KrMS §

245 lg 1 kohaselt piisab kokkuleppemenetluses sellest, kui prokuratuur ja kahtlustatav või süüdistatav ning tema kaitsja jõuavad kokkuleppele kuriteo kvalifikatsioonis ja tekitatud kahju iseloomu ja suuruse osas ning karistuse liigi ja määra suhtes. Kokkuleppemenetluses süüdimõistva kohtuotsuse tegemiseks on oluline veel ka see, et kohus veenduks selles, et kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet (KrMS § 247 lg 2) ning et kohtul ei tekiks kahtlusi kohtuotsuse tegemisel lahendatavate küsimuste osas (KrMS § 248 lg 1 p 2).

Menetlusdokumendiks, milles on väljendatud kokkulepe kuriteo kvalifikatsiooni suhtes ja muude kokkuleppe objektiks olevate küsimuste suhtes, on kriminaalmenetluslik kokkulepe (KrMS § 245). Vastavalt KrMS § 245 lg 1 p-le 7 märgitakse selles kokkuleppes muuhulgas ka kuriteo asjaolud. Seega võib arutleda nii, et kui süüdistatav kirjutab kokkuleppele alla, siis väljendab ta muuhulgas sisuliselt ka seda, et ta ei vaidlusta kokkuleppes sisalduvat süüdistust (täpsemalt öeldes kokkuleppes märgitud kuriteo asjaolusid, kuriteoga tekitatud kahju laadi ja suurust ning kuriteo kvalifikatsiooni). Nii sisaldab kokkulepe ka materiaalselt süü omaksvõttu. Samas ei tohiks süüdistuse mittevaidlustamine (süü omaksvõtt) iseenesest olla käsitatav süü materiaalse ülestunnistusena. Täpsemalt öeldes ei tohiks selline süü omaksvõtt olla käsitatav ütluse vormis esineva tõendina. Kokkuleppe kaudu avaldatud süüdistatava süü omaksvõtt on mitte tõendusvahend kuriteo asjaolude kohta, vaid osa dispositiivsest menetluslikust käitumisaktist. Teise osa sellest dispositiivsest menetluslikust käitumisaktist moodustab kokkuleppe teise poole, see on prokuröri, nõustumine kokkuleppes märgituga. Teisiti öeldes on kokkuleppe kaudu avaldatud süüdistatava süü omaksvõtu näol tegemist menetlusliku käitumise kui vahendiga menetluse käigu mõjutamiseks. Kokkuleppe allakirjutamisega avaldavad süüdistatav ja tema kaitsja ning prokurör eelkõige seda, et nad soovivad kokkuleppes märgitud tingimustel kriminaalmenetluse jätkamist kokkuleppemenetluse teel.

Kuna süü ülestunnistus ütluste vormis ei ole kokkuleppemenetluse kohaldamise eeltingimusena ega ka kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemusena nõutav, siis peaks süüdistataval põhimõtteliselt olema võimalus süüdistust mitte vaidlustada ning kokkuleppele alla kirjutada ilma, et ta peaks andma tõendina käsitatava süü ülestunnistuse.

Kokkuleppemenetluse korral tuleks eristada süü sisulist ületunnistust kui tõendit ja süü formaalset omaksvõttu kui menetluslikku avaldust. Sellist eristamist silmas pidades võiks eristada kokkuleppemenetluse kohaldamise kolme põhilist juhtumivarianti

Esiteks, juhtum, mil kahtlustatav või süüdistatav ütluste andmise käigus sisuliselt tunnustab enda süüd ja kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab süü omaks.

Teiseks, juhtum, mil kahtlustatav või süüdistatav jätab süüküsimuse suhtes sisuliselt seisukoha väljendamata (ei anna ütlusi süüküsimuse suhtes) ja kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab süü omaks.

Kolmandaks, juhtum, mil kahtlustatav või süüdistatav ütluste andmise käigus sisuliselt eitab enda süüd ja kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab süü omaks.

Loomulikult lisanduvad siia veel nimetatud juhtumite niiõelda segavariandid, kus kahtlustatav või süüdistatav kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab küll süü omaks, kuid ütluste andmise käigus sisuliselt osaliselt jaatab süüd ja osaliselt eitab süüd või/ja osaliselt jätab süüküsimuse suhtes sisuliselt seisukoha väljendamata.

Neist kolmest eelpool nimetatud variandist kõike vähem küsimusi tekitav on ehk esimene variant. Seda eriti sel juhul, kui tõendina käsitatav süü ülelunnistus ja süü omaksvõtt on sisulisest küljest samased. See tähendab, et samad asjaolud, mis on märgitud kahtlustatava või süüdistatava poolt alla kirjutatud kokkuleppes, sisalduvad ka kahtlustatava või süüdistatava esitatud süü ülelunnistuses. Ka see, kui süü ülelunnistus ja süü omaksvõtt on sisulisest küljest mõneti erinevad, iseenesest ei takista kokkuleppemenetluse kohaldamist. On ju süü ülelunnistus vaid üks tõend teiste toimikus sisalduvate tõendite kõrval ning seega sõltub tõendamistulemus tõendite hindamisest nende kogumis. Kokkuleppe kohtupoolne aktsepteeritavus sõltub aga sellest, kas tõendite hindamise tulemus ei tekita kohtus kahtlusi kokkuleppes märgitud kuriteo asjaoludes, kuriteo kvalifikatsioonis ning kuriteoga tekitatud kahju laadis ja suuruses.

Probleemne ei tohiks olla ka teine variant. See on juhtum, mil kahtlustatav või süüdistatav jätab süüküsimuse suhtes sisuliselt seisukoha väljendamata (ei anna ütlusi süüküsimuse suhtes) ja kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab süü formaalselt omaks. Nimelt on kahtlustataval või süüdistataval õigus keelduda ütluste andmisest (KrMS § 34 lg 1 p 1 ja KrMS § 35 lg 2). Siinkohal on veel kord oluline märkida, et süü ülelunnistus ütluste vormis ei ole kokkuleppemenetluse kohaldamise eeltingimuseks ega ka kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemusena nõutav. Järelikult asjaolu, et kahtlustatav või süüdistatav kasutab oma õigust keelduda ütluste andmisest, iseenesest ei takista kokkuleppemenetluse kohaldamist. Piisab sellest, kui kahtlustatav või süüdistatav on kokkuleppele alla kirjutanud ning toimikus sisalduvate tõendite põhjal ei teki kohtul kahtlusi kokkuleppes märgitud kuriteo asjaoludes, kuriteo kvalifikatsioonis ning kuriteoga tekitatud kahju laadis ja suuruses.

Kui lähtuda arusaamast, et kokkuleppemenetluse kohaldamiseks piisab sellest, kui kahtlustatav või süüdistatav on kokkuleppele alla kirjutanud ning toimikus sisalduvate tõendite põhjal ei teki kohtul kahtlusi kokkuleppes märgitud kuriteo asjaoludes, kuriteo kvalifikatsioonis ning kuriteoga tekitatud kahju laadis ja suuruses, siis peaks kokkuleppe kohtupoolne aktsepteerimine põhimõtteliselt olema võimalik ka eelpool kolmandana nimetatud variandi korral. See on juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav on ütluste andmise käigus sisuliselt eitanud enda süüd, kuid kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena on võtnud süü omaks. Ka sellisel juhul ei peaks kohtul olema kohustust välja selgitada seda, kas süüdistatav tegelikult ikka tunnistab oma süüd või mitte. Kui süüdistatav on nõustunud kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning on sõlminud kokkuleppe, siis ta on väljendanud põhimõtteliselt seda, et ta loobub kokkuleppes märgitud süüdistust ümber lükkamast ja et ta ei soovi kokkuleppes märgitud süüdistusele vastu vaielda ning et ta loobub kohtulikust tõendite uurimise menetlusest. Kui süüdistatav nõustub kokkuleppega, siis ühtlasi tähendab see järelikult ka nõustumist sellega, et kohtulahendi tegemisel lähtub kohus kriminaaltoimikus sisalduvatest tõendusvahenditest. Seega, kui kriminaaltoimikus

sisaldub ka süüdistatava ülekuulamisprotokoll, mis sisaldab süüdistatava antud süüd eitavaid ütlusi, siis võib kohus kriminaaltoimikus sisalduvate tõendusvahendite hindamisel arvestada ka nende süüdistatava ütlustega.

Seoses süü eitamisega võib aga näida probleemsena situatsioon, kus süüdistatav on kokkuleppemenetluse käigus sõlminud kokkuleppe ning kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel ütleb, et ta on kokkuleppest aru saanud ja väljendab nõustumist kokkuleppega, kuid kokkuleppe sõlmimise asjaolude kohta selgituste andmise käigus avaldab, et tegelikult ta ei ole süüdi. Teatud mõttes on antud juhul tegemist ameerikaliku niinimetatud *Alford plea*⁵²⁵ sarnase olukorraga, kus süüdistatav võtab menetluse lõpetamise eesmärgil süü omaks, kuid ühtlasi kinnitab, et ta ei ole süüdi.

Küsimus on siin selles, kuidas peaks kohus sellise olukorra esinemisel toimima. Küsime kõigepealt, kas kohtul võiks sellisel juhul olla võimalus aktsepteerida kokkulepet ning teha kokkuleppemenetluses süüdimõistev kohtuotsus vaatamata sellele, et süüdistatav eitab oma süüd. Küsimusele jaatava vastuse toetuseks oleks asjaolu, et KrMS-s sätestatu kohaselt ei ole süü ülestunnistus kokkuleppemenetluse kohaldamise ja kokkuleppemenetluses süüdimõistva kohtuotsuse tegemise eelduseks. Kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel vastavalt KrMS §-s 247 sätestatule peab kohtunik välja selgitama selle, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud, kas ta nõustub kokkuleppega ning kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. KrMS-s ei ole ette nähtud kohtuniku kohustust välja selgitada seda, kas süüdistatav tegelikult tunnistab oma süüd või mitte. Samas ei tohiks jätta tähelepanuta KrMS § 248 sätestatust tulenevat nõuet, et kohtuotsuse süüdistatava süüdimõistmise ja talle kokkuleppekohase karistuse mõistmise kohta võib kohus teha juhul, kui kohtul ei teki kahtlusi tõendamiseseme (kuriteo) asjaolude suhtes. Seoses sellega tuleks arvestada võimalusega, et süüdistatav, andes selgitusi kokkuleppe sõlmimise asjaolude kohta, võib midagi rääkida ka kuriteo asjaolude kohta või ta võib koguni eitada oma süüd või tunnistada oma süüd. Siit edasi tuleks küsida, kas tõendamiseseme asjaolude suhtes kohtul kahtluste tekkimise allikaks võiks olla süüdistatava poolt kokkuleppemenetluses kokkuleppe sõlmimise asjaolude kohta selgituste andmise käigus kuriteo asjaolude kohta öeldu. Vastus sellele küsimusele sõltub mõneti muuhulgas sellest, millena käsitada kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel süüdistatava antud vastuseid kohtuniku küsimustele ja millena käsitada süüdistatava selgitusi.

Esmapilgul võib tunduda, et süüdistatava vastust kohtuniku küsimusele, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud, võiks võib-olla käsitada süüdistatava seletusena, sest tegemist on süüdistatava omapoolse arvamuseavaldusega kokkuleppest arusaamise kohta. Kuid kuna seaduses on põhimõtteliselt ette nähtud, et kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel tuleb välja selgitada see, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja see kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet, siis süüdistatava vastused kohtuniku vastavatele

---

⁵²⁵ North Carolina v. Alford, 400 U.S. 25 (1970), viidatud K. F. Schumann. Der Handel mit Gerechtigkeit: Funktionsprobleme der Strafjustiz und ihre Lösungen - am Beispiel des amerikanischen plea bargaining. Frankfurt am Main: suhrkamp, 1977, S. 169; T. Weigend. Absprachen in ausländischen Strafverfahren: eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess. Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, Freiburg, 1990, S. 70; J. Bickel. Das förmliche Geständnis im US-amerikanischen Strafprozeß als Beispiel der Verfahrenserledigung. – Berlin: Duncker und Humblot, 2001, S. 171.

küsimustele peavad omama tõenduslikku tähendust. Kohus, selgitades välja seda, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud, peaks silmas pidama nii süüdistatava enda arvamust kokkuleppest arusaamise kohta kui ka süüdistatava selgitusi kokkuleppe sõlmimise asjaolude kohta. Ka süüdistatava selgitusi kokkuleppe sõlmimise asjaolude kohta tuleks käsitada tõendina. Samas on oluline silmas pidada seda, et erinevalt ütlustest ei ole süüdistatava selgitused suunatud mitte tõendamiseseme (kuriteo) (KrMS § 62) asjaolude väljaselgitamisele, vaid kriminaalmenetluslike asjaolude väljaselgitamisele. Selgituste andmine peaks aitama välja selgitada selle, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja kas ta on kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet. KrMS § 63 lg 2 kohaselt võib kriminaalmenetluse asjaolude tõendamiseks kasutada KrMS § 63 lg-s 1 loetlemata tõendeid. Nende seaduses loetlemata tõendite hulka võiks paigutada ka süüdistatava selgitused, mis on süüdistatava poolt antud kokkuleppemenetluse raames. Kuna need selgitused ei ole käsitatavad ütlustena tõendamiseseme (kuriteo) asjaolude kohta, siis peaks tõendamiseseme (kuriteo) asjaolude tõendatuse küsimuse otsustamisel olema formaalselt võimalik kõrvale jätta süüdistatava poolt selgituste andmise käigus kuriteo asjaolude kohta öeldu.

3.6.7. Võrdlev kokkuvõte

Kõigepealt tuleb märkida, et Eesti KrMS-s sätestatu kohaselt ei ole kahtlustatava või süüdistatava süü omaksvõtul kokkuleppemenetluses sellist tähtsust, nagu on süü omaksvõtul (*guilty plea*) näiteks USA kokkuleppemenetluses. Eesti kriminaalmenetluses ei tunta süüdistatava sellist seisukohavõttu süüdistuse suhtes nagu seda on ameerikalikus kriminaalmenetluses *plea*. Nimelt on *plea* ameerikalikus kriminaalmenetluses kohtu ees esitatav ettekanne, millega süüdistatav vastab temale esitatud süüdistusele⁵²⁶.

USA kriminaalmenetluses on *plea bargaining* korral süüdistatava süü omaksvõtt (*guilty plea*) kokkuleppe üheks keskse tähtsusega objektiks. Süü omaksvõtt (*guilty plea*) ameerikalikus kriminaalmenetluses tähendab seda, et süüdistusetteheidet ei vaidlustata⁵²⁷. Süü omaksvõtt muudab ülearuseks selle menetlusfaasi läbiviimise, milles tehakse süüd kindlaks. Menetlus läheb vahetult üle karistuse mõistmise staadiumisse. Süüdistatava süü omaksvõtt ameerikalikus kriminaalmenetluses ei ole tõend. Süü omaksvõtul on enamini tsiviilmenetluses tuntud nõude vaidlustamisest loobumise iseloom⁵²⁸.

Eesti kriminaalmenetluses on süü omaksvõtt kokkuleppe objektiks vaid kaudselt. Nimelt teeb süüdistatav kokkuleppe sõlmimise kaudu faktiliselt menetlusliku avalduse süü omaksvõtu kohta. Niisiis on kooskõlas KrMS-s sätestatuga võimalik kokkuleppemenetlust kohaldada ilma *guilty plea* sarnase süü omaksvõtu avalduseta.

⁵²⁶ Vt. M. Dohr, lk 157; vt ka T. Weigend. Absprachen, S. 35.

⁵²⁷ Vt. K. Dreher, lk 106.

⁵²⁸ M. Damaska, Strafverteidiger 1988, H. 9, S. 398.

3.6.8. Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses

KrMS-s sätestatu kohaselt piisab kokkuleppemenetluse kohaldamiseks sellest, kui kahtlustatav või süüdistatav on kokkuleppe sõlmimise kaudu süü omaks võtnud. Nii on kokkuleppemenetlust võimalik kohaldada ilma ütlustena käsitatava süü ülestunnistusega. Arvatavasti ei saa aga välistada, et praktikas võiks ütlustena käsitatav süü ülestunnistus teatud juhtudel siiski mängida olulist rolli kokkuleppemenetluse kohaldamisel. Seda eelkõige juhul, kui süü ülestunnistus oleks vajalik selleks, et täita kokkuleppemenetluse kohaldamist takistavat lünka tõendusolukorras. Kui hinnata KrMS-s sisalduvat kokkuleppemenetluse regulatsiooni menetlusökoonoomia seisukohast, siis võib väita, et see regulatsioon praegusel kujul ei paku piisavalt paindlikke võimalusi kahtlustatavale või süüdistatavale ja tema kaitsjale ning ka prokuratuurile kokkuleppemenetluse võimalike eeliste kasutamiseks. Nimelt ei hõlma kokkuleppemenetluse regulatsioon ütlustena antava süü ülestunnistusega seonduvat.

Selleks, et muuta kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalusi paindlikumaks ja selle tulemusena ka kriminaalmenetlust kiiremaks ning ressursesäästvamaks⁵²⁹, võiks seaduses olla sätestatud, et kokkuleppemenetluses võib kahtlustatav anda ütlustena süü ülestunnistuse. Vastav seadusesäte annaks kahtlustatavale võimaluse ütluste (täpsemalt öeldes süü ülestunnistuse) andmiseks kokkuleppemenetluse raames. Süü ülestunnistuse andmise võimalus tähendaks seda, et kahtlustatav võiks anda süü ülestunnistuse kõigi kahtlustuspunktide suhtes või ainult osade kahtlustuspunktide suhtes.

Rõhutada tuleb seda, et kui seaduses sätestada kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise võimalus, siis oleks tõepoolest tegemist vaid sellekohase võimalusega. Kokkuleppemenetlust võidakse siiski kohaldada ka ilma tõendina käsitatava süü ülestunnistusega. Igal juhul peaks kokkuleppemenetluse raames süü ülestunnistuse andmine olema kahtlustatava või süüdistatava jaoks vabatahtlik. Kahtlustatavat ei tohiks sundida andma ütlusi iseenda vastu. Tuleks silmas pidada seda, et Eesti Vabariigi põhiseaduse § 22 kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda vastu. Juhinduma peaks ka sellest, et vastavalt KrMS § 34 lg 1 p-s 1 ja § 35 lg-s 2 sätestatule on kahtlustataval või süüdistataval õigus anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest.

Vajadust seaduses sätestada kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise võimalus võib eelkõige põhjendada sellega, et sellise võimaluse korral võiks kahtlustatav taotleda kokkuleppemenetluse kohaldamist ja prokuratuur teatud juhtudel nõustuda kokkuleppemenetluse kohaldamisega ka sellisel juhul, kui tõenduslikku olukorda arvestades ei saaks kohtueelset menetlust üldjuhul veel tunnistada

---

⁵²⁹ Seejuures ei tohiks jätta tähelepanuta Prokuratuuri 2002. aasta tegevuse koondaruandes ja ka Prokuratuuri 2003. aasta tegevuse koondaruandes märgitud. Nimelt tõdetakse nendes aruannetes, et lihtmenetluse üha suurem kasutamine ei ole kaasa toonud kogu süsteemi läbilaskevõime suurenemist. Selle põhjust nähakse selles, et lihtmenetluse kohaldamine tähendab töökoormuse vähenemist eelkõige kohtu jaoks, kusjuures prokuratuuri ja uurimisasutuste jaoks erilist kokkuhoidu sellest ei tulene. – Vt. <http://www.just.ee/files/statistika/prokuratuur/proxstats2002.pdf>
<http://www.just.ee/prokuratuur/2003koondaruanne.pdf>

lõpuleviiduks. Teisiti öeldes oleks sellisel juhul võimalik alustada kokkuleppemenetlust ka siis, kui tõendeid ei ole kokkuleppemenetluse läbiviimiseks veel piisavalt, kuid lünk tõendusolukorras oleks tõenäoliselt ületatav kahtlustatava süü ülestunnistuse abil. Antud juhul on silmas peetud neid juhtumeid, kus kahtlustatav ei oleks nõus andma süü ülestunnistust üldkorras toimuva kriminaalmenetluse raames, kuid oleks nõus andma süü ülestunnistuse kokkuleppemenetluse raames sel tingimusel, et seda süü ülestunnistust kasutatakse tõendina ainult kokkuleppemenetluses. Mõistetavalt saaks kõne all oleval juhul pärast süü ülestunnistuse andmist kokkuleppemenetlus jätkuda vaid sel juhul, kui prokuratuuri veendumuse kohaselt oleksid tõendamiseseme asjaolud küllaldaselt selged ning kogutud tõendite alusel oleks võimalik kahtlustatava süüdimõistmine.

Kokkuleppemenetluse raames süü ülestunnistuse andmise võimalus aitaks tõenäoliselt mõnevõrra vähendada uurimisasutuste ja prokuratuuri töökoormust ning kiirendada kriminaalmenetlust. Süü ülestunnistuse andmise võimaluse kasutamise tulemusena saaks süüdistatav tõenäoliselt kergema karistuse, kuna süü ülestunnistust võiks käsitada süüteo avastamisele aktiivse kaasaaitamisena, mida võiks lugeda karistust kergendavaks asjaoluks (Karistusseadustik § 57 lg 1 p 3).

Seaduses võiks olla sätestatud ka see, millises menetlusetapis võiks toimuda süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses. Üks võimalus oleks seaduses ette näha, et süü ülestunnistuse andmine võib toimuda pärast seda, kui prokuratuur on koostanud kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusolekute kohta vastavad protokollid ning need protokollid on allkirjastatud. Süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluse selles etapis oleks sobiv eelkõige seetõttu, et sellised vormilised eeltoimingud, nagu õiguste tutvustamine ja kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusolekute kohta protokollide koostamine, on selleks hetkeks täidetud.

Veel oleks ilmselt mõttekas kindlaks määrata, millise menetlusetapini kokkuleppemenetluse raames võiks toimuma süü ülestunnistuse andmine. Selle menetlusetapi kindlaks määramisel võiks lähtuda põhimõttest, et kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmine peaks toimuma enne, kui lepitakse kokku kuriteo kvalifikatsioonis ning kuriteoga tekitatud kahju laadis ja suuruses ning karistuse liigis ja määras. Võib ju süü ülestunnistuse tulemusena selguda asjaolusid, millest sõltub kokkuleppe sõlmimine. Nõue, et süü ülestunnistuse andmine peaks toimuma enne, kui lepitakse kokku kuriteo kvalifikatsioonis ning kuriteoga tekitatud kahju laadis ja suuruses ning karistuse liigis ja määras, ei tähenda seda, et süü ülestunnistuse andmine ei võiks toimuda ka pärast seda, kui on alustatud kokkuleppemenetluse läbirääkimisi. Oluline on vaid see, et enne süü ülestunnistuse andmist ei sõlmitaks eelnimetatud küsimustes väga konkreetseid ning siduvaid kokkuleppeid. Nii ei tohiks prokuratuur enne seda, kui kahtlustatav on andnud süü ülestunnistuse, anda siduvaid lubadusi taotletava karistuse liigi ja määra osas. Selline piirang on põhjendatav sellega, et prokuratuur ei tohiks anda siduvaid lubadusi taotletava karistuse osas enne, kui kõik olulised asjaolud on selged. Kuna süü ülestunnistuse andmine on kahtlustatava jaoks seotud teatud riskidega⁵³⁰, siis tõenäoliselt võib kahtlustatavat enne süü ülestunnistuse andmist siiski huvitada vähemalt hüpoteetiline väljavaade karistuse liigi ja määra suhtes. Seetõttu võiks

---

⁵³⁰ Nimelt võib kahtlustatav ütluste andmisel avaldada teavet, millega ta piirab enda kaitsevõimalusi üldkorras kriminaalmenetluses.

prokuratuuril olla kokkuleppemenetluses lubatud süüdistatava süü ülestunnistuse juhuks nimetada karistuse ülempiir, millest rangemat karistust ta ei kavatse kokkuleppemenetluses taotleda. Ühtlasi peaks seejuures olema prokuratuuril kohustus kahtlustatavale või süüdistatavale selgitada, et enne süü ülestunnistuse andmist prokuratuuri nimetatav karistuse ülempiir on teatud mõttes vaid hüpoteetiline. Prokuratuur peaks selgitama, et menetluse selles staadiumis ei saa ta lõplikult otsustada taotletava karistuse liigi ja määra üle. Teisiti öeldes on oluline kahtlustatavat või süüdistatavat teavitada sellest, et prokuratuuri esialgne hinnang võib veel muutuda ning et vastava vajaduse korral võib prokuratuur nimetatud karistuse ülempiiri ka ületada. Selline selgitus on vajalik seetõttu, et praktikas võib esineda olukordi, kus pärast süü ülestunnistuse andmist on vaja prokuratuuri nimetatud karistuse ülempiiri ületada. Seda juhul, kui süü ülestunnistuse tulemusena ilmnevad uued (see tähendab prokuratuurile seni tundmatud) olulised asjaolud kahtlustatava kahjuks.

Ka kuriteo kvalifikatsiooni suhtes ei tohiks prokuratuur anda siduvaid lubadusi enne, kui kahtlustatav on andnud süü ülestunnistuse.

Niisiis võiks süü ülestunnistuse andmine toimuda kohe pärast seda, kui prokuratuur on koostanud kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusolekute kohta vastavad protokollid ning need protokollid on allkirjastatud või pärast seda, kui prokuratuur on alustanud kokkuleppemenetluse läbirääkimisi. Seejuures on aga oluline, et kahtlustatav annaks ütlustena süü ülestunnistuse enne kokkuleppemenetluse läbirääkimiste lõppu, täpsemalt öeldes enne kokkuleppe sõlmimist. Kui pärast kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusolekute kohta protokollide koostamist ning allkirjastamist on alustatud kokkuleppemenetluse läbirääkimisi ja kahtlustatav väljendab läbirääkimiste käigus nõusolekut anda süü ülestunnistus, siis peaks prokuratuur tegema kokkuleppemenetluse läbirääkimistes vaheaja, selleks et kahtlustatav saaks anda ütlustena süü ülestunnistuse.

Kui kokkuleppemenetlust alustatakse kohtulikult arutamisel, siis võiks prokuratuuril ja süüdistataval ning tema kaitsjal olla võimalus koos kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusolekute kohta koostatud protokollide kohtule esitamisega taotleda süüdistatava ülekuulamist selleks, et süüdistatav saaks anda süü ülestunnistuse. Sellel ülekuulamisel ei peaks kasutama risküsitlust. Pärast seda, kui süüdistatav on saanud võimaluse süü ülestunnistuse andmiseks lükkaks kohus kohtuliku arutamise edasi selleks, et prokuratuur saaks kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsjaga jätkata läbirääkimisi kokkuleppe koostamiseks. Kokkuleppe saamisel jätkaks kohus kohtulikku arutamist kokkuleppemenetluses.

3.6.9. Kokkuleppemenetluses antud süü ülestunnistuse kasutatavus ainult kokkuleppemenetluses

Kui seaduses sätestada, et kokkuleppemenetluses võib kahtlustatav anda ütlustena süü ülestunnistuse, siis peaks seaduses ette nägema ka teatud tagatised, mis soodustaksid süü ülestunnistuse andmist. Need tagatised on vajalikud nendeks juhtudeks, mil kahtlustatav või süüdistatav on küll nõus andma tõendina käsitatava süü ülestunnistuse selleks, et oleks võimalik kohaldada kokkuleppemenetlust, kuid tal on põhjust karta, et kokkuleppemenetluse luhtumise korral oleks tema süü

ülelunnistus kasutatav üldkorras toimivas kriminaalmenetluses tõendina tema vastu⁵³¹.

Vahemärkuse korras tuleb märkida, et näiteks USA kriminaalmenetluses on süü omaksvõtt teatud juhtudel tagasivõetav. Nimelt, kui kohus ei aktsepteeri kokkulepet (*plea agreement*), peab süüdistatav saama võimaluse *guilty plea* tagasi võtta⁵³².

Saksa kriminaalmenetluses on teatud juhtudel keelatud süü ülelunnistuse kasutamine tõendina. Kõige olulisem selgesõnaliselt normeeritud tõendi kasutamise keeld on sätestatud *StPO* § 136a III. Kui kokkuleppe initsieerimisel või kokkuleppimise läbiviimisel rikutakse nimetatud normis sätestatud piire, siis järgneb tõendi kasutamise kohustuslik keeld⁵³³. Ainult selle kaudu, et kokkulepe luhtub, ei muutu süü ülelunnistuse kasutamine küsitavaks. Kui süü ületunnistus on teoks saanud menetluskorra kohaselt, siis kannab süüdistatav riski, et kohus ei anna “vastutasu”, mille suhtes ta lootusi andis. Kui süüdistatav võtab oma süü ülelunnistuse tagasi, siis võidakse seda siiski pidada usutavaks ja võtta süüdimõistmise aluseks. Ainult erandjuhtudel, tuginedes ausa menetluse põhimõttele, võidakse süü ülelunnistust luhtunud kokkuleppe korral pidada mittekasutatavaks. Seda näiteks sel juhul, kui süüdistatavale luuakse sel määral usalduslik olukord, et õigusriiklikel põhjustel näib sellel põhineva süü ülelunnistuse kasutamine süüdimõistva kohtuotsuse alusena vastuvõetamatuna⁵³⁴.

Selleks, et Eesti kriminaalmenetluses vältida kahtlustatava või süüdistatava sellist kartust, et kokkuleppemenetluse luhtumise korral oleks tema süü ülelunnistus kasutatav üldkorras toimivas kriminaalmenetluses tõendina tema vastu, võiks seaduses olla ette nähtud piirang, mille kohaselt oleks kokkuleppemenetluses antud süü ülelunnistus kasutatav ainult kokkuleppemenetluses. See tähendaks seda, et kokkuleppemenetluse luhtumise korral ei saaks kokkuleppe tulemusena antud süü ülelunnistust ilma kahtlustatava või süüdistatava nõusolekuta kasutada üldkorras toimivas kriminaalmenetluses. Viimane on oluline seetõttu, et kahtlustatav või süüdistatav ei saa kunagi olla päris kindel selles, et pärast süü ülelunnistuse andmist saavutatakse prokuratuuri ja kahtlustatava või süüdistatava vahel kokkulepe kõigis kokkuleppe punktides. Samuti ei saa kahtlustatav või süüdistatav olla kindel selles, et prokuratuur jääb sõlmitud kokkuleppe juurde või et kohus kokkuleppemenetlusest ei keeldu. Võimalusega, et kokkuleppemenetlus võib luhtuda ning menetlust jätkatakse üldkorras, kaasneb risk, et süü ülelunnistuse andmisega võib kahtlustatav või süüdistatav piirata oma kaitsevõimalusi üldkorras menetluses. Kahtlustatava või süüdistatava asetamine sellise riskiga seotud valiku ette ei oleks kooskõlas ausa menetluse põhimõttega.

---

⁵³¹ Vt lihtmenetluse kohaldamise lubaduse ja süü ülelunnistuse kohta Tallinna Ringkonnakohtu 21. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr 2-1/51/04. Sellest kohtuotsusest nähtuvalt on kaitsja taotlenud Tallinna Linnakohtu otsuse tühistamist ja kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks Tallinna Linnakohtusse. Kaitsja on põhjendanud esitatud apellatsioonkaebust muuhulgas sellega, et kuna prokurör olevat esimese astme kohtus väljendanud suuliselt lubadust kohaldada kohtualuse suhtes lihtmenetlust, eksitas see viimast ning ta tunnistas end kuriteos täielikult süüdi.

⁵³² Vt. G. Trüg, lk 158.

⁵³³ Vt. P. M. Bömeke, lk 112.

⁵³⁴ J. Kuckein. Zur Verwertbarkeit des Geständnisses bei einer gescheiterten Verständigung im Strafverfahren. – Strafverfahrensrecht in Theorie und Praxis/Festschrift für Lutz Meyer-Gossner zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Albin Eser; Jürgen Goydke; Kurt Rüdiger Maatz; Dieter Meurer, München, 2001, S. 71, 72.

Täpsustavalt tuleb märkida, et süü ülestunnistuse kasutamise keeld peaks laienema vaid sellisele süü ülestunnistusele, mis on antud kokkuleppemenetluse raames (kokkuleppe tulemusena). Selline kasutamiskeeld ei laieneks süü ülestunnistusele, mis on antud väljaspool kokkuleppemenetlust.

4. KOKKULEPPEMENETLUSE ALUSTAMISE MENETLUSETAPP KRIMINAALMENETLUSES

4.1. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetapp USA kriminaalmenetluses

Kui prokurör on otsustanud süüdistuse esitada, siis peab ta kindlaks määrama nende deliktide arvu ja liigi, mille suhtes ta tahab süüdistatavat vastutusele võtta. Sageli eelnevad sellele otsustusele läbirääkimised kaitsjaga. Läbirääkimiste käigus püüab prokurör süüdistatavat mõjutada kohtulikule süü omaksvõtmisele (*guilty plea*), mis teeb kohtuliku peamenetluse ülearuseks⁵³⁵. Kaitsja püüab kuni kohtuliku peamenetluse alguseni saavutada süüdistuspunktide vähendamist ja pakub järelejäävate süüdistuspunktide osas vastutaks oma mandandi *guilty plea*⁵³⁶. Süüdistaja ja kaitsja vahelised läbirääkimised süü- ja karistuspunktide suhtes kokkuleppe saavutamiseks toimuvad sageli süüdistuse kontrollimise menetluses. Mõeldavad on need aga ka varem või hiljem, niisiis paralleelselt päris kohtumenetlusega⁵³⁷.

USA kriminaalmenetluses võib *plea bargaining* ja *plea of guilty* avaldamine toimuda menetluse väga erinevates faasides. Kuigi *arraignment* menetlusetapp on menetlusökonoomiliselt parim ajahetk menetlust lühendava süü ülestunnistuse andmiseks, ei välista see siiski hilisemat dispositiivsuvõimalust. Juhul, kui süüdistatav menetluse *arraignment* etapis (vajaduse korral taktikalistel põhjustel) eitab oma süüd, selleks et võita aega tõendusolukorra uurimiseks ja sellega parema prognoosialuse saavutamiseks, jääb tal alles võimalus esitada *plea of guilty* avaldus hilisemal ajahetkel⁵³⁸. Seejuures on aga oluline silmas pidada tõsiasja, et pakutava kokkuleppe kvaliteet võib sõltuda sellest ajahetkest, millal süüdistatav avaldab valmisolekut süü omaks võtta. Kuna juba varsti pärast süüdistuse esitamist juhtumi lõpetamine *guilty plea* kaudu säästab süüdistaja vaeva ja aega kõige rohkem, siis on prokurör menetluse selles faasis sageli eriti vastutulelik. Samas süüdistatava valmisolekut süü omaksvõtuks ainult veidi aega enne kohtulikku arutamist väidetavalt ei hüvitata⁵³⁹.

Selle eest, kui süüdistatav annab oma kavatsusest anda *plea of guilty* teada nii varakult, et sel moel säästab süüdistusasutust kohtulikuks arutamiseks (*trial*) ettevalmistusest, on *United States Sentencing Guidelines* § 3E1.1(a), § 3E1.1(b) järgi ette nähtud karistuse kergendamine⁵⁴⁰.

⁵³⁵ T. Weigend. Anklagepflicht und Ermessen, S. 110.

⁵³⁶ Vt T. Weigend. Absprachen, S. 38.

⁵³⁷ N. Schmid, lk 59.

⁵³⁸ J. Bickel, lk 47.

⁵³⁹ Vt T. Weigend. Absprachen, S. 58.

⁵⁴⁰ United States Sentencing Guidelines, viidatud J. Bickel, lk 103; K. Dreher, lk 164.

4.2. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetapp Saksa kriminaalmenetluses

Saksa kriminaalmenetluses ei ole *Absprache* jaoks ühte kindlat menetlusetappi⁵⁴¹. Kokkuleppeid süüdistatava (täpsemalt öeldes tema kaitsja) ja prokuröri vahel võidakse sõlmida juba juurdlusmenetluse staadiumis. Neid võidakse aga sõlmida ka alles kohtulikus peamenetluses, kus kokkuleppeläbirääkimisi peavad süüdistatav (täpsemalt öeldes tema kaitsja), prokurör ja kohus valdavalt väljaspool kohtulikku arutamist⁵⁴². Kuigi *Absprache* esineb nii juurdlusmenetluses (*Ermittlungsverfahren*) kui ka vahemenetluses (*Zwischenverfahren*), on selle esinemissagedus kõige tihedam kohtulikus peamenetluses (*Hauptverfahren*)⁵⁴³.

Saksa õiguslalases erialakirjanduses esitatud ettepanekute kohaselt on paljudel juhtudel peetud vajalikuks täpsustada seda, millises menetlusetapis võiksid toimuda või peaksid toimuma kokkuleppeläbirääkimised ja kokkulepete sõlmimised.

Nii on näiteks H. Schäfer pidanud vajalikuks rõhutada, et õiguslikes küsimustes toimuva vestluse kohaks võib olla ainult kohtulik peamenetlus, mitte aga kohtukoridor ega nõupidamistuba või telefon⁵⁴⁴. Pidades silmas tulevast võimalikku õiguslikku regulatsiooni, on põhisisult samasuguse ettepaneku teinud ka W. Siolek, kes on seisukohal, et kokkuleppe (*Verständigung*) sõlmimine tuleks läbi viia kõigi asjaosaliste juuresolekul ning avalikus kohtulikus peamenetluses⁵⁴⁵. Samas ei välista H. Schäfer ega ka W. Siolek siiski juba vastavalt väljaspool või enne kohtulikku peamenetlust teatud ettevalmistavat tegevust kokkuleppe sõlmimiseks peamenetluses. Nimelt on H. Schäfer asunud seisukohale, et vestluse ettevalmistamine võib toimuda väljaspool kohtulikku peamenetlust ning kõik selle eelvestluse olulised punktid tuleks avalikustada kohtulikus peamenetluses⁵⁴⁶. W. Siolek on teinud ettepaneku seaduse täiendamiseks, mille kohaselt pärast juurdluse lõpetamist võib prokurör menetluses osalejatega arutada asja- ja õiguslikku olukorda⁵⁴⁷.

Ka S. H. Kremer on oma seadusemuudatuste ettepanekus seisukohal, et süüdistatava süü ülestunnistuse avaldusele, milles ta tunnistab süüdistuses esitatud etteheidet ning mille järel ei pea enam toimuma tõendite uurimist süüdistusetteheite suhtes, võib eelneda kohtu ja menetluses osalejate vahel kohtuliku arutamise seisu ja väljavaadete läbiarutamine enne peamenetlust või väljaspool peamenetlust. Ka S. H. Kremeri arvates tuleb sellest läbiarutamisest teada anda peamenetluses⁵⁴⁸, tagamaks seda, et enam ei sõlmitaks salajasi kokkuleppeid⁵⁴⁹. Kokkuleppe tegelik sõlmimine peaks S.

---

⁵⁴¹ Vt Bogner, lk 3.

⁵⁴² W. Beulke, H. Satzger. Der fehlgeschlagene Deal und seine prozessualen Folgen – BGHSt 42, 191. – Juristische Schulung, 1997, H. 12, S. 1072.

⁵⁴³ Vt. C. Lüdemann. K.-D. Bußmann. Diversionchancen der Mächtigen? Eine empirische Studie über Absprachen im Strafprozeß. – Kriminologisches Journal, 1999, S. 55.

⁵⁴⁴ H. Schäfer. Rechtsgespräch und Verständigung im Strafprozeß. – Deutsche Richterzeitung, 1989, august, S. 294.

⁵⁴⁵ W. Siolek. Verständigung, S. 290.

⁵⁴⁶ H. Schäfer, Deutsche Richterzeitung, 1989, august, S. 294.

⁵⁴⁷ W. Siolek. Verständigung, S. 283.

⁵⁴⁸ S. H. Kremer, lk 353.

⁵⁴⁹ Samas, lk 356.

H. Kremeri ettepanekute mõtte kohaselt toimuma kohtulikus peamenetluses enne tõendite uurimise algust⁵⁵⁰.

Eelmainitud seisukohtadest oluliselt erinev on S. Brauni seisukoht. S. Brauni ettepaneku kohaselt tuleb enne kohtuliku peamenetluse avamise otsustust läbi viia kooperatsioonimenetlus (*Kooperationsverfahren*), milles osalejatel on võimalus viia menetlus lõpule *Absprache* kaudu. Kooperatsioonimenetluse positiivne tulemus on kõigile selles osalejatele siduv. Samas on S. Braun seisukohal, et kooperatsioonimenetluse läbiviimine peaks olema lubatud ka igas teises menetlusetapis juurdlusmenetluse algusest kuni tõendite uurimise lõppemiseni kohtulikus peamenetluses, aga ka edasikaebe instantsis⁵⁵¹. Seega ei pea S. Braun õigeaks kokkuleppe sõlmimise võimaluse piiramist sellega, et kokkuleppe sõlmimine on võimalik vaid menetluse ühes etapis.

Erinevalt eelmainitud arusaamast on S. Sinner leidnud, et on vaja selgelt määratleda lepingu sõlmimise ajahetk menetlusetapina. Ta on arvamusel, et lepingud menetluse suhtes ja kuriteo tagajärgede suhtes ei tohiks, erinevalt praegu praktikas kehtivast olukorrast, olla lubatud kogu menetluse vältel. S. Sinneri ettepaneku kohaselt peaks olema see võimalus avatud alles siis, kui prokuratuur on juba otsustanud, kas esitada süüdistus või lõpetada menetlus küllaldase kahtluse puudumisel. S. Sinner on teinud ettepaneku, et vahemenetlus (*Zwischenverfahren*) võiks olla selleks menetlusstaadiumiks, milles toimuks selle lepingu sõlmimine, mis muudab kohtuliku peamenetluse mittevajalikuks⁵⁵².

U. Bogner, analüüsis Itaalia kriminaalmenetluses kehtiva kokkuleppemenetluse vormi *applicazione della pena su richiesta* ülekantavust Saksa kriminaalmenetlusesse, on asunud seisukohale, et poolte taotlusel karistuse mõistmise Saksa mudeli juures ei saa pooldada poolte taotlusel karistuse mõistmise rakendamist kohtueelses juurdlusmenetluses⁵⁵³. U. Bogner on seisukohal, et poolte taotlusel karistuse mõistmise Saksa mudelis peaks selle menetlusvormi rakendamiseks olema juurdlus jõudnud niikaugele, et prokuröri arvates on küllaldaselt alust avaliku süüdistuse esitamiseks ning arvestades kogu toimiku sisu, on tõenäoliselt oodata süüdistatava süüdimõistmist⁵⁵⁴. Nii leiab U. Bogner, et poolte taotlusel karistuse mõistmise ajaliselt sobiv rakenduskoht on vahemenetlus (*Zwischenverfahren*) või kohtulik peamenetlus (*Hauptverfahren*)⁵⁵⁵.

4.3. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetapp Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalia kriminaalmenetluses võib *applicazione della pena su richiesta* tulla rakendamisele juurdlusmenetluses (*Cpp* art 447 lg 1), eelmenetluses (*Cpp* art 448) ja hiljemalt enne kohtuliku peamenetluse avamist (*Cpp* art 446). Juurdlusmenetluses võib see menetlus tulla rakendamisele sel juhul, kui poolte vahel on saavutatav vastav

⁵⁵⁰ Vt. Samas, lk 353, 354.

⁵⁵¹ S. Braun. Die Absprache, S. 297.

⁵⁵² S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 296.

⁵⁵³ U. Bogner, lk 263.

⁵⁵⁴ Samas, lk 265.

⁵⁵⁵ Samas, lk 266.

konsensus ja juurdlus on selleks küllaldaselt kaugele jõudnud, et tagada kohtuliku otsustuse tegemine. Sel moel on võimalik vältida juurdlustoimingute ülearust jätkamist⁵⁵⁶.

4.4. Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetapp Eesti kriminaalmenetluses

Eesti KrMS-s sisalduvas regulatsioonis ei ole selgesõnaliselt kindlaks määratud, millisest menetlusetapist alates on kokkuleppemenetluse alustamine lubatud. Seaduses sätestatud on aga võimalik tõlgendada nii, et kokkuleppemenetluse alustamine on lubatud kogu kriminaalmenetluse vältel enne kohtuliku uurimise lõpetamist maa- ja linnakohtus. Seejuures on siiski oluline arvestada sellega, et KrMS-s sätestatu järgi peaksid enne kokkuleppemenetluse alustamist alati olema juba kogutud kõik tõendid selleks, et kahtlustatavat või süüdistatavat oleks kokkuleppemenetluses võimalik süüdi mõista. Kokkuleppemenetluse raames ei ole ette nähtud tõendamiseseme asjaolude kohta täiendavate tõendite (näiteks kahtlustatava või süüdistatava ütluste – süü ülestunnistuse) kogumise võimalust. Seega on KrMS-s sisalduva kokkuleppemenetluse regulatsiooni loogika järgi kokkuleppemenetluse alustamiseks oluline see, et prokuratuuri veendumuse kohaselt on küllaldaselt kogutud tõendeid, mille alusel oleks võimalik kahtlustatava süüdimõistmine. Seejuures tuleb muidugi silmas pidada seda, et kohtueelses menetluses oleks kahtlustatavat ja süüdistatavat süüstavate asjaolude väljaselgitamise kõrval piisavalt selgitatud ka kahtlustatavat ja süüdistatavat õigustavad asjaolud⁵⁵⁷. Prokuratuur peab arvestama ka sellega, et kokkuleppemenetluse kohaldamise korral peaks kriminaaltoimikus sisalduvate tõendite alusel olema võimalik ka kohtuniku veendumuse kujunemine.

Kui pidada silmas seda, et tulevikus võiks kokkuleppemenetluse regulatsioonis olla ette nähtud kokkuleppemenetluse raames ütlustena süü ülestunnistuse andmise võimalus (vt käesoleva töö osa: 3.6.8. “Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses”), siis võiks prokuratuuril ühtlasi olla lubatud näiteks kahtlustatava initsiatiivil alustada kokkuleppemenetlust ka juba siis, kui tõendusteavet ei ole kohtueelse menetluse lõpuleviimiseks veel piisavalt, kuid kahtlustatav väljendab vabatahtlikult nõusolekut anda kokkuleppemenetluses ütlustena süü ülestunnistus.

4.5. Võrdlev kokkuvõte

Kokkuleppimise ajahetk kriminaalmenetluse praktikas võib olla väga erinev. Nii USA kriminaalmenetluses, Saksa kriminaalmenetluses, Itaalia kriminaalmenetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluses võib kokkuleppe sõlmimine toimuda erinevates menetlusetappides.

Teoreetiliselt võib Saksa õigusosalases kirjanduses väljendatud seisukohtade üldistamise tulemusena eristada põhimõtteliselt erinevaid seisukohti küsimuse suhtes,

---

⁵⁵⁶ Vt U. Bogner, lk 192.

⁵⁵⁷ Vastavalt KrMS § 211 lg-s 2 sätestatule selgitavad uurimisasutus ja prokuratuur kohtueelses menetluses kahtlustatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud.

millises menetlusetapis võiks olla lubatud kokkuleppeläbirääkimised ja kokkuleppe sõlmimine. Võib öelda, et ühe võimaliku arusaama kohaselt peaksid kokkuleppeläbirääkimised ja kokkuleppe sõlmimine olema lubatud igas menetlusetapis kohtueelse menetluse algusest kuni tõendite uurimise lõppemiseni üldkorras toimival kohtulikul arutamisel, aga ka edasikaebe instantsis. Teise võimaliku arusaama kohaselt ei tohiks kokkulepped menetluse ja selle tulemuste suhtes olla lubatud kogu menetluse vältel, vaid alles siis, kui prokuratuur on juba otsustanud, kas esitada süüdistus või lõpetada menetlus küllaldase kahtluse puudumisel. Kolmanda arusaama kohaselt võiks enne kohtulikku arutamist (enne kohtulikku peamenetlust) olla lubatud küll ettevalmistav tegevus kokkuleppe sõlmimiseks, kuid kokkuleppe sõlmimine tuleks läbi viia kõigi asjaosaliste juuresolekul ning avalikul kohtulikul arutamisel (peamenetluses).

Käesoleva töö autori arvates peaks kokkuleppe sõlmimine olema lubatud erinevates menetlusetappides. Seda, millal konkreetsel üksikjuhul alustada kokkuleppemenetlust või nõustuda kokkuleppemenetluse kohaldamisega, peaks otsustama prokuratuur. Eesti KrMS-s sätestatud on võimalik tõlgendada nii, et kokkuleppemenetluse alustamine on lubatud kogu kriminaalmenetluse vältel enne kohtuliku uurimise lõpetamist maa- ja linnakohtus. Seega on prokuratuuril põhimõtteliselt võimalik igal üksikjuhul otsustada, kas ja millal ta peab kokkuleppemenetluse kohaldamist võimalikuks.

5. KOKKULEPPE SIDUVUS

5.1. *Plea of guilty* ja *plea agreement* i siduvus USA kriminaalmenetluses

Plea of guilty ja *plea agreement* on poolte kriminaalmenetluslike kokkulepete juures teineteisega lahutamatu seotud. Ühelt poolt ei annaks süüdistatav *guilty plea* d ilma *plea agreement* is (kokkuleppes karistustagajärgede kohta) sisalduvate järeleandmisteta ja samas teiselt poolt ei sõlmiks prokurör kokkulepet, ilma et süüdistatav *guilty plea* kaudu nõustuks tema süüdimõistmisega. USA kriminaalmenetluses kehtib põhimõte, mille kohaselt kehtib süüdistatavale ükskord juba aktsepteeritud *plea of guilty* suhtes kohene siduvus. Kohtunik on *Federal Rules of Criminal Procedure* 11(e) (2) sätestatu järgi õigustatud *plea* kokkuleppe vastuvõtmise otsustamise edasi lükkama *sentencing hearing* staadiumisse. *Federal Rules of Criminal Procedure* 11(e) (4) sätestatu järgi on süüdistataval lubatud *plea of guilty* tagasivõtmine aga alles siis, kui kohtu poolt on *plea agreement* (kokkulepe) tagasi lükatud⁵⁵⁸.

Plea leping sõlmitakse (föderaalõiguse järgi) süüdistaja ja kaitsja, (süüdistatava) vahel eranditult kohtu osavõtuta. Kuna süüdistatav käsutab oma fundamentaalsete põhiseaduslike õiguste üle, on mitteosalev ja erapooletu kohtunik pärast lepingu esitamist kohustatud erapooletult süüdistatava kaitse huvides kontrollima nii *plea agreement* i kui ka *guilty plea* kehtivust ja asjakohasust. Selle kriminaalmenetlusliku lepingu *sui generis* siduvuse jaoks on erinevalt tsiviilõigusest määravaks mitte poolte kooskõlalised tahtväljendused, vaid kohtuniku vastuvõtmisotsus. *Plea agreement* i sätteid ei ole enne kohtu kinnitust kummalegi poolele siduvad⁵⁵⁹.

Kui kohus lükkab tagasi *plea agreement* i, millega lastakse konkreetsel süüdistuspunktidel ära langeda või millega soovitatakse konkreetselt karistumäära, siis tuleb süüdistatavale isiklikult anda informatsiooni selle kohta, et *plea agreement* ei oma enam siduvusjõudu. Pärast seda, kui kohus on süüdistatavat *plea agreement* i tagasilükkamisest informeerinud, võib süüdistatav vabalt otsustada *guilty plea* tagasivõtmise üle⁵⁶⁰.

Kui kokkuleppes on väljendatud mittesiduv karistumäära soovitus, siis ei pea kohus otsustama vastuvõtmise või tagasilükkamise üle. Selleks, et süüdistatavale seda ebakindlat situatsiooni selgitada, tuleb viidata sellele, et süüdistataval ei ole *guilty plea* tagasivõtmise õigust sel juhul, kui kohus ei aktsepteeri kokkulepitud karistumäära soovitust. Siiski ei välista see üksikjuhul *guilty plea* tagasivõtmist⁵⁶¹.

Guilty plea ja *plea agreement* on aktsessoorsed. Juhul, kui kohus aktsepteerib *guilty plea*, kuid ei aktsepteeri lepingut, võib süüdistatav *plea* tagasi võtta⁵⁶². Juhul, kui

⁵⁵⁸ Federal Rules of Criminal Procedure 11, viidatud J. Bickel, lk 97.

⁵⁵⁹ Samas, lk 106.

⁵⁶⁰ K. Dreher, lk 127.

⁵⁶¹ Samas, lk 127.

⁵⁶² Vt. J. Bickel, lk 106.

kohus lükkab *guilty plea* tagasi, on *plea agreement* irrelevantne⁵⁶³. Erinevalt tsiviilõiguslikust lepingust sõltub *plea* kokkuleppe kehtivus alati sellest, kas on olemas juba aktsepteeritud *plea of guilty*. Kohtud peavad kontrollima ka seda, kas *plea agreement*'i menetluses on järgitud *guilty plea* andmise suhtes kehtivat vabatahtlikkuse nõuet⁵⁶⁴. *Guilty plea* ja *plea agreement* aktseessoorsus tuleneb sellest, et erinevalt tsiviilõiguslikust lepingust ei saa kriminaalmenetluse lõpetamiseks sõlmitud *plea* - lepingu täitmist nõuda enne kohtu poolt vastuvõtmist. Kuni selle ajani on tegemist pooleliolevalt mittekehtiva lepinguga. Alles *plea agreement* ja *plea of guilty* kumulatiivne aktsepteerimine kohtu poolt seob menetluses osalejaid sõlmitud kokkuleppega lõplikult ja teeb selle kokkuleppe täidetavaks⁵⁶⁵. Juhul, kui pooled on *plea* kokkuleppe sõlminud, võib kohus poolte *plea agreement*'i aktsepteerida ja teha kohtuotsuse koostisosaks. *Plea agreement*'i aktsepteerimise ajahetke ei ole seaduse sõnastuses kindlaks määratud. Kohus võib kokkuleppe küll juba *plea hearing* staadiumis aktsepteerida. Reeglina toimub see aga alles *sentencing hearing* staadiumis, sest alles pärast kriminaalhooldusametniku ettekande (*presentence report*) esitamist on olemas teave kokkuleppele hinnangu andmiseks⁵⁶⁶.

Nii süüdistatav kui ka prokurör on oma lubadusega seotud⁵⁶⁷.

Kui prokuratuur ei pea oma lubadusest kinni, on *guilty plea* kehtetu⁵⁶⁸. Juhul, kui prokurör ei täida oma kokkuleppest tulenevat kohustust, näiteks keeldudes karistumäära soovitus andmast, võib süüdistatav reeglina oma süü ülestunnistuse tagasi võtta⁵⁶⁹. Kui kohus teeb kindlaks prokuratuuripoolse lepingurikkumise, on kehtivad kaks abinõu, mille määramine on kohtu äranägemises. Üheks võimaluseks on see, et süüdistatav saab õiguse uuesti kohtus enda kaitseks esineda. Teise võimalusena peetakse ühepoolset süüdistatava kasuks kinni tema jaoks kasulikest lepingu tingimustest⁵⁷⁰.

Kui süüdistatav ei järgi *plea agreement* lubadusi, siis jääb süü omaksvõtt püsima, kuid *plea agreement* ise tuleb tühistada. Sellisel juhul võib süüdistusse lisada veel süüstavaid asjaolusid, nagu näiteks kvalifitseerivaid tunnuseid või teisi kuritegusid, mis olid *plea bargaining*'i kaudu süüdistusest välja arvatud⁵⁷¹. Seega kaotab süüdistatav sellisel juhul kasuliku vastutasu. Silmas pidades *guilty plea* menetluse neid erisusi ei ole kriminaalmenetluslik *plea* - leping allutatav tsiviilpleinguõiguse printsiipidele. Pigem on tegemist kriminaalmenetlusliku lepinguga *sui generis*, mis (*guilty plea* ja *plea agreement* kohtu kumulatiivse aktsepteerimise kaudu) on edasilükkavalt tingimuslikult kehtiv, täpsemalt öeldes täidetav⁵⁷².

---

⁵⁶³ J. Bickel, lk 106-107.

⁵⁶⁴ Samas, lk 107.

⁵⁶⁵ Samas, lk 107.

⁵⁶⁶ Samas, lk 178.

⁵⁶⁷ Vt. F. Jeßberger, lk 190.

⁵⁶⁸ G. Trüg, lk 197.

⁵⁶⁹ F. Jeßberger, lk 190.

⁵⁷⁰ J. Bickel, lk 107.

⁵⁷¹ Vt. G. Trüg, lk 174.

⁵⁷² J. Bickel, lk 108.

5.2. Kokkuleppe siduvus *Absprache* korral Saksa kriminaalmenetluses

Saksa kriminaalmenetluses kokkulepetel juurdlusmenetluses puudub õiguslik siduvus. Kokkulepped ei põhjenda prokuratuuri lubaduste realiseerimise nõuet⁵⁷³. Saksa kohtupraktika järgi on *Absprache* puhul tegemist ainult faktilise kokkuleppega, millel ei ole süüdistatava jaoks ega ka menetlejate jaoks õiguslikku siduvust⁵⁷⁴.

Kuna Saksamaal väidetavalt valdava arusaama kohaselt ei saa olla *Absprache* õiguslikku siduvust, on oluline tähtsus faktilisel siduvusmõjul. Nimelt põhinevad kokkulepped olulisel määral menetluses osalejate vastastikusel usaldusel⁵⁷⁵. Väidetavalt peaks kõigi menetluses osalejate usaldus sõlmitud kokkuleppest kinnipidamise suhtes olema suur, sest mitteametlikud sanktsioonivõimalused kokkuleppest mitte kinnipidamise korral võivad olla rasked. Kuna samad menetluses osalejad võivad erinevates menetlustes üksteisega korduvalt kohtuda, võiks ühe osalise poolt kokkuleppest mitte kinnipidamine saada kiiresti teatavaks ja tema reputatsioon võiks saada püsivalt rikutud. Reputatsiooni kaotuse tagajärjeks oleks see, et kokkulepet rikkunud partner ei saaks “petetud” partneriga ega ka “petetud” partneri kolleegidega tulevikus enam kokkuleppeid sõlmida⁵⁷⁶.

Erialakirjanduses on leitud, et *Absprache* keskseks vormiks on usaldatav, kuid ühtlasi mittesiduv prognoos⁵⁷⁷. Just prognoosi on peetud *Absprache* aluseks⁵⁷⁸. On leitud, et kohtul on lubatud anda lootust mingiks karistumääraks või isegi väljendada konkreetselt ettekujutust karistumäärast juhul, kui kohus selgelt ütleb süüdistatavale, et selles staadiumis ei saa süü ja karistuse üle lõplikult otsustada. Kohus peaks ühtlasi märkima, et kohtu hinnang on esialgne ning eeldab järgnevat süü tõendatust⁵⁷⁹.

Siinkohal tuleb märkida, et Saksamaal on *Bundesgerichtshof*'i (28.8.1997 – 4 StR 240/97) kohtuotsuses asunud seisukohale, et kohtul ei ole lubatud anda siduvaid lubadusi mõistetava karistuse määra osas. Kohus peab karistuse üle otsustama kohtuliku arutamise üldistuse põhjal nõupidamistoas. Välistatud on kohtu siduvus konkreetse menetlustulemusega enne kohtuliku arutamise lõppu. Küll aga võib kohus süüdistatava süü ülestunnistuse juhiks nimetada karistuse ülempiiri, mida ta ei tohi ületada. See ei ole kohtule siduv ainult juhul, kui kohtulikul arutamisel ilmnevad süüdistatava kahjuks uued (see tähendab kohtule seni tundmatud) olulised asjaolud. Vastavast kavandatavast lubadusest kõrvalekaldumisest tuleb kohtulikul arutamisel teada anda⁵⁸⁰.

---

⁵⁷³ Vt. U. Bogner, lk 183.

⁵⁷⁴ Vt. W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 197; S. Sinner. Der Vertragsgedanke, S. 207.

⁵⁷⁵ Vt. T. Rönnau. Die Absprache, S. 36.

⁵⁷⁶ C. Lüdemann, K. Bußmann. Diversionsschancen der Mächtigen? Eine empirische Studie über Absprachen im Strafprozeß. – Kriminologisches Journal, 1999, S. 57.

⁵⁷⁷ Vt R. Tschewinka, lk 77.

⁵⁷⁸ Vt. Schmidt-Hieber. Absprachen im Strafprozeß – Privileg des Wohlstandskriminellen? – NJW, 1990, H. 31, S 1884.

⁵⁷⁹ Schmidt-Hieber. Verständigung, S. 59-60.

⁵⁸⁰ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. – Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

Seega on *Bundesgerichtshof*i eelnimetatud kohtuotsusega oluliselt relatiivseks muudetud keeld anda süüdistatavale siduvaid lubadusi konkreetse karistumäära suhtes. Seda selle kaudu, et kohtul on lubatud nimetada karistuse ülempiir⁵⁸¹. Samas on süüdistavaga sõlmitud kokkuleppe siduvus kohtu jaoks suhteline selle põhimõtte tõttu, et kui kohtulikult arutamisel ilmnevad süüdistatava kahjuks uued olulised asjaolud, võib kohus ületada karistuse kokkulepitud ülemmäära⁵⁸².

Juhul, kui kriminaalmenetlusasutused ei pea kokkuleppes kinni (näiteks prokuratuur esitab süüdistatava vastu süüdistuse, olgugi, et ta kokkuleppes lubas seda mitte teha), siis see ei ole menetlemist takistav asjaolu, kuid ausa kohtumõistmise printsiip pakub *deal*'i adressaadile olulist karistuse kergendamise võimalust⁵⁸³. Kui väljakaubeldud süü ülestunnistuse andmise järgselt ilmneb, et prokuratuur käsitas kokkulepet teisiti, kui süüdistatav, ja selle erineva arusaama tõttu ei täida oma osa kokkulepitust, siis nõuab ausa menetluse printsiip süü ülestunnistuse suhtes tõendi kasutamise keelu rakendamist. Juhul, kui süüdistatavat saab siiski süüdi mõista teiste tõendite alusel, peaks tulema kõne alla karistuse kergendamine⁵⁸⁴.

5.3. Kokkuleppe siduvus Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta delle parti* korral

Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* menetluse kohaldamiseks karistustaotluse esitamine võib toimuda erineval moel. Pooled võivad esitada kohe ühise taotluse. Lubatud on aga ka see, et taotluse esitab ainult üks pool ja koos sellega esitab ühtlasi teise poole nõusoleku. Juhul, kui prokuratuuri ja süüdistatava ühine tahe ei ole veel saavutatud, võib pool esitada oma taotluse (*Cpp* art 444 p 1). Sellisel juhul määrab kohus teisele poolele tähtaja, mille jooksul ta peab taotluse suhtes oma seisukoha väljendama (*Cpp* art 447 p 3 lause 1). Enne nimetatud tähtaja möödumist ei tohi taotlust tagasi võtta ega muuta. Kui kohtuniku antud tähtaeg möödub, ilma et teine pool taotlusega nõustuks, võib taotluse esitaja taotluse taas tagasi võtta või seda modifitseerida⁵⁸⁵.

Vaieldav on Itaalias olnud küsimus juba saavutatud konsensuse tagasivõetavusest kriminaalmenetluses. Õigusemõistmise praktikas ülekaaluka seisukoha järgi ei ole saavutatud kokkulepe tagasivõetav. Osaliselt on õiguspraktikas ja ka õiguskirjanduses esindatud ka arusaam, milles lähtutakse *applicazione della pena su richiesta* puhul kokkuleppe põhimõttelisest tagasivõetavusest. On avaldatud ka arvamust, et saavutatud konsensust ei saa enam ühepoolselt tagasi võtta. Kusjuures kokkuleppe mittetagasivõetavus ei peaks kehtima mõlemapoolse tagasivõtmise avalduse esitamisel⁵⁸⁶.

⁵⁸¹ Vt. T. Weigend, Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1999, H 2, S 59.

⁵⁸² Vt. Samas, lk 60.

⁵⁸³ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 197.

⁵⁸⁴ W. Beulke. Strafprozeßrecht, S. 197; vt ka W. Beulke, H. Satzger. Der fehlgeschlagene Deal und seine prozessualen Folgen – BGHSt 42, 191 – Juristische Schulung, 1997, H. 12, S. 1072.

⁵⁸⁵ U. Bogner, lk 165-166.

⁵⁸⁶ Vt. ülevaadet kohtupraktikas ja erialakirjanduses väljendatud seisukohtade kohta U. Bogner, lk 167-168.

Oluline on rõhutada, et poolte kokkulepe ei ole kohtunikule siduv. Ta võib selle tagasi lükata juhul, kui ta jõuab veendumusele, et süüdistatav tuleb õigeks mõista, et tehjulude kvalifikatsioon on vale või ei ole karistus vastav. Kohtuniku otsustusulatus on siiski piiratud, kuna ta ei tohi mõista teistsugust karistust, kui poolte poolt taotletud⁵⁸⁷.

5.4. Kokkuleppe siduvus kokkuleppemenetluse korral Eesti kriminaalmenetluses

Eesti KrMS-s ette nähtud kokkuleppemenetluse üheks eeliseks võib pidada seda, et kohus ei pea eraldi võtma seisukohta süüdistatava süü omaksvõtu aktsepteerimise küsimuses. Piisab sellest, kui kohus võtab seisukoha küsimuses, kas aktsepteerida kokkulepet või mitte. Kuna kokkuleppe sõlmimise kaudu võtab süüdistatav ka süü formaalselt omaks, siis kohus, aktsepteerides kokkulepet, aktsepteerib ka kokkuleppe kaudu väljendatud menetlusliku avaldust süü omaksvõtu kohta. Seega ei ole Eesti kriminaalmenetluses vaja eraldi reguleerida küsimusi, mis võivad tekkida siis, kui kohus aktsepteerib küll süü omaksvõttu, kuid ei aktsepteeri kokkulepet.

Eeliseks on ka see, et kui kohus ei nõustu kuriteo kvalifikatsiooniga, tsiviilhagi suurusega või karistuse liigi või määraga, siis kohus ei tee kohtuotsust kokkuleppemenetluses, vaid teeb prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määruse, millega antakse võimalus sõlmida uus kokkulepe (KrMS § 248 lg 1 p 1). Nii ei ole poolte kokkulepe kohtule selles mõttes siduv, et ta ei tohiks kokkulepet niiõelda tagasi lükata. Kohus võib kokkuleppe mitteaktsepteerimise korral selle tervikuna tagasi lükata. Rõhutada tuleb seda, et kohtul puudub kokkuleppemenetluses kohtuotsuse tegemisel võimalus kõrvale kalduda kokkuleppes märgitust. Selline lahendus loob süüdistatavale kindlustunde, et kokkuleppemenetluses ei saa kohus mõista rangemat karistust, kui ühelt poolt prokuröri ja teiselt poolt süüdistatava ning tema kaitsja vahel kokku lepitud. Nii ei pea süüdistatav kokkuleppemenetlusega nõustumisel võtma enda kanda liiga suurt riski.

Arutlust kirjaliku kokkuleppe siduvuse küsimuse üle võib alustada vastuse otsimisest küsimusele, millise menetlusetapini on süüdistataval võimalik sõlmitud kirjalikust kokkuleppest loobuda.

Vastavalt KrMS § 247 lg-s 2 sätestatule küsib kohtunik kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega. Edasi teeb kohtunik süüdistatavale ettepaneku selgitada kokkuleppe sõlmimise asjaolusid ja teeb kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. Seaduses ei ole piisava selgusega sätestatud seda, kuidas peaks kohus toimima sel juhul, kui süüdistatav avaldab, et ta ei ole kokkuleppest aru saanud või/ja et ta ei nõustu kokkuleppega. Samuti ei ole seaduses sätestatud seda, kuidas peaks kohus toimima sel juhul, kui ta teeb kindlaks, et kokkulepet sõlmides ei ole süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet.

Siinkohal võiks kõrvalmärkuse korras viidata KrMK lihtmenetluse regulatsioonile. Nimelt ilmneb KrMK § 385 p-st 2 ja § 387 lg 1 p-st 2 see, et kohus teeb määruse

---

⁵⁸⁷ Vt. E. Amodio, ZStW (1990), H. 1, S. 186.

lihtmenetlusest keeldumise ja kriminaalasja saatmise kohta prokurörile menetluse jätkamiseks üldises korras, kui kohtul tekivad kahtlused selles, et lihtmenetluse kokkuleppe sõlmimine oli süüdistatava tõelise tahte avaldus. KrMS-s sätestatud kokkuleppemenetluse regulatsioonis sellesisuline säte puudub. KrMS-s vastava sätte puudumine ei tohiks aga tähendada seda, et kohus peaks kokkuleppemenetlust jätkama ning tegema kokkuleppemenetluses ka süüdimõistva kohtuotsuse sel juhul, kui kohus teeb kindlaks, et süüdistatav ei ole kokkuleppest aru saanud või/ja et ta ei nõustu kokkuleppega või et kokkulepet sõlmides ei ole süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet. (Selle küsimuse kohta vaata ka käesoleva töö osa: 2.10.4. “Tõeline tahe Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses”). Tähelepanu tuleb osutada sellele, et kokkuleppemenetluses seisneb kogu kohtuliku arutamise põhisisu selles, et teha kindlaks, kas süüdistatav on kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet ning ka selles, et kontrollida, kas kokkuleppe pooled jäävad kokkuleppe juurde. Sellisel kohtulikul arutamisel puuduks mõte, kui kohtul ei oleks võimalust, olenevalt kohtuliku arutamise tulemusest, kas keelduda kokkuleppemenetlusest või jätkata kokkuleppemenetlust. Niisiis tuleks KrMS-s kokkuleppemenetluse regulatsiooni täiendada sättega, mille kohaselt on selgesõnaliselt ette nähtud, et kui kohtul tekivad kahtlused selles, et kokkuleppemenetluse kokkuleppe sõlmimine oli süüdistatava tõelise tahte avaldus, siis teeb kohus määruse kokkuleppemenetlusest keeldumise ja kriminaalasja saatmise kohta prokurörile menetluse jätkamiseks üldises korras.

KrMS-s sätestatust järelduvalt on kokkuleppe siduv pärast seda, kui kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel on kokkuleppe arutamine lõppenud. Enne seda, kui kokkuleppe arutamine on lõppenud, on süüdistataval põhimõtteliselt võimalik kokkuleppest loobuda. Nimelt küsib kohtunik vastavalt KrMS § 247 lg-le 2 kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega. Süüdistatav võib neile kahele küsimusele vastata erinevalt.

Vastused mõlemale küsimusele võivad olla jaatavad või eitavad. Eitavat vastust võib käsitada kokkuleppest loobumisena.

Väljastada ei saa ka võimalust, et süüdistatav vastab kokkuleppest arusaamise kohta esitatud küsimusele eitavalt ning küsimusele kokkuleppega nõustumise kohta jaatavalt. Sellisel juhul ei saa rääkida sellest, et süüdistatav on väljendanud oma tõelist tahet. Järelikult ei tohiks kohus sellist kokkulepet aktsepteerida.

Veel on võimalik, et süüdistatav vastab kokkuleppest arusaamise kohta esitatud küsimusele jaatavalt ning küsimusele kokkuleppega nõustumise kohta eitavalt. Kuna seaduses ei ole nõutud, et süüdistatav peaks kokkuleppega mittenõustumist põhjendama, siis piisab kokkuleppest loobumisest sellest, kui süüdistatav kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel avaldab, et ei nõustu kokkuleppega. Süüdistatava selline seisukohavõtt toob endaga kaasa kriminaalmenetluse jätkamise üldkorras. Selline võimalus loob suhteliselt soodsad tingimused kokkuleppemenetluse kasutamiseks kriminaalmenetluse ajalise venitamise eesmärgil. Väljastatud ei ole juhtumid, kus süüdistatav tegelikult ei soovigi kriminaalasja lahendamist kokkuleppemenetluses, vaid kasutab kokkuleppemenetlust mingil põhjusel aja võitmiseks. Esineda võib ka juhtumeid, kus kokkuleppega nõustunud ning kokkuleppele alla kirjutanud süüdistatav hiljem lihtsalt mõtleb ümber ja kohtulikul arutamisel enam ei ole nõus kokkuleppega.

Kuigi esineb oht, et süüdistatav võib kokkuleppemenetlust kasutada menetlusvõõrastele eesmärkidel, tuleb siiski hoiduda piirangutest, mis ei võimalda süüdistataval kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel kokkuleppest taganeda. Kuna kokkuleppemenetlus on lihtmenetluse vorm, mille kohaldamisel süüdistatav loobub väga mitmetest olulistest õigustest, siis võiks kohtulikult arutamine kokkuleppemenetluses olla see menetlusetapp, kus süüdistataval on veel viimane võimalus kokkuleppest loobuda ning realiseerida oma õigusi täiemahuliselt üldkorras toimivas kriminaalmenetluses. Niisiis, kui süüdistatav kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel, enne seda, kui kokkuleppe arutamine on lõppenud, väljendab mittenõustumist kokkuleppega, siis tuleks, sõltumata mittenõustumise põhjusest, aktsepteerida süüdistatava tahet ning jätkata kriminaalmenetlust üldkorras.

Seoses kokkuleppe siduvuse küsimusega on oluline märkida, et vastavalt KrMS § 247 lg-le 3 küsib kohtunik kaitsjalt ja prokurörit nende arvamust kokkuleppe kohta ning seda, kas nad jäävad kokkuleppe juurde. Seega peaks põhimõtteliselt olema ka kaitsjal ja prokurörit võimalik mitte jääda kokkuleppe juurde.

KrMS-s puudub nõue selle kohta, et kaitsja või prokurör peaks põhjendama kokkuleppest taganemist. Samas ei saa jätta tähelepanuta seda, et vastavalt KrMS § 247 lg-le 3 küsib kohtunik kaitsjalt ja prokurörit nende arvamust kokkuleppe kohta. Vastav arvamusalaldus peaks vajadusel ilmselt sisaldama ka põhjendust selle kohta, miks kaitsja või prokurör ei jää kokkuleppe juurde. Täpsuse ja selguse huvides võiks seaduses olla sätestatud nõue, mille kohaselt peaks prokuröri või kaitsja taganemine kokkuleppest kindlasti olema mõjuvalt põhjendatud. Sellise mõjuva põhjusega oleks näiteks tegemist sel juhul, kui kohtulikult arutamisel tekib kahtlus selles, et süüdistatav on kokkuleppe sõlmimisel väljendanud oma tõelist tahet. Seega võiks olla kaitsjal ja prokurörit lubatud kokkuleppest taganeda näiteks sel juhul, kui süüdistatav jääb ka kohtulikult arutamisel kokkuleppe juurde, kuid süüdistatava selgitustest kohtulikult arutamisel ilmneb mõni asjaolu, mis tekitab kahtlust selles, et süüdistatav on kokkuleppet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet.

Edasi tuleks arutleda selle üle, milline tähendus võiks olla kokkuleppeläbirääkimiste käigus antud tingimuslikel lubadustel ning nende tingimuslike lubaduste mittetäitmisel.

Võtame arutluse lähtealuseks seisukoha, et seaduses võiks olla ette nähtud kokkuleppemenetluse raames ütlustena süü ülestunnistuse andmise võimalus (vt käesoleva töö osa: 3.6.8. "Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses"). Niisiis, kui seaduses oleks selline võimalus ette nähtud, siis võiks üsna suure tõenäosusega esineda juhtumeid, kus enne seda, kui kahtlustatav või süüdistatav nõustub kokkuleppemenetluses andma süü ülestunnistuse, peaks prokuratuur selgitama hüpoteetilist väljavaadet taotletava karistuse liigi ja määra suhtes. Nii võiks prokuratuur nimetada süü ülestunnistuse juhaks karistuse ülempiiri, millest rangemat karistust ta ei kavatse kokkuleppemenetluses taotleda. Prokuratuuri selgitused võimaldaksid kahtlustataval või süüdistataval hinnata, kas niiõelda vastutatu süü ülestunnistuse eest oleks piisav.

Eelmainitud lubadusel ei oleks õiguslikku siduvust. Kokkuleppe õiguslikust siduvusest saab rääkida kokkuleppemenetluse tulemusena kirjalikult sõlmitud kokkuleppe korral. Samas võib prokuratuuri sellisel lubadusel praktikas siiski olla

faktiline siduvusmõju, mis põhineb vastastikusel usaldusel ühelt poolt prokuratuuri ja teiselt poolt kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja vahel. Prokuratuuri lubaduse tõenäolist faktilist siduvusmõju võib seletada sarnaselt sellega, kuidas Saksa kriminaalmenetluses seletatakse kokkuleppe (*Absprache*) faktilist siduvusmõju (vt käesoleva töö osa: 5.2. “Kokkuleppe siduvus *Absprache* korral Saksa kriminaalmenetluses”). Nimelt võivad sama prokurör ja sama kaitsja teineteisega kohtuda erinevates kriminaalmenetlustes korduvalt. Nii võib lubadustest mittekinnipidamise tagajärjeks olla maine kahjustumine, mistõttu antud lubadust mittetäitnud kokkuleppepartneril oleks “petetud” kokkuleppepartneriga tulevikus kokkulepete sõlmimine oluliselt raskendatud.

5.5. Võrdlev kokkuvõte

Erinevalt Itaalia kriminaalmenetluslikust *applicazione della pena su richiesta* menetlusest ei ole Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses kokkuleppimine võimalik sel moel, et kõigepealt esitab kohtule taotluse üks kokkuleppemenetluse pool ja teine kokkuleppemenetluse pool väljendab teatud tähtaja jooksul oma seisukoha selle taotluse suhtes. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on võimalik kohtusse pöörduda vaid juba kokkuleppemenetluse poolte kirjalikult sõlmitud kokkuleppega. Seega ei ole Eesti kokkuleppemenetluses vajadust rääkida sellest, et enne kohtu poolt määratud tähtaja möödumist ei tohi kokkuleppemenetluse pool esitatud taotlust tagasi võtta ega muuta.

Kui võrrelda Eesti kriminaalmenetluslikku kokkuleppemenetlust USA kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetlusega, siis tuleb märkida, et Eesti kriminaalmenetluses ei ole ette nähtud, et kohus peaks aktsepteerima kokkulepet ja süü omaksvõttu eraldi. Eesti kriminaalmenetluses ei tunta *plea agreement* ja *plea of guilty* kumulatiivset aktsepteerimist kokkuleppe siduvuse tekkimise tingimusena. Järelikult ei ole Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse korral sellega seoses selliseid probleeme, nagu USA kriminaalmenetluses. Seega näiteks ei ole Eesti kriminaalmenetluses vaja eraldi reguleerida küsimusi, mis võivad tekkida siis, kui kohus aktsepteerib küll süü omaksvõttu, kuid ei aktsepteeri kokkulepet.

Saksa *Absprache* menetlus erineb oluliselt nii Eesti kokkuleppemenetlusest kui ka Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlusest ja USA *plea bargaining* menetlusest. Saksa *Absprache* menetluses ei ole kehtiva õiguse järgi kokkulepete õiguslikku siduvust. Siiski on Saksa kriminaalmenetluse praktikas kohtule suhteliselt siduv kohtu lubadus konkreetse karistumäära ülempiiri suhtes.

Oluline on rõhutada, et nii Eesti kriminaalmenetluses kui ka USA kriminaalmenetluses, Itaalia kriminaalmenetluses ja Saksa kriminaalmenetluses ei ole kohus kohustatud aktsepteerima kokkuleppeid prokuratuuri ja kaitsja (süüdistatava) vahel. Kokkuleppemenetluse poolte kokkulepe ei ole kohtule siduv. Siiski erineb USA *plea bargaining* menetlus Eesti kriminaalmenetluslikust kokkuleppemenetlusest ja Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlusest selle poolest, et USA kriminaalmenetluses jääb kohtunikule ka *plea bargaining* menetluse korral otsustusvabadus karistuse küsimuses. Eesti kriminaalmenetluses ja Itaalia kriminaalmenetluses ei tohi kohtunik mõista teistsugust karistust, kui kokkuleppe poolte poolt taotletud karistus.

6. KOHTUNIKU OSAVÖTT KOKKULEPPEMENETLUSE LÄBIRÄÄKIMISTEST

6.1. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu probleem USA kriminaalmenetluses

USA-s on vandekohtu ees toimivas kriminaalmenetluses kohtu ja vandemeeste funktsioon jaotatud nii, et kohtunik otsustab õiguslikke küsimusi (näiteks konkreetsete tõendite lubatavust või menetlusreeglitest kinnipidamise küsimusi), vandemehed otsustavad faktiliste küsimuste ja süüküsimuse üle⁵⁸⁸. Selles kohtulikus peamenetluses on kohtunikul suhteliselt piiratud õigused ja kohustused. Kohtunik valvab menetluse kulgemise üle⁵⁸⁹.

Menetlustes, mis toimuvad föderaalkohtutes, on kohtunikud föderaalseaduse järgi jäetud kõrvale läbirääkimistest süü omaksvõtu üle⁵⁹⁰. *Plea of guilty* on kahtluse korral käsitatav sunniviisilisena, kui kohtunik *Fed.R.Crim.P.11(e)(1)* keelust hoolimata lihtsalt võtab osa *plea* – läbirääkimistest⁵⁹¹. Juba ainuüksi see, kui kohus annab mõista soovist, et süüdistatav võiks anda *guilty plea*, võib süüdistatavas tekitada ettekujutuse, et *guilty plea* mitteandmise korral kohtleb see kohtunik teda ebasoodsalt ja karistab teda rangemalt.⁵⁹² Kohtuniku osalemise keelu määravaks põhjuseks on võistleva menetluse rollijaotuse säilitamine. Vähemalt föderaalõiguses järgitakse rangelt kohtuniku sõltumatust ja tema neutraalset vahekohtuniku rolli⁵⁹³.

USA osades osariikides on sõltuvalt vastava riigi menetluseeskirjadest ja vastavate kohtunike suhtumisest kohtunikul õigus osaleda vestlustes süü ülestunnistuse üle. Küll on aga ka osariike, kes on järginud föderaalkohtute praktikat ja on keelanud oma kohtunikel osalemise vestlustes süü ülestunnistuse üle⁵⁹⁴.

Erialakirjanduses on soovitatud kohtuniku osalemist *plea* - läbirääkimistel selleks, et ta saaks vähemalt ligikaudu öelda, millise karistusega võiks süüdistatav *guilty plea* korral arvestada⁵⁹⁵. Kuna kohtuniku poolt mõistetav karistus on kogu *plea agreement* i lähtepunkt, siis vähendab kohtuniku juuresolek *plea*-läbirääkimistel ebakindlust ja riske⁵⁹⁶. Kohtuniku osalemise pooldajad tõstavad esile seda, et ainult kohtuniku juuresolek loob kaitsjale kindlustunde selles, millist kasu toob *guilty plea*

⁵⁸⁸ F. Jeßberger, lk 159, joone all viide nr 32.

⁵⁸⁹ J. Herrmann. Der amerikanische Strafprozeß / in: Der Strafprozess im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen: Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA / hrsg. Von Heike Jung. Mit Beitr. von Martin Fincke ... - Berlin; New York: de Gruyter. 1990, S. 154.

⁵⁹⁰ T. M. Massaro, Strafverteidiger 1989 H. 10, S.455.

⁵⁹¹ United States v. Washington, 109 F.3d 459, 464 (8 Cir. 1997); United states v. Casallas, 59 F.3d 1173, 1176-78 (11 th Cir. 1995); United States v. Daigle, 63 F.3d 346 (5 th Cir. 1995), viidatud J. Bickel, lk 135.

⁵⁹² United States v. Barret, 982 F.2d 193, 198 (6 th Cir. 1992), viidatud J. Bickel, lk 136.

⁵⁹³ Vt. J. Bickel, lk 136.

⁵⁹⁴ Vt. T. M. Massaro, Strafverteidiger 1989 H. 10, S. 455; vt ka T. Weigend. Absprachen, S. 46.

⁵⁹⁵ Vt. T. Weigend, ZStW 94 (1982), H. 1, S. 212.

⁵⁹⁶ K. Dreher, lk 188.

tema kaitsealusele. Peale selle on kohtuniku osalemine vastukaaluks prokuröri domineerimisele⁵⁹⁷.

Kohtuniku osalemise suhtes kriitiliselt on aga väidetud, et kohtuniku osalemine kahjustab liiga kergesti tema erapooletust. Arvatakse, et süüdistataval, kes lükkab tagasi kohtuniku pakkumise, on põhjust karta seda, et ta teeb kohtuniku enda vastaseks. Pealegi, kui kohtunik pakub järeleandmisi, siis teeb ta seda seepärast, et on jõudnud järeldusele süüdistatava süüdiolingu suhtes⁵⁹⁸. Probleemseks peetakse seda, kui üks ja seesama kohtunik peaks osa võtma *plea bargaining*'ist, kontrollima *guilty plea* vabatahtlikkust ning juhul, kui *guilty plea* ei saa teoks, peaks ta juhtima üldkorras toimuvat kohtulikku peamenetlust⁵⁹⁹. Vastuväitena kohtuniku osalemisele *plea bargaining*'is on öeldud sedagi, et kohtuniku osavõtul võib olla sundiv iseloom. Süüdistataval võib tekkida mulje, et kui ta kohtuniku soovitusi ei järgi, peab ta arvestama raskema karistusega või menetlusega erapooliku (eelarvamusliku) kohtunikuga. Seejuures ei tunne süüdistatav end läbirääkimistel kohtuniku osavõtul nii vabalt kui läbirääkimistel kohtuniku osavõtuta⁶⁰⁰. Väidetavalt võib kohtuniku poolt toetatud oferdi surve olla nii suur, et ka süütu võiks esitada *guilty plea*⁶⁰¹.

6.2. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu probleem Saksa kriminaalmenetluses

Saksa kriminaalmenetluses nendes *Absprache*'des, mille korral menetluses osalejad lepivad kokku menetluseseme ulatuses või õigusliku tagajärje valdkonnas, osalevad kohtunik, prokurör, kaitsja ning kohtualune⁶⁰². Kohtuotsusekokkulepete (*Urteilsabsprachen*) korral lepitakse kaitsja, prokuratuuri ja kohtu vahel kokku selles, milline õiguslik tagajärg peab saabuma peamenetluses kohtuliku arutamise järel⁶⁰³. Väidetavalt võib kohtunik Saksa kriminaalmenetluse praktikas olla ka ise *Absprache* algatajaks, ta võib kaitsjaga rääkida enne kui ta süüdistajaga üldse kontakteerub. Kohtunik on see, kes pakub süüdistatavale järeleandmisi vastutasuks süü ülestunnistuse eest⁶⁰⁴.

Saksamaal võttis Liidu Konstitutsioonikohus (*Bundesverfassungsgericht*) 27.01.1987. kohtulahendis (*Beschluß*), esmakordselt seisukoha prokuratuuri, kohtu ja kaitse vahel väljaspool kohtulikku arutamist enne tõendite uurimise lõpuleviimist karistumäära osas sõlmitud kokkuleppe suhtes. *Bundesverfassungsgericht* on oma kohtulahendis selgitanud, et ausa menetluse printsiip ja õigusriikliku menetluse põhimõtte ei keela väljaspool kohtulikku arutamist kohtu ja menetluses osalejate vahel kokkulepet asja arutamise seisu ja väljavaadete suhtes⁶⁰⁵.

⁵⁹⁷ Vt. T. Weigend, *Absprachen*, S. 47.

⁵⁹⁸ M. Damaska, *Strafverteidiger* 1988, H. 9, 399.

⁵⁹⁹ T. Weigend, *ZStW* 94 (1982), H. 1, S. 211.

⁶⁰⁰ T. M. Massaro, *Strafverteidiger* 1989, H. 10, S. 455.

⁶⁰¹ Vt. K.-F. Schumann, lk 154.

⁶⁰² Vt. G. Küpper; K.-Chr. Bode, *Juristische Ausbildung*, 1999, H. 7, S. 352.

⁶⁰³ T. Weigend, *Juristenzeitung*, 1990, H. 17, S. 774.

⁶⁰⁴ M. Damaska, *Strafverteidiger* 1988, H. 9, S. 399; vt ka P. M. Bömeke, lk 9.

⁶⁰⁵ Vt. *Entscheidungen – Bundesverfassungsgericht – Neue Juristische Wochenschrift* 1987, H. 42, S. 2662.

Saksamaa *Bundesgerichtshof*'i (28.8.1997 – 4 StR 240/97) kohtuotsuses on väljendatud seisukoht, mille järgi ei ole karistuse määra ja süü ületunnistuse suhtes kokkulepped kohtu ja menetluses osalejate vahel keelatud. Samas on kohtulahendis väljendatud põhimõte, mille kohaselt kohtul ei ole lubatud anda siduvaid lubadusi mõistetava karistuse määra osas. Kohus peab karistuse üle otsustama kohtuliku arutamise üldistuse põhjal nõupidamistoas. Välistatud on kohtu siduvus konkreetse menetlustulemusega enne kohtuliku arutamise lõppu. Küll aga võib kohus süüdistatava süü ülestunnistuse juhuks nimetada karistuse ülempiiri, mida ta ei tohi ületada. See ei ole kohtule siduv ainult sel juhul, kui kohtulik arutamisel ilmnevad uued (see tähendab kohtule seni tundmatud) olulised asjaolud süüdistatava kahjuks. Vastavast kavandatavast kõrvalekaldumisest tuleb kohtulik arutamisel teada anda⁶⁰⁶.

Saksamaal on erialakirjanduses avaldatud arvamust, et Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*'st kohtuniku kõrvalejätmine oleks vastuolus kohtunikuameti funktsiooniga, mille järgi kohtunik üksi kannab vastutust asjaolude täieliku ja õige väljaselgitamise eest ning kohtunik otsustab mitte ainult karistuse üle vaid ka süüküsimuse üle⁶⁰⁷. Kriitiliselt on erialakirjanduses märgitud, et kohtunik, kes osaleb *Absprache*'s kaotab oma neutraalse rolli tiheda koostöö kaudu menetluses osalejatega⁶⁰⁸. Probleemi nähakse ka selles, kui *Absprache* raames peab asjaosalistega läbirääkimisi ainult kohtu eesistuja üksi. Leitakse, et kohtuotsuse leidmine peab toimuma kõigi kohtu koosseisu kuuluvate elukutseliste kohtunike ja kaasistujate osavõtul⁶⁰⁹.

6.3. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu küsimus Itaalia kriminaalmenetluses

Itaalia kriminaalmenetluses ei osale kohtunik poolte kokkuleppes⁶¹⁰. Kokkuleppe sõlmivad prokurör ja süüdistatav.

Kohtuniku ülesanne *applicazione della pena su richiesta* menetluses on poolte kokkuleppes esitatud taotlus vastu võtta või tagasi lükata⁶¹¹. Kohtuniku otsustusulatus on piiratud, kuna ta ei tohi mõista teistsugust karistust, kui poolte poolt taotletud. Küll aga võib ta poolte kokkuleppe tagasi lükata juhul, kui ta jõuab veendumusele, et süüdistatav tuleb õigeks mõista, et tehilude kvalifikatsioon on vale või ei ole karistus vastav⁶¹².

---

⁶⁰⁶ Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. – Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

⁶⁰⁷ K. Dreher, lk 259.

⁶⁰⁸ T. Rönnau. Die Absprache, S. 252.

⁶⁰⁹ G. Küpper; K.-Chr. Bode, Juristische Ausbildung, 1999, H. 7, S. 358.

⁶¹⁰ Vt. H.-H. Jescheck. Grundgedanken der neuen italienischen Strafprozeßordnung in rechtsvergleichender Sicht. / in: Festschrift für Arthur Kaufmann zum 70. Geburtstag / hrsg. Von Fritjof Haft ... - Heidelberg: Müller, jur. Verl., 1993, S. 672.

⁶¹¹ U. Bogner, lk 172.

⁶¹² E. Amodio, ZStW (1990), H. 1, S. 186.

6.4. Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu küsimus Eesti kriminaalmenetluses

Põhimõtteliselt on vaja kokkuleppemenetluses ühelt poolt tagada kohtu erapooletus ning vältida süüdistatava suhtes sunnimõju, mille võiks tingida kohtuniku osalemine kokkuleppemenetluse läbirääkimistel. Teiselt poolt on ühtlasi vaja tagada prokuröri ja süüdistatava ning tema kaitsja kindlustunne selles, et kohus kokkuleppemenetluse raames kokkulepitust kõrvale ei kalduks ja süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel kokkulepitust raskemat karistust ei mõistaks. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on eelmainitud nõuete järgimine tagatud selle kaudu, et Eesti KrMS-s ette nähtud kokkuleppemenetluses kohtunik ei osale vastavalt kokkuleppemenetluse läbirääkimistel ning vastava kokkuleppe sõlmimisel. Üldiselt öeldes on kohtu ülesandeks kokkuleppe aktsepteerimine ja süüdimõistva kohtuotsuse tegemine või kokkuleppe mitteaktsepteerimine ja sellekohase määruse tegemine. Kohtul ei ole lubatud väljuda kokkuleppemenetluse kokkuleppe raamidest. Kokkuleppemenetluses saavad süüdistatav ja tema kaitsja olla kindlad selles, et kokkuleppemenetluse raames kohus ei mõista kokkulepitud karistusest rangemat karistust. Vastavaks tagatiseks on see, et kohtul on võimalik prokuröri ja süüdistatava ning tema kaitsja vahel sõlmitud kokkuleppega nõustuda selle kokkuleppe sisust kõrvale kaldumata. Mittenõustumise korral võib kohus anda võimaluse uue kokkuleppe sõlmimiseks või kokkuleppemenetlusest keelduda ning teha menetluse üldkorras jätkamise määruse. Seejuures on oluline ka see, et kokkuleppe vormistatakse kirjalikult. Kuna kirjalikus kokkuleppes sisaldub poolte (prokuröri ja süüdistatava ning tema kaitsja) kokkulepitud karistuse liik ja määr, millest kohus kokkuleppemenetluse raames ei tohi kõrvale kalduda, siis puudub vajadus kohtu kaasamiseks kokkuleppeläbirääkimistesse. Põhimõtteliselt ei ole enne kokkuleppe sõlmimist oluline teada kohtuniku seisukohta karistuse küsimuses. Nii on kokkuleppemenetluse õiguslikes regulatsioonides arvestatud kohtuniku erapooletusnõudega ning ühtlasi on välditud sunnimõju, mille võiks tingida kohtuniku osalemine kokkuleppemenetluse läbirääkimistel.

Kui kohus teeb kokkuleppemenetlusest keeldumise ja prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise ning menetluse üldkorras jätkamise määruse (KrMS § 248 lg 1 p 2), siis ei tohiks kokkuleppemenetluses kohtunikuks olnud isik olla kohtunikuks selle kriminaalasja üldkorras kohtulikult menetlemisel. Sama põhimõtte peaks kehtima ka juhul, kui kohus teeb kriminaaltoimiku prokuratuurile tagastamise määruse, millega antakse võimalus sõlmida uus kokkulepe (KrMS § 248 lg 1 p 1), kuid uut kokkulepet ei sõlmita ning menetlust jätkatakse üldkorras. Probleemiks on siin see, et kokkuleppemenetluses osalenud kohtunikul on olnud võimalus tutvuda kriminaaltoimikuga. Üldkorras kohtumenetluses, mis põhineb kohtumenetluse võistlevuse printsiibil, ei tohiks kohtunik tutvuda kriminaaltoimikuga enne, kui kohtuliku uurimise alguses prokurör pärast süüdistusakti avaldamist ja tõenditest kokkuvõtliku ülevaate andmist esitab kriminaaltoimiku kohtule (KrMS § 285 lg 2). Seega samas kriminaalasjas kokkuleppemenetluses kohtunikuna osalemine peaks olema üldkorras kohtulikus menetluses selle kohtuniku taandumise ja taandamise aluseks. KrMS § 49 lg 1 p-s 1 on ette nähtud, et kohtunik on kohustatud kriminaalmenetlusest taanduma, kui ta on varem samas kriminaalasjas teinud kohtulahendi. KrMS § 248 lg-s 1 on loetletud võimalikud kohtulahendid kokkuleppemenetluses. Sealhulgas võib kohtulahendiks olla KrMS § 248 lg 1 p-s 1 või KrMS § 248 lg 1 p-s 2 ette nähtud vastav määrus.

6.5. Võrdlev kokkuvõte

Itaalia kriminaalmenetluses, USA-s föderaalkohtutes toimuvates kriminaalmenetlustes ja USA enamuse osariikide kriminaalmenetlustes ei ole kohtunikel lubatud osaleda läbirääkimistes süü omaksvõtu üle. Ka Eesti kriminaalmenetluses ei ole kohtunikel lubatud osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistes.

Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*'des, mille korral menetluses osalejad lepivad kokku menetluseseme ulatuses või õigusliku tagajärje valdkonnas, osaleb ka kohtunik.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et kohtunik ei tohiks mingil juhul osaleda kokkuleppe läbirääkimistes. Kohtuniku osalemine kokkuleppemenetluse läbirääkimistes ohustaks kohtuniku erapooletust. Isik, kes on kriminaalasjas kokkuleppemenetluses osalenud kohtunikuna ei tohi olla kohtunikuks selle sama kriminaalasja üldkorras kohtulikul menetlemisel.

7. SÜÜDISTUSE FAKTILISE ALUSE KONTROLLIMINE KOKKULEPPEMENETLUSES JA KOHTUOTSUSE PÕHJENDAMINE KOKKULEPPEMENETLUSE KORRAL

7.1. Süüdistuse faktilise aluse kontrollimine kokkuleppemenetluses

7.1.1. Süüdistuse faktilise aluse kontrollimine USA kriminaalmenetluses *plea of guilty* korral

USA kriminaalmenetluses on föderaalkohtud kohustatud kindlaks tegema “faktilise aluse” (*factual basis*) olemasolu selle konkreetse süüdistusetteheite osas, mille suhtes süüdistatav pakub *plea of guilty*⁶¹³.

Mõiste *factual basis* on teiste sõnadega väljendatuna “küllaldaste tõendite” (*sufficient evidence*) olemasolu *plea* esitamise ajahetkel. See võimaldab kohtul mõistlikult kindlaks teha selle, et süüdistatav on süüteo teenäoliselt sooritanud. Küllaldaste tõenditena tulevad arvesse kõik süüdistatava seletused ja muu tõendusteave, mis arutamiskorras spetsifitseerivalt ja küllaldaselt täpselt tõendavad üksikuid teokoosseisu elemente. Kohtuniku vajalik juurdlus hõlmab eriti prokuröri poolt esitatud materjale, aga ka süüdistatava enda andmeid⁶¹⁴.

USA seadusandja ja USA Ülemkohtu kavatsuse järgi peab föderaalkohtunik kindlaks tegema selle, kas käitumine, mille süüdistatav on üles tunnistanud, faktiliselt vastab süüdistusetteheitele. Sellele vastavalt toimub nii tehiolude kontrollimine kui ka õigusliku külje kontrollimine. Sellise kontrolli eelduseks on otsustavate faktide uurimine ja küllaldase tõendusosaluse verifitseerimine. Niisiis toimub süüdistatava süü summaarne kontrollimine, sest tõelist tõendamismenetlust ei toimu. Kohtunikult ei nõuta, et ta peab kontradiktoorsete positsioonide kaalumise tähenduses mõtteliselt läbi käima kohtuliku arutamise (“*trial*”). Kohtunik peab erinevatelt külgedelt esitatud teabe alusel looma oma pildi asjaolulisest ja õiguslikust olukorrast ja selle küllaldaselt spetsifitseeritult dokumenteerima protokollis. Teave võib pärineda erinevatest allikatest. Süüdistatav võib isiklikult anda tehiolude kirjelduse, mida käsitletakse ideaaljuhtumina. Kohtunik võib aga tugineda ka süüdistusasutuse juurdlustulemustele. Kohtunik ei ole kohustatud nõudma süüdistatavalt ütlusi⁶¹⁵. Juhul, kui süüdistatav või tema kaitsja ei ole jutukas, on kohtunik praktikas seotud süüdistuskirjaga, toimiku sisuga ja tõendusteabega, mille peab sel juhul süüdistaja kohustuslikult esitama⁶¹⁶.

Ameerikalikus kriminaalmenetluses *guilty plea* korral ei pea kohtunik süüdistatava süüküsimuses saavutama täielikku veendumust⁶¹⁷. Summaarse kontrolli jaoks ja

⁶¹³ Vt. J. Bickel, lk 165-166.

⁶¹⁴ Vt. Samas, lk 166.

⁶¹⁵ Samas, lk 168.

⁶¹⁶ Samas, lk 168-169.

⁶¹⁷ Vt. J. Herrmann. Der amerikanische Strafprozeß. – in Der Strafprozess im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen: Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA / hrsg. Von Heike Jung. Mit

kohtuniku veendumuse nõuete jaoks ei kehti kohtuliku peamenetluse (*trial*) järgi süüdimõistmiseks kehtiv mõistliku kahtluse puudumise nõude (“*beyond a reasonable doubt*”) standard. Kehtib madalam standard, kuna ei toimu poolte kontradiktoorset vastasseisu⁶¹⁸.

7.1.2. Kokkuleppe alusel antud süü ülestunnistuse materiaalse õigsuse kohtulik kontrollimine Saksa kriminaalmenetluses

Süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses kuulub vabale tõendite hindamisele⁶¹⁹. Erialakirjanduses on Saksa kriminaalmenetluse õiguslikku tegelikkust silmas pidades väidetud, et juhul, kui on esitatud usutav süüdistatava süü ülestunnistus, loobub kohus reeglina ulatuslikust tõendite uurimisest. Tõendite vaba hindamise põhimõtet järgitakse praktikas nii, et kohus toetab oma veendumuse süü ülestunnistusele⁶²⁰. Nii võib tõendina hindamisele kuuluv süü ülestunnistus olla kohtuotsuse ainsaks aluseks⁶²¹.

Küsimusele sellest, kuidas ja millises ulatuses peaks kohus kontrollima kokkuleppe alusel antud süü ülestunnistust, on kohtupraktikas antud mõnevõrra erinevaid vastuseid.

Nii on Saksamaa *Bundesgerichtshof*i 4. karistussenat (28.8.1997 – 4 StR 240/97) kohtuotsuses väljendanud seisukoha, et kokkuleppe alusel antud süü ülestunnistust ei tohi võtta süüdimõistva kohtuotsuse aluseks, ilma et kohus veenduks selle tõele vastavuses. Nimetatud kohtuotsuses on märgitud, et kohtu kohustuseks jääb tõe leidmine. Süü ülestunnistuse usutavust tuleb kontrollida ja ilmse tõendite kogumise vajaduse korral ei või see kogumine ära jääda⁶²².

Erialakirjanduses väljendatud arusaama kohaselt õhnestab 4. karistussenati eelnimetatud (28.8.1997) otsuse kindlaid tugisambaid *Bundesgerichtshof*i 2. karistussenati otsus (10.06.1998 – 2StR 156/98), milles on väljendatud seisukoht kokkuleppe puhul süü ülestunnistuse konkretiseerimise nõuete ja kohtuniku veendumuse kujunemise küsimuses. Selle kohtuasja tehioolud olid lühidalt sellised. Maakohtus (*Landgericht*) mõisteti süüdistatav süüdi arvukates kuritegudes, mille ta oli toime pannud oma tütre suhtes. Maakohtu otsus põhines süüdistatava poolt peamenetluses kohtulikult arutamisel antud süü ülestunnistusel. Maakohtu otsuse põhjendustes oli märgitud, et pärast seda, kui kohtupalat (*Kammer*) kaitsja eelneva järelepärimise alusel kohtulikult arutamisel lubas süü ülestunnistuse juhaks

---

Beitr. Von Martin Fincke ... - Berlin; New York: de Gruyter, 1990, S. 149; K. Dreher. Kontrollierbarkeit konsensualer Verfahrensweisen am Beispiel des US-amerikanischen Strafprozessrechts., Berlin, 2003, S. 253.

⁶¹⁸ Vt J. Bickel, lk 170, joonealune märkus nr 224; K.F. Schumann, lk 171.

⁶¹⁹ C. Roxin, lk 101.

⁶²⁰ F. Herzog. Die Krise der geistigen und sozialen Grundlagen des reformierten Strafprozesses., – in: Quo vadis, Strafprozeß?: Vorträge der 11. Alsberg-Tagung / gemeinsam veranstalt. Von dem Deutsche Strafverteidiger e. V. und dem Deutscher Richterbund e. V., November 1997 / F. Herzog (Hrsg.). 1. Aufl. – Baden-Baden: Nomos Verl.-ges., 1998, S. 30.

⁶²¹ U. Eisenberg., lk 69.

⁶²² Vt. Entscheidungen. – Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafrecht. – Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Rechtsprechungsübersicht. - Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Entscheidungen – Strafrecht (Anm. H. Kintzi). – Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.

kogukaristuseks 8-aastat vabaduskaotust, laskis süüdistatav oma kaitsjal ette kanda, et süüdistusettehoided on olulises osas õiged. Järelepärimisele vastas ta ise, et süüdistusettehoided esitatud vormis on õiged. Tõendite edasisest uurimisest loobuti kõigi nõusolekul. *Bundesgerichtshof*'i 2. karistussenati seisukoht on lühidalt refereerituna alljärgnev. Maakohus tohtis süüdistatava süü ülelunnistust hinnata kui küllaldast tõendit selle kohta, et ta on temale etteheidetava kuriteo toime pannud. See, et süüdistatav tunnistas süüdistusettehoidet üldsõnaliselt, ei peaks kohtule olema takistuseks süü ülelunnistuse uskumisel ja konstateeringute aluseks võtmisel. Ka süü ülelunnistuse hindamise puhul kehtib tõendite vaba hindamise põhimõte. Kohus peab olema süüdistatava süü ülelunnistuse õigsuses veendunud. Antud juhul oligi siin sellega tegemist. Seda, millal ja millistel asjaoludel tohib selline veendumus tekkida, ei saa kohtunikule põhimõtteliselt ette kirjutada. See kehtib ka seal, kus esineb küsimus sellest, kas süü ülelunnistus oma sisuliselt laadilt on piisav või ei ole piisav süüdistusettehoidete tõendamiseks. Asjaolu, et süüdistatav andis süü ülelunnistuse alles pärast seda, kui talle oli selleks puhuks antud lubadus konkreetse karistumäära suhtes, ei tarvitsenud olla maakohtule takistuseks selle uskumisel. Kokkulepe karistumääras ei tohi viia selleni, et sel moel teoks saanud süü ülelunnistus võetakse süüdimõistmise aluseks ilma, et kohus oleks veendunud selle õigsuses. Kohtule jääb tõe leidmise kohustus. Süü ülelunnistuse usutavust tuleb seejuures kontrollida. Seda, et nõutav kontroll oleks jäänud teostamata, ei saa aga juba ainult sellest järeldada, et kohtuotsuse põhjendustes puudub selgesõnaline arutus süü ülelunnistuse usutavuse hindamise määravatest vaatekohtadest. Selline arutus on vajalik vaid juhul, kui esineb asjaolusid, mis annavad alust kahelda süü ülelunnistuse õigsuses. Kahtlus süü ülelunnistuse usutavuse suhtes võib tekkida näiteks juhul, kui süü ülelunnistus oli saavutatud vastasel korral oluliselt rangema karistuse ähvarduse kaudu või vahi alt vabakslaskmise lubaduse kaudu⁶²³.

Nagu juba eelnevalt märgitud, sai see *Bundesgerichtshof*'i 2. karistussenati otsus (10.06.1998 – 2StR 156/98) kriitika osaliseks. Väidetavalt õõnestab nimetatud otsus 4. karistussenati (28.8.1997) otsuse väheseid kindlaid tugisambaid. Väidetavalt viib uus kohtuotsus *guilty-plea*-menetluseni, mille puhul süüdimõistva kohtuotsuse materiaalse õigsuse garantii on pigem veelgi väiksem kui ameerikaliku “eeskuju” puhul. Nimelt peab kohus USA-s *Federal Rules of Criminal Procedure Rule 11 (d)-(f)* kohaselt vähemalt kindlaks tegema, et süüdistatav, kes annab *guilty plea*, on selle menetlusliku avalduse tagajärgedest teavitatud, et ta teeb selle avalduse vabatahtlikult ja et selleks on olemas faktiline alus⁶²⁴. Varasemate, see on 4. karistussenati poolt esitatud kriteeriumide kohaselt oleks pidanud 2. karistussenat eelmise instantsi kohtuotsuse juba seetõttu tühistama, et kohus lubas süü ülelunnistuse korral 8-aastast vabaduskaotuslikku karistust ja määras süüdistatavale just sellise karistuse. Nii määras kohus kindlaks konkreetse karistumäära, jättes seejuures tähelepanuta 4. karistussenati teesi, mille kohaselt on lubatav vaid karistuse ülemmäära suhtes lubaduse andmine⁶²⁵. Praktiliselt on taganatud ka 4. karistussenati postulaadist, et

⁶²³ Vt *Verfahrensrecht. – Strafverteidiger*, 1999, H. 7, S. 410.

⁶²⁴ T. Weigend. Eine Prozeßordnung für abgesprochene Urteile? Anmerkungen zu den Entscheidungen BGH 43, 195 und BGH, NStZ 1999, 92.- *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, 1999, H. 2, S. 61.

⁶²⁵ Vt T. Weigend. Eine Prozeßordnung für abgesprochene Urteile? Anmerkungen zu den Entscheidungen BGH 43, 195 und BGH, NStZ 1999, 92.- *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, 1999, H. 2, S. 61; M. Kruse. Urteilabsprachen in der neuesten Rechtsprechung des BGH. – *Strafveteidiger Forum*, 2000, Mai, S. 148.

kohus peab kontrollima, kas süü üleštunnistus on usutav⁶²⁶. Peamenetluses kohtulikul arutamisel maakohtus (*Landgericht*) küsis kohtu eesistuja süüdistatavalt peale süüdistuse ettelugemist, kas süüdistusettehited esitatud vormis on õiged. Süüdistatav vastas sellele jaatavalt. Nende kahe lause vahetamises seisnes tõendite uurimine asja kohta. Selle alusel sai süüdistatav 8-aastase vabadusekaotuse⁶²⁷. Väidetakse, et 2. karistussenat andis süü üleštunnistusele sellise tähenduse, mis tegelikult on süü üleštunnistusel vaid tsiviilprotsessis. Leitakse, et see ei ole süü üleštunnistus, millele saab tugineda veendumus. Avaldatakse arvamust, et see ei ole enam kui süüdistusettehite mittevaidlustamine, mis ei saa vabastada asjaolude väljaselgitamise kohustusest⁶²⁸.

Kokkuvõtteks Saksa kriminaalmenetluses süü üleštunnistuse kohtuliku kontrolli kohta tuleb nentida seda, et Saksa kohtupraktikas ei eitata tõe väljaselgitamise kohustust. Tunnustamist on leidnud põhimõte, mille kohaselt kokkuleppe alusel antud süü üleštunnistust ei tohi võtta süüdimõistva kohtuotsuse aluseks, ilma et kohus veenduks selle tõele vastavuses. Ollakse seisukohal, et süü üleštunnistuse usutavust tuleb kontrollida ja ilmse tõendite kogumise vajaduse korral ei või see kogumine ära jääda Otsustavaks küsimuseks eelnevaga seoses on küsimus sellest, millal on tegemist tõendite kogumise ilmse vajalikkuse olukorraga⁶²⁹. Seda, et süü napisõnaline üleštunnistus, mis on antud kokkuleppe alusel, iseenesest sellist vajadust ei tingi, ilmneb *Bundesgerichtshof*'i 2. karistussenati otsusest (10.06.1998 – 2StR 156/98). Samas tuleb aga veel kord märkida, et see *Bundesgerichtshof*'i 2. karistussenati otsus on saanud tugeva kriitika osaliseks.

7.1.3. Süüdistatava süü kindlakstegemine Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta delle parti* korral

Kuna seoses Itaalia kokkuleppemenetluse - *applicazione della pena su richiesta* rakendamiseega ei tohi süüdistatava ettepanekut selle menetlusvormi rakendamiseks või süüdistatava nõusolekut prokurõri vastavale pakkumisele käsitada süü üleštunnistusena, siis ilmselt ei saa sellega seoses rääkida süü üleštunnistuse faktilise aluse kontrollimisest ega ka süüdistatava ettepaneku või süüdistatava nõusoleku vormis süü üleštunnistusest kui tõendist, mis kuulub kohtu vabale hindamisele⁶³⁰. Ent, kuigi süüdistatava ettepanekut *applicazione della pena su richiesta* rakendamiseks või süüdistatava nõusolekut prokurõri vastavale pakkumisele ei käsitata süü üleštunnistusena, ei tähenda see siiski seda, et kohtunik ei peaks selle menetluse rakendamisel üldse tegelema süüdistatava süü kindlakstegemisega.

Kui üldiselt rääkida kohtuliku kontrolli ulatusest ja kohtuniku seisundist *applicazione della pena su richiesta* rakendamisel, siis tuleb kõigepealt märkida, et otsus tehakse

⁶²⁶ M. Kruse, *Strafveteidiger Forum*, 2000, Mai, S. 148.

⁶²⁷ Vt T. Weigend, *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, 1999, H. 2, S. 61.

⁶²⁸ M. Kruse, *Strafveteidiger Forum*, 2000, Mai, S. 148.

⁶²⁹ J. Herrmann. *Rechtliche Strukturen für Absprachen in der Hauptverhandlung: Die Richtlinienentscheidung des Bundesgerichtshofs – BGHSt 43, 195. – Juristische Schulung*, 1999, H. 12, S. 1164.

⁶³⁰ Nähtavasti ei välista see siiski süüdistatava kõne all olevast ettepanekust või süüdistatava nõusolekust eraldiseisvana süü üleštunnistuse esitamist. Loomulikult kuuluks selline süü üleštunnistus tõendina hindamisele koos teiste toimikus olevate tõenditega.

toimiku alusel. Tõendite edasist uurimist ei ole ette nähtud. Kohtunik kontrollib poolte üksmeelselt taotletavat karistust kohese õigeksmõistmise *Cpp* artiklis 129 nimetatud eelduste võimaliku olemasolu aspektist. Juhul, kui neid eeldusi ei ole, kontrollitakse pooltele karistuse kindlaksmääramiseks jäetud tegevusmänguruumi õiguslikult korrektset kasutamist. Kohtunik lükkab taotluse siis reeglina tagasi, kui pooled on tehjolusid õiguslikult valesti hinnanud ja see toob kaasa karistuse määras muutuse. Sama kehtib juhul, kui pooled ei ole karistust kergendavate ja karistust raskendavate asjaolude kaalumist (nn. *Giudizio di bilanciamento*) õigesti läbi viidud. Kohtulikule kontrollile ei allu kokkulepitud karistus selle sobivuse järgi. Selle kindlaksmääramine on eranditult poolte dispositiivsusvolituses⁶³¹. Seadusandja poolt seaduses väljendatud kavatsuse kohaselt ei peaks kohtunik süüdistatava karistusõiguslikku vastutavust tingimata positiivselt kindlaks tegema. Süü kindlakstegemise küsimus tekitas Itaalias ulatusliku diskussiooni *applicazione della pena su richiesta* vastavusest Itaalia põhiseaduses sätestatud printsiipidega⁶³². Itaalia kohtupraktikas oli vaieldavaks küsimuseks see, kas süüdistatava süü tuleb kohustuslikult kindlaks teha ka *applicazione della pena su richiesta* tagajärjel tehtud kohtuotsuse puhul. Alles konstitutsioonikohtu otsuste kaudu ja sellele tuginevalt kassatsioonikohtu ühendatud osakondade otsuse kaudu määrati kindlaks süü tõendamise kohustuslikkus ja ulatus⁶³³.

Konstitutsioonikohtu (*Corte Costituzionale*) otsuses 02.07.1990, nr. 313 ja otsuses 06.06.1991, nr. 251 on selgitatud, et poolte vahelisest kokkuleppest ei tohi järeldada seda, et kohtunik ei osale süü väljaselgitamises. Juba toimiku kontrollimine selles suhtes, kas esineb pidepunkte, mis välistavad süü või karistatavuse (*Cpp* art 129), on oluline osalemine süü kindlakstegemisel. Karistuse määramiseks kohustuslik süü kindlakstegemine ei nõua menetluse kiirendamisele sihitud *applicazione della pena su richiesta* menetluses karistusõigusliku vastutavuse sellist uurimist, nagu seda süüdistuse ja süüdistatava süü põhjendatuse suhtes võiks tagada ainult kontradiktoorne tõendite uurimine korralises menetluses. Menetluse aluseks on poolte vaheline konsensus süüdistuse sisu suhtes ja sellega väljendatud süüdistatava loobumine süüdistuse vaidlustamisest⁶³⁴.

Kassatsioonikohtu ühendatud osakonnad (*Cassazione penale Sezione unite*), toetudes konstitutsioonikohtu seisukohale, väljendasid oma seisukoha oma 27.03.1992 otsuses. Selle seisukoha järgi on kohtuliku kontrolli objektiks poolte üksmeelne tahe, mis on ühtlasi kohtuotsuse sisu jaoks mõõtuandev. Sellest järeldub, et kohtuotsus koosõlas *Cpp* artikli 444 lõikes 2 sätestatuga eeldab süü kindlakstegemist ja kinnitamist ilma, et kohtunik peaks seda selgesõnaliselt põhjendama, niisamuti nagu ta ei tarvitse süüd selgesti kindlaks teha⁶³⁵.

---

⁶³¹ U. Bogner, lk 172.

⁶³² Vt. Samas, lk 173.

⁶³³ Samas lk 186.

⁶³⁴ Viidatud U. Bogner. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeßrecht: Verfahrensbeschleunigung durch die *applicazione della pena su richiesta delle parti* und das *giudizio abbreviato*, ein Modell für den künftigen deutschen Strafprozeß.- Marburg: Elwert 2000, S. 187.

⁶³⁵ Viidatud U. Bogner. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeßrecht: Verfahrensbeschleunigung durch die *applicazione della pena su richiesta delle parti* und das *giudizio abbreviato*, ein Modell für den künftigen deutschen Strafprozeß.- Marburg: Elwert 2000, S. 189.

7.1.4. Kokkuleppes sisalduva süüdistuse faktilise aluse kohtulik kontrollimine Eesti kriminaalmenetluses

KrMS § 248 lg 1 p-s 2 sätestatust tuleneb kohtu õigus ja nähtavasti ka kohustus kohtulahendi tegemisel kontrollida, et kohtul ei oleks kahtlusi kohtuotsuse tegemisel lahendatavate küsimuste suhtes. Seega peab kohus ka Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse korral muuhulgas kontrollima süüdistuse faktilise aluse olemasolu. Kohus peab veenduma kuriteo asjaolude tõendatuses. Seoses eeltooduga väärrib rõhutamist see, et Eesti KrMS-s sätestatu kohaselt ei ole kahtlustatava või süüdistatava süü omaksvõtul või süü ülestunnistusel kokkuleppemenetluses sellist tähtsust, nagu on süü omaksvõtul näiteks USA kokkuleppemenetluses või süü ülestunnistusel kokkulepete korral Saksa kriminaalmenetluse praktikas. USA kriminaalmenetluses on *plea bargaining* korral kokkuleppe üheks keskse tähtsusega objektiks süüdistatava süü omaksvõtt (*guilty plea*) (vt. käesoleva töö osa: 3.1.1. “Kokkuleppe objektid USA kriminaalmenetluses *plea bargaining* raames”). Saksa kriminaalmenetluse praktikas on üheks olulisemaks kokkuleppe objektiks süü ülestunnistus (*Geständnis*) (vt. käesoleva töö osa: 3.1.2. “Kokkuleppe objektid Saksa kriminaalmenetluses”). Eesti kriminaalmenetluses ei ole ütlustena antav ja tõendina kasutatav süü ülestunnistus kokkuleppe objektiks. Süü omaksvõtt on kokkuleppe objektiks vaid kaudselt. Nimelt teeb süüdistatav kokkuleppe sõlmimise kaudu faktiliselt menetlusliku avalduse süü omaksvõtu kohta (vt. käesoleva töö osa: 3.6.6.3. “Süü omaksvõtt ja süü ülestunnistus Eesti kokkuleppemenetluses KrMS järgi”). Niisiis on kooskõlas KrMS-s sätestatuga võimalik kokkuleppemenetlust kohaldada ilma ütlustena käsitatava süü ülestunnistuseta ja ilma *guilty plea* sarnase süü omaksvõtu avalduseta. Järelikult ei saa Eesti kokkuleppemenetluses kohtuliku kontrolli keskpunktiks ja lähtekohaks olla süü ülestunnistus või süü omaksvõtt. Kokkuleppemenetluses on süü ülestunnistus ainult üks võimalik tõend teiste tõendite kõrval.

Kokkuleppemenetluses on väga olulisel kohal konsensus prokuröri ja süüdistatava ning tema kaitsja vahel. Kui prokurör, süüdistatav ja tema kaitsja on nõus kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning sõlmivad kokkuleppe, siis nad väljendavad muuhulgas sisuliselt seda, et nad soovivad tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamise lõpetamist. Ühtlasi avaldavad nad sisuliselt tahet loobuda tõendite kohtulikust suulisest ja vahetust uurimisest. Pelgalt poolte konsensusel siiski ei piisa selleks, et kriminaalmenetlus jõuaks lõpule kokkuleppemenetluse teel. Kuriteo asjaolude väljaselgitamine ei ole tähtsusetu ka sel juhul, kui kohaldatakse kokkuleppemenetlust. Samas tuleb rõhutada, et Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel ei toimu tõendite vahetut uurimist. Kokkuleppemenetluses ei toimu kohtumenetluse poolte kontradiktoorseid vastasseisu. Kokkuleppemenetluses otsustab kohus tõendamiseseme asjaolude olemasolu või puudumise üle valdavalt kriminaaltoimikuga tutvumise tulemina kujuneva veendumuse järgi. Järelikult kehtib kokkuleppemenetluses teatud mõttes madalam tõendamisstandard kui üldkorras menetluses. See mõneti madalam tõendamisstandard ei tähenda aga seda, et kokkuleppemenetluses ei ole enam üldse tähtsust püüdlusel tõe väljaselgitamise poole. KrMS § 248 lg 1 p-s 2 on sätestatud, et kui kohtul tekivad kahtlused tõendamiseseme asjaolude tõendatuses, siis teeb kohus kokkuleppemenetlusest keeldumise ja prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määruse. Vaatamata eelmainitud nõudele ei saa tõe väljaselgitamise saavutamist siiski pidada kokkuleppemenetluse kandvaks funktsiooniks. Seda enam, et isegi üldkorras

kriminaalmenetluse korral on üsna küsitav see, kas ja mil määral on menetluses üldse võimalik jõuda materiaalse tõe väljaselgitamiseni. Erialakirjanduses on väidetud, et materiaalne tõde on traditsioonilise menetlusstruktuuriga tänaste informatsiooni- ja sotsiaalpsühholoogiliste teadmiste taseme järgi praktiliselt saavutamatu⁶³⁶.

Tuleb nõustuda erialakirjanduses avaldatud mõttega, et edasise väljaselgitamispuudluse lõpetamine mingis punktis on igas tõendamismenetluses vältimatu, kuna menetlusõiguses ei saa nõuda lõpmatut tõendite uurimist⁶³⁷. Piiritu tõetsing võib ohustada õigusrahu⁶³⁸.

Eesti KrMS-s ette nähtud kokkuleppemenetlus on üheks konsensuslikuks võimaluseks lõpetada tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamine ning jõuda õigusrahuni. Seejuures ei tohiks jätta tähelepanuta seda, et õigusrahu taastamisel on siiski olulise tähtsusega ka kuriteo asjaolude väljaselgitamine⁶³⁹.

Tähelepanuta ei tohiks jätta ka seda, et tõe väljaselgitamise küsimus seondub küsimusega kohtuotsuse legitiimsusest. Eitamata tõe väljaselgitamise tähtsust kohtuotsuse legitiimsuse saavutamisel, ei saa siiski arvestamata jätta seda, et kriminaaltoimik on kohtuniku veendumuse kujunemise alusena tõenäoliselt mõnevõrra vähemusaldusväärne kui tõendite suuline ja vahetu uurimine kohtulikult arutamisel. Nii ei saa tõe väljaselgitamise saavutamist pidada kokkuleppemenetluse kandvaks funktsiooniks.

Seoses eelmainituga on oluline arutleda selle üle, millega võiks kompenseerida võimalikku tõedefitsiiti kokkuleppemenetluse korral.

Tõstatatud küsimusele vastuse otsimisel on teatud mõttes oluline osutada tähelepanu N. Luhmanni menetlusteooriale - "Legitimeerimine menetluse vahendusel" ("*Legitimation durch Verfahren*")⁶⁴⁰.

N. Luhmann on formuleerinud sotsioloogia vaatekohast, eriti süsteemiteooria vaatekohast õigusliku menetluse mudeli, mis jätab kõrvale orienteerumise tõele⁶⁴¹. D.

---

⁶³⁶ Vt. B. Schünemann. Reflexionen über die Zukunft des deutschen Strafverfahrens, in Festschrift für Gerd Pfeiffer zum Abschied aus dem Amt als Präsident des Bundesgerichtshofes. – Herausgegeben von Otto Friedrich Freiherr von Gamm, Peter Raisch und Klaus Tiedemann, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 1988, S. 475.

⁶³⁷ Vt. E. Weßlau, lk 256.

⁶³⁸ Vt. P. Riess. Prolegomena zu einer Gesamtreform des Strafverfahrensrechts. / in: Festschrift für Karl Schäfer zum 80. Geburtstag: am 11. Dezember 1979., - hrsg. Von Helwig Hassenpflug.- Berlin, New York: de Gruyter, 1979, S. 170.

⁶³⁹ Asjaolude väljaselgitamise olulisuse kohta õigusrahu saavutamisel vt. T. Weigend. Unverzichtbares im Strafverfahrensrecht. - ZStW 113 (2001), H. 2, S. 277.

⁶⁴⁰ Vt. N. Luhmann. Legitimation durch Verfahren. – 3. Aufl. – Darmstadt, Neuwied: Luchterhand, 1978. N. Luhmanni raamatu "Legitimeerimine menetluse vahendusel" kohta vaata E. Kergandbergi esseed: "Lepingu veli menetlus ehk Niklas Luhmanni lugedes". – Akadeemia, 1993, nr 3, lk. 561-568; vt. ka E. Kergandberg. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Tartu, 1996, lk. 19-30.

⁶⁴¹ Vt. F. Stamp. Die Wahrheit im Strafverfahren: Eine Untersuchung zur prozessualen Wahrheit unter besonderer Berücksichtigung der Perspektive des erkennenden Gerichts in der Hauptverhandlung. – 1. Aufl. – Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1998, S. 196.

Krauß nimetab N. Luhmanni teooriat - "*Legitimation durch Verfahren*" uueks ja mõnes suhtes revolutsiooniliseks mõtteks tõe ja menetluse teemal⁶⁴².

N. Luhmann on tõstatanud küsimuse, kas tõe saavutamine on üldse õiguslikult reguleeritud menetluse kandev funktsioon⁶⁴³.

N. Luhmann on leidnud, et süsteem, mis peab garanteerima kõigi tekkivate probleemide lahendatavuse, ei saa samaaegselt tagada otsuste õigsust. Funktsionaalne spetsialiseerumine ühes suunas välistab spetsialiseerumise teises suunas⁶⁴⁴.

Siinkohal on oluline rõhutada, et N. Luhmann ei taha eitada tõe paktulist tähtsust. Kuid samas tuleb märkida, et N. Luhmann on mõistnud tõe enam mitte väärtusena, vaid sotsiaalse mehhanismina. Tõe sotsiaalses suhtlemises redutseerib kompleksust. Maailm on kõigi inimeste jaoks ülemäära kompleksne, täis ettenähtamatuid võimalikkusi ja sellisena haaramatu⁶⁴⁵. Tõe küsimuses on inimene seotud subjektina, see tähendab kellenagi, kes tuleb arvesse maailma mõtte kandjana. Kui inimene eitab tõe, ei tule ta enam maailma mõtte kandjana arvesse⁶⁴⁶.

N. Luhmanni käsitle järgi on menetlused sotsiaalsed süsteemid, mis täidavad ainukordsete siduvate otsuste väljatöötamise spetsiifilist funktsiooni⁶⁴⁷. Menetlust kiirendavad menetluses osalejate selektiivsed otsustused, mis elimineerivad alternatiivsust, redutseerivad kompleksust, absorbeerivad teadmatust või muudavad kõigi võimalikkuste ebamäärast kompleksust määratletud ning konkreetselt haaratavaks problemaatikaks⁶⁴⁸.

N. Luhmann on väljendanud seisukoha, et legitiimsust võib mõista kui üldist valmisolekut teatud tolerantsuse piirides leppida seni veel teadmata otsusega⁶⁴⁹. Antud juhul ei ole jutt legitimaatsioonist ausa menetluse kaudu⁶⁵⁰ või õigustamisest menetlusõiguse kaudu, kuigi menetlus eeldab õiguslikku reguleerimist⁶⁵¹. Pigem on tegemist ootuse ümberstruktureerimisega faktilise kommunikatsiooniprotsessi kaudu, mis kulgeb vastavalt õiguslikule regulatsioonile⁶⁵².

---

⁶⁴² D. Krauß. Das Prinzip der materiellen Wahrheit im Strafprozeß. – in: Festschrift für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag am 28. Juli 1975 / Herausgegeben von Gerald Grünwald, Olaf Mieke, Hans-Joachim Rudolphi und Hans-Ludwig Schreiber, Göttingen 1975, S. 420.

⁶⁴³ N. Luhmann. *Legitimation durch Verfahren*. – 3. Aufl. – Darmstadt, Neuwied: Luchterhand, 1978, S. 22.

⁶⁴⁴ Samas, lk 21.

⁶⁴⁵ Samas, lk 23.

⁶⁴⁶ Samas, lk 24.

⁶⁴⁷ Samas, lk 41.

⁶⁴⁸ Samas, lk 40.

⁶⁴⁹ Samas, lk 28.

⁶⁵⁰ D. Krauß. Das Prinzip der materiellen Wahrheit im Strafprozeß. – in: Festschrift für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag am 28. Juli 1975 / Herausgegeben von Gerald Grünwald, Olaf Mieke, Hans-Joachim Rudolphi und Hans-Ludwig Schreiber, Göttingen 1975, S. 420; F. Stamp. *Die Wahrheit im Strafverfahren: Eine Untersuchung zur prozessualen Wahrheit unter besonderer Berücksichtigung der Perspektive des erkennenden Gerichts in der Hauptverhandlung*. – 1. Aufl. – Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1998, S. 199.

⁶⁵¹ N. Luhmann. *Legitimation durch Verfahren*. – 3. Aufl. – Darmstadt, Neuwied: Luchterhand, 1978, S. 37.

⁶⁵² Samas, lk 37.

Seda, et siduvaid otsuseid ei peeta küsitavaks, on tänapäevase poliitilise süsteemi tüüpiline tunnus⁶⁵³. Tunnustamise mõiste on N. Luhmanni legitimaatsiooni vaatluse keskmes⁶⁵⁴. N. Luhmanni käsitluse järgi oleneb tunnustamine mitte niivõrd motiveeritud veendumusest, kui motiivivabast aktsepteerimisest⁶⁵⁵. Aktsepteerimise mõistet tuleb vastavalt formaliseerida. Mõeldud on siin seda, et asjaosalised võtavad mistahes põhjusel vastu otsuse kui nende enda käitumise eelduse ja vastavalt sellele struktureerivad ümber oma ootused. Ootuste ümberstruktureerimine võib toimuda erineval moel⁶⁵⁶. Tunnustamise aluseks on õppimisprotsess. Selles õppimisprotsessis peab üksikisik muutma oma käitumiseeldusi⁶⁵⁷. Eduka õppimise korral järgitakse otsuse kaudu muudetud ootusi seesmiselt otsekui automaatselt ja seda käsitletakse (teretulnud või mitteteretulnud) asjaoluna. Õppimine ei saa toimuda ilma sotsiaalse toetuseta. Legitiimsus põhineb mitte “vabatahtlikul” tunnustamisel ja mitte isiklikult vastutaval veendumusel, vaid vastupidi, sotsiaalsel kliimal, mis intuitsionaliseerib siduvate otsuste tunnustamise iseenesestmõistetavusena⁶⁵⁸. Menetluse funktsioon on rahulolematuse spetsifitseerimine ja protestide purustamine ja eemaldamine⁶⁵⁹. Pärast osalemist “tseremoniaalses töös” on kaotaja end ise isoleerinud. Otsusele vastuhakkamisel ei ole siis enam mõtet ja igal juhul ei ole enam mingit šanssi⁶⁶⁰.

N. Luhmanni teooria - “*Legitimation durch Verfahren*” (“Legitimeerimine menetluse vahendusel”) suunab pilgu eemale menetluse sellisest ühekülgsest käsitlusest, mille kohaselt menetlus on vaid materiaalse õiguse rakendamise vahend. Kuid kõne all olev N. Luhmanni teooria ei aita vahetult lahendada menetluslikku tõeprobleemi⁶⁶¹.

Eriti kokkuleppemenetluse korral, kus tõe saavutamine ei ole õiguslikult reguleeritud menetluse kandev funktsioon, on kohtuotsuse legitimaatsiooni saavutamiseks vaja “tõe” kõrvale leida veel midagi.

Erialakirjanduses on märgitud, et kohtuotsuse legitimaatsiooni ei pea saavutama ainult “tõe” kaudu, vaid see võib tuleneda ka kommunikatsiooni ja konsensususe kaudu⁶⁶². F. Stamp on märkinud, et tõedefitsiiti on võimalik kompenseerida “mängureeglite järgimise” kaudu ja kohtulahendi õigusrahu loova jõu kaudu⁶⁶³.

E. Weßlau leiab, et kohtuotsuse legitimaatsioon ei peaks enam tulenema tõe postuleeritud identiteedist ja kohtuniku veendumusest, vaid sellest, et kõiki menetluslikke garantiisid järgitakse selleks, et väljaselgitamisprotsessis tagada maksimaalne väljaselgitamine ja miinimum veallikaid. E. Weßlau arvates võib sellisesse arusaamasse integreerida konsensusprintsipi. Nii võiksid menetluses osalejad teatud menetluslikest garantiidest, nimelt tõendite suulisest-vahetust

---

⁶⁵³ Samas, lk 29.

⁶⁵⁴ F. Stamp, lk 200.

⁶⁵⁵ N. Luhmann. *Legitimation durch Verfahren*. – 3. Aufl. – Darmstadt, Neuwied: Luchterhand, 1978, S. 32.

⁶⁵⁶ Samas, lk 33.

⁶⁵⁷ Samas, lk 33.

⁶⁵⁸ Samas, lk 34.

⁶⁵⁹ Samas, lk 116.

⁶⁶⁰ Samas, lk 117.

⁶⁶¹ Vt. F. Stamp, lk 207.

⁶⁶² Vt. F. Stamp, lk 215.

⁶⁶³ Vt. Samas, lk 265.

uurimisest kohtulikus peamenetluses, loobuda, kui nad peavad juhtumit väljaselgitatuks⁶⁶⁴.

Selline arusaam, et kohtuotsuse legitimaatsiooni ei pea saavutama ainult "tõe" kaudu, on ilmselt põhjendatud ka Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse korral. Nii peaks Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse legitimaatsioon olema saavutatav eelkõige tõe ja konsensuse kaudu, menetlusreeglite järgimise kaudu ja kohtuotsuse õigusrahu loova jõu kaudu.

Niisiis on püüdlusel tõe väljaselgitamise poole suhteliselt oluline tähtsus ka kokkuleppemenetluse korral. Nii ei tohiks kokkuleppes sisalduva süüdistuse faktilise aluse kohtuliku kontrollimise osatähtsust alahinnata. Kuigi kohtuniku veendumuse kujunemine kokkuleppemenetluses erineb kohtuniku veendumuse kujunemisest üldkorras kriminaalmenetluses, ei tähenda see siiski seda, et kohtuniku veendumusel kokkuleppemenetluses ei pea olema objektiivselt kandejõulist asjaolulist alust.

Suvaotsustuse ohu vältimiseks peab kohtu veendumusel olema objektiivselt kandejõuline asjaoluline alus ning see veendumus peab põhinema loogilisel, mõistetaval tõendite hindamisel, mis on vastavuses ratsionaalse argumentatsiooniga⁶⁶⁵. Mainitud reegel peaks laienema nii üldkorras kriminaalmenetlusele kui ka kokkuleppemenetlusele. Ka kokkuleppemenetluses peab kohus tõendite hindamisel lähtuma põhimõttest, et ühelgi tõendil ei ole ette kindlaksmääratud jõudu (KrMS § 61 lg 1) ning et kohus hindab tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt (KrMS § 61 lg 2). Seda vaatamata sellele, et kohus ei pea kokkuleppemenetluses kohtuotsuses esitama kuriteo faktiliste asjaolude tuvastatust näitavat põhjust.

Pidades silmas menetlusökoonomia eesmärki, tuleb arutleda veel ühe küsimuse üle, mis seondub kokkuleppes sisalduva süüdistuse faktilise aluse kohtuliku kontrollimise võimalustega.

Kuigi rõhutamisväärne on see, et kokkuleppemenetluses otsustab kohus tõendamiseseme asjaolude olemasolu või puudumise üle valdavalt kriminaaltoimikuga tutvumise tulemina kujuneva veendumuse järgi, ei tohiks siiski tähelepanuta jätta seda, et KrMS § 247 lg-s 4 sätestatu kohaselt võib kohtunik kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel menetlusosalisi ka küsitleda. Täpsemalt öeldes võib kohus küsitleda süüdistatavat ja tema kaitsjat. Mõistetavalt saab kohus kaitsjale esitada küsimusi vaid kriminaalmenetluslike asjaolude kohta. Kuna KrMS §-s 247 sätestatu kohaselt on kokkuleppemenetluses kohtuliku arutamise esemeks kokkulepe ja selle sõlmimisega seonduv, siis võiks esmapilgul arvata, et kohtunik peaks ka süüdistatava küsitlemisel piirduma küsimustega ainult kriminaalmenetluslike asjaolude kohta. Samas tuleb aga siiski arvestada sellega, et kuna kokkuleppe objektiks on ka kuriteo asjaolud, siis võib kokkuleppe arutamisel tekkida vajadus esitada süüdistatavale küsimusi ka tõendamiseseme asjaolude kohta. Näiteks ei ole praktikas välistatud, et süüdistatav on andnud ütlustena napolisõnalise süü ülestunnistuse. See süü ülestunnistus võib näiteks seisneda kohtueelse uurimise

---

⁶⁶⁴ Vt. E. Weßlau, lk 284.

⁶⁶⁵ Selle reegli kohta Saksa kriminaalmenetluses vt. U. Eisenberg. Beweisrecht der StPO. Spezialkommentar. 4., vollständig überarbeitete und verschiedentlich erweiterte Auflage., München 2002, S. 97.

tulemuste õigsuse napolisõnalisest tunnustamisest. Sellise süü ülestunnistuse usutavuse kontrollimiseks saab küll kasutada kriminaaltoimiku materjale, kuid teatud juhtudel on kohtuniku veendumuse kujunemiseks ilmselt siiski vaja süüdistatavale kuriteo tehioolude kohta ka täiendavaid küsimusi esitada. Näiteks võib selline vajadus tekkida sel juhul, kui süüdistatav on kohtueelses menetluses alguses andnud üksikasjalisi ütlusi, milles ta on eitanud oma süüd, kuid kokkuleppemenetluses on andnud napolisõnalise süü ülestunnistuse. Tõenäoliselt ei saa sellisel juhul välistada, et kokkuleppemenetluses võivad kohtunikul tekkida süü ülestunnistuse usutavuse suhtes ning ühtlasi ka kokkuleppes märgitud kuriteo asjaolude tõendatuse suhtes kahtlused.

Kohtunik peab silmas pidama seda, et süü ülestunnistus võib olla antud taktikalistel kaalutlustel. Täpsemalt öeldes võib süü ülestunnistus olla antud kokkuleppemenetluse kohaldamiseks ja/või kokkuleppe sõlmimiseks. Kohtunik peab arvestama ka sellega, et üksnes “taktikalistel põhjustel” antud süü ülestunnistus võib olla täielikult või osaliselt vale. Süü ülestunnistuse võib anda süütu juhul, kui kriminaalasjas on arvukalt süüstavaid tõendeid ja esineb oht, et süüdistatava suhtes rakendatakse olulisi kriminaalmenetluslikke sunnivahendeid ning süüdistatav ei näe küllaldaselt kaitsevõimalusi. Kõne all oleval juhul võib süüdistatav eelistada kokkulepituid väiksemat karistust muidu ähvardavale rangemale sanktsioonile⁶⁶⁶. Lisaks eelmainitule peaks kohtunik kindlasti silmas pidama seda, et tõele mittevastava süü ülestunnistuse andmise põhjuseks võib olla ka see, et süüdistatav ei ole normaalne või ta on apaatne, või ta tahab vanglasse minna või soovib endale teise raskema teo jaoks alibit luua või ta tahab end lasta karistada teo tegeliku toimepanija asemel⁶⁶⁷.

Kui kokkuleppemenetluses tekkinud kahtlused oleksid tõenäoliselt kõrvaldatavad süüdistatava küsitlemise tulemusena antud ütluste kaudu, siis oleks menetlusökonoomia seisukohast ebaotstarbekas jätta vastavad küsimused esitamata ja keelduda kokkuleppemenetlusest. Siiski ei tähenda kõne all olev arusaam seda, et kohus peaks olema kohustatud ületama kahtlused vajaduse korral oma küsitlemisõiguse kaudu. Üldpõhimõtte kohaselt peaks olema prokuratuuri ülesanne kokkuleppemenetluses esitada kohtule kriminaaltoimik, milles on piisavalt tõendeid selleks, et kohus saaks kriminaaltoimiku alusel kujundada oma veendumuse ning teha süüdimõistva kohtuotsuse.

7.1.5. Võrdlev kokkuvõte

Kuna Eesti KrMS-s sätestatu kohaselt ei ole kahtlustatava või süüdistatava süü omaksvõtul või süü ülestunnistusel kokkuleppemenetluses sellist tähtsust, nagu on süü omaksvõtul näiteks USA kokkuleppemenetluses või süü ülestunnistusel kokkulepete korral Saksa kriminaalmenetluse praktikas, siis ei ole Eesti kokkuleppemenetluses kohtuliku kontrolli keskpunktiks ja lähtekohaks süü omaksvõtt või süü ülestunnistus.

USA kriminaalmenetluses *plea of guilty* korral ja Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* korral ei viida läbi tõendite kohtulikku uurimist.

⁶⁶⁶ “Taktikalistel põhjustel” antud süü ülestunnistusega seonduva kohta Saksa kriminaalmenetluses vt. R. Eschelbach. Absprachen in der strafrechtlichen Hauptverhandlung.-Juristische Arbeitsblätter, 1999, H. 8/9, S. 696.

⁶⁶⁷ C. Roxin, lk 101.

Mõlema eelnimetatud menetluse korral on asjaolude baasi kindlakstegemisel keskne tähtsus toimiku materjalidel⁶⁶⁸. Ka Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses peaks kohus otsustama tõendamiseseme asjaolude olemasolu või puudumise üle valdavalt kriminaaltoimikuga tutvumise tulemina kujuneva veendumuse järgi.

Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*-praktikas tuleb kontrollida süü ülestunnistuse usutavust. Kohtupraktikas on tunnustamist leidnud põhimõte, mille kohaselt kokkuleppe alusel antud süü ülestunnistust ei tohi võtta süüdimõistva kohtuotsuse aluseks, ilma et kohus veenduks selle tõele vastavuses.

7.2. Kohtuotsuse põhjendamine kokkuleppemenetluse korral

7.2.1. Kohtuotsuse põhjendamine *plea of guilty* korral USA kriminaalmenetluses

USA kriminaalmenetluses peab kohtuotsus sisaldama viidet *plea of guilty*-le ja karistumäära⁶⁶⁹. Kohtu poolt aktsepteeritud *plea*-kokkulepe (*plea agreement*) on kohtuotsuse osaks⁶⁷⁰.

7.2.2. Kohtuotsuse põhjendamine *Absprache* korral Saksa kriminaalmenetluses

Saksa *Bundesgerichtshof* on (10.06.1998 – 2StR 156/98) otsuses väljendatud seisukoha, mille järgi kokkulepe karistumääras ei tohi viia selleni, et sel moel teoks saanud süü ülestunnistus võetakse süüdimõistmise aluseks ilma, et kohus oleks veendunud selle õigsuses. Kohtule jääb tõe leidmise kohustus. Süü ülestunnistuse usutavust tuleb seejuures kontrollida. Seda, et nõutav kontroll oleks jäänud teostamata, ei saa aga juba ainult sellest järeldada, et kohtuotsuse põhjendustes puudub selgesõnaline arutlus süü ülestunnistuse usutavuse hindamise määravatest vaatekohtadest. Selline arutlus on vajalik vaid juhul, kui esineb asjaolusid, mis annavad alust kahelda süü ülestunnistuse õigsuses⁶⁷¹.

7.2.3. Kohtuotsuse põhjendamine *applicazione della pena su richiesta delle parti* rakendamise korral Itaalia kriminaalmenetluses

---

⁶⁶⁸ Selles osas USA kriminaalmenetluse kohta vaata G. Trüg. Lösungskonvergenzen trotz Systemdivergenzen im deutschen und US-amerikanischen Strafverfahren. Ein strukturanalytischer Vergleich am Beispiel der Wahrheitserforschung. Mohr Siebeck, 2003, S. 179. Selles osas Itaalia kriminaalmenetluse kohta vaata U. Bogner. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeßrecht: Verfahrensbeschleunigung durch die applicazione della pena su richiesta delle parti und das giudizio abbreviato, ein Modell für den künftigen deutschen Strafprozeß.- Marburg: Elwert 2000, S. 172.

⁶⁶⁹ Vt. J. Bickel, lk 174.

⁶⁷⁰ Vt. Samas, lk 178, 135.

⁶⁷¹ Vt Verfahrensrecht. – Strafverteidiger, 1999, H. 7, S. 410.

Itaalia Konstitutsioonikohus on oma otsuses 02.07.1990, nr. 313 asunud seisukohale, et kohtuotsustele üldiselt kehtiv eeskiri *Cpp* artikkel 546 e) on rakendatav ka *Cpp* artikli 444 lõikes 2 sätestatuga kooskõlas tehtud kohtuotsuste puhul. Seega peab ka kohtuotsuse puhul *applicazione della pena su richiesta* - menetluses olema kohtuniku poolt esitatud asjaolulised ja õiguslikud põhjendused, millele otsus tugineb⁶⁷². *Cpp* artiklis 546 e) sätestatu järgi peab kohtunik üksikasjaliselt esitama tõendid, millele ta oma otsuses tugineb ning ka kaalutlused, mille põhjal ta peab vastutõendeid mitteusaldusväärseks⁶⁷³. Kohtunik peab põhjendama kooskõlas *Cpp* artiklis 129 sätestatuga vastaval juhul õigeksmõistmist või muul juhul faktide kvalifitseerimist, samuti poolte esitatud karistust raskendavate ja karistust kergendavate põhjenduste vastuvõetavuse ja üksteise suhtes kaalumise kontrolli tulemusi⁶⁷⁴.

Kohtuliku põhjendamiskohustuse ulatuse küsimuses on kassatsioonikohtu ühendatud osakonnad väljendanud oma seisukoha 27.03.1992 otsuses. Selle seisukoha järgi peab kohtuotsuse põhjendus positiivselt sisaldama poolte vahelise vastava kokkuleppe olemasolu, teo õiguslikult korrektset hinnangut ja seejuures aluseks olevaid ja üksteise suhtes kaalutud asjaolusid, karistuse sobilikkust, samuti vastaval juhul tingimisi karistuse mõistmisel vastavaid aluseid. Kuna kohtuotsust tuleb põhjendada positiivselt, siis ei või loobuda kohtuotsuse napolisõnalise faktilise ja õigusliku põhjenduse esitamisest⁶⁷⁵.

7.2.4. Kohtuotsuse põhjendamine kokkuleppemenetluse korral Eesti kriminaalmenetluses

KrMS § 249 on sätestatud, et kokkuleppemenetluses süüdimõistva kohtuotsuse põhiosas märgitakse, millises süüdistuses kohus süüdistatava süüdi mõistab ja kokkuleppe sisu. Seega on kohtuotsuse vahetuks aluseks, mitte süü tõendatus, vaid kokkuleppe sisu. Kokkuleppes märgitakse vastavalt § 245 lõikes 1 sätestatule sisuliste andmetena kuriteo asjaolud, kuriteo kvalifikatsioon ning kuriteoga tekitatud kahju laad ja suurus ning karistuse liik ja määr. KrMS järgi ei pea kokkuleppe ega ka kohtuotsus sisaldama süüdistatava süü ülestunnistust ega viidet selle olemasolule. Samuti ei ole vaja nimetada teisi süüdistust kinnitavaid tõendeid.

Kõrvalmärkuse korras tuleb mainida, et ka KrMK-s sätestatud lihtmenetluses pidi kohtuotsuses olema märgitud, millises süüdistuses kohus kohtualuse süüdi tunnistas ja lihtmenetluse kokkuleppe sisu. Ka KrMK-s sätestatu kohaselt ei olnud ette nähtud, et kokkuleppes ja kohtuotsuses oleksid märgitud süüdistust kinnitavad tõendid. Siiski esines lihtmenetluses tehtud kohtuotsuseid, milles märgiti ka tõendite loetelu koos viidetega vastavatele toimiku lehekülgedele⁶⁷⁶. Mõnedes lihtmenetluses tehtud

---

⁶⁷² Viidatud U. Bogner. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeßrecht: Verfahrensbeschleunigung durch die *applicazione della pena su richiesta delle parti* und das *giudizio abbreviato*, ein Modell für den künftigen deutschen Strafprozeß.- Marburg: Elwert 2000, S. 198.

⁶⁷³ Viidatud U. Bogner, lk 187.

⁶⁷⁴ Viidatud U. Bogner, lk 198.

⁶⁷⁵ Viidatud U. Bogner, lk 200.

⁶⁷⁶ Valga Maakohtu 12. detsembri 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-227/03; Valga Maakohtu 15. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-7/04; Lääne Maakohtu 15. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-11/04; Tallinna Linnakohtu 20. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-67/04; Lääne Maakohtu 22. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-14/04; Lääne Maakohtu 29. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-18/04.

kohtuotsustes on peetud vajalikuks märkida lühidalt asjaolud, mis nähtuvad kohtualuse seletustest⁶⁷⁷.

Seega võib süüdistatava süü omaksvõtt olla põhimõtteliselt väljendatud süüdistatava allkirja kaudu kirjalikul kokkuleppel, millega ta on muuhulgas järelikut avaldanud, et on nõus võtma omaks süü kuriteos, mille kvalifikatsioon sisaldub kokkuleppes.

Kuna süüdimõistva kohtuotsuse aluseks on kokkuleppe sisu, milles ei käsitleta tõendamisküsimusi, siis järelikut ei ole ka kohtuotsuses vaja puudutada tõendamisküsimusi. Sealhulgas ei ole kohtuotsuses vaja hinnata ka süü ülestunnistuse usutavust. Siiski tuleneb KrMS § 248 lg 1 p-st 2 kohtu võimalus ja ka kohustus kohtulahendi tegemisel vähemalt toimiku materjalide abil kontrollida, et kohtul ei oleks kahtlusi kohtuotsuse tegemisel lahendatavate küsimuste suhtes. Seda kohtu kontrollkohustust ei tule aga tõlgendada uurimisprintsibi kontekstis, sest KrMS-i kohaselt ei ole kohtunik uurimisprintsibiga seotud.

7.2.5. Võrdlev kokkuvõte

Kohtuotsuse põhjendustes peab olema nimetatud tõendid ja esitatud nende analüüs Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* rakendamise korral ja Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral. USA kriminaalmenetluses *plea of guilty* korral ja Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse korral ei pea kohtuotsuses selliseid põhjendusi esitama.

---

⁶⁷⁷ Rapla Maakohtu 22. aprilli 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-65/03; Rapla Maakohtu 13. mai 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-76; Rapla Maakohtu 3. juuni 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-90/03.

8. KRIMINAALMENETLUSLIKUD KONSENSUSLIKUD MENETLUSMUDELID SAKSA ÕIGUSALASES ERIALAKIRJANDUSES

8.1. Ettepanekud kokkuleppe (*Absprache*) diskussiooni algusperioodil

Saksamaal kokkuleppe (*Absprache*) diskussiooni algusperioodil nägid mitmed autorid kriminaalmenetlusliku kokkulepluse probleemi lahendust selles, et seaduses ette näha õigusvestlus (*Rechtsgespräch*)⁶⁷⁸, mille raames toimuks “asja olukorra ja vaidluse olukorra” ning samuti “asjaolulise ja õigusliku külje” arutamine⁶⁷⁹.

Tuleb märkida, et ainult õigusvestluse sätestamine ei oleks sobilik kogu *Absprache*-probleemaatika reguleerimiseks⁶⁸⁰. Pigem on oluline vestluse sisu ning selle tulemuse võimalik mõju edasise menetluse käigu suhtes. Võib arvata, et ainult õigusvestlus (*Rechtsgespräch*) ei võimaldaks justiitssüsteemi selget koormuse vähendamist⁶⁸¹.

Edaspidi osutati erialakirjanduses tähelepanu enam mitte niivõrd õigusvestluse sätestamise küsimusele, kui selle vestluse võimalikule mõjule edasise menetluse käigu suhtes. Paljud autorid on erialakirjanduses esitanud oma ettepanekuid kokkuleppe põhinevate menetlusmudelite kohta. Mitmed neist seisukohtadest põhinevad käskmenetluse (*Strafbefehlsverfahren*) laiendamisel või modifitseerimisel. Need niinimetatud karistusotsuse (*Strafbescheid*) – menetluse erinevad mudelid⁶⁸² põhinevad üldjoontes ühesugusel põhiskeemil. See skeem seisneb selles, et kohus teeb prokuratuuri taotlusel karistusotsuse (*Strafbescheid*). See karistusotsus saab õigusjõustunud kohtuotsuse jõu siis, kui süüdistatav ei esita konkreetse tähtaja jooksul selle suhtes vastuväidet.

Käesoleva töö autori arvates ei saa jätta tähelepanuta seda, et käskmenetluse (*Strafbefehlsverfahren*) laiendamisel või modifitseerimisel põhinevates karistusotsuse (*Strafbescheid*) – menetluse mudelites ei osutata piisaval määral tähelepanu konsensuse vabatahtlikkuse kohtulikule kontrollimisele.

---

⁶⁷⁸ Vt. J. Baumann. Von der Grauzone zur rechtsstaatlichen Regelung. Ein Vorschlag zur Einführung des Rechtsgesprächs in § 265 StPO. – NStZ 1987, H. 4, S. 161; W. Schmidt-Hieber. Absprachen im Strafprozeß – Privileg des Wohlstandskriminellen? – NJW, 1990, H. 31, S. 1887.

⁶⁷⁹ J. Baumann, NStZ 1987, H. 4, S. 161.

⁶⁸⁰ Sellisel arvamusel Saksa kriminaalmenetluse kontekstis on näiteks ka S. Braun. – Vt. S. Braun. Die Absprache im deutschen Strafverfahren. Diss. Universität Tübingen. Aachen: Shaker, 1998, S. 224.

⁶⁸¹ Sellesisulise arvamuse kohta vaata G. Küpper / K.-C. Bode. Absprachen im Strafverfahren – Bilanz einer zehnjährigen Diskussion. – Juristische Ausbildung, 1999, H. 8, S. 400.

⁶⁸² H. J. Bode. Verständigung im Strafprozeß – DriZ 1988, H. 8, S. 287; B. Schünemann. Absprachen im Strafverfahren? Grundlagen, Gegenstände und Grenzen. Gutachten B für den 58. Deutschen Juristentag. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1990, S. B 162.

8.2. L. Meyer-Goßneri “mittevaidleva” (“*nicht-streitige*”) menetluse mudel

L. Meyer-Goßner teeb ettepaneku võtta kasutusele “mittevaidleva” (“*nicht-streitige*”) menetluse mudeli. L. Meyer-Goßneri arvates oleks see Saksa õiguskorras küll ebatavaline, kuid näib tema arvates siiski õigusriiklikult vastuvõetav ja lubaks olulist ülekoormust vähendavat efekti⁶⁸³. L. Meyer-Goßneri kaalutluste lähtepunktiks on käskmenetlus (*Strafbefehlsverfahren*). Ta näeb probleemi selles, et *Strafbefehlsverfahren* on rakendatav vaid mittevabaduskaotusliku karistuse korral. L. Meyer-Goßner on arvamusel, et *Strafbefehlsverfahren* `i printsiip, mille kohaselt süüdistataval peaks olema õigus vältida pikaajalist tõendite uurimist riikliku karistuspakkumise vastuvõtmise kaudu, tuleks teha tulemuslikuks ka kohtulikus peamenetluses. See peaks olema rakendatav mitte ainult mittevabaduskaotusliku karistuse mõistmise korral, vaid ka vabaduskaotusliku karistuse mõistmise korral. Alget selleks näeb ta *StPO* § 408a sätestatus, mille kohaselt on *Strafbefehlsverfahren* võimalik ka pärast kohtuliku peamenetluse alustamist⁶⁸⁴. L. Meyer-Goßner teeb ettepaneku, mille kohaselt kohtualune võib pärast kohtuliku peamenetluse alustamist kuni tema sisulise ülekuulamise alguseni ametlikult avaldada, et ta mõnab süüdistuskirjas esitatud süüdistusettehoidet (tervikuna või osaliselt), juhul kui ei ähvarda eluaegne vabaduskaotuslik karistus. Süü omaksvõtu tagajärjeks oleks siis see, et langeks ära tõendite uurimine süüdistusettehoidete suhtes. Kohtualusele peaks sellest tulenema eelis, kuna muutuvad rakendatava karistuse raamid. L. Meyer-Goßneri ettepaneku kohaselt võiks kohtualuse süüdimõistmisel määrata maksimaalselt pool süüks arvatava kuriteokoosseisu eest seaduse järgi ähvardavast karistumäärast. Veel seisneb selle menetlusliigi eelis selles, et välditakse pikaajalist kohtulikku peamenetlust⁶⁸⁵. L. Meyer-Goßner peab oluliseks seda, et see menetlus leiab aset alles pärast kohtuliku peamenetluse avamist. Nii on tagatud see, et ka selle menetlusliigi puhul peab olema süüdistus koostatud sama hoolikalt, nagu alati ja kohus peab nagu senini otsustama süüdistuse lubamise peamenetlusesse⁶⁸⁶.

Kohtualuse avaldus süüdistusettehoidete mõõnmise kohta ei ole tagasivõetav. See on L. Meyer-Goßneri arvates kõne all oleva menetlusliigi vajalik eeldus. Väidetavalt ainult nii takistatakse seda, et kohtuliku peamenetluse ajal või selle kõrval kohus, prokuratuur ja kaitse “kauplevad” selle üle, kas kriminaalasja saab lõpetada ka kuidagi teisiti kui “vaieldavas menetluses”. Selle mittetagasivõetava avalduse tulemina langeb tõendite uurimine süüdistusettehoidete suhtes ära. See, et tõendite uurimine muus osas, eriti karistuse mõistmise jaoks oluliste asjaolude suhtes, jääb võimalikuks, on iseenesestmõistetav. Süü ettehoidete tunnistamine ei pea viima tingimata süüdimõistmiseni. Juhul, kui ilmneb, et ülestunnistatud “tegu” ei riku kriminaalseadust ning prokuratuur ja kohus jõuavad selles osas arusaamisele alles kohtulikus peamenetluses, võidakse kohtualune alati veel õigeaks mõista. Samuti on võimalik menetluse lõpetamine protsessitakistuse tõttu või ka *StPO* § 153 järgi. L. Meyer-Goßner on seisukohal, et kõne all oleva menetlusliigi seadustamisel ei esineks enam *Absprache*`t senise tava järgi. Kõik ebameeldivused, mis seni seonduvad avaliku või salajase *Absprache*`ga oleksid kõrvaldatud. Kohus ei kaupleks enam, vaid

⁶⁸³ L. Meyer-Goßner. Entlastung der Strafrechtspflege – Ein ungewöhnlicher Vorschlag. Neue Zeitschrift für Strafrecht 1992, H. 4, S. 167.

⁶⁸⁴ Samas, lk 167.

⁶⁸⁵ Samas, lk 168.

⁶⁸⁶ Samas, lk 168.

seadus näeb ette, kuidas süüdistusettehete möönmise (*Einräumung*) juhul otsustada. Süüdistatav saaks otsustada, kas ta soovib ettepaneku vastu võtta või tagasi lükata, seega kas ta soovib asja arutada “ilma vaidlusest” (“*unstreitig*”) või “vaidlusega” (“*streitig*”). Süü ülestunnistust senises tehnilises mõttes ei tarvitse ta seepärast anda. Tema, kes kõige paremini teab, kas süüdistuskirja süüettehete on õigustatud või mitte, avaldab ainult, kas ta tahab seda möönda või mitte. Kohtuotsuse põhjendus oleks paljudel juhtudel oluliselt lühem, sest kohtunik ei tarvitse enam esitada ulatuslikku asjaolude kirjeldust ja veelgi ulatuslikumat tõendite hindamist. Kohtunik võiks edasi anda süüdistuskirja sisu ja ainult teatada, et kohtualune on möönnud süüdistusetteheteid. Kohtuotsuse põhjendused käsitleksid vaid karistuse mõistmist ja muid õiguslikke tagajärgi. Ka apellatsioonikohtul (*Rechtsmittelgericht*) oleks töö lihtsustatud, kuna see ei peaks enam kontrollima süüdistusettehete õigustatust⁶⁸⁷.

Käesoleva töö autori arvates on L. Meyer-Goßneri ettepanek diskuteeritav selles osas, et tema ettepaneku kohaselt toimub see “mittevaidlev” menetlus alles pärast kohtuliku peamenetluse avamist.⁶⁸⁸ Käesoleva töö autor on seisukohal, et kõne all olev menetlusmudel ei taga kohtueelse menetluse suhtes piisavat menetlusökonoomia efekti. Süüdistataval võiks siiski olla võimalus võtta seisukoht süüdistusettehete suhtes juba enne kohtulikku peamenetlust või kohtulikus peamenetluses.

8.3. G. Küpper/K.-C. Bode “süü eel-ülestunnistuse” mudel (*das Modell des “Vor-Geständnisses”*)

G. Küpper ja K.-C. Bode, arendades edasi L. Meyer-Goßneri ettepanekut, leiavad, et süüdistatava seisukohavõtt peaks toimuma enne kohtulikku peamenetlust. Nende arvates tuleb vältida tõenäosust, et “läbematu” kohus niikuinii juba ainuüksi oma kohalviibimisega peamenetluses “sunnib” psüühiliselt koormatud süüdistatavat selgituste andmisele. G. Küpper ja K.-C. Bode on väljendanud seisukoha, mille kohaselt tuleks süüdistatavat pärast menetluse avamist kirjalikult teavitada võimalusest võtta seisukoht süüdistusettehete suhtes, kaasa arvatud karistusmäära vähendamise võimalusest. Seejuures peavad G. Küpper ja K.-C. Bode vajalikuks seda, et see selgitus ei sisaldaks üksnes teoettehete möönmist (*plea guilty*). Nad leiavad, et pigem peab süüdistatav andma üksikasjaliku täieliku või osalise süü ülestunnistuse kirjalikult või kohtu eesistuja ees. Selle süü ülestunnistuse alusel saab kohus väidetavalt kontrollida, kas tegemist on usutava süü ülestunnistusega. Nii oleks välditud see, et süütu tunnistas end süüdi puhtalt otstarbekuse kaalutlusel. Kõne all oleva mudeli kohaselt teatab kohus kohtulikus peamenetluses pärast süüdistuse ettelugemist oma nõustumisest “süü eel-ülestunnistusega” ning sellisel juhul piirdub kohtulik peamenetlus kuriteo õiguslike tagajärgede kindlaks tegemisega⁶⁸⁹.

Käesoleva töö autori arvates väärrib G. Küpperi ja K.-C. Bode “süü eel-ülestunnistuse” mudeli (*das Modell des “Vor-Geständnisses”*) juures esiletõstmist see, et selle mudeli järgi peaks süüdistatava seisukohavõtt süüdistusettehete suhtes toimuma enne kohtulikku peamenetlust⁶⁹⁰.

⁶⁸⁷ Samas, lk 168.

⁶⁸⁸ Samas, lk 168.

⁶⁸⁹ G. Küpper / K.-C. Bode. Absprachen im Strafverfahren – Bilanz einer zehnjährigen Diskussion. – Juristische Ausbildung, 1999, H. 8, S. 400.

⁶⁹⁰ Samas, lk 400.

Diskuteeritav on G. Küpperi ja K.-C. Bode seisukoht, mille kohaselt süüdistatava avaldus süüdistuses esitatud etteheite suhtes seisukohavõtu kohta ei peaks sisaldama üksnes teoettehete mõõnmist (*plea guilty*), vaid süüdistatav peaks andma üksikasjaliku täieliku või osalise süü ülestunnistuse kirjalikult või kohtu eesistuja ees⁶⁹¹. Käesoleva töö autori arvates piirab eelmainitud nõue konsensusliku menetluse rakendusala sedavõrd ulatuslikult, et sellise nõude sätestamist ei saa pidada otstarbekaks. Konsensuslikku menetlust peaks põhimõtteliselt olema võimalik rakendada ka sel juhul, kui süüdistatav ei soovi anda üksikasjaliku täieliku või osalist süü ülestunnistust, kuid ta siiski nõustub konsensusliku menetluse kohaldamisega.

8.4. W. Sioleki kokkuleppemenetlus (*Verständigung*)

W. Sioleki ettepanekute kõige olulisemaks osaks on ettepanekud seonduvalt kokkuleppega (*Verständigung*). Selles ettepanekute osas on tähelepanu all menetluse lühendamine kohtulikus peamenetluses. W. Siolek on seisukohal, et kokkuleppimine (*Verständigung*) tuleb läbi viia kõigi asjaosaliste juuresolekul ja avalikus kohtulikus peamenetluses⁶⁹².

Käesoleva töö autor ei nõustu W. Sioleki selle seisukohaga. Käesoleva töö autori arvates peaks kokkuleppimine toimuma väljaspool kohtulikku peamenetlust. Kohtulikus peamenetluses tuleks avaldada kokkulepe. Sel moel on võimalik kaitsta süüdistatavat selle negatiivse mõju eest, mis võib olla tingitud juba ka ainult sellest, et kohus ja ka avalikkus saavad teada süüdistatava põhimõttelisest valmisolekust anda süü ülestunnistus. Selline süü ülestunnistuse andmise valmisoleku ilmutamine võib negatiivselt mõjuda sel juhul, kui kokkulepet ei saavutata ning järgneb täispikk kohtumenetlus.

Sisuliselt on W. Sioleki ettepanekutes lubatud kokkulepluse kõik varieteedid. Nii võivad menetluses osalejad kokku leppida selles, et nad loobuvad teatud tõendusteabe menetlusesse toomisest, nad võivad kärpida menetluseset, leppida kokku esitatud tõenditaotluste tagasivõtmises. Iga menetlust lühendav kokkulepe peab W. Sioleki arvates olema reservatsiooni all, et menetluses osalejate õigusi lubamatult ei piirataks. See käib eriti süütuse presumptsiooni printsiibi kohta, aga ka süüdistatava vaikimisõiguse kohta, ausa kohtumenetluse nõude kohta ja menetluse tulemuse suhtes üksnes kohtu otsustuspädevuse kohta⁶⁹³. W. Siolek on seisukohal, et süüdistatava süü ülestunnistuse alusel võib tõendite edasisest uurimisest loobuda vaid juhul, kui see on usutav ja ammendab süüdistusettehete⁶⁹⁴. Süü ülestunnistuse võib ette kanda kaitsja. Sel juhul tuleb selle lõpuks ka süüdistatav ära kuulata⁶⁹⁵.

Käesoleva töö autori arvates ei saa põhjendatuks pidada seda, et süü ülestunnistuse võib ette kanda kaitsja. Selleks, et paremini hinnata süü ülestunnistuse usutavust, peaks süü ülestunnistuse esitama süüdistatav ise.

---

⁶⁹¹ Samas, lk 400.

⁶⁹² W. Siolek. *Verständigung in der Hauptverhandlung*. 1. Aufl., Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1993, S. 290.

⁶⁹³ Samas, lk 290.

⁶⁹⁴ Samas, lk 284.

⁶⁹⁵ Samas, lk 285.

W. Sioleki ettepaneku kohaselt on keelatud karistuse määra suhtes kokkulepete igasugune siduvus, sest karistumäär kuulub ainult kohtu pädevusse. Kokkuleppe puhul, mille esemeks on hüpoteetiline karistumäära prognoos, peab kohus vaid siis kõrvale kalduma, kui hinnang osutub tagantjärele jämedalt õigusevastaseks või ei ole uute teadmistega enam kooskõlas. Seejuures tuleb prognoosibaasi muutumisele juhtida süüdistatava tähelepanu. Süüdistataval tarvitseb arvestada prognoosist kõrvalekaldumisega eriti juhul, kui tegemist on mitteusutava või süüdistusetteheidet mitte ammendava süü ülestunnistusega, aga ka juhul, kui kokkuleppeliselt läbiviidava tõendite uurimise kaudu ilmnevad raskendavad asjaolud⁶⁹⁶. W. Sioleki käsitluse järgi on kokkulepe kohtuliku peamenetluse koostisosa ja kuulub seega menetluse oluliste formaalsuste hulka. Kokkuleppe eeldused ja sisu tuleb protokollida⁶⁹⁷.

8.5. S. H. Kremeri ettepanek kokkuleppemenetluse reguleerimiseks

S. H. Kremeri ettepaneku kohaselt võiks süüdistataval kohtulikus peamenetluses olla võimalus kuni tõendite uurimise alguseni avaldada, et ta tunnistab süüdistuses esitatud etteheidet. Süü ülestunnistus võiks piirduda ühega mitmetest kuritegudest⁶⁹⁸.

Käesoleva töö autori arvates ei taga kõne all olev menetlusmudel kohtueelse menetluse suhtes piisavat menetlusökoonoomia efekti. Süüdistataval võiks siiski olla võimalus mõõnda süüdistuses esitatud etteheidet ka juba enne kohtuliku peamenetluse avamist. Veel on oluline rõhutada seda, et menetluse konsensuslik lõpuleviimine võiks olla siiski võimalik ka pärast tõendite uurimise algust, olgugi, et menetlusökoonoomia efekt oleks sel juhul väiksem.

S. H. Kremer peab oluliseks seda, et kontrollinstantsina säiliks niinimetatud vahemenetlus (*Zwischenverfahren*), milles otsustatakse kohtuliku peamenetluse avamine. S. H. Kremer peab vajalikuks märkida, et see menetlusetapp on süüdistava kaitseks. Süüdistatav saab pärast süüdistuskirja teatavakstegemist veel kord võimaluse tõenditaotluste ja vastuväidete kaudu avaldada mõju kohtuliku peamenetluse avamisele⁶⁹⁹.

Süüdistuses esitatud etteheite tunnistamise avaldus ei ole tagasivõetav⁷⁰⁰. S. H. Kremeri käsitluse järgi langeb selle avalduse tagasivõtmise vajadus ära seetõttu, et kohtu poolt avaldatud karistusprognoos on kohtule siduv⁷⁰¹. Nimelt võib kohus S. H. Kremeri ettepaneku kohaselt peamenetluses avaldada, et süüdistatava ulatuslikult või osaliselt usutava süü ületunnistuse korral ta ei ületa teatud karistumäära või määrab karistuse tingimisi. Seejuures peab S. H. Kremer oluliseks lisada, et numbriliselt täpne karistusprognoos on lubamatu⁷⁰².

---

⁶⁹⁶ Samas, lk 291.

⁶⁹⁷ Samas, lk 291.

⁶⁹⁸ S. H. Kremer. Absprachen zwischen Gericht und Verfahrensbeteiligten im Strafprozeß. – Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors, Bonn, 1994, S. 353.

⁶⁹⁹ Samas, lk 354-355.

⁷⁰⁰ Samas, lk 353.

⁷⁰¹ Samas, lk 355.

⁷⁰² Samas, lk 354.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et kohus ei tohiks osaleda asja arutamise seisu ja väljavaadete läbiarutamisel (vaata käesoleva töö osa: 6.4. “Kokkuleppemenetluse läbirääkimistest kohtuniku osavõtu küsimus Eesti kriminaalmenetluses”).

S. H. Kremeri ettepaneku järgi ei toimu pärast usutavat süüdistatava süü ülestunnistust tõendite uurimist süüdistusettehete suhtes. Küll aga peab kohus kontrollima süü ülestunnistuse tõlevastavust⁷⁰³. Asjaolude edasisest väljaselgitamisest võib loobuda vaid juhul, kui süü ülestunnistus kinnitab süüdistusetteheteid ja kirjeldab tegu kujukalt ning kontrollitavalt nii, et ei ole kahtlusi selle tõlevastavuses⁷⁰⁴. Sel moel peab S. H. Kremeri arvates olema välditav süüdistatava ebaõige enesesüüstamine eesmärgiga saada teatavaks tehtud karistuse kergendust⁷⁰⁵.

S. H. Kremer on seisukohal, et süüdistatava süü ülestunnistusele võib eelneeda kohtu ja menetluses osalejate vahel kohtuliku arutamise seisu ja väljavaadete läbiarutamine enne kohtulikku peamenetlust või väljaspool kohtulikku peamenetlust. Läbiarutamisest tuleb peamenetluses teavitada⁷⁰⁶. Nii peab tagama selle, et enam ei sõlmitaks salajasi kokkuleppeid⁷⁰⁷.

8.6. S. Braun`i kooperatsioonimenetluse mudel

S. Brauni ettepaneku kohaselt tuleb enne kohtuliku peamenetluse avamise otsustamist läbi viia kooperatsioonimenetlus (*Kooperationsverfahren*), milles osalejatel on võimalus viia menetlus lõpule *Absprache* kaudu. Selle menetluse positiivsel lõppemisel on leitud tulemus kõigile osalistele siduv⁷⁰⁸. Kooperatsioonimenetluse ulatuse reguleerimiseks tuleb S. Brauni ettepaneku järgi kehtestada loetelu juhtumitest, mille puhul ei toimu kooperatsioonimenetlust⁷⁰⁹. Asja arutamine kooperatsioonimenetluses toimub vabas vormis ja mitteavalikult. Kokkuleppe kulgemise olulise sisu kohta, samuti selle tulemuse kohta tuleb koostada protokoll. Juhul, kui kokkulepe luhtub, ei saa see kriminaaltoimiku osaks⁷¹⁰.

S. Brauni kooperatsioonimenetluse (*Kooperationsverfahren*) mudeli osas väärrib esiletõstmist see, et selle mudeli kohaselt on kooperatsioonimenetluse läbiviimine lubatud igas menetlusetapis alates juurdlusmenetlusest kuni tõendite uurimise lõpuni kohtulikus peamenetluses⁷¹¹. Oluline on märkida, et S. Braun on kooperatsioonimenetluse mudeli kujundamisel miinimumnõudena muuhulgas pidanud vajalikuks lähtuda võimalikult ulatusliku vabatahtlikkuse tagamise nõudest⁷¹². Selle tagamiseks peab S. Braun vajalikuks seda, et kooperatsioonimenetluse tulemusteta

---

⁷⁰³ Samas, lk 353.

⁷⁰⁴ Samas, lk 355-356.

⁷⁰⁵ Samas, lk 355.

⁷⁰⁶ Samas, lk 353.

⁷⁰⁷ Samas, lk 356.

⁷⁰⁸ S. Braun. Die Absprache im deutschen Strafverfahren. Diss. Universität Tübingen. Aachen: Shaker, 1998, S. 297

⁷⁰⁹ Samas, lk 297.

⁷¹⁰ Samas, lk 299.

⁷¹¹ Samas, lk 290.

⁷¹² Samas, lk 287.

jäämise korral ei pea süüdistatav kartma kahjulikke tagajärgi normaalmenetluses⁷¹³. Süüdistatava jaoks kujutab kooperatsioonimenetlus endast ettepanekut, mille ta võib ka vastava avalduse kaudu tagasi lükata⁷¹⁴. Märkimisväärne on see, et S. Braun on lähtunud arusaamast, mille kohaselt kohtule peab kooperatsioonimenetluses jääma niipalju otsustusmänguruumi, et saab rääkida kohtu otsusest. S. Brauni arvates ei tule seetõttu kõne alla prokuratuuri ja kaitse üksmeelse taotluse siduvus. Nii peab kohtul olema võimalus üksmeelse taotluse järgimiseks ning sellele vastava kohtuotsuse tegemiseks või taotluse tervikuna tagasilükkamiseks⁷¹⁵. Veel tuleb rõhutada seda, et S. Brauni seisukoha järgi ei ole kooperatsioonimenetluse edukaks läbiviimiseks süüdistatava süü ülestunnistus (*Geständnis*) vajalik. Tema arvates piisab sellest, kui süüdistatav alistub kokkuleppe tulemusele vastava ametliku avalduse (teadaande) kaudu⁷¹⁶. Oluline on ka see, et kohus võib otsuse vastu võtta ainult kokkuleppe alusel. Kohtuotsus ei vaja motiveerimist. Küll aga tuleb viidata kooperatsioonimenetluse protokollile⁷¹⁷.

Käesoleva töö autori arvates on diskuteeritavad S. Brauni alljärgnevad seisukohad:

a) Kooperatsioonimenetluse initsiaator võib alates kohtuliku peamenetluse (*Hauptverfahren*) avamisest olla ka kohus⁷¹⁸.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et kohtu erapooletuse tagamise huvides ei tohiks kohus ka pärast kohtuliku peamenetluse avamist olla kooperatsioonimenetluse initsiaator.

b) Kooperatsioonimenetluses eduka kokkuleppe korral vähendatakse karistust konkreetses ulatuses olenevalt sellest, millises menetlusetapis kokkuleppimine aset leiab⁷¹⁹.

Käesoleva töö autor on arvamisel, et karistuse kergendamise ulatuse protsentuaalse täpsusega kindlaksmääramine seadusega ei oleks kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses otstarbekas seetõttu, et selline formaalselt menetlusetapist sõltuv protsentuaalselt fikseeritud karistuse kergendamine piiraks prokuratuuri paindlikke otsustusvõimalusi kokkuleppemenetluses.

8.7. Kokkuvõtte kokkuleppel põhinevate menetlusmudelite kohta

Eeltoodu kokkuvõtteks võib tõdeda, et kõigi vaatluse all olevate menetlusmudelite juures on lahendusettepanekuid, mis on diskuteeritavad ning millega käesoleva töö autor ei nõustu. Töö autor on seisukohal, et ükski eelpoolkirjeldatud konsensuslik menetlusmudel ei ole terviklahendusena ülevõetav Eesti kriminaalmenetlusesse.

---

⁷¹³ Samas, lk 293.

⁷¹⁴ Samas, lk 298.

⁷¹⁵ Samas, lk 292, 299.

⁷¹⁶ Samas, lk 293, 299.

⁷¹⁷ Samas, lk 300.

⁷¹⁸ S. Braun. Die Absprache, S. 298; S. Braun. Vorschlag für eine Abspracheregelung im Strafverfahren. – StraFo, März 2001, S. 82.

⁷¹⁹ S. Braun. Die Absprache, S. 294, 301; S. Braun, StraFo, März 2001, S. 80.

KOKKUVÕTE VÕRDLEVATEST TÄHELEPANEKUTEST

Kokkuleppemenetlused ja üldkorras kriminaalmenetluse struktuur

Kokkuleppemenetlused esinevad võistlevas kriminaalmenetluses (USA kriminaalmenetluses), inkvisitsioonilises kriminaalmenetluses (Saksa kriminaalmenetluses) ja ka võistleva ja inkvisitsioonilise menetluse segastruktuurilises kriminaalmenetluses (Itaalia kriminaalmenetluses, Eesti kriminaalmenetluses).

Eesti kokkuleppemenetluses, USA kokkuleppemenetluses (*plea bargaining*) ja Itaalia kokkuleppemenetluses (*applicazione della pena su richiesta delle parti*) ei laiene kohtule uurimisprintsii. Eelnimetatud kokkuleppemenetlustest erineb Saksa kokkuleppemenetlus (*Absprache*) selle poolest, et vaatamata kokkuleppele laieneb kohtule uurimisprintsii. See tähendab, et Saksa kriminaalmenetluses vastutab kohus ka kokkuleppe (*Absprache*) korral kõigi asjaolude täieliku väljaselgitamise eest.

Võib väita, et kontradiktoorne element on võistlevas kriminaalmenetluses ja inkvisitsioonilise menetluse segavormilises kriminaalmenetluses oluline nii üldkorras kohtumenetluse korral kui ka kokkuleppemenetluse korral. Kokkuleppemenetluses on aga kontradiktoorse elemendi kõrval otsustava tähtsusega konsensuslik element. Võistlevas kriminaalmenetluses on kontradiktoorsed ja konsensuslikud menetluselemendid dispositiivsuse printsiibi kaudu teineteisega seotud⁷²⁰. Kuigi võistleva ja inkvisitsioonilise menetluse segavormilises kriminaalmenetluses on dispositiivsuse printsiibi osakaal mõnevõrra väiksem kui võistlevas kriminaalmenetluses, on kontradiktoorsed ja konsensuslikud menetluselemendid siiski teineteisega seotud ka segavormilises kriminaalmenetluses. Märkimisväärne on see, et niioelda piiratud dispositiivsuse printsiibil võib olla menetlusökonoomiat tagav funktsioon ka inkvisitsioonilises kriminaalmenetluses (näiteks Saksa kriminaalmenetluses), kuigi inkvisitsioonilises kriminaalmenetluses ei ole kontradiktoorsusel sellist tähtsust, nagu võistlevas kriminaalmenetluses.

Kriminaalmenetluse riiklikkuse põhimõte ja dispositiivsuse põhimõte

Eesti kriminaalmenetluses on dispositiivsuspõhimõttel olulisel määral sarnaseid jooni dispositiivsuspõhimõttega Saksa kriminaalmenetluses. Ka Saksa kriminaalmenetluses seondub dispositiivsuspõhimõte oportuniteedipõhimõtte alusel kriminaalmenetluse lõpetamisega.

Kui võrrelda dispositiivsuspõhimõtte toimeala ulatust Eesti kriminaalmenetluses ja USA kriminaalmenetluses, siis väärib olulise erinevusena märkimist eelkõige see, et erinevalt süüdistatava dispositiivsuspädevusest Eesti kriminaalmenetluses on USA kriminaalmenetluses süüdistatava dispositiivsusepädevuse väljenduseks tema õigus vastata süüdistusele *guilty plea* esitamise ja sel moel loobuda kohtulikust arutamisest ja tõendite uurimisest kohtulikus peamenetluses. Eesti

---

⁷²⁰ Vt. T. Weigend. Die Reform des Strafverfahrens – Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, (104), 1992, S. 497.

kriminaalmenetluses ei tunta *guilty plea* avaldust. Küll aga saab kahtlustatav või süüdistatav Eesti kriminaalmenetluses loobuda üldkorras toimuvast kohtulikust arutamisest sel teel, et ta taotleb kokkuleppemenetluse või lühimenetluse kohaldamist või nõustub kokkuleppemenetluse kohaldamisega või käskmenetluses tehtud kohtuotsusega.

Märkimist väärib ka see, et kuigi nii USA kriminaalmenetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluses on prokuröri ja kaitsjal dispositiivsuse võimalus riikliku karistusnõude suhtes, ei ole see dispositiivsus USA kriminaalmenetluses sel moel seadusega piiritletud, nagu see on Eesti kriminaalmenetluses. Erinevalt prokuröri volitustest Eesti kriminaalmenetluses on prokuröri USA kriminaalmenetluses süüdistusettehete formuleerimisel peaaegu piiramatult ja peaaegu kontrollimatu diskretsioonivõimalus. Eesti kriminaalmenetluses on dispositiivsus nii riikliku karistusnõude kui ka menetluseseme suhtes lubatud vaid seadusega kindlaks määratud oportuuniteediprintsiibi kehtivusalal.

Itaalia kriminaalmenetlus erineb Eesti kriminaalmenetlusest selle poolest, et Itaalia kriminaalmenetluses ei ole võimalik oportuuniteedipõhimõtte alusel piirata legaliteediprintsiipi sel moel nagu Eesti kriminaalmenetluses. Küll aga on nii Eesti kriminaalmenetluses kui ka Itaalia kriminaalmenetluses võimalus dispositiivsuseks menetluse vormi suhtes.

Legaliteediprintsiip ja oportuuniteediprintsiip kriminaalmenetluses

Eesti kriminaalmenetluses, Saksa kriminaalmenetluses ja Itaalia kriminaalmenetluses on üheks põhiprintsiibiks legaliteediprintsiip. Eesti kriminaalmenetlusõiguses ja Saksa kriminaalmenetlusõiguses on ette nähtud mitmed kriminaalmenetluse oportuuniteediprintsiibi alusel lõpetamise võimalused. Itaalia kriminaalmenetlus erineb Eesti kriminaalmenetlusest ja Saksa kriminaalmenetlusest selle poolest, et Itaalia kriminaalmenetluses ei ole prokuratuur õigustatud menetluse oportuuniteediprintsiibi alusel lõpetamiseks.

USA kriminaalmenetluses ei ole prokurör seotud legaliteediprintsiibiga. USA kriminaalmenetluses on prokuröri ulatuslikud võimalused kriminaalmenetluse lõpetamiseks otstarbekuse kaalutlusel.

Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte kokkuleppemenetluses

Nii USA kriminaalmenetluses *plea* - menetluses, Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses ei laiene kohtuliku arutamise vahetuse printsiip tõendamiseseme (kuriteo) asjaolude uurimisele. Nii USA kriminaalmenetluses *plea* - menetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses peab kohtuliku arutamise vahetuse printsiip tagama selle, et süüdistatava arusaamine oleks vahetult kontrollitud ja dokumenteeritud. Ühtlasi peab kohtuliku arutamise vahetuse printsiip tagama selle, et vahetult oleks kontrollitud ja dokumenteeritud USA kriminaalmenetluses vaba tahte olemasolu ja Eesti kriminaalmenetluses tõelise tahte olemasolu.

Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluse osas võib kohtuliku arutamise vahetuse printsiibil olla teatud roll vaid sel juhul, kui kohus määrab süüdistatava ilmumise sel põhjusel, et esineb kahtlusi selles, et süüdistatav on karistuse mõistmise taotluse esitanud või selles, et ta on prokuratuuri vastava taotlusega nõustunud vabatahtlikult.

Saksa kriminaalmenetluses kehtib kuriteo asjaolude uurimise osas kohtuliku arutamise vahetuse põhimõte ka *Absprache* korral.

Õigusliku ärakuulamise printsiip kokkuleppemenetluses

Kui arutleda selle üle kui ulatuslikult on õigusliku ärakuulamise printsiip Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses tagatud võrreldes teiste riikide käesolevas töös vaatluse all olevates kokkuleppemenetlustes, siis väärrib märkimist see, et näiteks USA kriminaalmenetluses *plea bargaining* korral toimuvad läbirääkimised ka süüdistatava osavõtuta. Ka Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral reeglina ei osale süüdistatavad mitteformaalsetel läbirääkimistel. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses saavad kokkuleppemenetluse läbirääkimised toimuda ainult kahtlustatava või süüdistatava osavõtul.

Avalikkuse printsiip kokkuleppemenetluses

Võrdlevalt võib öelda, et avalikkuse põhimõtte Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse korral on sarnane USA *guilty plea* ning *plea agreement* avaldamise põhimõttega ja ka Saksa *Absprache*-menetluses kokkuleppeläbirääkimiste tulemuse avaldamise põhimõttega selles mõttes, et kõigis kolmes võrreldavas kriminaalmenetluse korras on avalikkusel juurdepääs suures osas ainult kokkuleppeläbirääkimiste tulemusele. Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlus erineb eelpool mainitud menetlustest selle poolest, et selles menetluses on ette nähtud avalikkuse põhimõtte ulatuslikud piirangud.

Süütuse presumptsiooni printsiip kokkuleppemenetluses

USA kriminaalmenetluses on süüdistataval võimalus *guilty plea* kaudu loobuda tõendite kohtulikust arutamisest ja süütuse presumptsioonist.

Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* korral on süütuse presumptsiooni printsiibi rikkumine välditav selle kaudu, et kui süüdistatav loobub õigusest läbida kohtulik peamenetlus, siis tunnustab ta juurdlusaktide tõendusjõudu. Väidetavalt kaitseb süütuse presumptsiooni printsiipi ka nõue, mille kohaselt kohtuotsus peab sisaldama andmeid nende tõendite kohta, millel põhineb kohtuotsus ning ühtlasi ka andmeid kaalutluste kohta, mille põhjal kohus peab vastutõendeid mitteusaldusväärseks.

Kuna kohus ei või olla kokkuleppemenetluse initsiaator ja kokkuleppeläbirääkimistel osaleja, siis ei ole Eesti kriminaalmenetluses neid probleeme, millele on erialakirjanduses viidatud seoses Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*-menetlusega

(vt. käesoleva töö osa: 2.6.1. “Kokkulepluse (*Absprache*) ja süüdistuse presumptsiooni printsiip Saksamaal kriminaalmenetluses”). Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluse regulatsiooni kohaselt on loodud piisavad eeldused selleks, et kohus ei pea etteruttavalt võtma seisukohta süüdistava süüküsimuses ja karistuseküsimuses.

Võrdse kohtlemise printsiip kokkuleppemenetluses

Ebavõrdse kohtlemise oht on üheks erialakirjanduses enimlevinud vastuväiteks kokkulepluse suhtes Saksamaal kriminaalmenetluses. Mainitud probleemi põhjust võib näha paljuski selles, et Saksamaal ei ole seaduse tasemel sätestatud, milliste deliktide korral on *Absprache* kohaldatav. Nii puuduvad täpselt kindlaksmääratud kriteeriumid *Absprache* kohaldamiseks. See aga jätab prokuratuurile väga suure diskretsioonivõimaluse *Absprache* kohaldamise suhtes.

Väidetakse, et USA *plea bargaining*-menetlus põhjustab võrdsuse sätte rikkumist, kuna prokuröri on ohjeldamatu diskretsioonivõim.

Nii Itaalia kriminaalmenetlusliku *applicazione della pena su richiesta* menetluse rakendamiseks kui ka Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse rakendamiseks on ette nähtud selged kriteeriumid olenevalt delikti liigist. Järelikult ei ole põhjust väita, et võrdse kohtlemise põhimõte on rikutud sellega, kui vastavalt seadusega kindlaksmääratud kuritegude valdkonnas ei kohaldata kokkuleppemenetlust.

Prokuratuuri otsustusvabadus kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuses kriminaalmenetluses

Kui võrrelda käesolevas töös vaatluse all olevaid kriminaalmenetluslikke kokkuleppemenetlusi, siis võib märkida, et Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses, USA *plea bargaining* menetluses, Saksamaal *Absprache* menetluses ja Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses on prokuratuuril ulatuslik otsustusvabadus küsimuses, kas ta peab vajalikuks kokkuleppemenetluse läbirääkimisi pidada ning kas ta on nõus kokkuleppemenetluse läbirääkimisi pidama. Kahtlustataval või süüdistataval ei ole nõudeõigust kokkuleppemenetluse läbirääkimisteks ning prokuratuuriga kriminaalmenetlusliku kokkuleppe sõlmimiseks. Küll aga on oluline märkida, et Itaalia kriminaalmenetluses on prokuratuur kohustatud süüdistatava taotluses esitatud karistustepaneku suhtes nõusoleku andmisest keeldumise korral oma otsustust põhjendama. Seoses Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlusega on oluline rõhutada veel ka seda, et juhul, kui kriminaalasi läheb kohtuliku peamenetluseni, siis võib kohtunik pärast selle lõppu süüdistatava taotluses esitatud karistustepaneku vastu võtta, kui ta on selle taotluse sobivuses veendunud ja peab prokuröri keeldumist põhjendamatuks.

Vaba tahe kokkuleppemenetluses

Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses, erinevalt näiteks Saksa *Absprache*-menetlusest, ei ole nõutud süü ülestunnistuse esitamine. Seega ei ole Eesti kokkuleppemenetluses vaja kontrollida, kas süü ülestunnistus on antud vabatahtlikult. Eesti kriminaalmenetlusele on võõras USA kriminaalmenetluses tuntud *guilty plea*. Järelikult ei ole Eesti kriminaalmenetluses ette nähtud *guilty plea* sarnase avalduse vabatahtlikkuse kontrollimist. Eesti kokkuleppemenetluses toimub süüdistatava süü formaalne omaksvõtt kokkuleppe sõlmimise kaudu. Seega toimub süü omaksvõtu suhtes süüdistatava tõelise tahte kontrollimine vaid kaudselt, läbi selle, et tehakse kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahtet. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on kohtuliku kontrolli objektiks see, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahtet. Ka näiteks Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses on kohtuliku kontrolli objektiks kokkuleppimise vabatahtlikkuse küsimus. Siiski tuleb märkida, et Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetluses määrab kohus süüdistatava ilmutumise vaid sel juhul, kui esineb kahtlusi selles, et süüdistatav on karistuse mõistmise taotluse esitanud või ta on prokuratuuri vastava taotlusega nõustunud vabatahtlikult.

Kriminaalmenetlusliku kokkuleppe objektid

Kui võrrelda kokkuleppemenetluse kokkuleppe enamlevinud objekte erinevates, käesolevas töös vaatluse all olevates õiguskordades, siis võib märkida, et mitmed kokkuleppe objektid on teatud kujul olemas kõigis neis õiguskordades. Nii näiteks on karistuse liik ja määr kokkuleppe objektiks Eesti kokkuleppemenetluses, USA kokkuleppemenetluses, Saksa kokkuleppemenetluses ja Itaalia kokkuleppemenetluses. Näiteks Itaalia kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses ongi just karistus kriminaalmenetluse poolte vahelise kokkuleppe objektiks koos vastava lihtmenetluse vormi valikuga.

Erialakirjanduse andmete põhjal võib järeldada, et esineb ka mitmeid kokkuleppe objekte, mis on omased vaid osade riikide kriminaalmenetluslikele kokkuleppemenetlustele.

Näiteks võib kuriteo kvalifikatsioon olla kokkuleppe objektiks Eesti kriminaalmenetluses ja USA kriminaalmenetluses. Karistuse mõistmise jaoks relevantes asjaolud on kokkuleppe objektiks USA kriminaalmenetluse praktikas.

Süü ülestunnistus võib olla kokkuleppe objektiks Saksa kriminaalmenetluse praktikas. Süü formaalne omaksvõtt võib olla kokkuleppe objektiks USA kriminaalmenetluses.

USA kriminaalmenetluses ja Saksa kriminaalmenetluse praktikas võib kokkuleppe objektiks olla süüdistuse ulatus.

Saksa kriminaalmenetluse praktikas võib kokkuleppe objektiks olla ka tõenditaotluse esitamisest loobumine ja tõenditaotluse tagasivõtmine.

Rõhutamist väärrib see, et süü ülestunnistus või süü formaalne omaksvõtt ei ole kokkuleppe objektiks Eesti kriminaalmenetluses ja Itaalia kriminaalmenetluses.

Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetapp

Kokkuleppimise ajahetk kriminaalmenetluse praktikas võib olla väga erinev. Nii USA kriminaalmenetluses, Saksa kriminaalmenetluses, Itaalia kriminaalmenetluses kui ka Eesti kriminaalmenetluses võib kokkuleppe sõlmimine toimuda erinevates menetlusetappides.

Kokkuleppe siduvus kriminaalmenetluses

Erinevalt Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlusest ei ole Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses kokkuleppimine võimalik sel moel, et kõigepealt esitab kohtule taotluse üks kokkuleppemenetluse pool ja teine kokkuleppemenetluse pool väljendab teatud tähtaja jooksul oma seisukoha selle taotluse suhtes. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on võimalik kohtusse pöörduda vaid juba kokkuleppemenetluse poolte kirjalikult sõlmitud kokkuleppega. Seega ei ole Eesti kokkuleppemenetluse suhtes vajadust rääkida sellest, et enne kohtu poolt määratud tähtaja möödumist ei tohi kokkuleppemenetluse pool esitatud taotlust tagasi võtta ega muuta.

Kui võrrelda Eesti kriminaalmenetluslikku kokkuleppemenetlust USA *plea bargaining* menetlusega, siis tuleb märkida, et Eesti kriminaalmenetluses ei ole ette nähtud, et kohus peaks aktsepteerima kokkulepet ja süü omaksvõttu eraldi. Eesti kriminaalmenetluses ei tunda *plea agreement* ja *plea of guilty* kumulatiivset aktsepeerimist kokkuleppe siduvuse tekkimise tingimusena. Järelikult ei ole Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse korral sellega seoses selliseid probleeme, nagu USA kriminaalmenetluses. Seega näiteks ei ole Eesti kriminaalmenetluses vaja eraldi reguleerida küsimusi, mis võivad tekkida siis, kui kohus aktsepteerib küll süü omaksvõttu, kuid ei aktsepteeri kokkulepet.

Saksa *Absprache* - menetlus erineb oluliselt nii Eesti kokkuleppemenetlusest kui ka Itaalia *applicazione della pena su richiesta* menetlusest ja USA *plea bargaining* menetlusest. Saksa *Absprache* menetluses ei ole kehtiva õiguse järgi kokkulepete õiguslikku siduvust. Siiski on Saksa kriminaalmenetluse praktikas kohtule suhteliselt siduv kohtu lubadus konkreetse karistumäära ülempiiri suhtes.

Kohtuniku osavõtt kokkuleppemenetluse läbirääkimistest

Itaalia kriminaalmenetluses, USA-s föderaalkohtutes toimuvates kriminaalmenetlustes ja USA osade osariikide kriminaalmenetlustes ei ole kohtunikel lubatud osaleda läbirääkimistes süü omaksvõtu üle. Ka Eesti kriminaalmenetluses ei ole kohtunikul lubatud osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistes.

Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*'des, mille korral menetluses osalejad lepivad kokku menetluseseme ulatuses või õigusliku tagajärje valdkonnas, osaleb ka kohtunik.

Süüdistuse faktilise aluse kontroll kokkuleppemenetluses

USA kriminaalmenetluses *plea bargaining* korral ja Itaalia kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse *applicazione della pena su richiesta* korral ei viida läbi tõendite kohtulikku uurimist. Mõlema eelnimetatud menetluse korral on asjaolude baasi kindlakstegemisel keskne tähtsus toimiku materjalidel. Ka Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses peab kohus muuhulgas kontrollima süüdistuse faktilise aluse olemasolu. Kohus peab veenduma kuriteo asjaolude tõendatuses. Ka Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse korral ei viida läbi tõendite kohtulikku uurimist. Keskne tähtsus kuriteo asjaolude tõendatuse kontrollimisel on toimiku materjalidel.

Saksa kriminaalmenetluses *Absprache*-praktikas tuleb kontrollida süü ülestunnistuse usutavust. Süü ülestunnistus Saksa kriminaalmenetluses kuulub vabale tõendite hindamisele⁷²¹.

Kohtuotsuse põhjendamine kokkuleppemenetluse korral

Itaalia kriminaalmenetluses *applicazione della pena su richiesta* rakendamise korral ja Saksa kriminaalmenetluses *Absprache* korral peab kohtuotsuse põhjendustes olema nimetatud tõendid ja esitatud nende analüüs. USA kriminaalmenetluses *plea of guilty* korral ja Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse korral ei pea kohtuotsuses selliseid põhjendusi esitama.

---

⁷²¹ C. Roxin. Strafverfahrensrecht. Ein Studienbuch, 25., völlig neu bearbeitete Auflage., C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1998, S. 101.

KOKKUVÕTE

Kokkuleppemenetlus piiratud arutamispriinitsiibi kontekstis Eesti KrMS-i järgi

Üldkorras kohtulik arutamine KrMS-s sätestatu kohaselt rajaneb arutamispriinitsiibile. Märkimist väärub seegi, et KrMS-i kohaselt on kohtumenetlus menetlusstruktuuriliselt võistlevate elementidega. Kohtumenetluses on kohtuotsuse aluse loojaks valdavalt vaid kohtumenetluse pooled. Arutamispriinitsiibil rajanevas võistlevas kohtumenetluses esitavad tõendeid kohtumenetluse pooled isevastutavalt ning kontradiktoorselt. Selle põhimõttega sobib hästi kokku ka see, kui tõendite esitamise kontradiktoorsus asendub teatud juhtudel poolte konsensusega. See aga tähendab omakorda seda, et kokkuleppemenetlus menetlusvormina sobib võistleva kriminaalkohtumenetluse struktuuriga olemuslikult paremini kui inkvisitsioonilise kriminaalkohtumenetluse struktuuriga. Eriti hästi ilmneb see sobivus neil juhtudel, mil kokkuleppemenetlust alustatakse arutamispriinitsiibil rajanevas võistlevate elementidega kohtumenetluses kohtulikult arutamisel (KrMS § 250). Sellisel juhul võib poolte vastavat kokkulepet mingil määral isegi käsitada arutamispriinitsiibi ühe ilminguna. Samas tuleb siiski nentida, et see kokkulepe on arutamispriinitsiibi ilminguks vaid piiratud ulatuses, sest selle kokkuleppe suhtes on vajalik kohtu nõusolek. Üldpõhimõtteliselt on tõendamine ka kokkuleppemenetluses vastandlik. Tõsi, kokkuleppemenetluses leiab poolte vastasseis tõendamisküsimustes, eelkõige aga kokkuleppeläbirääkimiste objektideks olevates küsimustes (KrMS § 244 lg 2) lahenduse kohtueelselt pooltevahelise kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemusena. Kokkuleppemenetluse raames sõlmitud kokkuleppe kaudu väljendavad pooled põhimõtteliselt tahet loobuda tõendite suulisest esitamisest ja vahetust uurimisest kohtulikult arutamisel. Kokkuleppemenetluses kohus ei kogu tõendeid. Otsustamisel lähtub kohus eelkõige poolte etteantust: kokkuleppest ning toimiku materjalidest. Eeltoodus võib olulisel määral näha arutamispriinitsiibi tunnuseid.

Riiklikkuse põhimõte ja piiratud dispositiivsuspõhimõte Eesti kriminaalmenetluses

KrMS-s on mitmeid sätteid, mis võimaldavad järeldada dispositiivsuspõhimõtte teatud toimeala olemasolu riiklikkuse põhimõttel rajanevas kriminaalmenetluses. Eelkõige ilmneb see nende seadusesätete kaudu, mis lubavad teatud menetlussubjektidel teatud ulatuses dispositiivselt käsutada riiklikku karistusnõuet ja menetluseset. Eesti KrMS-s sätestatud kriminaalmenetluses on dispositiivsuse printsiip seotud oportuuniteedipriinitsiibiga. Oportuuniteedipriinitsiibi kehtivusalal on võimalik dispositiivsus nii riikliku karistusnõude kui ka menetluseseme suhtes. Nimelt on seadusandja KrMS §-des 202 ja 203 ette nähtud otstarbekuse kaalutlusel kriminaalmenetluse lõpetamise (või lõpetamise taotlemise) võimalusega andnud prokuratuurile ja kahtlustatavale või süüdistatavale võimaluse dispositiivsuseks menetluseseme suhtes ning on sellega teatud ulatuses loobunud riiklikust karistusnõudest. Põhimõtteliselt võib näha erandit riiklikust karistusnõudest ka võimaluses kriminaalmenetluse lõpetamiseks KrMS § 205 alusel. Seoses sellega, et KrMS-s on ette nähtud mitmed konsensuslikud ning kokkuleppel põhinevad menetlusvormid, on Eesti kriminaalmenetluses võimalik ka dispositiivsus menetlusvormi suhtes. Selline dispositiivsus Eesti kriminaalmenetluses tähendab

valikuvõimalust selles osas, kas vastavatel juhtudel eelistada kohtulikku arutamist üldkorras või mõnda lihtsustatud menetlusvormi (kokkuleppemenetlust, lühimenetlust või käskmenetlust). Kuna kahtlustataval või süüdistataval on dispositiivsuse võimalus menetlusvormi suhtes, siis on tal selle kaudu dispositiivsuse võimalus ka oma mitmete õiguste suhtes. Eelkõige on tal mõne lihtmenetluse vormiga nõustumise kaudu võimalus loobuda õigusest üldkorras toimuvale kohtulikule arutamisele. Kahtlustatava ja süüdistatava dispositiivsust menetlusvormi (lühimenetlus, kokkuleppemenetlus) suhtes piirab nõue, mille kohaselt ka prokuratuur peab olema vastava lihtmenetluse vormiga nõus. Kahtlustatava ja süüdistatava dispositiivsust menetlusvormi suhtes piirab veel ka see, et kui prokuratuur on lihtmenetluse vormiga nõus, siis on ka kohtul õigus ja kohustus kontrollida seda, kas kriminaalasi on lahendatav vastava lihtmenetluse vormis. Eesti kriminaalmenetluses on kohtuotsuse asjaolude baasi suhtes poolte manipulatsioonid lubamatud, sest poolte dispositiivsusevolituste ulatus on piiratud.

Legaliteediprintsiip ja oportuuniteedipõhimõtte Eesti kriminaalmenetluses

Legaliteediprintsiip Eesti kriminaalmenetluses on sätestatud KrMS §-s 6. Legaliteediprintsiibi primaarsust võrreldes oportuuniteediprintsiibiga KrMS-s rõhutab see, et otstarbekuse põhimõttele tuginedes ei ole seaduse kohaselt võimalik jätta kriminaalmenetlust alustamata. Oportuuniteedipõhimõtte järgi on võimalik toimetada üksnes juba alustatud kriminaalmenetluse suhtes. See tähendab, et KrMS §-de 202, 203 või 205 kohaselt saab lõpetada alustatud kriminaalmenetlust. Kuna kriminaalmenetluse alustamise küsimuses on “ainuvalitsevaks” põhimõtteks kohustuslikkuse põhimõtte, siis ei ole otstarbekuse põhimõtte käsitatav päris “võrdväärse” vastandpõhimõttena kohustuslikkuse põhimõtte suhtes. Oportuuniteedipõhimõtte on legaliteediprintsiibi toimeala piirav erand.

KrMS §-des 202, 203, 205 on ette nähtud võimalus kriminaalmenetluse lõpetamiseks otstarbekuse kaalutlusel. Nende seadusesätete rakendamine eeldab kokkuleppeid ühelt poolt prokuratuuri ja teiselt poolt kahtlustatava või süüdistatava vahel, sest kriminaalmenetluse lõpetamiseks nimetatud alustel on vajalik prokuratuuri ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolek.

Teatud mõttes kuulub ka kokkuleppemenetlus oportuuniteedipõhimõtte toimealasse. Kõigepealt peaks oportuuniteedipõhimõtte kui otstarbekuse kaalutlus olema aluseks kokkuleppemenetluse kui lihtsustatud menetlusliigi kohaldamise küsimuse otsustamisel. Lisaks eelmainitule võib oportuuniteedipõhimõtte kui legaliteediprintsiibi suhtes vastandlik põhimõtte olla laiendatav ka kokkuleppemenetluse raames sisuliste küsimuste suhtes sedavõrd ulatuslikult, et prokurör saab mõnede kuritegude osas, mille toimepanemises isikut kahtlustatakse, otstarbekuse põhimõttest lähtudes valida süüdistuse esitamise või menetluse lõpetamise vahel. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses ei ole süüdistuse ulatus iseseisvaks kokkuleppe objektiks. Valdav osa sellest, mis toimub kokkuleppemenetluse raames, peab toimuma legaliteediprintsiipi järgides.

KrMS-s ei ole ette nähtud, et prokuröri oleks lubatud süüdistatavaga juhtumi tehioolude suhtes kokkuleppe kaudu piirata menetluseset ja sellega ühtlasi ka süüdistuse ulatust.

Küsimus oportuuniteedipõhimõtte ulatusest kokkuleppemenetluses seondub kokkuleppemenetluse tõhususega. Mida optimaalsem on oportuuniteedipõhimõtte ulatus kokkuleppemenetluses, seda tõhusamalt saab kokkuleppemenetlus toimida.

Võrdse kohtlemise printsiip

Kuna Eesti kriminaalmenetluse õiguslikus regulatsioonis on ette nähtud, millistele kuritegudele ei kohaldata kokkuleppemenetlust, siis ei ole Eesti kriminaalmenetluse suhtes põhjust väita, et võrdse kohtlemise põhimõtte oleks rikutud sellega, kui nende seaduses nimetatud kuritegude valdkonnas ei kohaldata kokkuleppemenetlust. Seega ei ole Eesti kriminaalmenetluses seoses võrdse kohtlemise põhimõtte järgimisega selliseid probleeme, nagu seda on Saksa kriminaalmenetluses.

Võib väita, et võrdse kohtlemise printsiibi rikkumisena ei ole käsitatav ka see, kui kohus karistab kokkuleppivat süüdlast leebemalt kui seda süüdlast, kes ei soovi kokkuleppemenetluse kohaldamist, vaid eelistab üldkorras kohtulikku arutamist. Tähelepanuta ei tohiks jätta seda, et kõne all olevate võrreldavate juhtumite korral ei esine ühesuguseid lähteaspekte, sest kokkuleppevalmis süüdistatav erineb oma koostöövalmiduse kaudu oluliselt sellest süüdistatavast, kes ei ole valmis koostööks kriminaalmenetluses. Seejuures tuleks silmas pidada ka seda, et vastavalt Karistusseadustiku § 57 lg 1 p-le 3 on süüteo avastamisele aktiivne kaasaaitamine karistust kergendav asjaolu.

Prokuratuuri otsustusvabadus kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuses Eesti kriminaalmenetluses

KrMS-s sätestatu kohaselt võib kokkuleppemenetluse alustamine toimuda prokuratuuri initsiatiivil (KrMS § 240) või kahtlustatava või süüdistatava algatusel (KrMS § 242). See, et kahtlustataval või süüdistataval on seadusega ette nähtud võimalus kirjalikult taotleda kokkuleppemenetluse kohaldamist (KrMS § 242), ei tähenda kahtlustatava või süüdistatava nõudeõigust kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Prokuratuuril on õigus keelduda kokkuleppemenetluse kohaldamisest (KrMS § 242 lg 2, § 239 lg 2 p 2). Seaduses ei ole ette nähtud, et prokuratuur peaks kokkuleppemenetluse kohaldamisest keeldumist põhjendama. Vaatamata põhjendamiskohustuse puudumisele ei ole prokuratuuril lubatud kokkuleppemenetluse kohaldamisega nõustumist või sellest keeldumist seada sõltuvusse rahvusest, rassist, nahavärvusest, soost, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest, varalisest ja sotsiaalsest seisundist ja nii edasi.

Kuna KrMS-s ei ole ette nähtud kriteeriume, millest lähtudes peaks prokuratuur otsustama, kas alustada ise kokkuleppemenetlust või mitte, või kas nõustuda kokkuleppemenetluse kohaldamisega või mitte, siis on oht, et prokuratuur lähtub otsustamisel subjektiivselt suvast. Käesoleva töö autori arvates oleks nimetatud ohu vältimiseks vaja seadusega mõnevõrra piirata prokuratuuri suva kõne all oleva küsimuse otsustamisel. Prokuratuuri subjektiivse suva piiramiseks ei ole ilmselt siiski mõttekas seaduses loetleda kõiki üksikuid kriteeriume, mille alusel peaks prokuratuur

otsustama, kas kohaldada kokkuleppemenetlust või jätkata kriminaalmenetlust üldkorras. Mõttekas oleks seaduses sätestada piisavalt üldine kriteerium prokuratuuri suva piiramiseks. Kokkuleppemenetluse kohaldamise või mittekohaldamise küsimuse otsustamisel võiks prokuratuuri suva piirata näiteks sellise määratlemata õigusmõistega nagu seda on “avalik menetlushuvi”. See tähendaks seda, et kui kokkuleppemenetluse kohaldamine on prokuratuuri hinnangul avalikes menetlushuvides, siis tuleks kohaldada kokkuleppemenetlust. Selline piisavalt üldine õigusmõiste annaks ühelt poolt prokuratuurile küllaldase võimaluse kokkuleppemenetluse kohaldamise küsimuse otsustamisel arvestada väga erinevate asjassepuutuvate kaalutusaspektidega ja teiselt poolt võimaldaks piirata prokuratuuri subjektiivset suva selle küsimuse otsustamisel. Kuna mõiste “avalik menetlushuvi” võiks olla prokuratuuri sisustada, siis oleks prokuratuuri ülesanne otsustada, millised aspekte hõlmaks “avalik menetlushuvi”.

Kohtuliku arutamise vahetuse põhimõte Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Kokkuleppemenetlus on üheks erandiks kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte suhtes. Kokkuleppemenetluses ei toimu tõendamiseseme asjaolusid puudutavate tõendite vahetut uurimist kohtulikul arutamisel. Kohus lähtub tõendamiseseme asjaolude tõendatuse küsimuse otsustamisel kriminaaltoimikus sisalduvatest tõenditest. Tähelepanuväärne on aga see, et kokkuleppemenetluses kehtib suures osas kohtuliku arutamise vahetuse põhimõtte mitmete kriminaalmenetluslike asjaolude uurimise suhtes. Nii uurib kohtunik kohtulikul arutamisel vahetult, kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega. Peale selle teeb kohtunik kohtulikul arutamisel kokkuleppemenetluses süüdistatavale ettepaneku selgitada kokkuleppe sõlmimise asjaolusid. Ühtlasi teeb kohtunik kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahet.

Õigusliku ärakuulamise printsiip Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse korral

Õigusliku ärakuulamise printsiip Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on tagatud selle kaudu, et kokkuleppemenetluses toimub kohtulik arutamine, kus süüdistatavale antakse võimalus vastata küsimustele, kas ta on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega. Süüdistatavale antakse ka võimalus selgitada kokkuleppe sõlmimise asjaolusid ning väljendada seda, kas ta on kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet (KrMS § 247 lg-d 2 ja 4). Tähelepanuväärne on ka see, et Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses saavad kokkuleppemenetluse läbirääkimised seaduse järgi toimuda ainult kahtlustatava või süüdistatava osavõtul.

Avalikkuse printsiip Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

KrMS §-s 247 ette nähtud kohtulik arutamine kokkuleppemenetluses on avalik. Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel avaldatakse kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemus kokkuleppe avaldamise kaudu. Kokkuleppemenetluse regulatsioonis ei ole ette nähtud nõuet, mille kohaselt

kokkuleppemenetluse läbirääkimiste protsess peab olema avalik. Märkimisväärne on aga see, et kuigi kokkuleppemenetluse läbirääkimiste protsess ise ei ole avalik, võib vähemalt mingi osa selle läbirääkimiste protsessi asjaoludest saada avalikuks süüdistatava selgituste kaudu kohtulikult arutamisel kokkuleppemenetluses. Seega võib väita, et avalikkuse printsiibi toimeala hõlmab vaid teatud osa kokkuleppemenetlusest.

Kokkuleppemenetlus ja süütuse presumptsioon Eesti kriminaalmenetluses

Kuna Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse õiguslikus regulatsioonis ei ole ette nähtud toiminguid, mille kaudu prokuratuur või kohus peaksid süütuse presumptsiooni esemelise kaitseala klassikalistest piiridest tulenevaid keelde rikkuma, siis võib väita, et Eesti kriminaalmenetluslik kokkuleppemenetlus ei ole vastuolus süütuse presumptsiooni printsiibiga.

Tõeline tahe Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Kahtlustatav või süüdistatav, valides menetlusvormina kokkuleppemenetluse, loobub sisuliselt mitmetest õigustest ja teda kaitsvatest kriminaalmenetluse printsiipidest ning see loobumine peab olema vabatahtlik. Teisiti öeldes peab kokkuleppemenetluse valik olema vabatahtlik. Ka kokkuleppe sõlmimine kokkuleppemenetluses peab olema vastavuses süüdistatava tõelise tahtega.

Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse regulatsioonis ei ole sätestatud kriteeriume, mille alusel peaks kohus kooskõlas KrMS § 247 lõikes 2 sätestatuga tegema kindlaks, kas kokkulepet sõlmides on süüdistatav väljendanud oma tõelist tahtet.

Siiski võiks seoses süüdistatava tõelise tahte kindlakstegemisega kokkuleppemenetluses tähelepanu osutada KrMS § 64 lg-s 1 sätestatud tõendite kogumise üldtingimustele. Nimelt on selles sättes ette nähtud, et tõendeid kogutakse viisil, mis ei riiva kogumises osaleja au ja väärikust, ei ohusta tema elu või tervist ega tekita põhjendamatu varalist kahju. Samas on sätestatud, et keelatud on tõendeid koguda isikut piinates või tema kallal muul viisil vägivalda kasutades või isiku mäluvõimet mõjutavaid vahendeid ja inimväärikust alandavaid viise kasutades.

Nimetatud nõuded ja keelud on tõendite kogumisel järgimiseks kohustuslikud, kuid põhimõtteliselt samad nõuded võiksid analoogia alusel olla lähtekohaks ka selle kindlakstegemisel, kas süüdistatava poolt kokkuleppemenetlusega nõustumine ja kokkuleppe sõlmimine on olnud vastavuses tema tõelise tahtega.

Samas tuleb tõdeda, et lisaks eelnimetatud nõuetele ja keeldudele on kokkuleppemenetluses süüdistatava tõelise tahte kindlakstegemisel ilmselt oluline järgida veel mitmeid teisi kriteeriume ja põhimõtteid.

Nii peaks prokuratuuril põhimõtteliselt olema lubatud pakkuda kahtlustatavale või süüdistatavale seadusega ettenähtud soodustusi. Keelatud peaks olema seadusega mitteettenähtud soodustuste lubamine.

Kui kahtlustatava või süüdistatavaga kokkuleppele jõudmiseks on tema suhtes kasutatud ähvardamist, siis on alust asuda seisukohale, et süüdistatav ei ole kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet. Oluline on silmas pidada seda, et lihtsalt viide õiguslikule olukorrale tõendite esialgse hindamise alusel või õiguste selgitamised ei ole ähvardused. Nii võib prokuratuur süüdistatavale erapooletus vormis selgitada kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalusi, ilma et tegemist oleks ähvardusega.

Töö autori arvates võiks Eesti kriminaalmenetlusliku kokkuleppemenetluse kohaldamisel lähtuda põhimõttest, et vabatahtlikkust piiravaks ei ole see asjaolu, et pärast traditsioonilist pikka kohtumenetlust on tõenäoliselt oodata raskemat karistust kui kokkuleppemenetluse kohaldamise korral ja süü ülestunnistuse andmise korral. Järelikult ei ole põhjust pidada kahtlustatava või süüdistatava tahtevabadust lubamatult piiravaks ähvarduseks seda, kui prokuratuur kahtlustatavale või süüdistatavale selgitab, et pärast traditsioonilist pikka kohtumenetlust on tõenäoliselt oodata raskemat karistust kui kokkuleppemenetluse kohaldamise korral ja süü ülestunnistuse andmise korral. Küll aga ei tohiks prokuratuur kahtlustatavale või süüdistatavale sel moel survet avaldada, et ta näiteks ähvardab taotleda oluliselt raskemat karistust kui oleks tegelik süülevastav karistus.

Ka sel juhul, kui süüdistatavaga kokkuleppele jõudmiseks on kasutatud pettust, on alust asuda seisukohale, et süüdistatav ei ole kokkulepet sõlmides väljendanud oma tõelist tahet.

Töö autor leiab, et lubamatul moel mõjutab kahtlustatava või süüdistatava tahte kujunemist faktiliste andmete teadlik moonutatud esitamine või faktiliste andmete moonutamine ning ka teadlik petmine õigusküsimustes. Lubamatuks tuleb pidada selliste tõendusvahendite varjamist, mille olemasolu kujutab endast võimalust tõsiselt kahelda süüdistatava süüis.

Töö autor on seisukohal, et lubamatult toimib prokurör, kes kokkuleppemenetluses suurema läbirääkimiste mänguruumi saavutamiseks teadlikult lubab kahtlustatavat või süüdistatavat süüdistada rohkemates kuritegudes või raskemates kuritegudes kui see oleks tõendatav.

Kahtlustatava või süüdistatava miinimumteadmiste tagamine Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Kuna kaitsja osavõtt kokkuleppemenetlusest on kohustuslik, siis peaks suur osa selgitustööst, mis on suunatud sellele, et kahtlustatav või süüdistatav saaks kokkuleppest ja selles sisalduvast süüdistusest aru, olema kaitsja ülesandeks. Kohtu ülesandeks kokkuleppemenetluses peaks põhimõtteliselt olema selle kindlakstegemine, kas süüdistatav on süüdistusest ja kokkuleppest aru saanud.

Kahtlustatava või süüdistatava subjektiseisundi tunnustamise määr kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses sõltub sellest, kuidas on kokkuleppemenetlus õiguslikult reguleeritud ja ka sellest, kuivõrd faktiliselt aktsepteeritakse kahtlustatavat või süüdistatavat kokkuleppemenetluse läbirääkimistel.

KrMS § 240 p-s 1 on sätestatud, et kui prokuratuur peab võimalikuks kohaldada kokkuleppemenetlust, siis selgitab ta kahtlustatavale või süüdistatavale kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalust, tema õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgi.

Kui prokuratuur peab võimalikuks kohaldada kokkuleppemenetlust, siis peaks ta kahtlustatavale või süüdistatavale selgitama, et kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja ja kannatanu või tsiviilkostja nõusolekul on võimalik kohaldada kokkuleppemenetlust. Selgitada võiks ka seda, et kui alustatud kokkuleppemenetlus mingil põhjusel nurjub, siis jätkatakse kriminaalmenetlust üldkorras.

Isikul, kelle suhtes kohaldatakse kokkuleppemenetlust, on kahtlustatava ja süüdistatava menetlusõigused.

Kui prokuratuur peab võimalikuks kohaldada kokkuleppemenetlust, siis peab prokuratuur kahtlustatavale või süüdistatavale õiguste selgitamise käigus selgitama kahtlustatava või süüdistatava õigust anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks (KrMS § 34 lg 1 p 10), õigust osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel (KrMS § 34 lg 1 p 10), õigust teha ettepanekuid kohaldamisele kuuluva karistusliigi ja -määra kohta, õigust sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe (KrMS § 34 lg 1 p 10).

Seoses kohtuniku õigusega kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel küsitleda süüdistatavat tuleb veel märkida seda, et enne, kui kohtunik hakkab süüdistatavale tõendamiseseme asjaolude kohta küsimusi esitama, peaks ta süüdistatavale meelde tuletama, et süüdistataval on õigus keelduda ütluste andmisest (KrMS § 34 lg 1 p 1) ning et seetõttu ei ole ta kohustatud kohtuniku vastavatele küsimustele vastama.

Ausa menetluse põhimõtet silmas pidades on oluline see, et kahtlustataval või süüdistataval oleks õigus kaitsja vahendusel tutvuda kriminaaltoimikuga enne kokkuleppemenetluse kohaldamise suhtes seisukoha võtmist. Kahtlustatavale või süüdistatavale tuleks ka selgitada, et tal on õigus kaitsja vahendusel tutvuda kriminaaltoimikuga enne kokkuleppemenetluse kohaldamise suhtes seisukoha võtmist.

Kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgede selgitamise tulemusena peaks kahtlustatav ja süüdistatav olema teadlik, millistest põhilistest õigustest ta loobub kokkuleppemenetlusega nõustumisel. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kahtlustatavale või süüdistatavale tuleks kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgede selgitamise raames muuhulgas kindlasti selgitada alljärgnevat:

Kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel ei toimu tõendite uurimise menetlust ja ei vaielda süüküsimuse üle. Süüdistataval ei ole õigust küsitleda ise või lasta küsitleda süüdistuse tunnistajaid. Kokkuleppemenetluses tehakse kohtulahend toimiku materjalide ja kokkuleppe alusel.

Süüdistataval ja kaitsjal ei ole kokkuleppemenetluse raames õigust taotleda omapoolsete tunnistajate kutsumist kohtuistungile. Teisiti öeldes ei ole kaitsjal

kokkuleppemenetluse raames õigust esitada isikute nimekirja, kelle kutsumist kohtuistungile kaitsja taotleb.

Kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale ei saa esitada apellatsiooni, välja arvatud, kui tegemist on kokkuleppemenetlust reguleerivate sätete rikkumisega (KrMS § 318 lg 3 p 4).

Kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppe objektina Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses on KrMS § 244 lg 2 kohaselt üheks võimalikuks kokkuleppe objektiks kuriteo kvalifikatsioon.

Kuigi KrMS-s ei ole otsesõnu kehtestatud mingeid piiranguid kokkuleppemenetluses kuriteo kvalifikatsiooni osas kokkuleppimise suhtes, peaks prokuratuur siiski lähtuma arusaamast, mille kohaselt otstarbekuse kaalutluse rakendamine kuriteo kvalifikatsiooni suhtes kokku leppimisel on vaid piiratud ulatuses lubatud. Lähtumine eelkirjeldatud arusaamast tähendaks seda, et kuigi kuriteo kvalifikatsioon on kokkuleppemenetluses kokkuleppe objekt, puudub kokkuleppe pooltel täielik dispositiivsus kriminaalmenetluses kindlakstehtud faktiliste asjaolude karistusnormi alla subsumeerimise suhtes. Sellele, et seadusega ei ole kokkuleppe pooltele antud täielikku dispositiivsust kuriteo kvalifikatsiooni kindlaksmääramisel, viitab KrMS § 248 lg 1 p-s 1 sätestatu, mille kohaselt kohus teeb prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määruse, kui kohus ei nõustu kuriteo kvalifikatsiooniga. Oluline on silmas pidada seda, et kohtule ei ole seadusega antud volitust lähtuda kuriteo kvalifikatsiooni õigsuse hindamisel otstarbekuse kaalutlusest.

Rõhutamist väärrib see, et seaduse järgi on küll kuriteo kvalifikatsioon kokkuleppeläbirääkimiste objekt, kuid kokkuleppeläbirääkimiste objektiks ei ole küsimus kuriteo faktiliste asjaolude olemasolust või puudumisest. Prokuratuur peaks oma tegevuses silmas pidama seda, et iga piirang legaliteedi printsiibi toimeala suhtes kriminaalmenetluses peab otseselt ning selgelt tulenema seaduses sätestatust, ja seda ka kokkuleppemenetluses. Töö autor leiab, et vaieldavatel ning raskesti tõendatavatel juhtudel võiksid siiski olla lubatud kokkuleppeläbirääkimiste poolte vahelised kokkulepped faktiliste asjaolude tõendatuse või mittetõendatuse suhtes. Nii võiks prokuratuuril olla lubatud kokkuleppeläbirääkimiste käigus nõustuda sellega, et kokkuleppes märgitakse algselt kavandatuga võrreldes vähemraske kuritegu sel juhul, kui kuriteo kvalifikatsiooni aspektist olulise asjaolu (kuriteo koosseisu kvalifitseeriva tunnuse) esinemise kohta ei ole olemas vaieldamatuid tõendeid ning kuriteo koosseisu kvalifitseeriva tunnuse kindlakstegemine nõuaks pikaajalist ja seetõttu ka kulukat menetlust üldkorras. Loomulikult tuleks tuleks kuriteo kvalifitseerimine kergema koosseisu järgi kõne alla vaid juhul, kui kahtlustatavale süükspandavas teos esinevad kõik selle kergema kuriteo koosseisu tunnused.

Töö autor on seisukohal, et lubamatult käitub prokurör, kes kokkuleppemenetluses suurema läbirääkimiste mänguruumi saavutamiseks teadlikult lubab kahtlustatavat või süüdistatavat süüdistada rohkemates kuritegudes või raskemates kuritegudes kui see oleks tõendatav.

Karistus kokkuleppe objektina Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Töö autor leiab, et karistusmäära vähendamisel vastutasuna süüdistatava kooperatiivse käitumise eest võiks Eesti kokkuleppemenetluses arvestada ka seda, millises menetlusetapis süüdistatav taotleb kokkuleppemenetluse kohaldamist või nõustub prokuröri poolse ettepanekuga kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Võiks järgida põhimõtet, mille kohaselt see kuriteo toimepannud isik, kes aitab kiiremini kaasa õigusrahu taastamisele ja loobub ulatuslikumalt oma õigustest, peab saama ka suurema hüvituse karistuse kergendamise vormis.

Kui seaduses sätestada, et kokkuleppemenetluses võib kahtlustatav anda ütlustena süü ülestunnistuse (vt käesoleva töö osa: 3.6.8. "Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses"), siis võiks ka seda süü ülestunnistust arvestada karistust kergendavalt.

Süüdistuse ulatus kokkuleppe objektina Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Eesti KrMS-i regulatsiooni kohaselt ei saa kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 202 ja § 203 alusel olla kokkuleppemenetluses sõlmitava kokkuleppe tingimuseks ja kokkuleppemenetluses sõlmitava kokkuleppe objektiks. Siiski on vajaduse korral ka kokkuleppemenetluse raames võimalik kriminaalmenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel KrMS § 202 ja § 203 sätestatud alustel.

Kui lähtuda seisukohast, et seaduses võiks olla sätestatud kokkuleppemenetluse raames süü ülestunnistuse andmise võimalus (vt käesoleva töö osa: 3.6.8. "Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses"), siis peaks prokuratuuril olema võimalus otsustada KrMS § 202 ja § 203 alusel kriminaalmenetluse lõpetamine või kriminaalmenetluse lõpetamise taotlemine kokkuleppemenetluses pärast seda, kui kahtlustatav ja tema kaitsja on andnud nõusoleku kokkuleppemenetluse kohaldamiseks ning kahtlustatav on seejärel andnud süü ülestunnistuse. Võivad ju alles pärast kahtlustatava süü ülestunnistuse andmist selguda olulised asjaolud, millest võib sõltuda KrMS § 202 ja § 203 alusel kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuse otsustamine. Muuhulgas on oluline silmas pidada seda, et süü ülestunnistust võiks käsitada süüteo avastamisele aktiivse kaasaaitamisena, mida võiks lugeda karistust kergendavaks asjaoluks (KarS § 57 lg 1 p 3). Karistust kergendavad asjaolud aga etendavad olulist rolli KrMS § 202 ja § 203 alusel kriminaalmenetluse lõpetamise küsimuse otsustamisel.

Seoses eeltooduga peaks olema prokuratuuril lubatud kahtlustatavale selgitada, et süü ülestunnistus on karistust kergendav asjaolu. Veel võiks prokuratuuril teatud juhtudel olla lubatud ilma igasuguseid surveabinõusid kasutamata selgitada, et kui kahtlustatav nõustub kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning aitab kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise kaudu ületada tõendamisraskused, siis võib prokuratuur KrMS §-s 202 või §-s 203 ette nähtud tingimuste esinemise korral osade kahtlustatavale süükspandavate kuritegude osas kriminaalmenetluse lõpetada või esitada kohtule taotluse nende kuritegude osas kriminaalmenetluse lõpetamiseks.

Süü ülestunnistus ja süü omaksvõtt kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Selle kaudu, et uue KrMS-i järgi ei ole süü ülestunnistus kokkuleppemenetluse kohaldamise eeltingimusena ega ka kokkuleppemenetluse läbirääkimiste tulemusena nõutav, on toimunud positiivne areng kokkuleppemenetluse rakendamisvõimaluste avardamise suunas. Samas tuleb aga kriitiliselt märkida, et kokkuleppemenetluse regulatsioonis ei ole üldse reguleeritud süü ülestunnistusega seonduvat.

Põhimõtteliselt on kriminaalmenetluses võimalik eristada ja ehk tulekski eristada süü ülestunnistust tõendina ja süü ülestunnistusega sarnanevat formaalset avaldust, mis ei ole tõendiks.

Süü ülestunnistus tõendina on kahtlustatava või süüdistatava end süüstavad ütlused (faktiliste) asjaolude kohta.

Süü ülestunnistusega sarnanevate avalduste hulgas võiks eristada põhiliselt kahte liiki avaldusi.

Ühed oleksid avaldused, millega süüdistatav teatab, et ta loobub süüdistust ümber lükkamast ja et ta ei soovi süüdistusele vastu vaielda ning et ta loobub kohtulikust tõendite uurimise menetlusest. Antud juhul oleks tegemist süü omaksvõtuga, mis oleks käsitatav dispositiivse menetlusliku käitumisaktina, mille tulemusena enam ei toimu tõendite kohtuliku uurimise menetlust.

Teised oleksid süü ülestunnistusega sarnanevad avaldused, millega süüdistatav ei loobu tõendite kohtulikust uurimisest ning mis ei tingi tõendite kohtuliku uurimise ärajäämist, kuid milles süüdistatav enne kohtulikku ülekuulamist, võttes seisukoha temale esitatud süüdistuse suhtes, teatab, et võtab süü omaks. Sellise avaldusega realiseeriks süüdistatav juba enne tema sisulist ülekuulamist oma õigust olla ära kuulatud kohtu poolt. Tegemist oleks avaldusega, mis ei ole tõendite kohtuliku uurimise menetlusest loobumise akt.

Süü ülestunnistusega sarnanevat formaalset avaldust võiks selguse huvides nimetada mitte süü ülestunnistuseks, vaid süü omaksvõtuks. Süü omaksvõtu erinevus süü ülestunnistusest seisneks selles, et süü omaksvõtt ei oleks käsitatav ütlusena (tõendina), vaid dispositiivse menetlusliku käitumisaktina või süüdistatava seletusena, mille kaudu ta realiseerib oma õigust "olla ära kuulatud kohtu poolt".

Kokkuleppemenetluses kokkuleppe kaudu avaldatud süüdistuse mittevaidlustamine (süü omaksvõtt) ei ole käsitatav süü materiaalse ülestunnistusena. Kokkuleppe kaudu avaldatud süü omaksvõtu näol on tegemist menetlusliku käitumise kui vahendiga menetluse käigu mõjutamiseks. Kokkuleppe allakirjutamisega avaldavad süüdistatav ja tema kaitsja ning prokurör eelkõige seda, et nad soovivad kokkuleppes märgitud tingimustel kriminaalmenetluse jätkamist kokkuleppemenetluse teel.

Kokkuleppemenetluse korral tuleks eristada süü sisulist ülestunnistust kui tõendit ja süü formaalset omaksvõttu kui menetluslikku avaldust.

Sellist eristamist silmas pidades võiks eristada kokkuleppemenetluse kohaldamise kolme põhilist juhtumivarianti

Esiteks, juhtum, mil kahtlustatav või süüdistatav ütluste andmise käigus sisuliselt tunnistab enda süüd ja kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab süü omaks.

Teiseks, juhtum, mil kahtlustatav või süüdistatav jätab süüküsimuse suhtes sisuliselt seisukoha väljendamata (ei anna ütlusi süüküsimuse suhtes) ja kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab süü omaks.

Kolmandaks, juhtum, mil kahtlustatav või süüdistatav ütluste andmise käigus sisuliselt eitab enda süüd ja kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab süü omaks.

Loomulikult lisanduvad siia veel nimetatud juhtumite niiöelda segavariandid, kus kahtlustatav või süüdistatav kokkuleppe sõlmimise kaudu väljendatud menetlusliku avaldusena võtab küll süü omaks, kuid ütluste andmise käigus sisuliselt osaliselt jaatab süüd ja osaliselt eitab süüd või/ja osaliselt jätab süüküsimuse suhtes sisuliselt seisukoha väljendamata.

Selleks, et muuta kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalusi paindlikumaks ja selle tulemusena ka kriminaalmenetlust kiiremaks ning ressursesäästvamaks, võiks seaduses olla sätestatud, et kokkuleppemenetluses võib kahtlustatav anda ütlustena süü ülestunnistuse. Vastav seadusesäte annaks kahtlustatavale võimaluse ütluste (täpsemalt öeldes süü ülestunnistuse) andmiseks kokkuleppemenetluse raames. Kui seaduses sätestada kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise võimalus, siis võiks prokuratuuril olla lubatud näiteks kahtlustatava initsiatiivil alustada kokkuleppemenetlust ka juba siis, kui tõendusteavet ei ole kohtueelse menetluse lõpuleviimiseks veel piisavalt, kuid kahtlustatav väljendab vabatahtlikult nõusolekut anda kokkuleppemenetluses ütlustena süü ülestunnistus. Rõhutada tuleb seda, et kui seaduses sätestada kokkuleppemenetluses süü ülestunnistuse andmise võimalus, siis oleks tõepoolest tegemist vaid sellekohase võimalusega. Kokkuleppemenetlust võidakse siiski kohaldada ka ilma tõendina käsitatava süü ülestunnistusega. Igal juhul peaks kokkuleppemenetluse raames süü ülestunnistuse andmine olema kahtlustatava või süüdistatava jaoks vabatahtlik.

Seaduses võiks olla sätestatud ka see, millises menetlusetapis võiks toimuda süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses. Nii võiks seaduses olla ette nähtud, et süü ülestunnistuse andmine võib toimuda pärast seda, kui prokuratuur on koostanud kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusolekute kohta vastavad protokollid ning need protokollid on allkirjastatud või pärast seda, kui prokuratuur on alustanud kokkuleppemenetluse läbirääkimisi. Veel oleks oluline seaduses sätestada see, et süü ülestunnistus antakse enne kokkuleppe sõlmimist.

Kui kokkuleppemenetlust alustatakse kohtulikult arutamisel, siis võiks prokuratuuril ja süüdistataval ning tema kaitsjal olla võimalus koos kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusolekute kohta koostatud protokollide kohtule esitamisega taotleda süüdistatava ülekuulamist selleks, et süüdistatav saaks anda süü ülestunnistuse. Sellel

ülekuulamisel ei peaks kasutama risküsitlust. Pärast seda, kui süüdistatav on saanud võimaluse süü ülestunnistuse andmiseks lükkaks kohus kohtuliku arutamise edasi selleks, et prokuratuur saaks kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsjaga jätkata läbirääkimisi kokkuleppe koostamiseks. Kokkuleppe saamisel jätkaks kohus kohtulikku arutamist kokkuleppemenetluses.

Kui seaduses sätestada, et kokkuleppemenetluses võib kahtlustatav anda ütlustena süü ülestunnistuse, siis tuleks seaduses ette näha ka piirang, mille kohaselt kokkuleppemenetluse luhtumise korral ei saaks kokkuleppe tulemusena antud süü ülestunnistust ilma kahtlustatava või süüdistatava nõusolekuta kasutada üldkorras toimivas kriminaalmenetluses.

Kokkuleppemenetluse alustamise menetlusetapp Eesti kriminaalmenetluses

Käesoleva töö autori arvates peaks kokkuleppe sõlmimine olema lubatud erinevates menetlusetappides. Seda, millal konkreetsel üksikjuhul alustada kokkuleppemenetlust või nõustuda kokkuleppemenetluse kohaldamisega, peaks otsustama prokuratuur. Eesti KrMS-s sisalduvast regulatsioonist ei ole selgesõnaliselt kindlaks määratud, millises menetlusetapist alates on kokkuleppemenetluse alustamine lubatud. Seaduses sätestatud on aga võimalik tõlgendada nii, et kokkuleppemenetluse alustamine on lubatud kogu kriminaalmenetluse vältel enne kohtuliku uurimise lõpetamist maa- ja linnakohtus. Seega on prokuratuuril põhimõtteliselt võimalik igal üksikjuhul otsustada, kas ja millal ta peab kokkuleppemenetluse kohaldamist võimalikuks. Seejuures on siiski oluline arvestada sellega, et KrMS-s sätestatu järgi peaksid enne kokkuleppemenetluse alustamist alati olema juba kogutud kõik tõendid selleks, et kahtlustatavat või süüdistatavat oleks kokkuleppemenetluses võimalik süüdi mõista.

Lähtudes arusaamast, et praktikas võiks ütlustena käsitatav süü ülestunnistus teatud juhtudel mängida olulist rolli tõendamiskulude ületamisel ning kokkuleppemenetluse kohaldamisel, võiks prokuratuuril olla lubatud näiteks kahtlustatava initsiatiivil alustada kokkuleppemenetlust ka juba siis, kui tõendusteavet ei ole veel piisavalt, kuid kahtlustatav väljendab nõusolekut anda kokkuleppemenetluses ütlustena süü ülestunnistus. Antud juhul on kõne all need võimalikud juhtumid, mil kahtlustatav avaldab prokuratuurile valmisolekut anda tõendina käsitatav süü ülestunnistus selleks, et oleks võimalik kriminaalasja menetleda kokkuleppemenetluses. Seejuures avaldab kahtlustatav ühtlasi ka seda, et ta on nõus andma ütlustena süü ülestunnistuse vaid tingimusel, et seda süü ülestunnistust kasutatakse tõendina ainult kokkuleppemenetluses.

Kokkuleppe siduvus Eesti kriminaalmenetluses

KrMS-s sätestatud järelduvalt on kokkuleppe siduv pärast seda, kui kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel on kokkuleppe arutamine lõppenud. Enne seda, kui kokkuleppe arutamine on lõppenud, on süüdistataval põhimõtteliselt võimalik kokkuleppest loobuda. Nimelt küsib kohtunik vastavalt KrMS § 247 lg-le 2 kas süüdistatav on kokkuleppest aru saanud ja kas ta nõustub sellega. Süüdistatav võib neile kahele küsimusele vastata erinevalt. Seaduses ei ole piisava selgusega sätestatud seda, kuidas peaks kohus toimima sel juhul, kui süüdistatav

kokkuleppemenetluses kohtulikul arutamisel avaldab, et ta ei ole kokkuleppest aru saanud või/ja et ta ei nõustu kokkuleppega. Samuti ei ole seaduses sätestatud seda, kuidas peaks kohus toimima sel juhul, kui ta teeb kindlaks, et kokkulepet sõlmides ei ole süüdistatav väljendanud oma tõelist tahtet. Seaduses võiks olla sätestatud, et kohus teeb määruse kokkuleppemenetlusest keeldumise ja kriminaalasja saatmise kohta prokurörile menetluse jätkamiseks üldises korras, kui kohtul tekivad kahtlused selles, et kokkuleppemenetluse kokkuleppe sõlmimine oli süüdistatava tõelise tahte avaldus.

Seoses kokkuleppe siduvuse küsimusega on oluline märkida, et vastavalt KrMS § 247 lg-le 3 küsib kohtunik kaitsjalt ja prokurörilt nende arvamust kokkuleppe kohta ning seda, kas nad jäävad kokkuleppe juurde. Seega peaks põhimõtteliselt olema ka kaitsjal ja prokuröril võimalik mitte jääda kokkuleppe juurde.

KrMS-s puudub nõue selle kohta, et kaitsja või prokurör peaks põhjendama kokkuleppest taganemist. Samas ei saa jätta tähelepanuta seda, et vastavalt KrMS § 247 lg-le 3 küsib kohtunik kaitsjalt ja prokurörilt nende arvamust kokkuleppe kohta. Vastav arvamusalaldus peaks vajadusel ilmselt sisaldama ka põhjendust selle kohta, miks kaitsja või prokurör ei jää kokkuleppe juurde. Täpsuse ja selguse huvides võiks seaduses olla sätestatud nõue, mille kohaselt peaks prokuröri või kaitsja taganemine kokkuleppest kindlasti olema mõjuvalt põhjendatud.

Töö autor leiab, et ka kokkuleppeläbirääkimiste käigus antud tingimuslikud lubadused võiksid kokkuleppemenetluses olla teatud määral olulised, kui võtta lähtealuseks seisukoht, et seaduses võiks olla ette nähtud kokkuleppemenetluse raames ütlustena süü ülestunnistuse andmise võimalus (vt käesoleva töö osa: 3.6.8. "Ütlustena käsitatava süü ülestunnistuse andmine kokkuleppemenetluses"). Nimetatud võimaluse olemasolul võiks üsna suure tõenäosusega esineda juhtumeid, kus enne seda, kui kahtlustatav või süüdistatav nõustub kokkuleppemenetluses andma süü ülestunnistuse, peaks prokuratuur selgitama hüpoteetilist väljavaadet taotletava karistuse liigi ja määra suhtes. Nii võiks prokuratuur nimetada süü ülestunnistuse juhaks karistuse ülempiiri, millest rangemat karistust ta ei kavatse kokkuleppemenetluses taotleda. Prokuratuuri selgitused võimaldaksid kahtlustataval või süüdistataval hinnata, kas niiõelda vastutatu süü ülestunnistuse eest oleks piisav. Eelmainitud lubadusel ei oleks õiguslikku siduvust. Kokkuleppe õiguslikust siduvusest saab rääkida kokkuleppemenetluse tulemusena kirjalikult sõlmitud kokkuleppe korral. Samas võib prokuratuuri sellisel lubadusel praktikas siiski olla faktiline siduvusmõju, mis põhineb vastastikusel usaldusel ühelt poolt prokuratuuri ja teiselt poolt kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja vahel.

Kokkuleppemenetlusest kohtuniku osavõtu küsimus Eesti kriminaalmenetluses

Kui kohus teeb kokkuleppemenetlusest keeldumise ja prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise ning menetluse üldkorras jätkamise määruse (KrMS § 248 lg 1 p 2), siis ei tohiks kokkuleppemenetluses kohtunikuks olnud isik olla kohtunikuks selle kriminaalasja üldkorras kohtulikult menetlemisel. Sama põhimõte peaks kehtima ka juhul, kui kohus teeb kriminaaltoimiku prokuratuurile tagastamise määruse, millega antakse võimalus sõlmida uus kokkulepe (KrMS § 248 lg 1 p 1), kuid uut kokkulepet ei sõlmita ning menetlust jätkatakse üldkorras. Probleemiks on siin see, et kokkuleppemenetluses osalenud kohtunikul on olnud võimalus tutvuda

kriminaaltoimikuga. Üldkorras kohtumenetluses, mis põhineb kohtumenetluse võistlevuse printsiibil, ei tohiks kohtunik tutvuda kriminaaltoimikuga enne, kui kohtuliku uurimise alguses prokurör pärast süüdistusakti avaldamist ja tõenditest kokkuvõtliku ülevaate andmist esitab kriminaaltoimiku kohtule (KrMS § 285 lg 2). Seega samas kriminaalasjas kokkuleppemenetluses kohtunikuna osalemine peaks olema üldkorras kohtulikus menetluses selle kohtuniku taandumise ja taandamise aluseks. KrMS § 49 lg 1 p-s 1 on ette nähtud, et kohtunik on kohustatud kriminaalmenetlusest taanduma, kui ta on varem samas kriminaalasjas teinud kohtulahendi. KrMS § 248 lg-s 1 on loetletud võimalikud kohtulahendid kokkuleppemenetluses. Sealhulgas võib kohtulahendiks olla KrMS § 248 lg 1 p-s 1 või KrMS § 248 lg 1 p-s 2 ette nähtud vastav määrus.

Kannatanu huvid Eesti kriminaalmenetluslikus kokkuleppemenetluses

Eesti KrMS § 239 lg 2 p-s 4 on sätestatud, et kokkuleppemenetlust ei kohaldata, kui sellega ei nõustu kannatanu. KrMS-s sätestatust tulenevalt on kannatanul õigus keelduda kokkuleppemenetluse kohaldamiseks nõusoleku andmisest ka sel juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav on nõus täies ulatuses hüvitama kannatanule kuriteoga tekitatud kahju. Töö autor leiab, et võib-olla oleks otstarbekas jätta kannatanule ulatuslik kaasaráärmisvõimalus menetlusvormi valiku suhtes vaid teatud kuriteoliikide (eelkõige isikuvastaste vägivallakuritegude) osas. Muude kuritegude menetlemine kokkuleppemenetluse vormis võiks ehk toimuda ilma, et selleks oleks vaja kannatanu nõusolekut. Seejuures võiks kannatanu huvide tagamiseks olla seaduses ette nähtud piirang, mille kohaselt kokkuleppemenetlust ei kohaldata, kui kahtlustatav või süüdistatav ei ole nõus hüvitama kuriteoga tekitatud kahju kannatanu poolt (tsiviilhagis) nõutud ulatuses.

Juhul, kui siiski leitakse, et kannatanu nõusolek kokkuleppemenetluseks on sõltumata kuriteo liigist vajalik, siis võiks menetlusökoonoomia huvides kaaluda seaduse muudatust, millega lubatakse uurimisasutusel või prokuratuuril koostada kokkuleppemenetluse kohaldamiseks kannatanult saadud nõusoleku kohta protokoll kohe pärast seda, kui kannatanu esitab tsiviilhagi. Seda ka juhul, kui prokuratuuril ei ole sel hetkel veel selge, kas ta selles kriminaalasjas üldse peab võimalikuks kokkuleppemenetluse kohaldamist. Tegemist oleks kannatanu nõusoleku küsimisega niiõeldada etteruttavalt. Sellise võimaluse sätestamine oleks otstarbekas seetõttu, et ilmselt ei ole välistatud, et mõnede kannatanute jaoks on eelkõige oluline kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise küsimus. Nii ei ole välistatud, et osadel kannatanutel puudub huvi muude kannatanu õiguste realiseerimiseks kohtumenetluses. Need kannatanud oleksid arvatavasti nõus andma kohe pärast tsiviilhagi esitamist tingimusliku nõusoleku kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Nõusoleku tingimuseks oleks see, et kahtlustatav või süüdistatav nõustuks kuriteoga tekitatud kahju hüvitama tsiviilhagis nõutud ulatuses.

Kokkuleppes sisalduva süüdistuse faktilise aluse kohtulik kontrollimine Eesti kriminaalmenetluses

KrMS § 248 lg 1 p-s 2 sätestatust tuleneb kohtu õigus ja nähtavasti ka kohustus kohtulahendi tegemisel kontrollida, et kohtul ei oleks kahtlusi kohtuotsuse tegemisel

lahendatavate küsimuste suhtes. Seega peab kohus Eesti kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluse korral muuhulgas kontrollima süüdistuse faktilise aluse olemasolu. Kohus peab veenduma kuriteo asjaolude tõendatuses. Kuigi kohtuniku veendumuse kujunemine kokkuleppemenetluses erineb kohtuniku veendumuse kujunemisest üldkorras kriminaalmenetluses, ei tähenda see siiski seda, et kohtuniku veendumusel kokkuleppemenetluses ei pea olema objektiivselt kandejõulist asjaolulist alust. Ka kokkuleppemenetluses peab kohus tõendite hindamisel lähtuma põhimõttest, et ühelgi tõendil ei ole ette kindlaksmääratud jõudu (KrMS § 61 lg 1) ning et kohus hindab tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt (KrMS § 61 lg 2). Ehkki kokkuleppemenetluses tuleb tõendeid hinnata samadest põhimõtetest lähtudes, mis kehtivad üldkorras kohtumenetluses, kehtib kokkuleppemenetluses mõneti madalam tõendamisstandard kui üldkorras menetluses. See on tingitud eelkõige sellest, et kokkuleppemenetluses kohtulikult arutamisel ei toimu tõendite vahetut uurimist (välja arvatud kohtuniku poolt küsimuste esitamine süüdistatavale). Kokkuleppemenetluses ei toimu kohtumenetluse poolte kontradiktoorse vastasseisu. Siiski peab kohtu veendumus kuriteo faktiliste asjaolude tuvastatuse suhtes kokkuleppemenetluses põhinema loogilisel, mõistetaval tõendite hindamisel, mis on vastavuses ratsionaalse argumentatsiooniga. Seda vaatamata sellele, et kohus ei pea kokkuleppemenetluses kohtuotsuses esitama kuriteo faktiliste asjaolude tuvastatust näitavat põhjust.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

- Alder, M. B.** Die Strafzumessungsrichtlinien der USA in ihrem Kontext mit Plea Bargaining. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Lang, 2001.
- Amodio, E.** Das Modell des Anklageprozesses im neuen italienischen Strafverfahrensgesetzbuch. – ZStW (1990), H. 1.
- Artkämper, H.** Der Deal im Strafprozess. – Kriminalistik, 1999, H. 12.
- Baumann, J.** Von der Grauzone zur rechtsstaatlichen Regelung. Ein Vorschlag zur Einführung des Rechtsgesprächs in § 265 StPO. – NStZ 1987, H. 4.
- Beulke, W.** Strafprozeßrecht. 5., Neubearb. Aufl. – Heidelberg: Müller Verl. 2001.
- Beulke, W., Satzger, H.** Der fehlgeschlagene Deal und seine prozessualen Folgen – BGHSt 42, 191. – Juristische Schulung, 1997, H. 12.
- Bickel, J.** Das förmliche Geständnis im US-amerikanischen Strafprozeß als Beispiel der Verfahrenserledigung. – Berlin: Duncker und Humblot, 2001.
- Bode, H. J.** Verständigung im Strafprozeß – DriZ 1988, H. 8.
- Bogner, U.** Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeßrecht: Verfahrensbeschleunigung durch die applicazione della pena su richiesta delle parti und das giudizio abbreviato, ein Modell für den künftigen deutschen Strafprozeß. – Marburg: Elwert 2000.
- Braun, S.** Die Absprache im deutschen Strafverfahren. Diss. Universität Tübingen. Aachen: Shaker, 1998 (viidatud: Braun. Die Absprache).
- Braun, S.** Gründe für das Auftreten von Absprachen im Strafverfahren. – Anwaltsblatt, 2000, H. 4.
- Braun, S.** Vorschlag für eine Abspracheregulation im Strafverfahren. – StraFo, März 2001.
- Budde, R.** Vereinbarungen im italienischen Strafprozeß nach altem und neuem Recht. – ZStW 102 (1990), H. 1.
- Bussmann, K.-D., Lüdemann, C.** Rechtsbeugung oder rationale Verfahrenspraxis? – Über informelle Absprachen in Wirtschaftsstrafverfahren - Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 1988, H. 2.
- Bömeke, P. M.** Rechtsfolgen fehlgeschlagener Absprachen im deutschen und englischen Strafverfahren. Eine rechtsvergleichende Untersuchung der Folgeprobleme strafprozessualer Verständigung. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien, 2001.
- Cramer, P.** Absprachen im Strafprozeß. - in Festschrift für Kurt Rebmann zum 65. Geburtstag/ hrsg. Von Heinz Eyrich ... - München: Beck, 1989.
- Damaska, M.** Der Austausch von Vorteilen im Strafverfahren: Plea-Bargaining und Absprachen. - Strafverteidiger 1988, H. 9.
- Deal, Detlef.** Der strafprozessuale Vergleich. – Strafverteidiger, 1982, H. 11.
- Dengler, C. C.** Die richterliche Kontrolle der Abschlussverfügung der Staatsanwaltschaft im Ermittlungsverfahren. Eine rechtsvergleichende Analyse anhand des US-amerikanischen Rechts unter besonderer Berücksichtigung des Rechts Kaliforniens. Frankfurt am Main, 2003.
- Denker, F., Hamm, R.** Der Vergleich im Strafprozess. Frankfurt am Main. Alfred Metzner Verlag, 1988.
- Denker, F.** Zum Geständnis im Straf- und Strafprozeßrecht. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 102 (1990), H. 1.

Dielmann, H. J. "Guilty Plea" und "Plea Bargaining" im amerikanischen Strafverfahren - Möglichkeiten für den deutschen Strafprozess? - Goldammers's Archiv für Strafrecht, 1981.

Dohr, M. Die Berücksichtigung freiwillig geleisteter Wiedergutmachung des Täters bei der Durchführung des Strafverfahrens durch den amerikanischen Staatsanwalt unter besonderer Berücksichtigung des Rechts des Bundes, Kaliforniens und Michigans. Inaugural-Dissertation, Köln, 1997.

Dreher, K. Kontrollierbarkeit konsensualer Verfahrensweisen am Beispiel des US-amerikanischen Strafprozessrechts., Berlin, 2003.

Duttge, G. Möglichkeiten eines Konsensualprozesses nach deutschem Strafprozeßrecht.- ZStW, Band 115 (2003), H. 3.

Eschelbach, R. Absprachen in der strafrechtlichen Hauptverhandlung. – Juristische Arbeitsblätter, 1999, H. 8/9.

Eser, A. Funktionswandel strafrechtlicher Prozeßmaximen: Auf dem Weg zur "Reprivatisierung" des Strafverfahrens? - ZStW 104 (1992) H. 2.

Eisenberg, U. Beweisrecht der StPO. Spezialkommentar. 4., vollständig überarbeitete und verschiedentlich erweiterte Auflage. Verlag C.H.Beck, München 2002.

Festa, G. Absprachen im deutschen und italienischen Strafprozeß. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Rechte. Münster, 2003.

Gerlach, G. Absprachen im Strafverfahren: ein Beitrag zu den Rechtsfolgen fehlgeschlagener Absprachen im Strafverfahren. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang, 1992.

Hassemer, W. Pacta sunt servanda - auch im Strafprozeß? - Juristische Schulung 1989, H 11.

Hegmanns, M. Die prozessuale Rolle der Staatsanwaltschaft. - Goldammer's Archiv für Strafrecht, 2003.

Herrmann, J. Der amerikanische Strafprozeß. – in Der Strafprozess im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen: Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA / hrsg. Von Heike Jung. Mit Beitr. Von Martin Fincke ... - Berlin; New York: de Gruyter, 1990.

Herrmann, J. Rechtliche Strukturen für Absprachen in der Hauptverhandlung: Die Richtlinienentscheidung des Bundesgerichtshofs – BGHSt 43, 195. – Juristische Schulung, 1999, H. 12.

Herzog, F. Die Krise der geistigen und sozialen Grundlagen des reformierten Strafprozesses., – in: Quo vadis, Strafprozeß?: Vorträge der 11. Alsberg-Tagung / gemeinsam veranstalt. Von dem Deutsche Strafverteidiger e. V. und dem Deutscher Richterbund e. V., November 1997 / F. Herzog (Hrsg.). 1. Aufl. – Baden-Baden: Nomos Verl.-ges., 1998.

Jescheck, H.-H. Grundgedanken der neuen italienischen Strafprozeßordnung in rechtsvergleichender Sicht. / in: Festschrift für Arthur Kaufmann zum 70. Geburtstag / hrsg. Von Fritjof Haft ... - Heidelberg: Müller, jur. Verl., 1993.

Jeßberger, F. Kooperation und Strafzumessung: der Kronzeuge im deutschen und amerikanischen Strafrecht. – Berlin: Duncker und Humblot, 1999.

Janke, A. Verständigung und Absprachen im Strafverfahren, Diss. Jur., Jena, 1995.

Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. / Koostajad Jaan Sootak ja Priit Pikamäe, Tallinn, 2002.

Karlsruher Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz. Herausgegeben von G. Pfeiffer,

- 5., neubearbeitete Auflage. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2003 (viidatud: Karlsruher Kommentar).
- Kergandberg, E.** "Lepingu veli menetlus ehk Niklas Luhmanni lugedes". – Akadeemia, 1993, nr 3, lk. 561-568.
- Kergandberg, E.** Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Tartu, 1996.
- Kergandberg, E.** Kokkuleplus Saksa ja Eesti kriminaalhoolekandes. – Juridica, 8, 1997.
- Kergandberg, E.** Eesti kriminaalmenetlusõiguse reformi taustsüsteemist. – Kogumikus: Kohtute sõltumatus ja kohtusüsteemi toimimise efektiivsus Eestis, Tartu, 2002.
- Kergandberg, E., Pikamäe, P.** Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – Juridica, 2000, nr. 9.
- Krauß, D.** Das Prinzip der materiellen Wahrheit im Strafprozeß. – in: Festschrift für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag am 28. Juli 1975 / Herausgegeben von Gerald Grünwald, Olaf Miehe, Hans-Joachim Rudolphi und Hans-Ludwig Schreiber, Göttingen 1975.
- Kremer, S. H.** Absprachen zwischen Gericht und Verfahrensbeteiligten im Strafprozeß. Inaugural-dissertation., Bonn, 1994.
- Kruse, M.** Urteilabsprache in der neuesten Rechtsprechung des BGH. – Strafverteidiger Forum 2000, Mai.
- Kuckein, J.** Zur Verwertbarkeit des Geständnisses bei einer gescheiterten Verständigung im Strafverfahren. – Strafverfahrensrecht in Theorie und Praxis/Festschrift für Lutz Meyer-Gossner zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Albin Eser; Jürgen Goydke; Kurt Rüdiger Maatz; Dieter Meurer, München, 2001.
- Kühne, H.** Strafprozeßrecht: Ein Lehrbuch zum deutschen und europäischen Strafverfahrensrecht. – 5., völlig neubearb. u. erw. Aufl. – Heidelberg: Müller, 1999.
- Küpper, G., Bode, K.-Chr.** Absprachen im Strafverfahren (1. Teil) – Bilanz einer zehnjährigen Diskussion. – Juristische Ausbildung, 1999, H. 7.
- Küpper, G., Bode, K.-Chr.** Absprachen im Strafverfahren (2. Teil) – Bilanz einer zehnjährigen Diskussion. – Juristische Ausbildung, 1999, H. 8.
- Landau, H.** Verfahrensabsprachen in Ermittlungsverfahren. – Deutsche Richterzeitung, April, 1995.
- Landau, H., Eschelbach, R.** Absprachen zur Strafrechtlichen Hauptverhandlung. – NJW 1999 H. 5.
- Luhmann, N.** Legitimation durch Verfahren. – 3. Aufl. – Darmstadt, Neuwied: Luchterhand, 1978.
- Lüdemann, C., Bußmann, K.-D.** Diversionschancen der Mächtigen? Eine empirische Studie über Absprachen im Strafprozeß. – Kriminologisches Journal, 1999.
- Maiwald, M., Ippoliti, A.** Eine neue Strafprozeßordnung für Italien. – Juristenzeitung, 1989, H. 19.
- Marx, C.; Grilli, A.** Der neue italienische Strafprozeß. Hintergründe und wesentliche Neuerungen des Codice di Procedura Penale vom 24. Oktober 1988. – Goldammer's Archiv für Strafrecht, 1990.
- Massaro, T. M.** Das amerikanische Plea-Bargaining System: Staatsanwaltschaftliches Ermessen bei der Strafverfolgung. – Strafverteidiger 1989 H. 10.
- Meyer-Goßner, L.** Entlastung der Strafrechtspflege – Ein ungewöhnlicher Vorschlag. Neue Zeitschrift für Strafrecht 1992, H. 4.
- Meyer-Gosner, L.** Strafprozeßordnung. Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen. 45., neubearbeitete Auflage. C.H. Beck'sche

- Verlagsbuchhandlung, München, 2001 (viidatud: Meyer-Goßner. Strafprozeßordnung).
- Miehlsler/Vogler.** Internationaler Kommentar zur Europäischen Menschenrechtskonvention. Texte und Dokumente. Herausgegeben von Wolfram Karl. – 4. Lieferung, Carl Heymanns Verlag KG, Köln; Berlin; Bonn; München, Mai 2000.
- Montenbruck, A., Kuhlmeier, R.; Enderlein, U.** Die Tätigkeit des Staatsanwalts in Wirtschaftsstrafverfahren – Einführung in die Probleme. - JuS 1987, H. 12.
- Merusk, K., Narits, R.** Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn, 1998.
- Nestler-Tremel, C.** Der Handel um die funktionstüchtigkeit der Strafrechtspflege. – Deutsche Richterzeitung, August, 1988.
- Niemöller, M.** Absprachen im Strafprozeß. – Strafverteidiger, 1990, H. 1.
- Orlandi, R.** Rechtsstaatliche Strafverfolgung und organisierte Kriminalität: Die italienische Strafjustiz im Umbruch. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 108, 1996.
- Pott, C.** Die Außerkraftsetzung der Legalität durch das Opportunitätsdenken in den Vorschriften der §§ 154, 154a StPO: zugleich ein Beitrag zu einer kritischen Strafverfahrensrechtstheorie. Frankfurt am Main: Lang, 1996.
- Prokuratuuri 2002. a tegevuse koondaruanne.** Arvutivõrgus. Kätesaadav: <http://www.just.ee/files/statistika/prokuratuur/proxstats2002.pdf>
- Prokuratuuri 2003 aasta tegevuse koondaruanne.** Arvutivõrgus. Kätesaadav: <http://www.just.ee/prokuratuur/2003koondaruanne.pdf>
- Riess, P.** Prolegomena zu einer Gesamtreform des Strafverfahrensrechts. – in: Festschrift für Karl Schäfer zum 80. Geburtstag: am 11. Dezember 1979., - hrsg. Von Helwig Hassenpflug. - Berlin, New York: de Gruyter, 1979.
- Roxin, C.** Strafverfahrensrecht. Ein Studienbuch, 25., völlig neu bearbeitete Auflage., C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1998.
- Rönnau, T.** Die Absprache im Strafprozeß. Nomos-Recht Universitätschriften, Kiel, 1990 (viidatud: Rönnau. Die Absprache).
- Rönnau, T.** Die neue Verbindlichkeit bei den strafprozessualen Absprachen. - wistra 1998, H. 2.
- Salditt, F.** Möglichkeiten eines Konsensualprozesses nach deutschem Strafprozeßrecht. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 115 (2003) H. 3.
- Schellenberg, F.** Die Hauptverhandlung im Strafverfahren. 2., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – Köln; Berlin; Bonn; München: Heymanns, 2000.
- Schmid, N.** Strafverfahren und Strafrecht in den Vereinigten Staaten. Eine Einführung. 2., überarbeitete und wesentlich erweiterte Auflage. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1993.
- Schmidt-Hieber, W.** Verständigung im Strafverfahren: Möglichkeiten und Grenzen für die Beteiligten in den Verfahrensabschnitten. München: Beck, 1986 (viidatud: Schmidt-Hieber. Verständigung).
- Schmidt-Hieber, W.** Absprachen im Strafprozeß – Privileg des Wohlstandskriminellen? – NJW, 1990, H. 31.
- Schmidt-Hieber, W.** Absprachen im Strafprozess - Rechtsbeugung und Klassenjustiz? - DRiZ 1990, H. 9.
- Schmitt, B.** Die richterliche Beweiswürdigung im Strafprozess: eine Studie zu Wesen und Funktion des strafprozessualen Grundsatzes der "freien Beweiswürdigung" sowie zu den Möglichkeiten und Grenzen einer Revision in Strafsachen; zugleich ein

Beitrag zum Verhältnis von Kriminalistik und staatlicher Strafrechtspflege, Römhild, Lübeck, 1992.

Schmitt, B. Zu Rechtsprechung und Rechtswirklichkeit verfahrensbeendenden Absprachen im Strafprozeß - Goltdammer's Archiv für Strafrecht, 2001.

Schumann, K. F. Der Handel mit Gerechtigkeit: Funktionsprobleme der Strafjustiz und ihre Lösungen - am Beispiel des amerikanischen plea bargaining. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977.

Schäfer, H. Rechtsgespräch und Verständigung im Strafprozess. - DRiZ 1989, August.

Schünemann, B. Reflexionen über die Zukunft des deutschen Strafverfahrens, in Festschrift für Gerd Pfeiffer zum Abschied aus dem Amt als Präsident des Bundesgerichtshofes. – Herausgegeben von Otto Friedrich Freiherr von Gamm, Peter Raisch und Klaus Tiedemann, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 1988.

Schünemann, B. Die Verständigung im Strafprozeß – Wunderwaffe oder Bankrotterklärung der Verteidigung? – Neue Juristische Wochenschrift, 1989, H. 31.

Schünemann, B. Absprachen im Strafverfahren? Grundlagen, Gegenstände und Grenzen. Gutachten B für den 58. Deutschen Juristentag. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1990 (viidatud: Schünemann. Absprachen).

Schünemann, B. Die informellen Absprachen als Überlebenskrise des deutschen Strafverfahrens. – in Festschrift für Jürgen Baumann zum 70. Geburtstag, 22. Juni 1992 / hrsg. Von Gunther Arzt ... - Bielefeld: Gieseking, 1992.

Schünemann, B. Wohin treibt der deutsche Strafprozess? – ZStW, Band 114 (2002), H. 1.

Seier, J. Der strafprozessuale Vergleich im Lichte des § 136a StPO . – Juristenzeitung, 1988, H. 14.

Sinner, S. Der Vergleich im neuen italienischen Strafverfahren und die deutsche Diskussion um Absprachen. - ZRP 1994, H. 12.

Sinner, S. Der Vertragsgedanke im Strafprozeßrecht. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang, 1999 (viidatud: Sinner. Der Vertragsgedanke).

Siolek, W. Verständigung in der Hauptverhandlung. 1. Aufl., Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1993 (viidatud: Siolek. Verständigung).

Siolek, W. Der "Vergleich" im Strafprozeß. - Kriminalistik, 1995, H. 6.

Stamp, F. Die Wahrheit im Strafverfahren: Eine Untersuchung zur prozessualen Wahrheit unter besonderer Berücksichtigung der Perspektive des erkennenden Gerichts in der Hauptverhandlung.- 1. Aufl.-Baden-Baden: Nomos Verl.-ges., 1998.

Stile, A. M. Die Reform des Strafverfahrens in Italien. – ZStW 104 (1992), H. 2.

Stuckenberg, C.-F. Untersuchungen zur Unschuldsvermutung. – Berlin; New York, 1997.

Terhorst, B. Kriterien für konsensuales Vorgehen im Strafverfahren – freie Wahl für Urteilsabsprachen? - Goltdammer`s Archiv für Strafrecht, 2002.

Trüg, G. Lösungskonvergenzen trotz Systemdivergenzen im deutschen und US-amerikanischen Strafverfahren. Ein strukturanalytischer Vergleich am Beispiel der Wahrheitserforschung. Mohr Siebeck, 2003.

Tscherwinka, R. "Absprachen im Strafprozess", in: Europäische Hochschulschriften: Reihe 2, Rechtswissenschaft; Bd. 1745 Frankfurt am Main , Peter Lang, 1995.

Weigend, T. Anklagepflicht und Ermessen – Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischen Recht, 1. Aufl.- Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 1978 (viidatud: Weigend. Anklagepflicht und Ermessen).

- Weigend, T.** Funktion und Tätigkeit der Staatsanwaltschaft in den U.S.A. – in Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht / hrsg. von H. H. Jescheck und R. Leibinger. Mit Beitr. Von J. Driedl... – 1. Aufl. – Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 1979 (viidatud: Weigend. Funktion und Tätigkeit).
- Weigend, T.** Strafzumessung durch die Parteien – Das Verfahren des plea bargaining im amerikanischen Recht. – ZStW 94 (1982) H 1.
- Weigend, T.** Absprachen in ausländischen Strafverfahren: eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess. Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, Freiburg, 1990 (viidatud: Weigend. Absprachen).
- Weigend, T.** Abgesprochene Gerechtigkeit. – Effizienz durch Kooperation im Strafverfahren? – Juristenzeitung, 1990, H. 17.
- Weigend, T.** Die Reform des Strafverfahrens – Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, (104), 1992.
- Weigend, T.** Das “Opportunitätsprinzip” zwischen Einzelfallgerechtigkeit und Systemeffizienz. - ZStW 109 (1997), H. 1.
- Weigend, T.** Eine prozeßordnung für abgesprochene Urteile? – Neue Zeitschrift für Strafrecht 1999, H. 2.
- Weigend, T.** Unverzichtbares im Strafverfahrensrecht. - Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 113 (2001), H. 2.
- Weßlau, E.** Das Konsensprinzip im Strafverfahren : Leitidee für eine Gesamtreform? Baden-Baden, 2002.
- Wolflast, G.** Absprachen im Strafprozeß. – Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1990, H. 9.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJALI LOETELU

Eesti Vabariigi põhiseadus. – 28.06.1992. – RT I 1992, 26, 349; RT I 2003, 29, 174; RT I 2003, 64, 429.

Italienische Strafprozessordnung mit Nebengesetzen. Zweisprachige Ausgabe. Übersetzer und Herausgeber: M. W. Bauer, B. König, J. Kreuzer, R. Riz, H. Zanon. Verlagsanstalt Athesia - Bozen, 1991.

Karistusseadustik. 06.06.2001. – RT I 2001, 61, 364; RT I 2002, 86, 504; RT I 2004, 56, 401.

Kriminaalmenetluse koodeks. 06.01.1961. – (ENSV ÜT 1961, 1, 4); RT I 2002, 85, 503; RT I 2004, 27, 176.

Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003. – RT I 2003, 27, 166; RT I 2004, 54, 387.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 22.04.1998. - RT I 1998, 43/45, 666; RT I 2004, 46, 329.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA LOETELU

- Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-14-02 (RT III 2002, 8, 79);
Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-79-03 (RT III 2003, 25, 250).
Tallinna Ringkonnakohtu 21. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr 2-1/51/04.
Tallinna Ringkonnakohtu 29.märtsi 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr.2-1/362/04.
Tartu Ringkonnakohtu 3. septembri 2002. a kohtuotsus kriminaalasjas nr 2-1-257/2002.
Jõgeva Maakohtu 25. novembri 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-304/03.
Tallinna Linnakohtu 2. aprilli 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-674/04.
Tallinna Linnakohtu 5. mai 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-1087/04.
Tallinna Linnakohtu 10. mai 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-1046/04.
Tallinna Linnakohtu 11. mai 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-1095/04.
Tartu Maakohtu 05. aprilli 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-180/2004.
Valga Maakohtu 12. detsembri 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-227/03.
Valga Maakohtu 15. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-7/04.
Valga Maakohtu 20. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-9/04.
Lääne Maakohtu 15. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-11/04.
Lääne Maakohtu 22. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-14/04.
Lääne Maakohtu 29. jaanuari 2004. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-18/04.
Rapla Maakohtu 22. aprilli 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-65/03.
Rapla Maakohtu 13. mai 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-76.
Rapla Maakohtu 3. juuni 2003. a kohtuotsus kriminaalasjas nr. 1-90/03.
Bundesverfassungsgericht: 27.01.1987. *Beschluß* - Neue Juristische Wochenschrift 1987, H. 42, S. 2662.
Bundesgerichtshof: 28.8.1997 – 4 StR 240/97 - Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht, 1997, H. 9, S. 341; Strafverteidiger, 1997, H. 11, S. 583; Juristische Schulung, 1998, H. 4, S. 373; Juristische Rundschau, 1998, H. 6, S. 245.
Bundesgerichtshof: 10.06.1998 – 2StR 156/98 – Strafverteidiger, 1999, H. 7, S. 410.

KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU

Cpp - Codice di procedura penale
DriZ - Deutsche Richterzeitung
Fed.R.Crim.P. - Federal Rules of Criminal Procedure
FRCP - Federal Rules of Criminal Procedure
GA - Goldammer's Archiv für Strafrecht
JuS - Juristische Schulung
KarS - Karistusseadustik
KrMS – Kriminaalmenetluse seadustik
NJW - Neue Juristische Wochenschrift
NStZ - Neue Zeitschrift für Strafrecht
StPO - Strafprozeßordnung
StraFo - Strafverteidiger Forum
U.S.S.G. - United States Sentencing Guidelines
ZRP – Zeitschrift für Rechtspolitik
wistra - Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer, Strafrecht
ZStW - Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

Das Abspracheverfahren im Strafverfahren

ZUSAMMENFASSUNG

Den Gegenstand der vorliegenden Dissertation bildet das strafprozessuale Abspracheverfahren, in dessen Rahmen eine Absprache zwischen den Parteien des Gerichtsverfahrens, der Anschuldigung und der Verteidigung (und in einigen vergleichbaren Rechtsordnungen auch dem Gericht) zur Vereinfachung des Strafverfahrens und zur Erreichung eines vereinbarten Ergebnisses im Strafverfahren getroffen wird. Das Ziel der Dissertation besteht darin, zu erforschen, ob das Modell des Abspracheverfahrens im estnischen Strafverfahren optimal effizient und gleichzeitig in Übereinstimmung mit den wesentlichen Grundsätzen des Strafverfahrens ist. Unter anderem werden in der vorliegenden Abhandlung *plea bargaining* in den USA, *Absprache* im deutschen Strafverfahren, italienisches *applicazione della pena su richiesta delle parti* und Abspracheverfahren im estnischen Strafverfahren vergleichend dargestellt.

Im ersten Kapitel der vorliegenden Doktorarbeit wird ein allgemeiner Überblick über die Grundzüge und Geschichte der in dieser Arbeit zu behandelnden Verfahren gegeben, die auf einer Absprache beruhen. Zugleich werden die wichtigsten Grundlagen für Anwendung des Abspracheverfahrens dargestellt.

Abspracheverfahren gibt es im adversatorischen Strafverfahren (im Strafverfahren der USA), inquisitorischen Strafverfahren (im deutschen Strafverfahren) und auch in dem Strafverfahren mit gemischter Struktur, das Elemente des adversatorischen und des inquisitorischen Verfahrens enthält (im italienischen Strafverfahren, im estnischen Strafverfahren). Die Grundlagen für Anwendung des Abspracheverfahrens sind in den unterschiedlichen Rechtsordnungen meistens ähnlich.

Im ersten Kapitel werden auch die Interessen des Geschädigten im strafprozessualen Abspracheverfahren behandelt, da im Überblick über die Grundlagen für Anwendung des Abspracheverfahrens unterschiedliche Interessen eine wichtige Rolle spielen. Im § 239 Abs. 2 P. 4 der Estnischen Strafprozessordnung (nachstehend: StPO) ist festgesetzt worden, dass das Abspracheverfahren nicht angewendet wird, wenn der Geschädigte damit nicht einverstanden ist. Ausgehend von den Bestimmungen der StPO steht dem Geschädigten das Recht zu, die Zustimmung zur Anwendung des Abspracheverfahrens auch in diesem Fall abzulehnen, wenn der Verdächtige oder der Angeschuldigte einverstanden ist, den durch die Straftat ihm verursachten Schaden in vollem Umfang zu ersetzen. Der Verfasser dieser Dissertation ist der Ansicht, dass die umfangreiche Mitredemöglichkeit des Geschädigten bezüglich der Verfahrensart vielleicht nur bei gewissen Straftatarten (insbesondere bei den Gewaltstraftaten) zweckmäßig wäre. Das Verfahren anderer Straftaten in Form von Abspracheverfahren könnte vielleicht ohne Zustimmung des Geschädigten erfolgen. Dabei könnte im Gesetz zum Schutz der Interessen des Geschädigten eine Einschränkung vorgesehen sein, nach der das Abspracheverfahren nicht angewendet wird, wenn der Verdächtige oder der Angeschuldigte nicht einverstanden ist, den durch die Straftat verursachten Schaden in dem vom Geschädigten beantragten Ausmaß (in der Zivilklage) zu ersetzen.

Im zweiten Kapitel der Dissertation wird die Frage behandelt, welches Ausmaß der Wirkungsbereich der wichtigsten Grundsätze des Strafverfahrens im Abspracheverfahren hat. Zudem werden in diesem Kapitel die Entscheidungsfreiheit der Staatsanwaltschaft bei der Anwendung des Abspracheverfahrens, der freie Willen und der wirkliche Willen im Absprachenverfahren, der Grundsatz der Gewährung der Mindestkenntnisse des Verdächtigten oder des Angeschuldigten im Abspracheverfahren behandelt.

a) Durch die im Rahmen des Abspracheverfahrens erreichte Absprache bringen die Beteiligten ihren grundsätzlichen Willen zum Ausdruck, auf die mündliche Vorführung und unmittelbare Prüfung der Beweise in der Gerichtsverhandlung zu verzichten. Im Abspracheverfahren erhebt das Gericht keine Beweise zu den Tatsachen des zu beweisenden Sachverhalts. Die Grundlage des Urteils bilden in erster Linie die von den Beteiligten vorgelegte Absprache und die Materialien der Strafakten. Im Obigen können in hohem Maße die Merkmale der Verhandlungsmaxime festgestellt werden. Besonders gut kommt dies in diesen Fällen zum Vorschein, wenn das Abspracheverfahren im Rahmen des auf der Verhandlungsmaxime beruhenden Gerichtsverfahrens mit den adversatorischen Elementen während der Gerichtsverhandlung eingeleitet wird (§ 250, StPO). In solchen Fällen kann die Absprache zwischen den Beteiligten unter Umständen auch als eine Ausdrucksweise der Verhandlungsmaxime behandelt werden. Zugleich muss festgestellt werden, dass diese Absprache die Verhandlungsmaxime nur in begrenztem Umfang ausdrückt, weil diese Absprache der Zustimmung des Gerichts bedarf.

b) In der StPO gibt es etliche Bestimmungen, die folgern lassen, dass in dem auf der Offizialmaxime beruhenden Strafverfahren die Dispositionsmaxime in gewissem Maße vorhanden ist. In erster Linie wird es durch diese Gesetzesbestimmungen sichtbar, die bestimmte Verfahrenssubjekte in gewissem Umfang dispositiv über den staatlichen Strafanspruch und den Verfahrensgegenstand verfügen lassen. Im estnischen Strafverfahren ist die Dispositionsmaxime mit dem Opportunitätsprinzip verbunden. Im Geltungsbereich des Opportunitätsprinzips ist die Disposition sowohl bezüglich des staatlichen Strafanspruchs als auch des Verfahrensgegenstandes möglich. Nämlich hat der Gesetzgeber mit der Möglichkeit zu der in den §§ 202 und 203 der StPO festgesetzten Einstellung des strafrechtlichen Verfahrens aus Erwägungen der Zweckmäßigkeit (bzw. zur Beantragung der Einstellung) der Staatsanwaltschaft und dem Verdächtigten oder dem Angeschuldigten die Möglichkeit zur Dispositionen bezüglich des Verfahrensgegenstandes eingeräumt und dadurch in gewissem Maße auf den staatlichen Strafanspruch verzichtet. Grundsätzlich kann auch in der Möglichkeit zur Einstellung des strafrechtlichen Verfahrens nach § 205 der StPO eine Ausnahme zum staatlichen Strafanspruch gesehen werden. Im Zusammenhang mit den in der StPO festgesetzten konsensuellen und auf der Absprache beruhenden Verfahrensarten ist im estnischen Strafverfahren die Disposition auch bezüglich der Verfahrensart möglich. Diese Disposition im estnischen Strafverfahren bedeutet die Wahlmöglichkeit, ob in bestimmten Fällen das sog. ordentliche Verfahren oder eine der vereinfachten Verfahrensarten (das Abspracheverfahren, das alternative Verfahren oder das summarische Verfahren) zu bevorzugen ist. Da der Verdächtige oder der Angeschuldigte über die Möglichkeit zur Disposition bezüglich der Verfahrensart verfügt, hat er dadurch die Möglichkeit zur Disposition auch bezüglich einiger seiner Rechte. In erster Linie hat er durch die

Zustimmung zur Anwendung einer vereinfachten Verfahrensart die Möglichkeit, auf die gerichtliche Verhandlung in dem sog. ordentlichen Verfahren zu verzichten. Die Disposition des Verdächtigen und des Angeschuldigten bezüglich der Verfahrensart (das alternative Verfahren, das Abspracheverfahren) wird durch die Anforderung eingeschränkt, dass auch die Staatsanwaltschaft zur Anwendung der entsprechenden Verfahrensart ihre Zustimmung geben muss. Weiterhin wird die Disposition des Verdächtigen und des Angeschuldigten bezüglich der Verfahrensart dadurch eingeschränkt, dass auch das Gericht im Falle der Zustimmung der Staatsanwaltschaft berechtigt und verpflichtet ist, nachzuprüfen, ob die jeweilige Verfahrensart bezüglich der jeweiligen Strafsache anwendbar ist. Die Manipulationen der Beteiligten bezüglich der Basis der Tatsachen des Gerichtsurteils sind im estnischen Strafverfahren unzulässig, weil der Umfang der Dispositionsbefugnisse der Beteiligten eingeschränkt ist.

c) Im § 6 der estnischen StPO ist das Legalitätsprinzip festgesetzt worden. Den Vorrang des genannten Prinzips vor dem Opportunitätsprinzip in der StPO betont, dass gemäß Gesetz das Strafverfahren nach dem Opportunitätsprinzip nie nicht eingeleitet werden kann. Nach dem Opportunitätsprinzip kann man nur bezüglich des schon eingeleiteten Strafverfahrens handeln. Das bedeutet, dass gemäß §§ 202, 203 oder 205 der StPO das schon eingeleitete Strafverfahren eingestellt werden kann. Da bei der Einleitung eines Strafverfahrens das Prinzip des obligatorischen Strafverfahrens „alleinherrschend“ ist, kann das Opportunitätsprinzip nicht als ganz „gleichwertiger“ gegenteiliger Grundsatz gegenüber dem Legalitätsprinzip behandelt werden. Das Opportunitätsprinzip ist eine den Wirkungsbereich des Legalitätsprinzips einschränkende Ausnahme. In den §§ 202, 203, 205 der estnischen StPO ist die Möglichkeit zur Einstellung des Strafverfahrens aus Erwägungen der Zweckmäßigkeit vorgeschrieben worden. Die Anwendung dieser Gesetzesbestimmungen setzt die Vereinbarungen zwischen der Staatsanwaltschaft und dem Verdächtigen oder dem Angeschuldigten voraus, weil die Einstellung des strafrechtlichen Verfahrens auf den genannten Grundlagen der Zustimmung der Staatsanwalt und des Verdächtigen oder des Angeschuldigten bedarf.

In gewissem Sinne gehört auch das Abspracheverfahren in den Wirkungsbereich des Opportunitätsprinzips. Erstens sollte das Opportunitätsprinzip die Grundlage für die Entscheidung über die Anwendung des Abspracheverfahrens als einer vereinfachten Verfahrensart darstellen. Zudem kann das Opportunitätsprinzip als ein gegenteiliger Grundsatz gegenüber dem Legalitätsprinzip innerhalb des Abspracheverfahrens in solchem Maße auf die inhaltlichen Fragen erstreckbar sein, dass der Staatsanwalt bei manchen Straftaten, in deren Begehung eine Person verdächtigt wird, vom Opportunitätsprinzip ausgehend wählen kann, ob er eine Anklage erhebt oder das Verfahren einstellt. Im estnischen strafrechtlichen Abspracheverfahren bildet der Umfang der Anschuldigung keinen selbständigen Gegenstand der Absprache. Die meisten Vorgänge innerhalb des Abspracheverfahrens haben nach dem Legalitätsprinzip zu erfolgen. In der StPO ist nicht vorgesehen, dass der Staatsanwalt den Verfahrensgegenstand durch eine Vereinbarung über die Tatumstände eines Falls, und damit zugleich den Umfang der Anschuldigung einschränken darf.

Die Frage nach dem Umfang des Opportunitätsprinzips im Abspracheverfahren ist an Wirksamkeit dieser Verfahrensart gebunden. Je optimaler der Umfang des

Opportunitätsprinzips im Abspracheverfahren ist, desto wirksamer kann das Abspracheverfahren sein.

d) Der Umfang der Wirkung vieler wichtiger Prinzipien des Strafverfahrens (z.B. der Grundsatz des rechtlichen Gehörs, der Unmittelbarkeitsgrundsatz und der Öffentlichkeitsgrundsatz der Gerichtsverhandlung) ist im Abspracheverfahren relativ eingeschränkt.

e) Das Abspracheverfahren darf nicht die Verletzung des Gleichbehandlungsgrundsatzes mit sich bringen. Da in der rechtlichen Regelung des estnischen Strafverfahrens festgesetzt ist, bei welchen Straftaten das Abspracheverfahren nicht angewendet wird, besteht kein Grund zur Behauptung, dass der Gleichbehandlungsgrundsatz im estnischen Strafverfahren dadurch verletzt worden wäre, wenn bei den im Gesetz genannten Straftaten das Abspracheverfahren nicht angewendet wird. Es kann behauptet werden, dass auch dieser Fall nicht als Verletzung des Gleichbehandlungsgrundsatzes behandelt werden darf, wenn das Gericht demjenigen Angeschuldigten eine mildere Strafe verhängt, der einer Absprache zustimmt, als demjenigen, der der Anwendung des Abspracheverfahrens nicht zustimmt und das sog. ordentliche Verfahren beantragt. Es dürfte nicht außer Acht gelassen werden, dass in diesen vergleichbaren Fällen die Ausgangspositionen unterschiedlich sind, weil der Angeschuldigte, der einer Absprache zustimmt, sich durch seine Kooperationsbereitschaft wesentlich von diesem Angeschuldigten unterscheidet, der zur Kooperation im Strafverfahren nicht bereit ist. Dabei muss berücksichtigt werden, dass gemäß § 57 Abs. 1 P. 3 des Strafgesetzbuches die aktive Beihilfe zur Entdeckung einer Straftat einen strafmildernden Umstand darstellt.

f) Da die StPO keine Kriterien vorgesehen hat, nach denen die Staatsanwaltschaft die Entscheidung zu treffen hat, ob sie selbst ein Abspracheverfahren einleitet oder nicht, oder ob sie der Anwendung des Abspracheverfahrens zustimmt oder nicht, besteht die Gefahr, dass die Staatsanwaltschaft ihre Entscheidungen nach eigenem Ermessen trifft. Nach der Ansicht des Verfassers der vorliegenden Dissertation wäre zur Vermeidung der genannten Gefahr erforderlich, dass das Ermessen der Staatsanwaltschaft bei der Entscheidung über diese Frage durch Gesetz einigermaßen eingeschränkt wird. Zur Einschränkung des subjektiven Ermessens der Staatsanwaltschaft wäre jedoch nicht sinnvoll, im Gesetz alle einzelnen Kriterien aufzuzählen, nach denen die Staatsanwalt die Entscheidungen zu treffen hat, ob das Abspracheverfahren angewendet oder das sog. ordentliche Verfahren fortgesetzt werden soll. Sinnvoll wäre die Festsetzung eines ausreichend allgemeinen Kriteriums zur Einschränkung des Ermessens der Staatsanwaltschaft im Gesetz. Das Ermessen der Staatsanwaltschaft könnte bei der Entscheidung über die Anwendung oder Nichtanwendung des Abspracheverfahrens z.B. durch einen unbestimmten Rechtsbegriff „öffentliches Verfahrensinteresse“ eingeschränkt werden. Das würde bedeuten, dass das Abspracheverfahren angewendet wird, soweit die Staatsanwaltschaft der Ansicht ist, dass die Anwendung des Abspracheverfahrens im öffentlichen Verfahrensinteresse ist. Einerseits würde dieser ausreichend allgemeine Rechtsbegriff der Staatsanwaltschaft die Möglichkeit geben, bei der Entscheidung über die Anwendbarkeit des Abspracheverfahrens sehr unterschiedliche Aspekte zu berücksichtigen, andererseits würde dieser Rechtsbegriff es ermöglichen, dass das subjektive Ermessen der Staatsanwaltschaft bei der Entscheidung über diese Frage eingeschränkt wird. Da die Staatsanwaltschaft dem Begriff „öffentliches

Verfahrensinteresse“ einen Inhalt geben könnte, würde ihr die Entscheidung darüber obliegen, welche Aspekte „das öffentliche Verfahrensinteresse“ umfassen sollte.

g) Der Verdächtige oder der Angeschuldigte, der als Verfahrensart das Abspracheverfahren wählt, verzichtet praktisch auf etliche Rechte und ihn schützende Prinzipien des Strafverfahrens und dieses Verzichtens muss freiwillig sein. Andres gesagt, die Wahl des Abspracheverfahrens muss freiwillig erfolgen. Auch die Beschließung der Absprache muss mit dem wirklichen Willen des Angeschuldigten übereinstimmen. In der Regelung des estnischen strafrechtlichen Abspracheverfahrens sind keine Kriterien festgesetzt worden, nach denen das Gericht gemäß § 247 Abs. 2 der StPO festzustellen hat, ob der Angeschuldigte bei der Beschließung der Absprache seinen wirklichen Willen geäußert hat. Doch könnte im Zusammenhang mit der Feststellung des wirklichen Willens des Angeschuldigten im Abspracheverfahren die im § 64 Abs. 1 der StPO festgesetzten allgemeinen Bestimmungen der Beweissammlung beachtet werden. In dieser Bestimmung wird nämlich vorgeschrieben, dass die Beweise in einer Weise gesammelt werden, die die Ehre und die Würde der sammelnden Person nicht antastet, ihr Leben und ihre Gesundheit nicht gefährdet und keinen unbegründeten Schaden verursacht. Weiterhin ist festgesetzt, dass es verboten ist, die Beweise durch Quälen oder Anwendung von Gewalt oder durch Beeinträchtigung der Erinnerungsfähigkeit einer Person oder durch Verletzen der Menschenwürde zu sammeln.

Die Befolgung der genannten Anforderungen und Verbote ist bei der Beweissammlung obligatorisch, grundsätzlich könnten dieselben Anforderungen auch dann die Grundlage bilden, wenn festgestellt werden soll, ob der Angeschuldigte bei der Zustimmung zur Anwendung des Abspracheverfahrens und bei der Beschließung der Absprache seinen wirklichen Willen geäußert hat.

Zugleich muss festgestellt werden, dass neben den oben genannten Anforderungen und Verboten bei der Feststellung des wirklichen Willens des Angeschuldigten im Abspracheverfahren anscheinend auch einige andere Kriterien und Grundsätze beachtet werden müssen.

So sollte die Staatsanwaltschaft grundsätzlich befugt sein, dem Verdächtigten oder dem Angeschuldigten gesetzliche Vorteile anzubieten. Verboten sein sollte das Versprechen von gesetzlich nicht vorgesehenen Vorteilen.

Wurde zur Erreichung einer Absprache mit dem Verdächtigten oder mit dem Angeschuldigten der Verdächtige bzw. der Angeschuldigte angedroht, besteht die Grundlage zur Stellungnahme, dass der Verdächtige bzw. der Angeschuldigte bei der Beschließung der Absprache seinen wirklichen Willen nicht geäußert hat. Wichtig ist zu berücksichtigen, dass der einfache Hinweis auf die rechtliche Lage aufgrund der vorläufigen Beweiswürdigung oder die Rechtsbelehrungen keine Androhungen darstellen. So kann die Staatsanwaltschaft dem Angeschuldigten neutral die Möglichkeiten zur Anwendung des Abspracheverfahrens erklären, ohne dass es sich um eine Androhung handelt.

Nach der Ansicht des Verfassers könnte bei der Anwendung des estnischen strafrechtlichen Abspracheverfahrens aus dem Grundsatz ausgegangen werden, die Einschränkung der Freiwilligkeit zu vermeiden. Die Freiwilligkeit kann durch das

Wissen eingeschränkt werden, dass nach dem traditionellen langen Gerichtsverfahren wahrscheinlich ein schwereres Urteil zu erwarten ist als wenn man das Abspracheverfahren anwendet und sich schuldig bekennt. Folglich gibt es keinen Grund, die Erläuterungen der Staatsanwaltschaft dazu, dass nach dem traditionellen langen Gerichtsverfahren wahrscheinlich ein schwereres Urteil gefällt wird als wenn man das Abspracheverfahren anwendet und sich schuldig bekennt, als eine die Willensfreiheit des Verdächtigten oder des Angeschuldigten unerlaubt einschränkende Androhung anzusehen. Jedoch darf die Staatsanwaltschaft auf den Verdächtigten oder den Angeschuldigten nicht auf solche Weise Druck ausüben, dass sie beispielsweise mit der Beantragung einer wesentlich schwereren Strafe als der der Schuld eigentlich angemessenen Strafe droht.

Auch in diesem Falle, wenn zur Absprache mit dem Angeschuldigten Betrug angewendet worden ist, gibt es Grund zu behaupten, dass der Angeschuldigte bei der Absprache seinen wirklichen Willen nicht ausgedrückt hat.

Der Verfasser ist der Ansicht, dass die Willensbildung des Verdächtigten oder des Angeschuldigten durch das bewusste Vorspiegeln von Tatsachen oder durch Entstellung von Tatsachen oder durch bewusstes Betrügen in Rechtsfragen in unzulässiger Weise beeinträchtigt. Unzulässig ist auch Geheimhaltung solcher Beweismittel, deren Vorhandensein eine Möglichkeit darstellt, ernste Bedenken bezüglich der Schuld des Angeschuldigten zu haben.

Der Verfasser ist der Meinung, dass dieser Staatsanwalt unzulässig handelt, der zur Erreichung eines größeren Spielraumes innerhalb des Abspracheverfahrens bewusst erlaubt, dem Verdächtigten oder dem Angeschuldigten mehrere oder schwerere Straftaten zur Last zu legen als es nachweisbar wäre.

h) Da die Teilnahme eines Verteidigers am Abspracheverfahren obligatorisch ist, sollte es hauptsächlich seine Aufgabe sein, dem Verdächtigten oder dem Angeschuldigten die Absprache und die Anschuldigung zu erläutern. Die Aufgabe des Gerichts sollte im Abspracheverfahren hauptsächlich darin bestehen, festzustellen, ob der Angeschuldigte die Anschuldigung und die Absprache verstanden hat.

Im § 240 P. 1 der StPO ist festgesetzt worden, dass wenn die Staatsanwaltschaft es für möglich hält, das Abspracheverfahren anzuwenden, erklärt sie dem Verdächtigten oder dem Angeschuldigten die Möglichkeit zur Anwendung des Abspracheverfahrens, seine Rechte im Abspracheverfahren und die Folgen, die die Anwendung des Abspracheverfahrens haben kann.

Als Ergebnis der Erklärung der Folgen, die die Anwendung des Abspracheverfahrens haben kann, sollte dem Verdächtigten und dem Angeschuldigten bewusst sein, auf welche Rechte er verzichtet, wenn er der Anwendung des Abspracheverfahrens zustimmt. Der Verfasser der Dissertation ist der Ansicht, dass dem Verdächtigten oder dem Angeschuldigten bei der Erklärung der Folgen, die die Anwendung des Abspracheverfahrens haben kann, unter anderem Folgendes erklärt werden muss:

- Während der Gerichtsverhandlung im Abspracheverfahren findet weder eine Beweisaufnahme statt noch wird die Schuldfrage behandelt. Der Angeschuldigte ist nicht berechtigt, die Zeugen der Anschuldigung zu befragen oder befragen zu lassen.

Im Abspracheverfahren wird die gerichtliche Entscheidung aufgrund der Materialien der Straftaten und der Absprache getroffen.

- Der Angeschuldigte und der Verteidiger sind im Rahmen des Abspracheverfahrens nicht berechtigt, ihre Zeugen zur Gerichtsverhandlung zu laden. Anders gesagt, der Verteidiger ist im Rahmen des Abspracheverfahrens nicht berechtigt, eine Liste der Personen vorzulegen, deren Ladung zur Gerichtsverhandlung er beantragt.

- Gegen das Urteil des Abspracheverfahrens kann die Berufung nicht eingelegt werden, soweit die Bestimmungen des Abspracheverfahrens nicht verletzt worden sind (§ 318 Abs. 3 P. 4 der StPO).

Im dritten Kapitel der Doktorarbeit werden die Gegenstände der Absprache im Abspracheverfahren behandelt.

a) Gemäß § 244 Abs. 2 der StPO stellt im estnischen strafrechtlichen Abspracheverfahren die rechtliche Bewertung der Straftat einen möglichen Gegenstand der Absprache dar. Obwohl die StPO ausdrücklich keine Einschränkungen für die Absprache bezüglich der rechtlichen Bewertung der Straftat festgesetzt hat, sollte die Staatsanwaltschaft vom Grundsatz ausgehen, nach dem die Anwendung des Opportunitätsprinzips bei der Absprache über die rechtliche Bewertung der Straftat lediglich in eingeschränktem Umfang zulässig ist. Dies würde bedeuten, dass die Parteien der Absprache keine vollständige Disposition bezüglich der Subsumtion der im Strafverfahren festgestellten Tatsachen unter einer Strafnorm haben, obwohl die rechtliche Bewertung der Straftat den Gegenstand der Absprache im Abspracheverfahren darstellt. Dass das Gesetz den Parteien der Absprache keine vollständige Disposition bei der rechtlichen Bewertung der Straftat gegeben hat, darauf weist § 248 Abs. 1 P. 1 der StPO hin. Danach fasst das Gericht den Beschluss über die Rückgabe der Straftate an die Staatsanwaltschaft, wenn das Gericht der rechtlichen Bewertung der Straftat nicht zustimmt. Wichtig ist zu beachten, dass das Gericht gesetzlich nicht befugt wird, bei der Bewertung der Richtigkeit der rechtlichen Bewertung der Straftat von dem Opportunitätsprinzip auszugehen.

Es ist zu betonen, dass der Gegenstand der Absprache nach dem Gesetz zwar die rechtliche Bewertung der Straftat ist, die Frage nach dem Vorhandensein oder Fehlen von Tatsachen aber nicht. Die Staatsanwaltschaft hat in ihrer Tätigkeit zu berücksichtigen, dass sich jede Einschränkung im Strafverfahren bezüglich des Wirkungsbereiches des Legalitätsprinzips unmittelbar und ausdrücklich aus den Gesetzesbestimmungen ergeben muss, und dies auch im Abspracheverfahren. Der Verfasser ist der Ansicht, dass in den umstrittenen und schwer nachweisbaren Fällen die Absprachen zwischen den Parteien über den Beweis der Tatsachen doch zulässig sein könnten. So könnte der Staatsanwaltschaft gestattet sein, sich während der Verhandlungen über die Absprache damit einverstanden zu erklären, dass in der Absprache eine weniger schwere Straftat als geplant genannt wird, falls zum Vorhandensein einer aus der Sicht der rechtlichen Bewertung der Straftat wichtigen Tatsache (den Tatbestand der Straftat rechtlich bewertendes Merkmal) keine unumstrittenen Beweise vorliegen, und falls die Feststellung eines den Tatbestand der Straftat rechtlich bewertenden Merkmals ein langes und deshalb auch aufwendiges sog. ordentliches Verfahren voraussetzt. Natürlich käme die rechtliche Bewertung der Straftat nach dem leichteren Tatbestand nur dann in Frage, wenn die dem

Verdächtigten zur Last gelegte Tat alle Merkmale des Tatbestandes der leichteren Straftat aufweist.

b) Ein zweiter wichtiger Gegenstand der Absprache im estnischen strafrechtlichen Abspracheverfahren ist die Frage der Strafe. Der Verfasser dieser Doktorarbeit ist der Ansicht, dass bei der Herabsetzung des Strafmaßes als Gegenleistung für das kooperative Verhalten des Angeschuldigten im estnischen Abspracheverfahren auch das berücksichtigt werden könnte, in welchem Verfahrensstadium der Angeschuldigte die Anwendung des Abspracheverfahrens beantragt, oder seine Zustimmung dem Vorschlag des Staatsanwalts zur Anwendung des Abspracheverfahrens zustimmt. Es könnte der Grundsatz befolgt werden, nach dem diese Straftäter, die schneller zur Wiederherstellung des Rechtsfriedens beitragen und umfangreicher auf ihre Rechte verzichten, auch größere Entschädigungen in Form der Herabsetzung der Strafe erhalten.

Wenn das Gesetz festsetzt, dass der Verdächtige im Abspracheverfahren ein Geständnis in Form von Aussagen abgeben kann (siehe P. 4.6.8. der vorliegenden Dissertation "Die Abgabe des Geständnisses im Abspracheverfahren in Form von Aussagen"), dann könnte auch dieses Geständnis strafmildernde Wirkung haben.

c) Auch das Ausmaß der Anschuldigung könnte eventuell ein Gegenstand der Absprache im estnischen strafrechtlichen Abspracheverfahren sein. Wenn aus der Ansicht ausgegangen wird, dass das Gesetz im Rahmen des Abspracheverfahrens die Möglichkeit zur Abgabe des Geständnisses festsetzen könnte (siehe P. 4.6.8. der vorliegenden Dissertation "Die Abgabe des Geständnisses im Abspracheverfahren in Form von Aussagen"), könnte das Gesetz auch die Möglichkeit für die Staatsanwaltschaft festsetzen, aufgrund §§ 202 und 203 der StPO über die Einstellung des Strafverfahrens oder über die Beantragung der Einstellung des Strafverfahrens im Abspracheverfahren zu beschließen, wenn der Verdächtige und sein Verteidiger der Anwendung des Abspracheverfahrens zugestimmt haben und der Verdächtige anschließend ein Geständnis abgegeben hat. Können ja erst nach der Abgabe des Geständnisses wichtige Tatsachen zum Vorschein kommen, von denen die Entscheidung über die Einstellung des Strafverfahrens aufgrund der §§ 202 und 203 der StPO abhängt. Es ist wichtig, unter anderem zu berücksichtigen, dass die Abgabe des Geständnisses als aktive Hilfeleistung zur Entdeckung der Straftat und somit als ein strafmilderndes Umstand behandelt werden könnte (§ 57 Abs. 1 P. 3 des StGB). Strafmildernde Umstände spielen aber eine sehr wichtige Rolle bei der Entscheidung über die Einstellung des Strafverfahrens aufgrund der §§ 202 und 203 der StPO.

Im Zusammenhang mit dem oben Genannten sollte der Staatsanwaltschaft gestattet sein, dem Verdächtigten zu erklären, dass das Geständnis einen strafmildernden Umstand darstellt. Zudem sollte der Staatsanwaltschaft in gewissen Fällen gestattet sein, ohne jegliche Druckmaßnahmen zu erklären, dass die Staatsanwaltschaft beim Vorhandensein der Voraussetzungen der §§ 202 und 203 der StPO das Strafverfahren bezüglich der dem Verdächtigten zur Last gelegten Straftaten einstellen oder dem Gericht einen Antrag auf Einstellung des Strafverfahrens bezüglich dieser Straftaten vorlegen kann, wenn der Verdächtige der Anwendung des Abspracheverfahrens zustimmt und im Abspracheverfahren durch Geständnis dazu beiträgt, dass die Beweisschwierigkeiten überwunden werden.

d) Das Gesetz könnte festsetzen, dass der Verdächtige im Abspracheverfahren in seinen Aussagen das Geständnis ablegen kann. Da nach der neuen StPO das Geständnis weder als Voraussetzung zur Anwendung des Abspracheverfahrens noch als Ergebnis der Verhandlungen im Abspracheverfahren erforderlich ist, sind die Anwendungsmöglichkeiten des Abspracheverfahrens relativ vielfältig. Zugleich muss aber kritisch festgestellt werden, dass die Regulation des Abspracheverfahrens nichts über das Geständnis besagt.

Es muss festgestellt werden, dass die Nichtanfechtung der durch die Absprache offenbarten Anschuldigung im Abspracheverfahren (das Schuldbekennnis) nicht als materielles Geständnis der Schuld behandelt werden kann. Beim Bekenntnis einer durch die Absprache offenbarten Schuld handelt es sich um verfahrensrechtliches Verhalten als ein Mittel zur Beeinflussung des Verfahrensablaufs. Mit der Unterzeichnung einer Absprache äußern der Verdächtige, sein Verteidiger und der Staatsanwalt in erster Linie ihren Wunsch, das Strafverfahren im Abspracheverfahren zu den in der Absprache genannten Bedingungen fortzusetzen.

Beim Abspracheverfahren sollte zwischen dem inhaltlichen Geständnis der Schuld als Beweis und dem formellen Bekenntnis der Schuld als verfahrensrechtlichem Antrag unterschieden werden. Unter Berücksichtigung dieser Differenzierung könnten drei wesentliche Fälle der Anwendung des Abspracheverfahrens genannt werden.

Erstens der Fall, wenn der Verdächtige oder der Angeschuldigte im Laufe der Aussagen ein Geständnis ablegt und sich mit dem durch Absprache offenbarten verfahrensrechtlichen Antrag schuldig bekennt.

Zweitens der Fall, wenn der Verdächtige oder der Angeschuldigte keine Stellung zur Schuldfrage nimmt (macht keine Aussagen zur Schuldfrage) und sich mit dem durch Absprache offenbarten verfahrensrechtlichen Antrag schuldig bekennt.

Drittens der Fall, wenn der Verdächtige oder der Angeschuldigte im Laufe der Aussagen seine Schuld inhaltlich verneint und sich mit dem durch Absprache offenbarten verfahrensrechtlichen Antrag schuldig bekennt.

Natürlich gibt es auch die sog. Mischversionen der genannten Fälle, bei denen sich der Verdächtige oder der Angeschuldigte mit dem durch Absprache offenbarten verfahrensrechtlichen Antrag zwar schuldig bekennt, im Laufe der Aussagen aber seine Schuld teilweise bejaht und teilweise verneint oder/und teilweise inhaltlich keine Stellung zur Schuldfrage nimmt.

Das Gesetz könnte festsetzen, dass der Verdächtige im Abspracheverfahren das Geständnis als Aussage abgeben könnte, um die Möglichkeiten zur Anwendung des Abspracheverfahrens flexibler und dadurch auch das Strafverfahren schneller und ressourcensparender zu gestalten. Eine entsprechende Gesetzesbestimmung würde dem Verdächtigten die Möglichkeit zur Abgabe der Aussagen (genauer gesagt, des Geständnisses) im Abspracheverfahren einräumen. Wenn das Gesetz die Möglichkeit zur Abgabe des Geständnisses im Abspracheverfahren festsetzen würde, könnte der Staatsanwaltschaft gestattet sein, beispielsweise auf Initiative des Verdächtigen ein Abspracheverfahren auch schon dann einzuleiten, wenn zum Abschließen des Ermittlungsverfahrens keine ausreichenden Beweise vorliegen, der Verdächtige aber

freiwillig den Wunsch äußert, im Abspracheverfahren als Aussage ein Geständnis abzugeben. Es muss betont werden, dass wenn im Gesetz die Möglichkeit zur Abgabe des Geständnisses im Abspracheverfahren festgesetzt wird, sollte es sich wirklich nur um eine entsprechende Möglichkeit handeln. Das Abspracheverfahren kann jedoch auch ohne Geständnis als Beweis angewendet werden. Auf jeden Fall sollte die Abgabe des Geständnisses im Abspracheverfahren für den Verdächtigen oder den Angeschuldigten freiwillig erfolgen.

Im Gesetz könnte auch das festgesetzt sein, in welchem Verfahrensstadium die Abgabe des Geständnisses im Abspracheverfahren erfolgen könnte. So z.B. könnte im Gesetz festgesetzt sein, dass die Abgabe des Geständnisses dann erfolgen kann, nachdem die Staatsanwaltschaft die Berichte über die Zustimmungen zur Anwendung des Abspracheverfahrens erstellt hat und diese Berichte unterzeichnet worden sind oder nachdem die Staatsanwaltschaft die Verhandlungen im Abspracheverfahren eingeleitet hat. Zudem wäre wichtig, im Gesetz festzusetzen, dass die Abgabe des Geständnisses vor dem Abschließen der Absprache erfolgt.

Wird das Abspracheverfahren während der Gerichtsverhandlung eingeleitet, könnten die Staatsanwaltschaft, der Angeschuldigte und sein Verteidiger über die Möglichkeit verfügen, dass sie gemeinsam Berichte über die Zustimmungen zur Anwendung des Abspracheverfahrens dem Gericht vorlegen, um die Befragung des Angeschuldigten zu beantragen, damit der Angeschuldigte sein Geständnis abgeben könnte. Bei dieser Vernehmung ist das Kreuzverhör nicht erforderlich. Nachdem der Angeschuldigte die Möglichkeit zur Abgabe des Geständnisses erhalten hat, würde das Gericht die Gerichtsverhandlung vertagen, damit die Staatsanwaltschaft mit dem Verdächtigen oder dem Angeschuldigten und seinem Verteidiger die Verhandlungen zum Abschließen der Absprache fortsetzen könnte. Würde eine Absprache getroffen, würde das Gericht die Gerichtsverhandlung im Abspracheverfahren fortsetzen.

Wenn im Gesetz festgesetzt wird, dass der Verdächtige im Abspracheverfahren das Geständnis als Aussage abgeben kann, sollte im Gesetz auch eine Einschränkung festgesetzt werden, nach der das als Ergebnis der Absprache abgegebene Geständnis ohne Zustimmung des Verdächtigen oder des Angeschuldigten in dem sog. ordentlichen Strafverfahren nicht eingesetzt werden darf, soweit das Abspracheverfahren nicht zustande gekommen ist.

Im vierten Kapitel der Dissertation wird die Frage des Verfahrensstadiums der Einleitung des Abspracheverfahrens behandelt. Diese Frage wird behandelt, weil von dem Verfahrensstadium der Einleitung des Abspracheverfahrens in wesentlichem Maße der Umfang der Verfahrensökonomie abhängt. In der Regulation der estnischen StPO ist nicht ausdrücklich festgesetzt worden, von welchem Verfahrensstadium an die Einleitung des Abspracheverfahrens zulässig ist. Das Gesetz kann aber so ausgelegt werden, dass die Einleitung des Abspracheverfahrens innerhalb des gesamten Strafverfahrens vor dem Abschluss der gerichtlichen Untersuchung im Stadt- oder Kreisgericht zulässig ist.

Ausgehend von der Ansicht, dass in der Praxis das als Aussage abgegebene Geständnis unter Umständen eine wichtige Rolle bei der Überwindung der Beweisschwierigkeiten und bei der Anwendung des Abspracheverfahrens spielen, könnte es der Staatsanwaltschaft gestattet sein, beispielsweise auf Initiative des

Verdächtigten das Abspracheverfahren auch schon dann einzuleiten, wenn keine ausreichenden Beweise vorliegen, der Verdächtige aber den Wunsch äußert, im Abspracheverfahren als Aussage ein Geständnis abzugeben. Hier handelt es sich um diese eventuellen Fälle, wenn der Verdächtige der Staatsanwaltschaft seine Bereitschaft erklärt, das als Beweis zu behandelnde Geständnis abzugeben, damit die Strafsache im Abspracheverfahren verhandelt werden könnte. Dabei erklärt der Verdächtige, dass er das als Beweis zu behandelnde Geständnis nur unter Bedingung abgibt, dass dieses Geständnis als Beweis nur im Abspracheverfahren eingesetzt wird.

Im fünften Kapitel der Dissertation werden die Umstände behandelt, die mit der Verbindlichkeit der Absprache verbunden sind.

Ausgehend von der StPO gilt die Absprache als verbindlich, nachdem die Verhandlung über die Absprache in der Gerichtsverhandlung des Abspracheverfahrens abgeschlossen worden ist. Vor dem Abschluss der Verhandlung über die Absprache kann der Angeschuldigte grundsätzlich von der Absprache zurücktreten. Nämlich fragt der Richter gemäß § 247 Abs. 2 der StPO, ob der Angeschuldigte die Absprache verstanden hat und damit einverstanden ist. Der Angeschuldigte kann diese zwei Fragen unterschiedlich beantworten. Das Gesetz hat nicht mit ausreichender Klarheit festgesetzt, wie das Gericht zu handeln hat, wenn der Angeschuldigte in der Gerichtsverhandlung im Abspracheverfahren erklärt, dass er die Absprache nicht verstanden hat oder/und dass er damit nicht einverstanden ist. Zudem hat das Gesetz nicht festgesetzt, wie das Gericht dann zu handeln hat, wenn es feststellt, dass der Angeschuldigte beim Abschluss der Absprache seinen wirklichen Willen nicht geäußert hat. Das Gesetz könnte festsetzen, dass das Gericht den Beschluss über die Ablehnung des Abspracheverfahrens und über die Rückgabe der Strafsache an die Staatsanwaltschaft zur Fortführung des Strafverfahrens in dem sog. ordentlichen Verfahren fasst, soweit das Gericht Bedenken hat, ob der Abschluss der Absprache im Abspracheverfahren die Äußerung des wirklichen Willens des Verdächtigten darstellt.

Im Zusammenhang mit der Frage der Verbindlichkeit der Absprache ist es sehr wichtig, dass gemäß § 247 Abs. 3 der StPO der Richter den Verteidiger und den Staatsanwalt nach ihrer Meinung über die Absprache fragt sowie danach, ob sie darauf bestehen. Damit hätten grundsätzlich auch der Verteidiger und der Staatsanwalt die Möglichkeit, nicht bei der Absprache zu bleiben. In der StPO wird nicht festgesetzt, dass der Verteidiger oder der Staatsanwalt seine Abtretung von der Absprache begründen müssen. Zugleich kann nicht außer Acht gelassen werden, dass gemäß § 247 Abs. 3 der StPO der Richter den Verteidiger und den Staatsanwalt nach ihrer Meinung über die Absprache fragt. Die entsprechende Meinung sollte bei Bedarf wahrscheinlich auch eine Begründung dazu beinhalten, warum der Verteidiger oder der Staatsanwalt von der Absprache abtreten will. Um der Genauigkeit und der Klarheit willen könnte das Gesetz auch festsetzen, dass die Abtretung des Staatsanwaltes oder des Verteidigers von der Absprache bestimmt wichtige Gründe haben muss.

Im sechsten Kapitel der Dissertation wird die Frage der Teilnahme des Richters an den Verhandlungen des Abspracheverfahrens behandelt.

Fasst das Gericht den Beschluss über die Ablehnung des Abspracheverfahrens und über die Rückgabe der Strafakte an die Staatsanwaltschaft und Fortführung des Strafverfahrens in dem sog. ordentlichen Verfahren (§ 248 Abs. 1 P. 2 der StPO), könnte der Richter im Abspracheverfahren nicht als Richter in dem sog. ordentlichen Strafverfahren in derselben Strafsache auftreten. Derselbe Grundsatz sollte gelten, wenn das Gericht den Beschluss über die Rückgabe der Strafakte an die Staatsanwaltschaft fasst, womit die Möglichkeit gegeben wird, eine neue Absprache zu beschließen, (§ 248 Abs. 1 P. 1 der StPO), eine neue Absprache jedoch nicht beschlossen wird und das sog. ordentliche Verfahren fortgeführt wird. Das Problem besteht darin, dass der am Abspracheverfahren beteiligte Richter die Möglichkeit gehabt hat, sich mit der Strafakte vertraut zu machen. In dem sog. ordentlichen Verfahren, das auf dem adversatorischen Prinzip des Gerichtsverfahrens beruht, sollte der Richter sich mit der Strafakte nicht vertraut machen, bevor der Staatsanwalt am Anfang der gerichtlichen Untersuchung die Anschuldigungsschrift dargestellt und eine kurze Übersicht über die Beweismittel gegeben und dem Gericht die Strafakte übergeben hat (§ 285 Abs. 2 der StPO). Somit sollte die Beteiligung als Richter im Abspracheverfahren die Grundlage zur Ablehnung und zur Selbstablehnung des Richters in dem sog. ordentlichen Strafverfahren derselben Sache darstellen. Im § 49 Abs. 1 P. 1 der StPO ist vorgeschrieben, dass der Richter zur Selbstablehnung im Strafverfahren verpflichtet ist, soweit er in derselben Strafsache früher eine gerichtliche Entscheidung getroffen hat. Im § 248 Abs. 1 der StPO sind die möglichen gerichtlichen Entscheidungen im Abspracheverfahren festgesetzt worden. Unter anderem kann ein Beschluss nach § 248 Abs. 1 P. 1 der StPO oder nach § 248 Abs. 1 P. 2 der StPO eine gerichtliche Entscheidung darstellen.

Im siebten Kapitel der Doktorarbeit werden die Fragen der gerichtlichen Prüfung der tatsächlichen Grundlage der Anschuldigung und der Begründung des Urteils behandelt.

Aus dem § 248 Abs. 1 P. 2 der StPO ergibt sich das Recht und wahrscheinlich auch die Pflicht des Gerichts, beim Fällen eines Urteils nachzuprüfen, damit das Gericht keine Zweifel bezüglich der zu behandelten Fragen hätte. Somit hat das Gericht im estnischen Strafverfahren beim Abspracheverfahren unter anderem auch das Vorhandensein der tatsächlichen Grundlage der Anschuldigung nachzuprüfen. Das Gericht muss von der Bewiesenheit der Sachverhalte der Straftat überzeugt sein. Obwohl sich die Bildung der Überzeugung des Richters im Abspracheverfahren von der Bildung der Überzeugung des Richters in dem sog. ordentlichen Strafverfahren unterscheidet, bedeutet dies jedoch nicht, dass die Überzeugung des Richters im Abspracheverfahren keiner objektiven tragfähigen sachverhaltlichen Grundlage bedarf. Auch im Abspracheverfahren hat das Gericht bei der Beweiswürdigung vom Prinzip der freien Beweiswürdigung auszugehen (§ 61 der StPO). Obwohl im Abspracheverfahren die Beweise von denselben Grundsätzen ausgehend gewürdigt werden müssen, die in dem sog. ordentlichen Strafverfahren gelten, gilt im Abspracheverfahren jedoch ein etwas niedrigerer Beweisstandard als in dem sog. ordentlichen Strafverfahren. Dies ist in erster Linie dadurch bedingt, dass in der Gerichtsverhandlung im Abspracheverfahren keine unmittelbare Beweisaufnahme bezüglich der Tatsachen des zu beweisenden Sachverhalts stattfindet (ausgenommen die Fragen des Richters an den Verdächtigten). Im Abspracheverfahren gibt es keine kontradiktorische Opposition zwischen den Parteien des Gerichtsverfahrens. Jedoch muss die Überzeugung des Gerichts bezüglich der Bewiesenheit des Sachverhalts der

Straftat im Abspracheverfahren auf einer logischen und verständlichen Beweiswürdigung beruhen, die mit der rationellen Argumentation in Übereinstimmung steht. Und dies ungeachtet dessen, dass das Gericht in seiner Entscheidung die Begründung zur Bewiesenheit des Sachverhalts der Straftat nicht vorlegen muss.

Im achten Kapitel der Dissertation werden einige in der deutschsprachigen Fachliteratur dargestellten strafrechtlichen konsensuellen Verfahrensmodelle betrachtet. In diesem Kapitel versucht der Verfasser die Frage zu beantworten, ob eines der zu betrachtenden Verfahrensmodelle als Gesamtlösung in das estnische Strafverfahren zu übernehmen wäre. Der Verfasser der Arbeit ist der Ansicht, dass es bei allen diesen Verfahrensmodellen Lösungsvorschläge gibt, die fraglich sind und mit denen der Verfasser der vorliegenden Dissertation nicht einverstanden ist. Der Verfasser ist der Meinung, dass keines der oben genannten konsensuellen Verfahrensmodelle als Gesamtlösung in das estnische Strafverfahren übertragbar ist.

TÄNU

Täna oma akadeemilist õpetajat ja juhendajat prof. Eerik Kergandbergi, kelle nõuanded ja toetus töö valmimisele kaasa aitasid. Täna ka kaasjuhendajat dots. Jaan Ginterit. Olen tänulik dr. Peep Pruksile ja kõigile teistele, kes aitasid kaasa väitekirja valmimisele.